

Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 40

Från beslut till broschyr

Intertextualitet, äldre och kultur i texter inom en statlig satsning

(English summary)

Malin Sandberg

GÖTEBORGS UNIVERSITET

TITLE: From decision to brochure. Intertextuality, the elderly, and the arts in texts within a government initiative
SWEDISH TITLE: Från beslut till broschyr. Intertextualitet, äldre och kultur i texter inom en statlig satsning
LANGUAGE: Swedish (English summary)
AUTHOR: Malin Sandberg

Abstract

The overarching purpose of this study is to map out how intertextual relations are manifested in texts produced within a government initiative on arts for the elderly, and to shed light on how discourses on the elderly and the arts are articulated in texts from the initiative. This purpose is addressed with qualitative research methods, and with a focus on three themes: intertextual relations, representations of the elderly, and constructions of the purposefulness of the initiative. The study is regarded as a case study, which at a more general level can contribute to an understanding of texts in institutional contexts as well as public discourses on the arts and the elderly.

The study draws on data consisting of a collection of texts produced within the three-year initiative called *Kultur för äldre (Arts for the elderly)*, which was launched in 2011 and aimed to increase elderly peoples' access to the arts. The texts are written by different authorities and professionals: the Swedish government, the Swedish Arts Council, local project organizers, and an external consultant. They vary by genre, ranging from government decisions to information brochures, and fill various purposes in different, but related, contexts.

The results show that there are both explicit and implicit intertextual relations between the texts in the data, and that three main intertextual chains can be defined. These are traceable from explicit markers of intertextuality, as well as contextual information and by following certain phrases that are recontextualized between texts. Analyses of representations of social actors, constructions of purposefulness, and visual resources in the data, show that discourses on the elderly as dependent and in need of health care tend to be both reflected and reproduced in the data. The arts, finally, tend to be framed within a social welfare discourse, and reproduced as important, first and foremost through utilization rather than in its own right.

KEYWORDS: critical discourse analysis, institutional texts, intertextuality, intertextual chain, re-contextualization, cultural policy, the elderly, senior citizens

© Malin Sandberg, 2020

DISTRIBUTION: Institutionen för svenska språket
Box 200
405 30 Göteborg

PORTRÄTTFOTO: Jessica Oscarsson

OMSLAGSILLUSTRATION: Ragnhild Lennblad

ISSN: 1652-3105

ISBN: 978-91-87850-77-6

LÄNK TILL E-PUBLICERING: <http://hdl.handle.net/2077/62619>

SÄTTNING: Malin Sandberg

TRYCKNING: GU Interntryckeri, 2020

Förord

Den här texten har jag sett fram emot att få skriva. Jag har många som jag vill tacka för hjälpen! Det hade inte blivit någon avhandling om inte människor omkring mig varit så gränslöst hjälpsamma, stöttande och förlåtande.

Det mest konkreta stödet i arbetet har mina handledare, Andreas Nord och Hans Landqvist, stått för. Vid något tillfälle liknade de mitt avhandlingsarbete vid en ishockeymatch och sig själva vid såväl medspelare som tränare och domare. Och såhär i efterhand kan jag konstatera att det nog var en god liknelse. Oavsett roll på denna imaginära rink har de generöst bidragit med sin tid och bistått med samtal och läsningar som drivit mig och mitt arbete framåt – hur motsträvig jag än varit. Tack till dig, Andreas, för uppmuntran att söka till forskarutbildningen, för all kunskap du förmedlat och för att du ställt svåra (och petiga) frågor. Tack till dig, Hans, för ditt lugn, dina noggranna läsningar och att du värnat om att min tid på forskarutbildningen ska vara just en utbildning. Hälsningar från Malin vid mållinjen!

Under slutskedet av avhandlingsarbetet har flera personer läst texten och gett mig värdefull hjälp på vägen till färdig textprodukt. I egenskap av slutseminariegranskare gjorde Hanna Sofia Rehnberg en grundlig läsning av ett utkast till avhandlingen, och hennes kloka frågor och synpunkter gav arbetet en sista skjuts framåt. Mikael Nordenfors har läst och gett värdefulla kommentarer på delar av manuset. Hallfríður Helgadóttir har språkgranskat abstractet och den engelska sammanfattningen. Jag har slutligen haft god hjälp med textbearbetningen av Kristian Blensenius, avhandlingens redaktör. Ett stort tack för ert arbete!

Jag har under mina år på forskarutbildningen varit anställd vid Institutionen för svenska språket, en exemplarisk miljö att utbildas i. Där har jag kunnat prova på många olika arbetsuppgifter och fått gott stöd i alla olika roller. Jag har

värdesatt alla samtal jag fått vara del av, såväl de informella som de mer formella. Till den sistnämnda kategorin hör särskilt Språkbruksseminariet, som utgjort en viktig del av min utbildning. Institutionens administration har underlättat arbetsvardagen genom att tålmodigt bistå med guidning och hjälp. Under åren på institutionen har jag också fått chansen att undervisa, vilket har varit både roligt och stimulerande. Tack till kollegor och studenter för samarbetet!

Bland mina kollegor, både på institutionen och utanför, finns vissa som gjort särskilda insatser. I tid och otid har jag mellanlandat i fåtöljen på Karin Helgessons kontor, där jag fått uppmuntran och chokladbitar när det behövs. Claes Ohlsson gav respons på några av mina tidiga idéer. Kontorsgrannarna kring det s.k. "Forum Rudolphi" har ställt upp när jag varit uppjagad över allehanda kriser (avhandlingsrelaterade eller ej). Tack till er alla!

Jag vill också rikta ett tack till Kungliga och Hvitfeldtska stiftelsen, vars stipendium möjliggjorde färdigställandet av avhandlingen.

Under åren på forskarutbildningen har jag haft förmånen att vara en del av ett fantastiskt doktorandkollegium. Skratt och tårar, sånger och möten, privatliv och vetenskap – vi har stött och blött det mesta. De dagliga vedermödrorna har jag framförallt delat med mina forna rumskamrater Filippa Lindahl och Anja Allwood, som har bistått med många goda samtal och visat stor förståelse när jag utsatt dem för pladder, självömkan och andra olater. Filippa lärde mig dessutom typsättning i $\text{\LaTeX}$ och mycket annat när jag var ny som doktorand. Från grundutbildning till disputation har jag haft gott sällskap av Linnéa Bäckström, och på upploppet har särskilt Sanna Kraft stått för förstklassigt stöd. Ett stort tack till alla doktorandkollegor jag haft!

Och så till människorna utanför arbetsplatsen: familjen, släkten, svärfamiljen och alla vänner. När det har varit slitsamt att vara doktorand och jag undrat varför *i nögesse böre vä hejna*, har det varit en ynnest att istället få koncentrera sig på att vara er familjemedlem och vän. Ett särskilt tack till mamma Kristina och pappa Jan-Erik, som lärt mig noggrannhet och en kritisk blick, och till mina storasystrar Jeanette och Lotta, som jag alltid fått hänga efter och lära mig av. Ett särskilt tack också till min nästan-bror Johan, mitt stadiga bollplank Kristin och min fiskekollega Karin för alla samtal och er tilltro. Tack till alla jag har förmånen att ha nära!

Till sist: Ragnhild. Ett innerligt tack för hjälpen med praktiska saker som figurer, omslag och vardagslogistik, och ett än innerligare sådant för att du varit min trygghet och hängt med i alla svängar. Jag är så glad för att du vill följas åt.

Hisingen i december 2019

Malin

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Avhandlingens syfte och bidrag	2
1.1.1	Intertextualitet i institutionella kontexter	2
1.1.2	Representationer av äldre	4
1.1.3	Konstruktioner av satsningens meningsfullhet	5
1.2	Terminologi och exempelhantering	6
1.3	Disposition	7
2	Kultur för äldre i ett sammanhang	9
2.1	Den statliga satsningen Kultur för äldre	9
2.2	Några kulturpolitiska huvuddrag	12
2.3	Kultur och hälsa	16
2.4	Perspektiv på ålder	19
2.5	Diskurser om hög ålder	21
3	Teoretiska och metodologiska utgångspunkter	25
3.1	En diskursanalytisk ansats	26
3.2	Intertextuell syn på texter	29
3.2.1	Texter som mångröstade	29
3.2.2	Interdiskursivitet	30
3.2.3	Textkedjor	31
3.2.4	Rekontextualisering	33
3.3	Transformationer	34
3.4	Ett vidgat textbegrepp	37
3.5	Metodologiska perspektiv	38
3.6	Etiska överväganden	40
4	Material	43
4.1	Urvalsprinciper	43
4.2	Texterna och deras tillkomst	46
4.2.1	Beslutsfasen	46

4.2.2	Tilldelningsfasen	47
4.2.3	Projekttiden	48
4.2.4	Utvärdering och dokumentation	50
4.3	Materialets intertextuella kontext	52
4.3.1	Forskningsreferenser	52
4.3.2	Referenser till politiska texter	54
4.3.3	Enskilda personers uttalanden	54
4.4	Sammanfattning och diskussion	56
5	Intertextuell analys	61
5.1	Explicita textrelationer mellan materialets texter	61
5.1.1	Hänvisningar till befintliga texter	62
5.1.2	Annonseringar av kommande texter	64
5.1.3	Om texternas explicita kedjerektioner	66
5.2	Rekontextualiserade formuleringar inom materialet	68
5.2.1	Tillvägagångssätt	69
5.2.2	”Aktuell hjärnforskning visar”	71
5.2.3	”ger positiva hälsoeffekter”	72
5.2.4	”effekter på medicinering och vårdbehov”	75
5.2.5	”användas som friskvård”	77
5.2.6	”äldre betraktas som en homogen grupp”	78
5.3	Summering och resultatdiskussion	81
5.3.1	Textkedjerektioner i materialet	81
5.3.2	Rekontextualiseringar och transformationer	86
5.3.3	Explicit och dold manifest intertextualitet	87
6	Representationer av deltagare	89
6.1	Begreppsapparat	90
6.2	Tillvägagångssätt	93
6.3	Materialurval	94
6.4	Resultat	96
6.4.1	Samlingen <i>äldre, seniorer, pensionärer</i>	96
6.4.2	Äldre som ålderskategori	98
6.4.3	Äldre, sjukdom och vård	103
6.4.4	Boendet som sorteringsgrund	107
6.4.5	Samling med personal	111
6.4.6	Äldre som kulturkonsumenter/-producenter	111
6.5	Summering och resultatdiskussion	115
6.5.1	Målgruppen <i>äldre</i> och dess betydelser	115
6.5.2	Frågan om satsningens målgrupp	116
6.5.3	Kategoriseringen i intertextuell belysning	118

7	Konstruktioner av kultur för äldre som meningsfullt	121
7.1	Diskursiva konstruktioner av syfte	122
7.1.1	Målorienterade syfteskonstruktioner	125
7.1.2	Medelorienterade syfteskonstruktioner	126
7.1.3	Effektorienterade syfteskonstruktioner	127
7.2	Tillvägångsätt och materialurval	128
7.3	Övergripande analysresultat	131
7.4	För kulturens skull	132
7.5	För äldres skull	133
7.5.1	Som livskvalitet för äldre	133
7.5.2	För äldres hälsa	134
7.6	Som medel för andra mål	135
7.6.1	Som en demokratifråga	136
7.6.2	För olika yrkesgruppers skull	137
7.6.3	Som en insats för övriga delar av samhället	138
7.7	Summering och resultatdiskussion	139
7.7.1	Syfteskonstruktioner: teman och språkliga uttryck	139
7.7.2	Syfteskonstruktioner i intertextuell belysning	141
7.8	Metoddiskussion	143
8	Kultur för äldre i bild	147
8.1	Metod för visuell analys	148
8.1.1	Ideationella betydelser	148
8.1.2	Interpersonella betydelser	151
8.1.3	Metodkommentar	152
8.2	Överblick: bilderna i Kultur för äldre	154
8.3	Visuella representationer av deltagare	156
8.4	Visuella konstruktioner av meningsfullhet	159
8.5	Intertextuella aspekter av bildmaterialet	162
8.6	Summering och resultatdiskussion	164
9	Avslutande diskussion	167
9.1	Intertextuella relationer	167
9.2	Diskurser om äldre och kultur	172
9.3	Utblick: generaliserbarhet och implikationer	175
	English summary	181
	Referenser	191

Tabeller

4.1	Materialöversikt	45
4.2	Återkommande inbäddningar av andra texter	52
4.3	Översikt: materialtypernas huvuddrag	56
5.1	Rekontextualiserade formuleringars distribution	83
6.1	Material för analys av deltagarrepresentationer	95
6.2	Samlingen <i>äldre, senior</i> och <i>pensionär</i>	98
6.3	Ålderskategorisering i materialet	101
6.4	Sjukdomsrelaterade kategoriseringar	103
6.5	Vård- och omsorgsrelaterade kategoriseringar	104
6.6	Sorteringsgrunden sjukdom	107
6.7	Kategorisering av boendeform	109
6.8	Benämningar av äldre som projektdeltagare	112
7.1	Metodöversikt: typer av syfteskonstruktioner	124
7.2	Material för analys av syfteskonstruktioner	129
7.3	Resultatöversikt: huvudtyper av syfteskonstruktioner	131
7.4	Resultatöversikt: tematiska kategorier av syfteskonstruktioner	132
8.1	Bildernas fördelning i materialet	154

Figurer

4.1	Grundstrukturen hos en textkedja gällande myndighetsbeslut (efter Koskela 2009a:53)	58
4.2	Textkedjor i materialet ur ett kontextperspektiv	60
5.1	Hänvisningar till befintliga texter inom materialet	63
5.2	Annonseringar av framtida texter inom materialet	65
5.3	Summering: explicita textrelationer inom materialet	66
5.4	Texternas starkaste explicita relationer	82
8.1	Narrativa processtyper (efter Björkqvall 2009:63)	149
8.2	Bild ur Teaterprojektets projektrapport	157
8.3	Bild ur broschyren En inspirationsskrift	157
8.4	Bild ur Teaterprojektets projektrapport	160
8.5	Bild ur Animationsprojektets projektrapport 2011	160
8.6	Bild ur broschyren En inspirationsskrift	162
8.7	Bild ur broschyren En inspirationsskrift	162

1. Inledning

Det mesta arbete som görs i institutionella kontexter representeras på något sätt i skrivna texter. Dessa texter kan tillhöra olika genrer, allt från långa utredningar till personlig e-post, och de kan fylla olika funktioner, som att dokumentera eller besluta. Inte sällan bildar de en typ av kedja, inom vilken en serie texter kommunicerar med varandra om samma eller likartade frågor. Till exempel kan en statlig utredning på ett visst politiskt område generera en regeringsproposition, som i sin tur kan generera en lagtext och ett pressmeddelande. I fokus för denna avhandling står just sådana *textkedjor* och relationerna mellan texterna i sådana.

I avhandlingen undersöks textkedjor inom en specifik offentligt finansierad verksamhet: den treåriga statliga satsningen *Kultur för äldre*, som mellan 2011 och 2013 finansierade ett antal projekt som på olika sätt rörde kulturinsatser för äldre. I korthet innebar satsningen att en summa pengar utlystes specifikt för projekt som involverade kultur för äldre, vilket resulterade i att ett femtiotal kultur-, forsknings- och utvecklingsprojekt runt om i landet finansierades.

Den samling texter som utgör avhandlingens material utgör nedslag i en serie texter som producerats inom Kultur för äldre när olika aktörer beslutat, planerat, finansierat, presenterat, dokumenterat och utvärderat satsningen och de projekt den finansierat. Texterna i materialet har olika avsändare och mottagare, är skrivna vid olika tidpunkter och representerar olika genrer. De är dock i vid bemärkelse myndighetstexter, i den mening att de antingen har producerats av eller kommit till på initiativ av en myndighet. Texterna har också det gemensamt att de på något sätt berör satsningen, antingen satsningen som helhet eller något av de finansierade delprojekten. Denna avhandling handlar om hur sådana kedjor av texter förhåller sig till varandra *intertextuellt*, och på vilket sätt texternas relationer till varandra syns på texternas yta.

Kultur för äldre var en satsning med politiska och samhälleliga målsättningar vad gäller såväl kultur- som äldrefrågor (se vidare avsnitt 2.1 nedan), och dessa två teman genomsyrar därför de texter som utgör avhandlingens material. Därigenom är avhandlingen också en studie av *diskurser* om kultur och äldre, och en studie av hur sådana diskurser formas och omformas i textkedjor.

1.1 Avhandlingens syfte och bidrag

Avhandlingens syfte är att dels kartlägga hur intertextuella relationer tar sig uttryck i texter från en statlig satsning på kultur för äldre, dels belysa hur diskurser om äldre och kultur kommer till uttryck i satsningens texter. Min ambition är att undersökningen, betraktad som en typ av fallstudie, på ett mer generellt plan också kan bidra dels till förståelsen för texter i institutionella kontexter, dels till förståelsen av samhälleliga diskurser om kultur och äldre.

Avhandlingens empiriska bidrag kan knytas till tre teman. Det första av dem är intertextuella relationer mellan satsningens texter, ett tema som knyter an till syftets första led, att kartlägga intertextuella relationer. De två andra temana är dels representationer av målgruppen äldre, dels konstruktioner av satsningens meningsfullhet. De två sistnämnda temana knyter båda an till syftets andra led, att belysa hur diskurser om äldre och kultur kommer till uttryck i satsningens texter.

I avsnitt 1.1.1–1.1.3 nedan utvecklar jag min beskrivning av dessa tre teman i var sitt avsnitt, där jag också redogör för de mer specifika forskningsfrågor jag söker besvara i relation till respektive tema. I de tre avsnitten placerar jag också in de tre övergripande temana i ett forskningsssammanhang, introducerar kort de olika delstudier som ingår i avhandlingen och pekar ut avhandlingens bidrag i relation till respektive tema.

1.1.1 Intertextualitet i institutionella kontexter

I första hand är den här avhandlingen en avhandling om texter i en samtida institutionell kontext. I svenskspråkig textforskning har studier av sådana texter i många fall tagit sin utgångspunkt i en specifik genre eller texttyp, inte sällan broschyrer eller andra informationstexter (se t.ex. Rahm & Ohlsson 2009, Lassus 2010, Lind Palicki 2010, Skoglund 2014, Tolvanen 2016; för översikt se Nord 2017a). De texter som utgör materialet för den här avhandlingen hänger istället samman genom att de är producerade inom och berör (delar av) en och samma verksamhet. De skiljer sig däremot åt med avseende på t.ex. genre, avsändare och tänkt mottagare. Vissa av texterna i materialet innebär kommunikation

mellan olika myndigheter, t.ex. en ansökan från en kommun till Statens kulturråd, medan andra innebär kommunikation från myndighet till medborgare, t.ex. ett landstings informationstext på sin hemsida. Texterna fyller också olika funktioner, t.ex. dokumentation, beslut och information. Denna bredd gör det möjligt för mig att i avhandlingen studera skillnader och likheter mellan texter i olika typer av kommunikationssituationer (jämför Svensson 1997).

Texterna som studeras i avhandlingen hänger också samman genom att en text ”svarar” på en föregående text, refererar till en annan text eller upprepar ett visst innehåll från en föregående text (se vidare avsnitt 4.2 och kapitel 5). Texterna uppvisar därmed en mångfald av intertextuella relationer med varandra, och i avhandlingen konceptualiserar jag detta som att texterna ingår i *textkedjor* (Fairclough 1992:130, Linell 1998a:149; se vidare avsnitt 3.2). Det finns många studier av textkedjor i allmänhet, men just i fråga om svenskspråkiga texter i institutionella kontexter är undersökningarna förhållandevis få och småskaliga (se dock t.ex. Koskela 2009a, 2009b, 2010). När man undersökt sådana textkedjor har man också ofta, av praktiska skäl, gjort det med utgångspunkt i hur texter explicit refererar till varandra (Solin 2004). Eftersom jag här studerar en väl avgränsad kontext, en specifik statlig satsning med en start- och en slutpunkt, kan jag göra en delvis bredare analys än så genom att även studera mer dolda relationer mellan texter (se avsnitt 5.2 samt Sandberg 2019).

Jag undersöker i första hand avhandlingsmaterialet ur ett intertextuellt perspektiv i kapitel 5, där jag redovisar två olika typer av intertextuella analyser. De specifika forskningsfrågor jag söker besvara där är:

- Hur förhåller sig texterna i Kultur för äldre explicit och implicit till varandra?
- Hur traderas innehåll i satsningens texter, och hur kan detta förstås i relation till texternas intertextuella relationer?

Resultaten från analyserna som redovisas i kapitel 5 är också viktiga för de efterföljande delstudierna, som redovisas i kapitel 6–8. Även i de övriga delstudierna aktualiseras nämligen frågor om texternas inbördes relationer, och de intertextuella analyserna blir därför viktiga även i de övriga empiriska kapitlen.

Den intertextuella analysen resulterar i en beskrivning av materialet som har relevans både innanför och utanför forskarvärlden. Dels kan den bidra med insikter som kan vara relevanta för andra språk- och textforskare som arbetar med myndighetstexter och andra texter från institutionella texter, och forskare som intresserar sig för intertextuella relationer mellan texter. Dels kan den vara av intresse för den som professionellt arbetar med eller tar del av sådana typer av texter som analyseras i avhandlingen (se vidare avsnitt 9.3).

1.1.2 Representationer av äldre

Texterna som står i fokus för avhandlingen rör en specifik del av befolkningen, nämligen de som tillhör den åldersgrupp som benämns som *äldre* i satsningen Kultur för äldre (se dock vidare avsnitt 1.2). Jag betraktar ålder som en social konstruktion bland andra, och i avhandlingen studerar jag hur åldersgruppen äldre på olika sätt avgränsas och representeras. Representationer av äldre undersöks i flera av avhandlingens empiriska kapitel. Mest fokuserat är det i kapitel 6, där jag analyserar hur äldre inom Kultur för äldre representeras verbalspråkligt i satsningens texter. Representationer av äldre undersöks också i kapitel 8, där jag analyserar visuella representationer av bl.a. äldre i materialet. Slutligen aktualiseras frågan också indirekt i kapitel 7, där jag intresserar mig för hur satsningen görs meningsfull bl.a. i relation till äldre.

De specifika forskningsfrågor jag vill besvara på temat representationer av äldre är följande:

- Hur görs åldersbaserade kategoriseringar i texterna i Kultur för äldre?
- Hur samverkar dessa kategoriseringar med andra kategoriseringar av människor?
- Vilka diskurser om äldre konstrueras genom det sätt på vilket målgruppen representeras i satsningens texter?
- Hur kan dessa representationer av äldre förstås i relation till satsningen Kultur för äldre?
- Hur konstrueras dessa kategorier och diskurser intertextuellt, dvs. hur traderas de i satsningens texter?

Olika åldersgrupper har förstås studerats tidigare inom språkvetenskapen, men då ofta med fokus på individuella talare eller samspel mellan talare. Främst har ålder uppmärksammats inom sociolingvistik, där den länge ingått som en variabel som ansetts relevant för att beskriva språklig variation. Inom traditionell sociolingvistik har ålder dock förblivit just en variabel, betraktat som en av flera inherenta sociala identiteter som påverkar människors språkliga beteende (Eriksson 1999:106). Vad gäller åldersgruppen äldre finns det t.ex. en rad studier om attityder till äldre talare (se Hummert et al. 2004 för en översikt) och kommunikation vid åldersrelaterade sjukdomar (se t.ex. Hummert et al. 1994). Gemensamt för de flesta av dessa studier är att de inte haft något tydligt fokus på ålder som en socialt konstruerad variabel, utan snarare haft

ålder som en bakgrundsvariabel eller en mer eller mindre oproblematisk utgångspunkt. Undantag, där konstruktionen av åldersgrupper i sig är av intresse, finns dock på svenska t.ex. inom samtalsanalys (se t.ex. Eriksson 1999, Kahlin 2008), samt andra vetenskapliga discipliner som statsvetenskap (se t.ex. Nilsson 2008), medie- och kommunikationsvetenskap (se t.ex. Lövgren 2009a, Lövgren 2009b) och historia (se t.ex. Rosengren 2019). Inom svensk textforskning har ålder också tematiserats tillsammans med kön och andra kategoriseringar av Björkvall (2003) och Lind Palicki (2010). På anglosaxiskt språkområde är studierna fler, där man t.ex. uppmärksammat åldrepresentationer i reklam (se exempelvis Coupland 2003, Balazs 2004, Kaid & Garner 2004, Calasanti 2007, Coupland 2007). Även på svenska finns studier av språkliga konstruktioner av äldre, t.ex. Wirdenäs & Bellander (2018) som undersöker konstruktioner av äldre som IT-användare, men de är förhållandevis få.

Ett av avhandlingens bidrag är ett språkvetenskapligt perspektiv på konstruktioner av åldersgrupper och specifikt äldre, ett område som alltså hittills inte fått speciellt mycket uppmärksamhet inom svensk text- och språkforskning.

1.1.3 Konstruktioner av satsningens meningsfullhet

Kultur för äldre är en (delvis) kulturpolitisk satsning, och materialet för avhandlingen utgörs därför, i vid bemärkelse, av kulturpolitiska texter. Inom svensk textforskning har forskare intresserat sig för texter med kopplingar till en rad politikområden, bl.a. ekonomi (se t.ex. Ohlsson 2007), arbetsmarknad (se t.ex. Helgesson 2011) och jämställdhet (se t.ex. Lind Palicki 2010). Det kulturpolitiska fältets texter är emellertid inte utforskade ur ett språkvetenskapligt perspektiv, även om det finns kulturforskare som arbetat med skrivna texter som undersökningsmaterial (se t.ex. Lindström 2012, Blomgren & Johannisson 2015). Kulturpolitiken har, menar jag, vissa särdrag som borde göra den särskilt intressant för textforskare. En mer detaljerad redogörelse för dessa ges i avsnitt 2.2, men tre huvuddrag kan nämnas redan här.

För det första har kulturpolitiken stor räckvidd, sett till hur många som tar del av den och berörs av den i vardagen (Jacobsson 2014:14). För det andra har kulturen länge setts som en samhällsförändrande kraft, och i de nordiska länderna har den inom politiken formulerats som ett medel för att uppnå samhälleliga mål om utbildning och andra välfärdsfrågor (Mangset et al. 2008), vilket gör att den rör många olika och viktiga samhällsfrågor. För det tredje utmärker sig kulturpolitiken som politikområde genom att det inom denna finns ett ideal om att politiker inte ska styra mer än nödvändigt på överordnad nivå, utan lämna stor frihet åt kulturutövarna. Den politiska styrningen har

i hög grad skett genom målformulering och styrd finansiering, medan frågan om medel och tillvägagångssätt lämnats öppen. Formuleringen av mål, en fråga som i hög grad rör språk och texter, har därför varit en central kulturpolitisk uppgift (Jacobsson 2014).

I avhandlingens kapitel 7 tar jag mig an just frågan om målformulering och satsningens förhållande till syften, när jag undersöker hur man i texterna verbal-språkligt konstruerar Kultur för äldre som en meningsfull satsning. I kapitel 8 undersöker jag sedan visuella aspekter av sådana konstruktioner. När satsningen initierades var det något förhållandevis nytt att explicit sammanföra kultur och äldre(vård) på det här sättet (även om det fanns föregångare, se avsnitt 2.1), och därför fanns det ett behov från de respektive aktörernas sida att explicitgöra idéer och föreställningar om satsningens nytta. Detta gör det i sin tur möjligt att undersöka hur sådana föreställningar representeras och förhandlas i texterna. I avhandlingen gör jag detta med utgångspunkt i följande forskningsfrågor:

- Vilka syften konstrueras för satsningen Kultur för äldre?
- Vilka diskurser om äldre och kultur konstrueras genom det sätt på vilket satsningen konstrueras som meningsfull?
- Hur kan konstruktionerna av meningsfullhet förstås i relation till svensk kulturpolitik?
- Hur konstrueras dessa konstruktioner intertextuellt, dvs. hur traderas de i satsningens texter?

För att besvara dessa frågor gör jag i kapitel 7 en analys av konstruktioner av syften och meningsfullhet med hjälp av analysverktyg hämtade från van Leeuwen (2000, 2008). Detta ramverk har inte tidigare använts inom svensk textforskning, och indirekt blir analysen därigenom också en typ av metodologiskt bidrag. Som helhet bidrar analysen av meningsfullhet också med en språkvetenskaplig belysning av kulturpolitiska texter.

1.2 Terminologi och exempelhantering

I de texter som undersöks i avhandlingen varierar benämningen på målgruppen för satsningen, liksom den faktiska målgrupp man riktar sig till, framförallt med avseende på om den gäller äldre i allmänhet eller äldre inom vård- och omsorgsverksamhet. Jag har valt att både i avhandlingens titel och i övrigt i avhandlingen konsekvent framförallt använda benämningen *äldre*, och ibland omskrivningar som *den aktuella målgruppen* och liknande. Det har jag valt att

göra av tre anledningar. För det första kallas satsningen kort *Kultur för äldre*, och för det andra är det den benämning som till övervägande del används i materialet. För det tredje är det den vidaste benämningen, alltså den som omfattar alla de som deltog i satsningens verksamhet. Jag är dock medveten om att benämningen *äldre* är för vag för att beskriva målgruppen inom vissa av satsningens projekt, som mer snävt handlar om äldre inom vård- och omsorgsverksamhet. Jag ger en fördjupad bild av frågan om benämningar av målgruppen när jag i avsnitt 2.1 i större detalj beskriver satsningen, liksom när jag analyserar materialets benämningar för målgruppen i kapitel 6.

På motsvarande sätt finns en vaghet i vad som omfattas av begreppet *kultur*, som kan innefatta allt från specifika konstnärliga yttringar till en hel samhällsordning (jämför avsnitt 2.2 och Sörlin 2003). Jag har ingen egen definition av begreppet i avhandlingen, utan förhåller mig till hur det används i materialets texter. Där saknas explicit klargörande av vad som avses med kultur, men den faktiska verksamheten som finansieras inom satsningen har ett fokus på konstarterna, viss media och viss folkbildning. Man tycks därmed ha en kultursyn som överensstämmer med den gängse inom kulturpolitiken (jämför Jacobsson 2014:129).

I avhandlingen återger jag ett stort antal exempel ur de verbalspråkliga texterna i avhandlingsmaterialet. Dessa exempel numreras kontinuerligt genom avhandlingen, och i anslutning till varje exempel anges källan inom hakparentes. Exempelen återges i avhandlingens typsnitt och teckengrad, oavsett hur de ser ut i original, med eventuell kursiv och fet stil som i originalet. Rubriker återges med fet stil men med normal teckengrad. I vissa kapitel markeras särskilt intressanta eller relevanta delar av textexemplen med understrykning. Alla understrykningar är mina. Av etiska skäl har jag valt att försvåra identifieringen av personer i materialet genom att ersätta t.ex. ort- och personnamn och liknande med anonymiserade beteckningar (se vidare avsnitt 3.6). Även sådana anonymiserade beteckningar markeras med hakparentes i exemplen. I kapitel 8 visar jag också exempel på bilder ur materialet, återgivna som numrerade figurer. Av praktiska skäl återges dessa bilder i gråskala i avhandlingen, även om de är i färg i original. Jag har bedömt att det inte påverkar läsarens möjligheter att tolka bilderna och mina tillhörande analyser.

1.3 Disposition

Avhandlingen är indelad i 9 kapitel. Detta inledande kapitel följs av kapitel 2, där jag beskriver satsningen Kultur för äldre närmare och sätter in satsningen i ett samhälleligt sammanhang. I kapitel 3 redogör jag för de övergripande

teoretiska och metodologiska utgångspunkterna för avhandlingen. Kapitel 4 innehåller en beskrivning av urvalet av avhandlingsmaterial och materialets karaktär.

I det efterföljande kapitel 5 redovisas avhandlingens första delundersökning, som tar fasta på intertextuella relationer mellan avhandlingsmaterialets texter. I kapitel 6 och 7 analyserar jag hur äldre representeras verbalspråkligt respektive hur satsningen verbalspråkligt konstrueras som meningsfull. I det därpå följande kapitel 8 fortsätter jag att analysera intertextuella relationer, representationer av äldre och satsningens meningsfullhet, men där i visuella resurser och inte verbalspråkligt. I dessa empiriska kapitel återfinns en detaljerad beskrivning av de specifika analysmetoder som används i respektive kapitel, och de avslutas alla med en summering och resultatdiskussion där jag i viss mån också fördjupar analyserna genom att spegla resultaten i ett urval av tidigare forskning.

I det avslutande kapitel 9 diskuteras övergripande slutsatser och implikationer av avhandlingens resultat.

2. Kultur för äldre i ett sammanhang

I detta kapitel placerar jag avhandlingen i ett sammanhang genom att redogöra för ett antal kontextuella faktorer som jag menar är särskilt viktiga för tolkningen av studiens resultat. Kapitlet inleds med en beskrivning av satsningen Kultur för äldre, varifrån avhandlingens undersökningsmaterial är hämtat. Därefter lyfter jag blicken något och placerar in Kultur för äldre dels i ett kulturpolitiskt sammanhang, dels inom ramen för fältet kultur och hälsa. Slutligen riktar jag fokus på satsningens särskilda målgrupp, äldre, och redogör för teoretiska perspektiv på ålder och åldrande.

2.1 Den statliga satsningen Kultur för äldre

År 2011–2013 budgeterade den svenska regeringen särskilda medel åt Statens kulturråd för kulturinsatser riktade till äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet. Det uppdrag pengarna skulle användas till var tudelat: huvuddelen skulle delas ut i form av bidrag till vård- och omsorgsaktörer som ville driva verksamhet ”inom området”, och en mindre del skulle användas till översyn och utvärdering av redan pågående arbete med kulturinsatser för äldre inom vård och omsorg (Kulturdepartementet 2011). Det är detta treåriga uppdrag jag i avhandlingen benämner *satsningen Kultur för äldre*. I formell mening var Kultur för äldre alltså en summa pengar med ett tillhörande uppdrag som ålagts Statens kulturråd. I flera av Statens kulturråds texter benämns det dock dels som en *satsning*, dels som *Kultur för äldre* med inledande versal och utan tillhörande bestämning. Därför kommer jag för enkelhetens skull i det följande att kalla det för just en *satsning* under namnet *Kultur för äldre*, även om det så vitt jag förstår aldrig officiellt fått den beteckningen eller det namnet. Oav-

sett benämning ska satsningen förstås som öronmärkta medel för en viss typ av verksamhet med ett och samma övergripande syfte. De verksamheter eller insatser som finansierades inom satsningen kommer jag konsekvent att benämna som *projekt*, oavsett vilken benämning de ansvariga för dessa verksamheter själva använder.

Satsningen Kultur för äldre tog sin början i oktober 2011, när den dåvarande borgerliga regeringen, genom Kulturdepartementet, fattade ett regeringsbeslut som rubricerades ”Uppdrag till Statens kulturråd att främja kultur för äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet”. I detta regeringsbeslut uppdrog man åt Statens kulturråd att fördela särskilda medel för att

främja äldre människors delaktighet i kulturlivet genom såväl kulturupplevelser som eget skapande i gemenskap med andra. Bidraget syftar även till att främja en större systematik, ökad samverkan och höjd kvalitet inom det pågående utvecklingsarbetet med kulturinsatser inom äldreområdet. (Kulturdepartementet 2011:1)

För att uppfylla detta uppdrag tilldelades Statens kulturråd sammanlagt 30 miljoner kronor. Merparten av denna summa, 28 miljoner kronor, skulle enligt beslutet fördelas som bidrag till landsting, kommuner samt privata vård- och omsorgsgivare för arbete inom området. En mindre del, högst 2 miljoner kronor, fick rekvireras för kostnader för att genomföra en översyn och utvärdering av ”det pågående arbetet med kultur för äldre inom sjukvård och omsorg” (Kulturdepartementet 2011:1–2). Översynen skulle skötas av Statens kulturråd, medan utvärderingen av de projekt som finansierades skulle åläggas en extern part. Satsningen finansierades med medel från ”utgiftsområde 9, Hälsovård, sjukvård och social omsorg, anslag 5:1 Stimulansbidrag och åtgärder inom äldrepolitiken, anslagspost 11” (Kulturdepartementet 2011:2).

Inom ramen för satsningen kunde landsting, kommuner samt privata vård- och omsorgsgivare beviljas bidrag för insatser som skulle ”bygga vidare på genomfört eller påbörjat arbete med kulturellt utvecklingsarbete inom sjukvård eller omsorgsverksamhet” (Kulturdepartementet 2011:1). Mellan 10 och 20 bidragsmottagare skulle utses, och särskilt skulle ”breda samverkansformer” där ”kulturinstitutioner, professionella kulturskapare och den civila sektorn ingår” prioriteras (Kulturdepartementet 2011:1).

I regeringsbeslutet från 2011 gavs flera olika argument för satsningens införande. Under rubriken *Skälen för regeringens beslut* angavs att äldres tillgång till kultur bör öka, med tanke på att de kan kopplas till en rad positiva effekter på äldres hälsa och välbefinnande. Man angav också att det redan pågick en del verksamheter runt om i landet, till exempel det projekt jag kallar *Seniorprojektet* och som aktualiseras längre fram i avhandlingen, men att dessa tenderar att inte utvärderas. Dessutom hänvisade man till det nationella kulturpolitiska

målet att ”alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och att kulturpolitiken ska främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor” (Kulturdepartementet 2011:2). Under rubriken *Bakgrund* gavs mer indirekta argument, genom att man tecknade en bild av det sammanhang som beslutet fattats i. Där gavs två exempel på befintliga insatser för att främja kultur för äldre, nämligen två större projekt som bedrivits av två landsting/regioner. Vidare knöt bakgrunden an till en satsning på kultur och hälsa som regeringen gav Statens kulturråd 2010, samt proposition 2009/10:116, som anger att äldreomsorgen bör ”uppmärksamma och försöka förstärka välbefinnandet”. Slutligen presenterades kortfattad statistik om förekomsten av demenssjukdom hos personer som är 65 år eller äldre respektive personer som är 90 år eller äldre, och Socialstyrelsens rekommendationer om att äldre, för att minska risken för demens, bör vara mentalt, socialt och fysiskt aktiva. Slutligen hänvisade man till att 2012 utsetts till det Europeiska året för aktivt åldrande och solidaritet mellan generationer, det s.k. Äldreåret.

Satsningen fick en fortsättning i mindre skala under 2012, när Statens kulturråd tilldelades 10 miljoner kronor för att ”förstärka” det uppdrag som hade getts under 2011 (Kulturdepartementet 2012:2). På ett övergripande plan var ramarna för satsningen 2012 desamma som för föregående verksamhetsår: Statens kulturråd skulle använda medlen dels till fördelning av bidrag, dels till översyn och utvärdering. Kriterierna för vilka verksamheter som skulle prioriteras i bidragstilldelningen var också desamma, med undantag för tillägget: ”Det föreligger inget hinder för att de projekt som beviljades medel 2011 även beviljas medel i denna omgång för att utveckla projekt” (Kulturdepartementet 2012:2).

2013 tilldelades Statens kulturråd än en gång 30 miljoner kronor för att ”ytterligare stärka verksamheten kultur för äldre” (Kulturdepartementet 2013:2). Även detta år hade uppdraget stora likheter med tidigare år, men med två större skillnader. För det första finansierades den här gången ingen översyn eller utvärdering, utöver Statens kulturråds egna kostnader för ansökningsförfarande och uppföljning. Istället instruerades Statens kulturråd att följa upp de genomförda insatserna genom att begära redovisning av de verksamheter som mottagit bidrag inom ramen för satsningen. För det andra förändrades formuleringen av målgruppen i regeringsbeslutets rubrik. Uppdraget rubricerades nu ”Uppdrag till Statens kulturråd att främja kultur för äldre”, utan den tidigare specificeringen om sjukvård och omsorgsverksamhet.

I regeringsbesluten för 2012 och 2013 (Kulturdepartementet 2012, 2013) blev såväl skälen som bakgrunden mer kortfattade. Man hänvisade där istället i första hand till den inledande satsningen (Kulturdepartementet 2011).

Under de tre år som satsningen genomfördes mottog sammanlagt knappt 50 projekt bidrag. Dessa projekt var spridda över landet och rörde olika kulturformer, men de bedrevs mest inom offentlig sektor och av vård- och omsorgsgivare. Projekten sträckte sig över olika tidsperioder – av de 24 projekt som fick medel 2011 startade t.ex. de flesta 2012, och de avslutades mellan 2013 och 2015 (Oxford Research 2013:7). Under 2012 tillkom bara en ny bidragsmottagare, och i övrigt gavs ytterligare medel till ett antal bidragsmottagare som redan fått pengar under 2011. 2013 tilldelades 24 projekt bidrag inom satsningen, varav något projekt också fått finansiering inom 2011 års utlysning.

Den externa utvärderare som fått i uppdrag att utvärdera den första satsningen, Oxford Research, lämnade sin rapport 2013 (Oxford Research 2013). Utvärderingen byggde på en närstudie av fem projekt, och insamlade data i form av projektens dokumentation, enkätsvar från projektledningen samt intervjuer med projektledningen, målgruppen och chefer inom vård och omsorg. Generellt visade utvärderingen att satsningen varit framgångsrik. Utvärderaren menade att de projekt som varit föremål för fallstudier hade lyckats med att öka äldre personers tillgång till kultur, och att deltagande observationer och intervjuer visade på ”kortsiktiga effekter i form av ökad glädje, delaktighet, brytande av isolering och känsla av sammanhang” (Oxford Research 2013:8). Utvärderaren problematiserar dock på några punkter sina möjligheter att faktiskt utvärdera satsningen. Många projekt var nämligen inte avslutade när utvärderingen genomfördes, och många projekt hade också haft mål som var inriktade på aspekter som är svåra att mäta, till exempel sådana som tar fasta på målgruppens upplevelser av skapandelust och delaktighet (Oxford Research 2013:7).

2.2 Några kulturpolitiska huvuddrag

Kultur för äldre var en satsning på kultur, beslutad av Kulturdepartementet och administrerad av Statens kulturråd. Det gör satsningen till en kulturpolitisk sådan, och i det här avsnittet ger jag därför en kort bakgrund till svensk kulturpolitik och dess särdrag. Denna bakgrund är viktig för att förstå satsningen och dess sammanhang fullt ut, och fungerar också som en utgångspunkt för analyser längre fram i avhandlingen.

Ett första steg i att karakterisera kulturpolitik som politikområde är att definiera vad *kultur* betyder i ett sådant sammanhang. I sin vidaste form kan *kultur* användas som benämning för en hel samhällsordning med tillhörande rättssyn, trosuppfattning, produktion av estetiska produkter som poesi, musik, konst och liknande – dvs. allt det som inte kan betecknas som *natur* (Sörlin 2003). Men med ett sådant kulturbegrepp vore kulturpolitik, som Frenander (2001)

påpekar, närmast ett tautologiskt begrepp; politiken handlar ju just om vår samhällsordning. I kulturpolitiska sammanhang används *kultur* istället vanligen som benämning på konstarterna, kulturarvet, viss media och vissa delar av folkbildningen (Jacobsson 2014:129, Myndigheten för kulturanalys 2016:12). Som Sigurdson (2014:29) påpekar, går dessa två betydelser av kultur dock inte att helt skilja ifrån varandra: de konstnärliga och intellektuella verk som skapas och uppskattas i ett visst sammanhang är beroende av den omgivande kulturen, medan den omgivande kulturen uttrycks och skapas delvis genom de konstnärliga och intellektuella verk som förekommer inom den.

Den svenska kulturpolitiken som den ter sig idag, nämligen som en samordning av insatser relaterade till ett antal institutioner som bibliotek, teatrar, museer och författarstöd, brukar sägas ha sin början 1974 (Hugoson 2000:41). Då formulerades en kulturpolitisk inriktning i tre propositioner (proposition 1974:28, 1975:20, 1975/76:135), som baserades på betänkandet *Ny kulturpolitik* (Statens kulturråd 1972). De förslag som formulerades i detta betänkande låg i linje med centrala idéer som sedan länge dominerat den allmänna politiska uppfattningen om kultur, nämligen att ”den goda konsten” skulle stödjas och spridas över landet och till alla samhällsklasser (Jacobsson 2014:41). Kulturen beskrevs här som en viktig del av samhällsbygget, och kopplades till idéer om demokratisering och jämlikhet. Den politik som formulerades med start 1974 har kommit att bli den självklara referenspunkten i de flesta kulturpolitiska diskussioner, också i de båda större kulturutredningar som presenterades 1995, Kulturutredningen (1995), respektive 2009, Kulturutredningen (2009a,b,c) (Jacobsson 2014:57).

Många av de institutioner som framförallt kan kopplas till kulturpolitiken, t.ex. museer, teatrar och författarstöd, fanns redan innan 1974 års kulturpolitik (Hugoson 2000:41). 1974 inordnades de dock i ett sammanhållet system och etablerades som enheter inom ett eget och avgränsat politikområde (Jacobsson 2014). Med detta uppstod också ett behov av en särskild myndighet som kunde överblicka politikområdet och ansvara för att fördela de ekonomiska bidragen, och därför inrättades 1974 Statens kulturråd (Kulturutredningen 2009a:166). I propositionen (1974:28:377) föreslås rådet

på verksamhetsområdet för teater, dans, film, musik, litteratur, folkbibliotek, konst, museer och utställningsverksamhet ges rådgivande, utredande och statsbidragsprövande uppgifter. Utöver ett direkt ansvar för dessa områden bör det åligga rådet att allmänt följa utvecklingen på kulturområdet i dess helhet.

Kulturpolitiken fick därmed en ansvarig myndighet, och den myndighetsstrukturen ser alltjämt likadan ut med undantag för en del omflyttningar inom den befintliga strukturen (Kulturutredningen 2009a:213).

När man inom policyforskning beskriver staters förhållningssätt till kultur är utgångspunkten ofta den indelning i fyra modeller eller idealtyper som formulerats av Hillman-Chartrand & McCaughey (1989): *arkitekt-*, *underlättar-*, *mecenat-* och *ingenjörsmodellen*. Sverige och de övriga nordiska länderna brukar räknas som representanter för *arkitektmodellen* (Frenander 2001, Mangset 2011). Enligt den modellen agerar staten ”arkitekt” genom att ta en mer aktiv och ansvarstagande roll genom att utarbeta kulturplaner och ”inordna kulturpolitiken i en politisk helhet” (Frenander 2001:65), men undviker nogsnamt att påverka innehållet i de kulturella artefakter som politiken möjliggör. I sådana stater är motiveringen för kulturpolitiken vanligen den sociala välfärden (Mangset 2011).

I länder som anammar underlättarmodellen, t.ex. USA, ser staten främst som sin roll att indirekt stödja kulturlivet genom att t.ex. erbjuda skattelättnader för kultursponsring. I länder som präglas av mecenatmodellen står staten för viss finansiering, som komplement till marknadsintäkter och privata gåvor, men har som viktig princip att hålla sig på ”armslängds avstånd” genom att beslut om ekonomiska bidrag fattas av delvis fristående organ och referensgrupper (Mangset 2011). Det här förhållningssättet fanns t.ex. i Storbritannien innan Thatcher-epoken. Exempel på tillämpning av den fjärde och sista modellen, där staten tar en ingenjörroll, är Hitlers Tyskland och Stalins Sovjet. Här äger staten alla produktionsmedel och styr de ekonomiska bidragen enligt partilinjer snarare än kreativitet (Hillman-Chartrand & McCaughey 1989).

I Sverige tar sig arkitektrollen bl.a. uttryck i att kulturpolitiken i hög grad bygger på målsättningar om social välfärd, och att kultur finansieras statligt genom ett kulturdepartement. Det sistnämnda innebär, menar Mangset (2011:112), att fördelningen av stöd beslutas av tjänstemän snarare än personer verksamma inom kultursektorn. Jacobsson (2014:130–131) skriver att det i Sverige dessutom funnits en tanke om armslängds avstånd, dvs. ett försök från statens sida att trots arkitektroll ha samma förhållningssätt som i mecenatrollen.

Jacobsson (2014:124–125, 2016:54) menar att kulturpolitiken generellt sett varit ett av de politikområden som allra mest kommit att handla om *mål*. Varje kulturpolitisk utredning har ägnat sig åt att diskutera just de kulturpolitiska målen. När 1974 års kulturpolitik formulerades präglades den av den förvaltningsmodell som brukar kallas *programbudgetering* (Jacobsson 2014:94). Modellen hade sin storhetstid i Sverige på 1960-talet, och med den följer en rationalistisk och instrumentell syn på måluppfyllelse, och inslag av det man idag skulle beteckna som *utvärderingar*. Vid denna tid betecknades de som *utredningar*, *rapporter* och dylikt, men som Furubo (1994) visar i sin granskning av 1945 års utredningar rör det sig dock i många fall om vad som idag skulle

kallas utvärderingar, dvs. studier av en verksamhets resultat i relation till vissa mål och insatser (Styretredningen 2007:71–75). Programbudgeteringen och dess tillhörande mät- och styrtekniker influerade starkt den kulturpolitik som formulerades 1974, och metoderna att fastställa mål och sedan mäta effekter i relation till dem har levt kvar. Formerna för detta har dock följt de förvaltningspolitiska idéer som rått i samhället i övrigt, och under 1980-talet kom de t.ex. att kopplas till idén om *effektivitet* i organisationen, mål- och resultatstyrning så som det tar sig uttryck inom s.k. *New Public Management* (Jacobsson 2014:94).

Kulturpolitiken har alltså, sedan den etablerades, varit orienterad mot mål, och genomsyrats av tankar om måluppfyllelse och ett mått av utvärdering. Detta trots att det finns flera generella svårigheter med att sätta upp mätbara mål inom det kulturpolitiska området, så pass omfattande svårigheter att det inte är någon självklarhet att över huvud taget betrakta kultur som mätbart. De nationella kulturpolitiska målen består snarare av visioner än mål, menar Myndigheten för kulturanalys (2012:13), och en del beståndsdelar i målen är svåra eller omöjliga att operationalisera. Ett exempel är målet att ”främja kvalitet och konstnärlig förnyelse” – hur mäter man t.ex. att en teateruppsättning är nyskapande eller att ett konstverk har god kvalitet? Sådana värden är svåra att översätta till såväl kvantitativa som kvalitativa mått. Inom en kulturpolitisk kontext är det också svårt att säkert konstatera orsakssamband (Myndigheten för kulturanalys 2012:14). Dessa svårigheter till trots, finns det naturligtvis anledningar att förorda mål- och resultatstyrning inom den offentliga förvaltningen i allmänhet, och i kulturpolitiken i synnerhet. En sådan är att man genom den typen av styrning vill uppnå en mer effektiv användning av de offentliga resurserna (Myndigheten för kulturanalys 2012:9). Inte minst gäller det för kulturområdet, som alltjämt präglats av resursbrist (Jacobsson 2014:96). En annan anledning är att man vill uppnå en större transparens i fråga om hur politiska beslut implementeras. Inom kulturområdet har detta också kunnat användas som argument för ytterligare kultursatsningar (Myndigheten för kulturanalys 2012, Jacobsson 2014). Jacobsson (2016:54) skriver att det kanske till och med är *på grund av* svårigheterna att mäta kultur som mål- och resultatstyrning på vissa håll framstår som så attraktivt för kulturpolitiken: kanske kunde mål- och resultatstyrning hjälpa kulturen att framstå som mindre luddig och istället betraktas som ett vanligt och legitimt politikområde.

I Sverige har kulturpolitiken i första hand haft mål som rör social välfärd och andra mål och värden som inte direkt ligger inom kulturens kärnområde, ett typiskt utslag av arkitektmodellen. Vilka dessa områden är har varierat något under decennierna. När kulturpolitiken grundlades 1974 var det som en del

av välfärdspolitiken, och i de kulturpolitiska målen fastställdes, tidstypiskt nog, t.ex. att kulturpolitiken skulle utgöra en motvikt mot ”kommersiella krafter”. I propositionen uttrycktes också att ett övergripande och vägledande mål för kulturpolitiken skulle vara att ”medverka till att skapa en bättre samhällsmiljö och bidra till jämlikhet” (proposition 1974:28:28). Den kulturutredning som närmast föregick Kultur för äldre, Kulturutredningen (2009a,b,c), ledde fram till en proposition där man särskilt betonade samverkan mellan kulturområdet och andra delar av samhället, bl.a. samarbetet med näringspolitiken kring de kulturella och kreativa näringarna samt kulturens betydelse i hälsofrågor (Jacobsson 2014:111–113, Svensson & Tomson 2016b:16). Samtidigt betonades kulturens egenvärde och att dess legitimitet inte skulle vara relaterad till ”de eventuella effekter den får i förhållande till andra politiska målsättningar” (proposition 2009/10:3:111).

En delförklaring till att kulturpolitiken generellt ofta kopplats till andra politikområden ges av Jacobsson (2014:127): nämligen att kulturpolitiken alltid lidit av resursbrist och inte varit en särskilt högt prioriterad politisk fråga. För kulturdepartementet har införlivandet i andra politikområden, genom målsättningar som rör andra domäner än kultur, varit ett sätt att tillskansa sig medel från andra poster i statsbudgeten. Kulturpolitiska satsningar har därför ofta kommit att belasta andra utgiftsområden och ofta bedrivits som just tidsbegränsade projekt. De här satsningarna och projekten, menar Jacobsson (2014:132), har kanske också varit det enda sättet för en regering att sätta prägel på kulturpolitiken. För även om de kulturpolitiska målen varit föremål för mycket diskussion, har de förändringar som kommit till stånd sällan gett några egentliga effekter på den kulturpolitiska praktiken. Jacobsson (2016:55) uttrycker det som att ”[å]tgärder har kunnat knytas till målen, men målen har inte gett upphov till några specifika åtgärder”. Lite syrligt skriver Jacobsson (2014:133): ”De som var ansvariga för kulturen behövde något att prata om, och projekten svarade mot detta behov”.

2.3 Kultur och hälsa

Kultur för äldre är på flera sätt ett ganska typiskt exempel på en kulturpolitisk satsning: den är tillfällig, finansieras med medel utanför kulturbudgeten, och har mål och teman som gäller annat än i första hand kultur. Satsningen relateras tidigt till fältet för kultur och hälsa, genom att regeringsbeslutet 2011 innehåller följande information i bakgrunden till beslutet:

Under 2010 gav regeringen Statens kulturråd i uppdrag att utveckla myndighetens utåtriktade information om det pågående arbetet inom området kultur och hälsa, i synnerhet inom sjukvård och omsorg. (Kulturdepartementet 2011:3)

Vid tiden för min materialinsamling inordnades också informationen om Kultur för äldre under fliken Kultur och hälsa på Kulturrådets hemsida, och satsningen nämns som en del av kultur och hälsa-uppdraget av t.ex. Sigurdson (2014:18) och andra som beskriver arbetet med kultur och hälsa i Sverige.

Kultur och hälsa är ett fält som under de senaste cirka 15 åren tilldragit sig stort intresse inom såväl forskning som praktiska kultur- och vårdverksamheter. Som Sigurdson (2014) påpekar, har kopplingar mellan kultur och hälsa gjorts i hundratals år, men som begrepp har *kultur och hälsa* etablerats i Sverige ganska nyligen. Sigurdson (2014) framhåller år 2005 som en utgångspunkt för begreppets etablering i Sverige. Då gav Statens folkhälsoinstitut ut skriften *Kultur för hälsa. En exempelsamling från forskning och praktik* (Winzer 2005). Året därefter öronmärktes 5 miljoner kronor för forskning om kultur och hälsa (Sigurdson 2014:15–16). Idag betraktas det som ett tvärvetenskapligt forskningsområde, och vid Göteborgs universitet fanns under sex år en särskild centrumbildning för forskning om kultur och hälsa (Fredman 2014), vilken dock upphörde som egen enhet 2017 (Centrum för kultur och hälsa 2019). Kulturens betydelse för hälsan framhävs i de folkhälsopolitiska målen, och runt om i landet pågår det arbete med kultur och hälsa inom kommuner, landsting, skola och utbildning (Sjölander & Sigurdson 2016:7).

I begreppet kultur och hälsa avses, precis som inom kulturpolitiken, snarare det estetiska kulturbegreppet, som betecknar konstverken, än det vida kulturbegreppet (jämför avsnitt 2.2). Begreppets andra led, *hälsa*, kan även definieras på olika sätt. En vardaglig förståelse av hälsa innebär ofta ungefär ”frånvaro av sjukdom”, en förståelse som Sigurdson (2014:30) menar är den tveklöst dominerande i samtiden och västvärlden. Det speglar, menar Sigurdson också, att det är det medicinska fältets förståelse som dominerar. En vidare definition av hälsa kan man hitta t.ex. hos världshälsoorganisationen WHO, som tar avstånd från den snäva och medicinska förståelsen av hälsobegreppet. Istället, skriver WHO, innebär hälsa *välbefinnande*, såväl fysiskt, mentalt som socialt:

Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity. (World Health Organization 2014:1)

Den här definitionen av hälsa formulerades 1946, strax efter andra världskrigets slut, och uppfattades tills för bara något decennium sedan som utopisk och förhållandevis orealistisk (Johannisson 2008:18). Idag, hävdar Johannisson (2008), är det emellertid just såhär som hälsa kommit att uppfattas: som välbe-

finnande. Med en sådan förståelse blir hälsa snarast ett värde, en kulturell fråga förknippad med status:

Hälsa är en projektyta för drömmar om framgång, lycka och njutning, och samtidigt ett instrument för att förverkliga dessa drömmar. Att utstråla hälsa är att signalera kontroll, ambition, styrka och självdisciplin, dvs just de värden som en högt rationaliserad marknadskultur prioriterar. [...] Hur vi definierar, värderar och skapar hälsa är alltså i hög grad invävt i kultur. (Johannisson 2008:18)

Johannisson (2008) menar att det idag finns en upptagenhet vid hälsa, vilket hon benämner *hälsism*, och en rädsla för hälsorisker. Även om hälsa länge varit ett värde, har den varit det ur olika perspektiv: medan man vid 1900-talets början skulle hålla sig hälsosam för den gemensamma nyttans skull, är det idag för sin egen skull det är viktigt att ha god hälsa (Sigurdson 2014, jämför Kardemark 2013). Ansvar för att uppnå och upprätthålla god hälsa ligger hos individen, och den som inte lyckas upprätthålla god hälsa eller utsätter sig för hälsorisker kan ställas till svars för det.

Sigurdson (2014:32–33) problematiserar också relationen mellan hälsa och välbefinnande något och understryker att relationen kan vara komplex. Han diskuterar också att det finns en farhåga att kultur och hälsa-projekt ska innebära att kulturens egenvärde hamnar i skymundan, något som han påpekar inte heller är en grundlös farhåga (Sigurdson 2014:43 f.). Han menar att det är uppenbart att kultur, i betydelsen utövning eller konsumtion av kultur, bidrar till välbefinnande, dvs. *en* del av hälsan enligt WHO:s definition. Den andra delen av hälsobegreppet, den som rör frånvaro av sjukdom, kan sannolikt förbättras som en följd av att välbefinnandet ökar. På motsvarande sätt kan förmodligen välbefinnandet öka genom att man tillfrisknar från en sjukdom. Välbefinnandet och frånvaron av sjukdom kan alltså ses som skilda aspekter av hälsa, som dock är delvis avhängiga av varandra.

Sammantaget står det klart att det finns relationer mellan kultur och hälsa, och att dessa relationer är komplexa. Delvis är frågan om dessa relationer också avhängig av hur kultur och hälsa definieras. Kultur och hälsa hänger också i vidare mening samman genom att det är en kulturell fråga vad som anses vara sjukt och friskt, vilket till exempel manifesterar sig som det Johannisson kallar *kultursjukdomar*: sjukdomar som dyker upp och sprids vid en viss tidpunkt, ofta i samband med osäkerhet och samhällsförändringar av olika slag, för att sedan försvinna lika hastigt (Hont 2007). Johannisson (2008:18) exemplifierar med en sjukdom som kloros, som drabbade samhällets övre skikt vid förra sekelskiftet men försvann vid första världskriget. Ett annat exempel är bildskärmsallergi, som kom under 1980-talet men knappast drabbar någon idag (Hont 2007). Det är sjukdomar som för all del är verkliga och kräver vård, men som också tycks vara ett utslag av kulturella förändringar och strömningar.

2.4 Perspektiv på ålder

I de flesta sammanhang är det enkelt och oproblematiskt att tala om ”äldre” som en avgränsad kategori människor. Ålder är inte särskilt problematiserat, varken i vardagliga sammanhang eller i forskning eller politik (Ronström 1999, Johansson & Mühlenbock 2016, Krekula & Johansson 2017). Detta trots att ålder, precis som kön och etnicitet, är en faktor som styr hur vi människor uppfattar varandra och vilka möjligheter och resurser en individ har i samhället. Det som skiljer ålder från andra parametrar är att individen byter position under livet (Krekula et al. 2005, Calasanti 2007, Lövgren 2009b), vilket i huvudsak inte gäller för andra parametrar. Indelningen av människor i åldrar görs på grundval av en kronologi, med en given start- och slutpunkt: människans födelse och död. Den process som det innebär att gå från den ena punkten mot den andra, åldrandet, är oundviklig och av naturen given. Men vår förståelse av och våra föreställningar om den processen, och de indelningar i åldersfaser som görs mellan dessa två punkter, kommer jag här att utgå ifrån är socialt och kulturellt konstruerade (Hockey & James 2003, Blaakilde 2004, Krekula et al. 2005, Ambjörnsson & Jönsson 2010).

I ett samhälle som det svenska, kan man överallt se tecken på att ålder är viktigt. Vi uppger våra personnummer, där födelsedatumet anges, i de flesta kontakter med myndigheter (Krekula & Johansson 2017). Många rättigheter knyts direkt till kronologisk ålder, t.ex. rätten att förvärvsarbeta, köra bil, dricka alkohol och rösta i politiska val. Flest befogenheter har den som är mellan cirka 20 och 65 (Ambjörnsson & Jönsson 2010). Som Blaakilde (2004) påpekar, har människor satt namn på åldrar i alla tider, men betydelseerna av dessa indelningar har skiftat. Den huvudsakliga förändring som skett är att åldrar blivit viktigare, såtillvida att de fått större betydelse för hur vi betraktar varandra och organiserar våra samhällen. Den här utvecklingen kallar Blaakilde, med ett begrepp från Kohli (1986), för *kronologisering*. Kronologiseringen av samhället hänger samman med industrialiseringen och dess tidsmässigt baserade struktur. I ett bondesamhälle fanns ingen stark koppling mellan ålder och arbete – alla arbetade med jordbruket efter förmåga, oavsett ålder – men i de strukturer som tillhörde arbetet inom industrin var situationen en annan. Livsförloppet indelades nu i tre faser efter individens förväntade möjlighet att bidra på arbetsmarknaden: barndom, vuxenliv och ålderdom. Först finns en period av lärande, därefter är man förmögen att arbeta, och därefter är man utsliten och inte längre användbar på arbetsmarknaden.

Lövgren (2017) menar att sambandet mellan ålder och position på arbetsmarknaden också tar sig uttryck i reglerna för stöd till personer med funktions-

nedsättningar. Rätten till personlig assistans och handikappersättning är begränsad till personer under 65 år, medan LSS (Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade) omfattar personer i ”yrkesverksam ålder”, vilket kommit att tolkas som personer under 67 år (Lövgren 2017:101–102). Personer som är av högre ålder än så, omfattas istället av äldreomsorg (se t.ex. Nilsson 2008:181–182). Det innebär att personer över denna åldersgräns är berättigade till mindre stöd, särskilt till ett *aktivt* liv. Lövgren (2017:104) skriver:

Det är som att det funktionstillstånd, som tidigare setts som en funktionsnedsättning som berättigar den enskilde kompensatoriskt stöd, vid detta åldersintervall transformeras till att bli en del av en stereotyp av en skröplig icke-aktiv äldre [...].

Till personer som är mellan just 20 och 65 knyts föreställningar om självständighet, ett av de starkaste idealen i vår del av världen. Ålderdomen och barndomen ses som livsfaser som innebär beroende, medan ”vuxenheten” eller ”mellanåldern” har hög status genom att den betraktas som en livsfas med frihet från beroende (Hockey & James 1993, Ronström 1999, Heggli 2004). Genom sin självständighet får personer i mellanåldern status, medan de som inte förknippas med denna självständighet, t.ex. barn, äldre och personer med funktionsnedsättning, faller utanför.

Det finns intressant nog inget etablerat ord för att tala om ”mellanåldern” på det vis man kan tala om *barndom*, *ungdom* och *ålderdom* (Heggli 2004). Vuxenheten är snarast att betrakta som ett normaltillstånd (Ronström 1999), medan äldre inte betraktas som (fullvärdiga) vuxna. Linke (2003) menar att det snarast kan vara ett utslag av att den aktuella livsfasen inte ses som just en livsfas, utan att den snarare är ”betraktarens utgångspunkt”, ett slags utgångspunkt för en offentlig gemenskap. Det motsvaras av det *vi* som finns i uttrycket ”våra äldre”, ett uttryck som förekommer i det offentliga samtalet (Nilsson 2008). Johansson & Mühlenbock (2016) och Krekula & Johansson (2017) använder begreppen *markerad* och *omarkerad* ålder för att peka på det faktum att vissa åldrar benämns medan andra förblir obenämnda. Att vissa förblir obenämnda betyder, menar dessa forskare, att de har status och makt i förhållande till de markerade åldrarna.

Den här skillnaden i status visualiseras också i den ålderstrappa man brukar använda som metafor för åldrande – först ett antal trappsteg upp till kulmen, en transportsträcka uppåt, sedan en färd nedåt (Ronström 1999). Ett liknande förlopp målar Blaakilde (2004) upp, fast där som en kurva.

Indelningen i åldrar har också vidare följder, i det att förväntningar och normer knyts till olika ålderskategorier. Till olika åldrar knyts olika ”lämpliga” sätt att leva, intressen, utseenden och liknande. Den som bryter mot sådana normer och förväntningar kan kallas för ”lillgammal” eller uppmanas att ”klä sig

efter sin ålder” (jämför Blaakilde 2004:80). Individer behöver inte följa sådana normer och förväntningar, men de måste åtminstone förhålla sig till dem (Krekula & Johansson 2017:19). I nästa avsnitt presenterar jag ett urval av forskning som rör normer och diskurser specifikt om ålderskategorin äldre, som förstås är centrala för förståelsen av satsningen Kultur för äldre.

2.5 Diskurser om hög ålder

Det finns förhållandevis mycket skrivet inom forskningen om diskurser om äldre och åldrande i olika sammanhang, t.ex. massmedia (Nilsson 2008, Nilsson & Jönson 2009, Wangler 2012, Weicht 2013), politiska texter och tal (Nilsson 2008, Pulkki & Tynkkynen 2016), reklam (Calasanti 2007, Drewniany 2011, Wangler 2012), bloggtexter (Wirdenäs & Bellander 2018) och bildbanker (Caldas-Coulthard & Moon 2016), för att nämna några. Dessa studier och forskningsöversikter visar på likartade drag vad gäller hur äldre och åldrande framställs i olika sammanhang, och de föreställningar om äldre och åldrande som kommer till uttryck.

Det finns en hel del forskning som visar att äldre dels är underrepresenterade i massmedier (Andersson 2013), dels framställs som passiva (Andersson et al. 2011, se t.ex. Weicht 2013). Att dra sådana slutsatser är dock lite vanskligt. Ofta anges inte människors ålder i media, och det kan vara svårt att visuellt bedöma människors ålder (Nilsson & Jönson 2009, Andersson et al. 2011). Att äldre i studier ofta framstår som passiva, kan också höra samman med vissa förhållanden på arbetsmarknaden. I media rapporterar man t.ex. vanligen om förvärvsarbete, vilket många äldre inte ägnar sig åt, och de flesta journalister, de som är mest aktiva i många massmediasammanhang, är inte äldre (Andersson et al. 2011:110–111). Sådana faktorer är viktiga att väga in när man värderar forskningsresultat om att äldre är underrepresenterade och passiverade i massmedia.

I de sammanhang äldre framställs visar forskning att det finns tendenser till att homogenisera äldre, dvs. framställa dem som en enhetlig grupp människor och bortse ifrån både individuella skillnader och sådana som gäller andra kategoriseringar, som t.ex. klass och kön (Tornstam 2007, Nilsson 2008). Det förekommer exempelvis inom forskning, där man emellanåt utan att problematisera använder ”60 +” som en ålderskategorisering och sedan formulerar slutsatser om den generella gruppen ”äldre” (Bytheway 2005, Krekula et al. 2005). Det visar sig också genom att äldre människors behov och önskemål i en politisk kontext kan presenteras som likartade, och reduceras till grundläggande behov som säkerhet, mat och aktivitet (Pulkki & Tynkkynen 2016).

Det finns också fördomar knutna till äldre, t.ex. en spridd uppfattning om äldre människor som ensamma och med låg livskvalitet (Tornstam 2007, Dykstra 2009, Ågren 2017, 2018). Äldre tenderar också att göras till 'de andra', dvs. till en grupp skild från ett 'vi' (Nilsson 2008, Andersson 2013, Weicht 2013, Pulkki & Tynkkynen 2016). Det tar sig till exempel uttryck i den tidigare nämnda formuleringen "våra äldre" (se avsnitt 2.4 ovan).

Forskning från hela västvärlden vittnar om att äldre och ålderdomen som livsfas i många sammanhang kopplas samman med sjukdom, förfall, beroende, problem, sårbarhet och passivitet. Nilsson & Jönson (2009) kallar detta för en *grundfigur* som används i media, och sammanfattar detta som en problembild. Problembilden gäller för individer, som beskrivs som att de *har* problem som sjukdomar, ensamhet och att ha svårt att följa med i teknikutvecklingen, men också för samhället, för vilket äldre *är* ett problem, eftersom samhället ska bära kostnaderna för detta problem (Andersson 2013). Nilsson (2008) finner en likartad bild också i statliga utredningar och politiska texter, och Weicht (2013) visar samma bild i såväl österrikiska tidningstexter som fokusgruppssamtal med människor av varierande ålder och kön. Pulkki & Tynkkynen (2016) visar att man i diskussioner i den finländska riksdagen knyter äldre till beroende, genom uttalanden som "när den äldre behöver hjälp" och "när det blir problem". Äldre förekommer ofta i media i egenskap av offer, t.ex. för brott, sin egen rädsla, fördomar och nedskärningar (Jönson 2005, Weicht 2013). Äldre beskrivs i flera sammanhang som beroende, och de jämförs ibland med barn (Hockey & James 1993, Pulkki & Tynkkynen 2016).

Hepworth (2003) menar att det finns en biomedicinsk diskurs om åldrande där åldrande ses som ett sjukdomstillstånd, ett livsstadium som är ofrånkomligt sammankopplat med sjukdom och nedgång. Blaakilde (2004) använder termen *biomedikalisering* för att beteckna den här föreställningen om att ålderdomen i biologisk bemärkelse är en sjukdomsfas. Av den föreställningen följer också en föreställning om att det går att förebygga eller "bota" en sådan form av ålderdom genom olika livsstilsval. Särskilt förespråkas olika former av aktivitet. Blaakilde (2004:76) beskriver det som att

[a]ktivitetparadigmet er helt dominerende i nutidens kulturelle landskab, og derfor opfattes det som uacceptabelt, hvis mennesker – uanset alder – ikke er i aktivitet, både af hensyn til individets kulturelle status og af hensyn til sundhedsøkonomien.

Pulkki & Tynkkynen (2016) visar att man på liknande sätt framhäver aktivitet i politiska diskussioner i Finland. Liknande tal om att förebygga ålder har forskning visat t.ex. i reklam om hudkrämer och annan "anti-ageing"-reklam (se t.ex. Calasanti 2007).

Även om den dominerande föreställningen om och representationen av äldre är en bild av förfall, sjukdom och beroende, visar tidigare forskning också att det finns alternativa representationer av äldre (Jönson 2005). Återkommande sådana mediaframställningar av äldre handlar om att äldre gör saker *trots* sin ålder – jagar älg, åker motorcykel, reser jorden runt eller arbetar som skådespelare (Nilsson & Jönson 2009, Andersson 2013). Sådana framställningar beskriver Andersson (2013) med uttrycket ”titta jag kan”. Nyhetsvärdet i sådana representationer är just att äldre gör eller är saker som är oväntade i relation till deras ålder. Wirdenäs & Bellander (2018) visar t.ex. hur äldre som bloggare och IT-användare ges nyhetsvärde. Drewniany (2011:237–238) beskriver att alternativa representationer som t.ex. äldre människor som åker skateboard och gillar rapmusik som ett grepp som förekommer i reklam. Vissa kombinationer av ålder och attribut är oväntade och står i strid med de gängse föreställningarna om ålder, och representationerna blir därför iögonfallande och humoristiska, vilket utnyttjas i reklamen. Liknande representationer diskuteras också av Wangler (2012:95), som dessutom menar att det är särskilt typiskt att just äldre kvinnor representeras på ett sådant sätt, t.ex. som att de med hjälp av make-up eller kläder ägnar sig åt överdrivna förnygringsstrategier. Specifikt äldre kvinnor diskuteras också av Caldas-Coulthard & Moon (2016:320), som analyserar representationer av far-/mormödrar. Även där finns en typ av gränsöverskridande representationer av äldre kvinnor, som karakteriseras av överdrivna eller iögonfallande klädattribut, starka färger och aggressiva gester.

Alternativa representationer som de som beskrivits ovan kan betraktas som progressiva genom att de utmanar den gängse grundfiguren av äldre och ålderdom. Andersson et al. (2011:111–112) skriver att sådana representationer verkar öka, även om problembilden alltjämt dominerar. Nilsson (2008) menar dock att motbilder eller alternativa bilder som de som beskrivits ovan inte i sig förändrar grundfiguren, utan snarare kan fungera som en bekräftelse av den. En liknande analys gör Wirdenäs & Bellander (2018) angående medierapporteringen om en äldre man som bloggar, och Caldas-Coulthard & Moon (2016) om representationer av far-/mormödrar. De alternativa representationerna tar spjärn mot de dominerande och bidrar därför till att cementera de rådande föreställningarna om äldre (Nilsson & Jönson 2009, Andersson 2013).

3. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

I det här kapitlet beskriver jag de teoretiska perspektiv som ligger till grund för min studie och tydliggör hur dessa knyter an till de olika analysmetoder som jag använder i de empiriska analyserna.

Avhandlingen som helhet har en diskursanalytisk utgångspunkt. Från diskursanalysen hämtar jag framförallt min syn på relationen mellan språk/text och samhälle/kontext. Den utgångspunkten är både ett argument för att studien är betydelsefull och ett verktyg för att tolka de analyser jag gör. Jag utvecklar min syn på denna utgångspunkt och centrala begrepp som *diskurs*, *dialekticitet*, *socialkonstruktivism* och *kritik* i avsnitt 3.1 nedan.

Avhandlingens fyra empiriska kapitel bygger på delvis skilda, men ändå besläktade, teoretiska antaganden. I kapitel 5 närstuderar jag ett antal sätt på vilka relationen mellan texterna i avhandlingsmaterialet tar sig uttryck. Min teoretiska och metodologiska utgångspunkt för detta kapitel är begreppet *intertextualitet*, som rör texters relationer med andra texter, och de besläktade begreppen *textkedja* och *rekontextualisering*. Dessa begrepp presenteras i avsnitt 3.2.

Det intertextuella perspektivet löper också som en röd tråd genom samtliga kapitel, i den betydelse att alla kapitel berör relationer mellan texterna i materialet och att jag återknyter till den intertextuella analysen i samtliga empiriska kapitel. Men i de efterföljande två delstudierna, som redovisas i kapitel 6 och 7, är också andra teoretiska utgångspunkter viktiga. Där analyserar jag hur deltagare representeras i texterna respektive hur man i texterna konstruerar satsningen som meningsfull. Båda dessa aspekter ser jag som en typ av *transformationer*, dvs. förändringar, som sker när *sociala praktiker* representeras i text. Transformationer och social praktik behandlas i avsnitt 3.3.

Avhandlingens sista empiriska kapitel, kapitel 8, behandlar visuella representationer i texterna från Kultur för äldre. Denna delstudie delar många utgångspunkter med de i kapitel 6 och 7, men den bygger också på ett sociosemiotiskt perspektiv på texter. Det perspektivet introduceras i avsnitt 3.4.

Efter att jag redogjort för de teoretiska perspektiv som är viktiga i avhandlingen, kommenterar jag i avsnitt 3.5 några övergripande metodologiska utgångspunkter. Specifika analysmetoder och -modeller presenteras däremot närmare i de empiriska kapitlen 5–8. I avsnitt 3.6 diskuterar jag några etiska aspekter av studien.

3.1 En diskursanalytisk ansats

Avhandlingen tillhör fältet kritisk diskursanalys, vanligen förkortat CDA. Detta forskningsfält är dock inget fält med någon enhetlig teori eller metod, utan snarare en ganska brokig samling forskning som samlas kring ett antal perspektiv och antaganden (Wodak & Meyer 2016:3)¹. Många har föreslagit listor över vilka dessa gemensamma perspektiv och antaganden är (se t.ex. Winther Jørgensen & Phillips 2000, Baxter 2010, Ehrlich & Romaniuk 2013, Wodak & Meyer 2016). Jag återger inga sådana listor här, utan redogör istället för några grundantaganden som är särskilt viktiga för min egen studie.

Centralt för avhandlingen är begreppet *diskurs*, ett omtvistat begrepp som kan definieras på många sätt (se t.ex. Mills 2004 för översikt). Jag ansluter mig, i likhet med många andra forskare inom den kritiska diskursanalysen, till en diskurssyn hämtad från Norman Fairclough (1989, 1992, 1995). Fairclough använder *diskurs* i åtminstone två betydelser.

Den första av dessa är typisk för språkvetenskapen, till skillnad från samhällsvetenskaperna (Mills 2004:116), och betecknar språkbruk, skrivet eller talat. Diskursbegreppet används i den här betydelsen istället för 'text' eller 'språkbruk', för att betona att språkbruk ses som en *social praktik*, dvs. en socialt reglerad aktivitet (se vidare avsnitt 3.3), och inte bara som "a purely individual activity or a reflex of situational variables" (Fairclough 1992:63). Den här betydelsen hos diskursbegreppet är den som avses när jag ibland talar om *diskursiva* konstruktioner av t.ex. äldre eller meningsfullhet (jämför van Leeuwen 2008).

---

¹ På senare år har istället benämningen *Critical Discourse Studies* (CDS) förespråkats, företrädesvis i Wodak & Meyer (2016), för att betona just att fältet inte har någon enhetlig metod och teori utan omfattar en mångfald av teorier och metoder (jämför Seiler Brylla et al. 2018:15). Jag väljer dock här att använda den mer etablerade beteckningen *critical discourse analysis* och förkortningen CDA.

Den andra betydelsen av diskurs hos Fairclough är ett av de diskursbegrepp som härstammar från Foucault (t.ex. Foucault [1976] 2002, se också Mills 2004 för diskussion om Foucaults olika bruk av *diskurs*). Här används *diskurs* i en vidare bemärkelse för att referera till ”different ways of structuring areas of knowledge and social practice” (Fairclough 1992:3). Med detta avses ett visst perspektiv på världen, vilket kan vara knutet till en typ av objekt eller en typ av verksamhet. Det är utifrån ett sådant diskursbegrepp jag t.ex. talar om ’en medicinsk diskurs’, för att beteckna ett medicinskt perspektiv, eller ’diskurser om åldrande’, för att beteckna olika sätt att se på och tala om åldrande.

Diskursbegreppet är centralt genom att en del av avhandlingens övergripande syfte är att undersöka diskurser om kultur och äldre, och hur sådana formas och omformas i kedjor av myndighetstexter. I fokus för studien står inte en viss typ av text eller genre, utan en viss kontext och en viss diskurs (jämför Svensson 1997, Westberg 2016). Viktigt för min förståelse av diskurs är också min syn på att diskurser står i relation till varandra, vilket jag utvecklar i relation till begreppet *interdiskursivitet* i avsnitt 3.2.2 nedan. Med detta menar jag att diskurser, t.ex. den medicinska och den som råder om en fråga som åldrande, inte enkelt ska betraktas som isolerade räknebara diskurser. Istället ser jag det som att en viss diskurs kan dela perspektiv och element med andra diskurser, och kombineras på olika sätt.

Ett annat viktigt grundantagande rör förhållandet mellan en viss text och det samhälle som texten producerats och används i, ett förhållande som jag med Faircloughs ord (1992, 1995) ser som *dialektiskt*. Det innebär att texter, och i vidare mening även sociala praktiker i allmänhet, möjliggörs och begränsas av sociala strukturer i vid bemärkelse, men att de samtidigt bidrar till att etablera, förändra och upprätthålla sådana sociala strukturer (jämför Fairclough & Wodak 1997, Englund & Svensson 2003). I mitt fall innebär det här en syn på texterna i Kultur för äldre som att de möjliggörs, begränsas och formas av de sociala strukturer som rådet i samhället i allmänhet och den specifika kontexten Kultur för äldre i synnerhet. Det handlar t.ex. om de institutioner som är inblandade, vilka roller de har, de normer och förväntningar som finns på äldre, de konventioner som råder inom kulturvärlden respektive äldreomsorgen, de politiska strukturer som finns i landet osv. Ett antal relevanta sådana kontextuella faktorer behandlas i kapitel 2 ovan.

Grundantagandet om det dialektiska förhållandet mellan text och kontext knyter i sin tur an till socialkonstruktivistiska teorier (Svensson & Karlsson 2012:15), dvs. teorier om att vi som människor är medskapande i vår omvärld genom att uppfatta, tolka och tala om vår omvärld (Berger & Luckmann 1966, Ledin 1994, Linell 2006, Hornscheidt & Landqvist 2014, Phelan 2018). Det

finns flera sätt att tolka vad detta innebär, och inte minst *hur mycket* denna tanke innebär. Fairclough (1992:60) hävdar att Foucault överskattar diskurserns konstitutiva förmåga, dvs. språkets kraft för att forma verkligheten. Han påpekar att man inte bör ta den konstruktivistiska tanken så långt att det blir omöjligt att tala om en verklighet bortom sociala konstruktioner. Istället, menar Fairclough, bör man se det som att språket *både* avspeglar och konstruerar världen.

En följd av synen på relationen mellan språk och samhälle som dialektiskt, och den socialkonstruktivistiska hållning jag beskrivit ovan, är att det blir en empirisk fråga att undersöka hur konstruerandet av omvärlden går till i olika kontexter (Linell 2006:157). Som framgår av kapitel 1, undersöker jag i avhandlingen diskurser om kultur och äldre, och diskursiva konstruktioner av äldre, kultur och satsningen Kultur för äldre. Mitt socialkonstruktivistiska perspektiv gör att jag ser dessa objekt eller fenomen som finns i "verkligheten", dvs. bortom språket, men som man bl.a. genom språk (åter)skapar diskurser om. Dessa diskurser finns närvarande i alla möten med dessa objekt eller fenomen. Jag undersöker bl.a. hur satsningen Kultur för äldre diskursivt konstrueras som meningsfull, dvs. hur man med språkliga medel gör satsningen till en meningsfull sådan. Den kan mycket väl redan *vara* meningsfull, i den bemärkelse att den på olika sätt kan ha goda effekter, men det är talet om satsningens meningsfullhet jag kan och avser att undersöka. Det talet, menar jag, påverkar meningsfullheten hos den här specifika satsningen, men också uppfattningen om meningsfullhet hos t.ex. kultur och liknande satsningar i vidare mening.

Från den kritiska diskursanalysen hämtar jag slutligen den kritiska forskarpositionen. Begreppet 'kritik' har kommit att betyda många olika saker inom språkvetenskap (se Seiler Brylla et al. 2018 för översikt). För mig innebär det i första hand att jag, i linje med hur kritik formuleras hos t.ex. Ledin (1994) och Fairclough (1992), undersöker relationen mellan språk/text och den omgivande kontexten (Blommaert 2005:39). Jag ansluter mig alltså till vad som av Seiler Brylla et al. (2018) benämns som en *funktionell-deskriptiv* förståelse av kritik. I andra hand betyder det kritiska perspektivet såväl ett intresse för samhällsliga maktförhållanden och hur de reproduceras i och genom språk och texter, som en syn på att den kunskap som kommer ur forskningen ska vara till gagn för samhället och medborgare genom att bidra med "enlightenment and emancipation" (Wodak & Meyer 2016:7, jämför Seiler Brylla et al. 2018:26). En sådan kritiksyn är inte artikulera i min studie, men det är en anledning till att jag valt att rikta blicken mot just frågor om diskurser om äldre och kultur, och kommer också till uttryck genom en allmän ambition om att den kunskap min forskning genererar ska komma samhället till nytta.

3.2 Intertextuell syn på texter

Grundläggande för avhandlingen är en syn på texter som att de är relaterade till andra texter, ett perspektiv som vanligen samlas under benämningen *intertextualitet*. I sin vidaste definition handlar begreppet intertextualitet om en syn på alla texter och annat språkbruk som dialogiska, i det att varje text ”besvarar och omarbetar tidigare texter, samtidigt som den tilltalar och föregriper framtida texter” (Ledin 1997a:64). Denna tanke har sin grund i Bachtins teorier om inte bara språket, utan också hela vår existens, som dialogiskt, det vill säga definierat av hur det förhåller sig till annat och andra (Ajagán-Lester et al. 2003, Linell 2011). Bachtins teorier fick en vidare spridning när de fångades upp av Kristeva, som myntade begreppet *intertextualitet* för att fånga Bachtins språksyn (Kristeva 1980, Ledin 1997a).

3.2.1 Texter som mångröstade

Den intertextuella synen på texter öppnar för en beskrivning av flera olika typer av relationer mellan texter. En sådan är att det inom varje text finns relationer till andra texter, i betydelsen att varje text inkorporerar element från andra texter (i vid bemärkelse). I linje med den uppfattningen definierar Fairclough, i ett ofta återgivet citat, intertextualitet som

the property texts have of being full of snatches of other texts, which may be explicitly demarcated or merged in, and which the text may assimilate, contradict, ironically echo, and so forth. (Fairclough 1992:84)

Den här synen på texter, som platser där andra texter möts på olika sätt, baseras på Bachtins syn på texter som *polyfona*, dvs. mångstämmiga (jämför Ajagán-Lester et al. 2003, Svensson & Karlsson 2012). Inom svensk textforskning har den här aspekten av texter ofta undersökts med utgångspunkt i begreppen *röst* eller *inbäddade texter*, när man fokuserat enskilda texter eller genrer och undersökt hur andra texter och yttranden inkorporeras i texten (se t.ex. Ledin 1994, 1997a, Forstorp 1998, Svensson 1998, Ledin 2000, Rahm 2002, Korpus 2008, Nordenfors 2011 och Dahl & Nord 2015). Det här har man gjort med flera perspektiv i fokus, bl.a. som en typ av karaktärisering av en genre (se t.ex. Korpus 2008) och som en studie av hur texten positionerar sig socialt i relation till sin läsare (se t.ex. Ledin 1997a).

Explicita anspelningar på andra texter, i form av t.ex. citat, anföringar eller referat, kallas av Fairclough (1989, 1992 m.fl.) för *manifest intertextualitet*, på svenska ofta översatt med *textsamspel* (jämför Ledin 1997a, Ajagán-Lester et al. 2003). Genom att studera vilka röster som kommer till tals eller vilka texter

som inkorporerats, på vilket sätt de inkluderas, och vad de får lov att uttrycka, kan man synliggöra relationer mellan olika aktörer och perspektiv. Sådana relationer kan t.ex. präglas av dominans och underordning (jämför Dahl & Nord 2015), vilket bl.a. märks på det sätt på vilket den inkorporerade texten inkluderas, som samstämmig med textens huvudröst eller som klart skild från den, och vilken trovärdighet som tillskrivs olika röster.

Fairclough, som för in Kristevas definition av intertextualitet i en foucauldiansk ram (Mills 2004:137), kopplar främst samman den manifesta intertextualiteten med frågor om samhällelig makt. Fairclough antar att texter är heterogena och mångröstade när det råder social förändring eller instabilitet, medan de är homogena när samhället präglas av stabilitet (Ledin 1997b:34). Intertextuella analyser tenderar att handla om heterogena texter, kanske för att man inom forskningen tenderar att intressera sig för områden där det pågår social förändring (jämför avsnitt 3.1 ovan). Men det finns också exempel på undersökningar där materialet snarare präglas av homogenitet. En sådan är Ajagán-Lesters (2001) analys av svenska lärobokstexter om afrikaner under andra halvan av 1700-talet till tidigt 1900-tal, som visar sig ge uttryck för en förhållandevis homogen diskurs. I en sådan pedagogiskt tillrättalagd diskurs tycks det inte finnas varken möjligheter för andra perspektiv, eller för den delen ett upplevt behov av sådana.

Den typ av intertextuell analys som beskrivits hittills, som fokuserar på explicita omnämmanden av andra texter och hur de inkorporeras i texter, genomför jag inte i någon större skala i avhandlingen. Dessa perspektiv finns dock med i avsnitt 4.3, där jag som en beskrivning av materialet summariskt redogör för hur materialets texter knyter an till andra texter, såsom olika politiska texter, lagstiftning, forskning med mera. Denna redogörelse återkommer jag också emellanåt till i mina analyser i kapitel 5–8.

3.2.2 Interdiskursivitet

Besläktat med intertextualitet är det begrepp som Fairclough (1992) kallar *interdiskursivitet*, som rör det faktum att varje diskurs är inskriven i och bär spår av andra diskurser (Baxter 2010:128). I svensk textforskningstradition kallas detta ofta för *normsamspel* (jämför Ledin 1997a, Ajagán-Lester et al. 2003). Ett sätt att betrakta relationen mellan manifest intertextualitet och interdiskursivitet är att se interdiskursivitet delvis som en följd av manifest intertextualitet, dvs. med inkorporerandet av andra texter följer spår av andra diskurser. Så uttrycker t.ex. Korpus (2008) i första hand förhållandet. Hos Ledin (1994, 1997a,b, 2000) uttrycks det vanligen som att textsamspel rör *vem* som kommer till tals, medan

normsamspel rör *hur* dessa kommer till tals. Hos både Korpus och Ledin knyts manifest intertextualitet och interdiskursivitet förhållandevis tätt ihop.

Fairclough (1992 m.fl.) kallar ibland interdiskursivitet för *constitutive intertextuality*, en benämning som signalerar att den här typen av intertextualitet är den som framförallt *konstituerar* diskurser. Ordvalet *constitutive* anspelar på den ena kraften i det dialektiska förhållandet mellan text och samhälle, nämligen att språkbruk bidrar till att etablera, forma och omforma sociala strukturer, vilket Fairclough kallar den konstitutiva förmågan hos språkbruk.

Jag har en något vidare syn på begreppet interdiskursivitet än den t.ex. Ledin (1997a) och Korpus (2008) ger uttryck för, och jag knyter inte begreppet lika tätt till någon av de konkreta språkliga analyser jag gör i avhandlingen. Jag menar med min användning av interdiskursivitet att diskurser, i likhet med texter, är dialogiska, och bör ses i relation till varandra. Utifrån grundtanken om det dialogiska ser jag det som att diskurser blir till och definieras i relation till varandra och att de kan stå i dialog med varandra t.ex. i en text. Jag betraktar interdiskursivitet som något som *kan* manifestera sig som manifest intertextualitet, t.ex. genom att texter eller yttranden som representerar eller bär med sig olika diskurser möts i en text, men att det inte *måste* göra det. Min syn på begreppet ligger därmed närmare den definition som ges av t.ex. Ajagán-Lester et al. (2003:225–226):

Med begreppet normsamspel friläggs intertextuell påverkan på en mer abstrakt kommunikationsnivå. Det handlar inte, som för textsamspel, om direkta avtryck av andra texter, utan om allmänna inflytanden på och mellan genrer och diskurser [...].

När jag i avhandlingens avslutande kapitel 9 diskuterar diskurser om kultur och äldre på ett mer övergripande plan, gör jag det inte explicit i termer av interdiskursivitet. Däremot gör jag det mot bakgrund av en sådan förståelse för diskurser, som att de står i relation till varandra och kan ta sig uttryck som manifest intertextualitet.

3.2.3 Textkedjor

En annan typ av relationer mellan texter som hör nära samman med begreppet intertextualitet är de som fångas av begreppet *textkedja*. Eftersom texter ur ett intertextuellt perspektiv rent principiellt betraktas som förbundna med andra, oavsett om dessa relationer är explicita eller inte, skulle varje text i princip kunna ingå i ett oändligt och oöverblickbart nätverk av andra texter. Men i praktiken realiserar bara ett fåtal sådana relationer (se t.ex. Fairclough 2003:130 och Solin 2004:277). På grund av konventioner och sociala praktiker tenderar relationer mellan texter istället att manifestera sig på etablerade och förutsägbara

vis, och bilda mer eller mindre återkommande serier av texter som på olika sätt står i dialog med varandra.

Olika forskare har använt olika benämningar för detta fenomen. Fairclough använder i sina tidigare verk *intertextual chains* (Fairclough 1992), och i de senare t.ex. *genre chains* (Fairclough 2003). Andra förekommande benämningar på engelska är bl.a. *genre sets* (Devitt 1991), *systems of genre* (Bazerman 1994), *textual trajectories* (Blommaert 2005) och *text chains* (Linell 1998a), och på svenska *kommunikationskedjor* (Ajagán-Lester et al. 2003). Som Lillis & Maybin (2017:410) påpekar, framhäver de olika benämningarna olika aspekter av samma fenomen, och jag har valt att konsekvent använda benämningen *textkedja*. Anledningarna till det är tre. För det första gör den det tydligt att jag i min forskning avser just *texter* när jag använder begreppet, och inte kommunikation i allmänhet. För det andra framhäver kedjemetaforen specifika relationer och länkar mellan texter, vilket är av primärt intresse för mig (jämför Lillis & Maybin 2017:410 om andra begrepp). För det tredje är det den mest förekommande benämningen i svenskspråkig textforskning (se t.ex. Gustafsson 2009, Koskela 2009a, Holmberg & Wirdenäs 2010, Rehnberg 2014).

Textkedjor kan vara olika till sin karaktär. Vissa är på olika sätt institutionaliserade, t.ex. inom ett administrativt system, och därmed starkt förutsägbara, medan andra är mer spontant uppkomna och kan utformas mer kreativt. Kell (2017) kallar dessa två typer av textkedjor för *skriptade* (*scripted*) respektive *uppdykande* (*emergent*) textkedjor, och den uppdelningen återkommer jag emellanåt till i mina analyser i kapitel 5. Uppdelningen i skriptade och uppdykande textkedjor liknar den uppdelning i *föreskrivna* (*prescribed*) respektive *faktiska* (*actual*) textkedjor som görs av Lillis (2017:489). Lillis räknar också med en tredje typ av textkedjor, nämligen *föreställda* (*imagined*). Det begreppet tar fasta på en verksamhets föreställningar om textkedjor, vilket kan skilja sig från de faktiska. Eftersom jag inte gör några etnografiska undersökningar eller har tillgång till hur personer inom verksamheten ser på textkedjor, är frågan om föreställda textkedjor inte aktuell i min studie. Men Lillis indelning synliggör att textkedjor kan vara planerade och medvetna, men inte säkert bli till på det sätt som de inblandade aktörerna planerat eller tror. Det är en intressant aspekt av textkedjor som jag tycker är viktig att ha med sig när man undersöker textkedjor.

I vissa textkedjor är relationer mellan texter öppet kommunicerade, t.ex. genom manifest intertextualitet. I andra markeras inte relationer öppet, utan de kan kartläggas utifrån den verksamhet textkedjan i fråga härstammar från. I det sistnämnda fallet kan man med Ledins (1997b:30) ord tala om ”dolda

kommunikationskedjor” (se också Ajagán-Lester 2001:37). Frågan om öppna och dolda kommunikationskedjor återkommer jag till i kapitel 5.

Även om jag behandlar textkedjor som en empirisk fråga, har jag också uppfattningen att alla textkedjor i någon mån är teoretiska konstruktioner (Solin 2004). Det är inte möjligt att kartlägga *alla* texter som ingår i en kedja, och i varje beskrivning av en textkedja ingår ett mått av tolkning (se vidare avsnitt 3.5).

Begreppet textkedja är centralt för min förståelse av mitt undersökningsmaterial, och de analyser jag gör i kapitel 5 tar fasta på just hur texterna i materialet bildar textkedjor. Jag återkommer också till de textrelationer jag beskriver i kapitlet i efterföljande empiriska kapitel.

3.2.4 Rekontextualisering

Inom textkedjor reser också vissa element mellan texter och därmed kontexter, ett fenomen jag beskriver med utgångspunkt i begreppet *rekontextualisering* (Linell 1998a:144). I vid mening betecknar rekontextualisering att ett element traderas mellan texter och yttranden, och ett sådant element kan vara både språkligt och innehållsligt. Det kan t.ex. handla om att ett argument, ett samtalsämne eller ett ord traderas till en annan text eller ett annat yttrande. Begreppet härstammar ursprungligen från Bernstein (1981), och det syftar med Linells (1998b) ord på:

att ord, begrepp, textinslag, faktabeskrivningar, argument, sätt att säga saker, sätt att tänka flyttas från ett textavsnitt, en text eller textgenre till en annan, alltså mellan kontexter. (Linell 1998b:33)

Rekontextualisering kan alltså omfatta allt från konkreta språkliga drag som specifika ordval till mer abstrakta fenomen som genredrag och tankemönster. Begreppet omfattar därmed trading av både det som ryms inom manifest intertextualitet och interdiskursivitet, men det betonar själva överföringen. Ur det perspektivet betraktas alltså t.ex. citat, ett typiskt exempel på manifest intertextualitet enligt Fairclough, som en rekontextualisering av ett tidigare yttrande (Linell 1998a,b).

Vad som rekontextualiseras i en textkedja och hur det görs är naturligtvis inte slumpmässigt, utan hänger samman med bl.a. kommunikativa behov i den ”nya” texten (Solin 2004:272, Koskela 2009a:59) och med frågor om makt och auktoritet. Som framgår av avsnitt 3.2.1, kan rekontextualiserat material inkorporeras på olika sätt i nya sammanhang och tillskrivas olika grader av auktoritet. De mest auktoritära texterna är de som får störst genomslag, och som rekontextualiseras utan att förändras allt för mycket (Bauman & Briggs 2009).

I kapitel 5 undersöker jag bl.a. hur ett antal centrala formuleringar rekontextualiseras i Kultur för äldre. Jag ser sådana rekontextualiseringar som intressanta att studera eftersom de dels belyser relationerna mellan texter i en textkedja, dels kan medföra betydelseskiftningar som är intressanta ur ett diskursperspektiv. I nästa avsnitt beskriver jag sådana processer med utgångspunkt i begreppet *transformation*.

3.3 Transformationer

Rekontextualisering innebär inte en neutral överföring av innehåll eller språk. När ett element från en text rekontextualiseras till en ny text placeras det också i ett nytt sammanhang, vilket i sig förändrar betydelsen och funktionen (Linell 1998a, Iedema & Wodak 1999, Koskela 2010 m.fl.). Även den som citerar vad någon annan sagt uttrycker själv nya betydelser, genom hur kontexten kring citatet utformas och på vilket sätt citatet återges (Linell 1998b). Dessutom ändras också oftast inramningen eller uttryckssättet i det rekontextualiserade elementet något, eftersom den nya texten och dess sammanhang kräver det (Solín 2004:272, Koskela 2009a:59). Det nya sammanhanget kan kräva att vissa element faller bort eller läggs till, medan andra omorganiseras eller ersätts (van Leeuwen & Wodak 1999, Wodak 2000).

Sådana förändringar i fråga om betydelse, funktion och uttryckssätt hos ett element som rekontextualiseras, kallar jag i enlighet med Wodak (2000) och Fairclough (2003) m.fl. för *transformationer*. En typ av transformation undersöker jag i kapitel 5, när jag följer ett antal formuleringar som rekontextualiseras och närstuderar hur dessa formuleringar transformeras i och med rekontextualiseringen. Det rör sig där t.ex. om att vissa omformuleringar sker, och att formuleringar får nya betydelser genom att de sätts i nya sammanhang. I institutionella kontexter som Kultur för äldre kan man särskilt förvänta sig transformationer när element rekontextualiseras från kommunikation mellan professionella (jämför *interprofessional* och *intraprofessional discourse* hos Linell 1998a:143) till texter riktade från professionella till lekmän (jämför *professional-layman discourse* hos Linell 1998a:143). Sådana punkter, där element rekontextualiseras till texter och kontexter som är klart annorlunda än de ursprungliga, kallar Koskela (2009a) för *rekontextualiseringsgränser*.

I vidare bemärkelse kan hela texter i sig ses som rekontextualiseringar, men inte nödvändigtvis av ord, tankar eller andra texter, utan av *sociala praktiker*. Detta är en grundtanke hos van Leeuwen (2008), vars analysmetoder jag bl.a. utgår ifrån i de delstudier som redovisas i kapitel 6 och 7.

Med sociala praktiker avser van Leeuwen ”socialt reglerade sätt att göra saker på” (i översättning av Westberg 2016:24). Sociala praktiker kan alltså handla om nästan vad som helst, allt ifrån att brodera till att bilda regering. Vidare menar van Leeuwen (2008, 2016) att alla sociala praktiker består av tio komponenter, även om de inte alltid representeras språkligt. Dessa komponenter är deltagare (*participants*), deltagarkvalifikationer (*eligibility conditions*), fysiska deltagarattribut (*presentation styles*), handlingar (*actions*), utförandesätt (*performance modes*), tider (*times*), platser (*locations*), platskvalifikationer (*eligibility conditions*), materiella medel och resurser (*resources: tools and materials*) samt kvalifikationer hos materiella medel och resurser (*eligibility conditions*) (i översättning av Westberg 2016:24). van Leeuwens (2008) övergripande syn på texter är alltså att de består av rekontextualiseringar av några av dessa komponenter av olika sociala praktiker.

När dessa komponenter representeras verbalspråkligt eller med andra semiotiska resurser, dvs. med t.ex. symboler, bokstäver eller bilder, sker också ofrånkomligen transformationer, dvs. förändringar av olika slag. Överföringen av de ovan nämnda komponenterna till text är med andra ord inte ”neutral” – en ”rak” eller oförställd representation av en social praktik är inte möjlig. van Leeuwen & Wodak (1999) och van Leeuwen (2008) räknar med fyra huvudtyper av transformationer: ersättningar (*substitutions*), strykningar (*deletions*), temporala omarrangemang (*rearrangements*) och tillägg (*additions*) (i översättning av Westberg 2016:24). Dessa transformationstyper innebär i tur och ordning att beståndsdelar ersätts med andra, försvinner, omarrangeras kronologiskt, eller tillkommer i och med att den sociala praktiken rekontextualiseras språkligt.

Dessa transformationer är förstas sällan medvetna eller greppbara för deltagarna i den rekontextualiserande praktiken, utan de är ofta inbyggda i praktiken och/eller givna för deltagarna. Transformationerna kan också styras av de mål deltagarna själva har eller upplever att den rekontextualiserande praktiken har. I t.ex. en journalistisk praktik styr journalistiska principer, genrer, journalistens eventuella agenda, mediet, förväntningar på eller föreställningar om målgruppen osv. vilka transformationer som görs (van Leeuwen 2008).

I avhandlingen närstuderar jag två typer av transformationer i mitt material. I kapitel 6 undersöker jag hur deltagare representeras språkligt, en aspekt som tillhör transformationstypen *ersättning*. I fråga om metod och tillvägagångssätt har jag inspirerats av *membership categorization analysis* (MCA), så som Sacks (1995) tankegångar återges av Schegloff (2007), och de mer diskursanalytiskt orienterade beskrivningar av kategorisering av deltagare som ges av van Leeuwen (1996, 2008) och Reisigl & Wodak (2001). För att uttrycka detta i teoretiska ordalag använder jag en kombination av dessa begreppsapparater för

att kategorisera och analysera de ersättningar som görs när den sociala praktiken Kultur för äldre rekontextualiseras i texter.

Grundläggande för analysen i kapitel 6 är att deltagare kan refereras till eller representeras med en mångfald av kategorier och benämningar (Peräkylä 2005, Schegloff 2007, Wirdenäs & Bellander 2018 m.fl.). En och samma person kan t.ex. benämnas som *kvinna*, *mamma*, *doktorand*, *dotter*, *medborgare* och så vidare. Det finns alltså flera kategorier eller benämningar som en viss deltagare i en social praktik kan ersättas med när en social praktik rekontextualiseras språkligt. Min socialkonstruktivistiska utgångspunkt (se avsnitt 3.1) ger också vid handen att valet av sådana benämningar är viktigt. Till kategorier knyts en stor del av vår kunskap om människor och deras beteende, vilket i förlängningen påverkar hur människor blir betraktade och behandlade (Phelan 2018:550). I vardagliga sammanhang kanske den här typen av kunskaper kallas för ”stereotyper” eller ”fördomar”, begrepp som implicerar att dessa kunskaper vore felaktiga och moraliskt förkastliga. Men det behöver de inte vara, och framförallt upplevs de sällan som det av de personer som bär på dessa kunskaper. Som Schegloff (2007:469) skriver: ”for members, this has the working status of ‘knowledge,’ whatever its scientific status or moral/political character may be.” Dessa kunskaper betraktas som kunskaper, och påverkar människors förståelse av sig själva, andra och hur världen är organiserad, oavsett om kunskaperna är korrekta eller felaktiga, moraliskt klandervärda eller inte. Både kategorierna i sig och kunskaperna om dem är också språkburna, eftersom de produceras och reproduceras genom språk (Wirdenäs & Bellander 2018:106). Det dialektiska förhållandet mellan språk och kontext innebär att varje kategorisering är lika mycket en produkt av föreställningar som råder i den kontext som texterna producerats i, som de är en kraft som upprätthåller dessa föreställningar i den aktuella kontexten.

I kapitel 7 studerar jag ett fenomen som hör hemma inom transformationstypen *tillägg*, nämligen hur syfte och meningsfullhet konstrueras i texterna. Ett grundläggande antagande som van Leeuwen (2008) gör är att sociala praktiker inte är meningsfulla *i sig*, eller att man åtminstone inte kan bevisa att de är det. När man talar eller skriver om en social praktik, dvs. rekontextualiserar den språkligt, kan man dock göra tillägg som konstruerar den sociala praktiken som meningsfull. Eftersom den sociala praktiken inte är meningsfull i sig, kan den teoretiskt sett konstrueras som meningsfull på ett oändligt antal sätt (jämför avsnitt 3.1 ovan). Men bara vissa av dessa möjliga sätt, om ens några, kommer att realiseras, och vilka det är beror på kontexten. En och samma sociala praktik kan i en viss kontext konstrueras som meningsfull eftersom den är tradition, medan den i en annan kontext kan konstrueras som meningsfull

eftersom den leder mot ett visst mål. Att studera tillägg som syfteskonstruktioner är ett sätt att undersöka diskurser kring en viss social praktik, något som dessutom kan skilja sig åt mellan olika texter och kontexter.

van Leeuwen (2008) menar också att konstruktioner av meningsfullhet inte är lika viktiga i alla kontexter. Där sociala praktiker t.ex. framförallt styrs av tradition kommer konstruktionen av mening att få en tillbakadragen roll. Där nya saker ska göras eller gamla saker ska göras på nya sätt kommer konstruktioner av syfte eller meningsfullhet däremot att vara av största vikt. Som exempel på texter som ofta faller inom den andra kategorin nämner van Leeuwen bl.a. *strategic planning documents*, vilka har som syfte att framhäva målen med de handlingar de föreskriver. Flera av texterna från Kultur från äldre kan sägas tillhöra den sistnämnda kategorin. När Kultur för äldre inleddes var det en ganska ny social praktik, och texterna i materialet har i flera fall i uppgift att beskriva satsningens mål och i viss mån argumentera för dem (se vidare avsnitt 4.4).

Jag använder i avhandlingen i allmänhet *representation* när jag talar om deltagare i materialet, och *konstruktion* när det gäller meningsfullhet. Detta synliggör en skillnad i vad det rent teoretiskt är jag undersöker. Deltagare finns nämligen de facto i den sociala praktiken som rekontextualiseras till text, men *ersätts* med verbalspråk eller andra semiotiska resurser när den sociala praktiken transformeras till text. Det gäller alltså något som finns bortom språket, men som *representeras* språkligt eller med andra semiotiska resurser. Meningsfullhet är däremot något som *tillkommer* i samband med att den sociala praktiken rekontextualiseras till text, en form av tillägg som alltså *konstrueras* språkligt eller med andra semiotiska resurser. I vidare mening använder jag dock emellanåt båda typerna av analys för att diskutera hur texterna *konstruerar* diskurser och liknande, och i dessa fall refererar bruket av *konstruktion* till det socialkonstruktivistiska perspektivet (se avsnitt 3.1 ovan).

3.4 Ett vidgat textbegrepp

I avhandlingens sista empiriska kapitel, kapitel 8, undersöker jag de bilder som förekommer i vissa av texterna i materialet. Till grund för den analysen ligger en textsyn som utgår ifrån vad som ibland kallas ett *vidgat* eller *semiotiskt* textbegrepp (Karlsson 2007, Björkvall 2009) eller en syn på texter som ”meningsbärande språkbruk i kontext” (Svensson & Karlsson 2012:8). Ur det perspektivet är skrift och bild olika *semiotiska modaliteter* (Kress & van Leeuwen 2006, Björkvall 2009), som tillsammans samverkar i att uttrycka betydelser i texten. Det innebär att inte bara det skrivna språket, eller *verbalspråket*, kan bli föremål för analys i textanalyser, utan också andra modaliteter.

Dessa modaliteter byggs i sin tur upp av *semiotiska resurser*. Exempelvis är bokstäver en resurs som bygger upp modaliteten skrift, och ljud en resurs som bygger upp modaliteten tal. Texter ses i grunden som *multimodala* (Björkvall 2009), dvs. uppbyggda av flera modaliteter.

I kapitel 8 undersöker jag ett urval av semiotiska resurser som kan användas för att uttrycka betydelser i bilder, t.ex. blickriktning, beskärning och vinklar. Analysverktygen hämtar jag från Kress & van Leeuwen (2006), och de beskrivningar av verktygen som ges av Machin (2007) och Björkvall (2009). Kress & van Leeuwen presenterar en modell för analys av visuell kommunikation som varit inflytelserik inom textforskningen och som ofta använts just för att analysera texter som är sammansatta av både skrift och bild (Svensson & Karlsson 2012, Nord 2017b).

Med Kress & van Leeuwens analysmodell följer också en teoretisk utgångspunkt som är hämtad ifrån Halliday (1985), nämligen den om språkets *metafunktioner*. Halliday menar att allt språkbruk fyller tre funktioner: en *ideationell* funktion, att representera världen, en *interpersonell* funktion, att skapa sociala relationer, och en *textuell* funktion, som rör hur texten binds samman till en text (Kress & van Leeuwen 2006:15). I kapitel 8 analyserar jag två av dessa funktioner: den ideationella och den interpersonella. Tanken om metafunktioner är dock inte i sig viktig för min analys eller för avhandlingen i övrigt, men jag skiljer delvis på interpersonella och ideationella betydelser i hanteringen och redovisningen av resultaten av den visuella analysen.

3.5 Metodologiska perspektiv

De specifika analysmetoder som används i de olika delstudierna presenteras i respektive empiriskt kapitel. I detta avsnitt kommenterar jag några övergripande metodologiska aspekter, som framförallt har med studiens avgränsningar och valet av analysmetoder att göra.

Det jag konkret undersöker i avhandlingen är texter, och inte människor, praktiker eller verksamheter. Materialet består av det som Koskela (2010) kallar ”den officiella versionen” av textkedjorna, dvs. de kedjor av texter som framträder för den som är utomstående. Det innebär att alla texter har en myndighet som avsändare, mottagare eller beställare, och har skrivits av människor i deras yrkesutövning. Mer inofficiella delar av textkedjorna, t.ex. personliga kontakter, samtal, utkastversioner eller interna arbetsmaterial, omfattas inte av mina analyser. Det gör inte heller de inblandade skribenternas eller och organisationernas perspektiv på textkedjorna, så som de kanske hade kommit till uttryck om jag hade gjort intervjuer eller liknande. Hade avhandlingens primära fo-

kus varit att undersöka t.ex. skrivande inom satsningen Kultur för äldre, hade det varit en uppenbar brist i undersökningens upplägg att jag inte tagit hänsyn till de inblandade skribenterna. Läsaren hade då förväntat sig analyser av såväl muntlig data som utkast- och arbetsversioner av skrivna texter (jämför Iedema 1999, Pälli et al. 2009, Honkanen & Nissi 2014), och kanske etnografiska metoder eller annat material från ”bakom kulisserna”. Nu är det emellertid inte själva skrivandet som står i fokus. Istället intresserar jag mig för just de officiella textkedjorna, de som allmänheten eller den utomstående får ta del av. De personer som varit involverade i satsningen och de tillhörande kulturprojekten deltar inte på annat sätt än genom att de är representerade i de skriftliga texter som studeras. Enligt min uppfattning är nämligen officiella textkedjor mest intressanta ur ett diskursanalytiskt perspektiv. Detta är de dels eftersom de har större spridning, och utgör det som blir till den officiella historieskrivningen om satsningen, dels eftersom de ger insikter om mer allmänna diskurser och uppfattningar om kultur och äldre, snarare än personliga som kan kopplas till specifika personer som är inblandade. Detta urval innebär att de texter jag valt är de som är mest centrala för institutionerna och administrationen, och för utomstående som söker information om satsningen. Däremot är dessa texter inte nödvändigtvis de texter som är mest centrala ur deltagares perspektiv, där t.ex. manus, sånghäften eller anmälningsformulär kan framstå som mer centrala.

De specifika analysmetoderna är eklektiskt valda, och hämtade från delvis olika håll. Valet av dem grundar sig i empiri snarare än teori. Det är i sig inget kontroversiellt beslut, utan snarare typiskt för såväl diskursanalys (jämför Wodak & Meyer 2016) som intertextuella analyser (jämför Makkonen-Craig 2014). Analyserna och materialinsamlingen har delvis skett parallellt; jag har gjort pilotundersökningar på ett mindre material, för att sedan samla in mer material av samma typ, och inte minst har den intertextuella analysen gått hand i hand med materialinsamlingen. Jag har gjort samtliga analyser genom att manuellt koda materialet i NVivo.

Vidare är avhandlingen en fallstudie. Jag undersöker en väl avgränsad kontext: en specifik statlig satsning, på ett specifikt och avgränsat område. Jag gör därmed inte anspråk på att mina analyser och slutsatser i allmänhet skulle kunna generaliseras till andra kontexter. Jag menar dock att en del av den bild som resultaten tecknar kan vara överförbara till andra liknande samlingar av texter. En styrka i undersökningen är att de texter jag analyserar inte är kopplade till en och samma person, politisk nivå eller institution, och att materialet därför är ganska mångsidigt och mångfacetterat. Texterna och de idéer de ger uttryck för har med andra ord bredd och spridning, även om själva satsningen i sig är en liten del av en större helhet. De resultat som har med diskurser om kultur

respektive äldre att göra kan därför tänkas gälla även för andra sammanhang som rör frågor om kultur och äldre. De administrativa ramarna för projektet (se vidare avsnitt 4.2) förekommer också i andra sammanhang, till exempel där ekonomiska medel fördelas genom ett utlysningförfarande. Därför kan de resultat som har med texttyperna och deras relationer att göra ha relevans även för andra sammanhang där samma administrativa ramar finns. Fallstudieupplägget har också den styrkan att jag har kunnat skaffa mig god förståelse för en del av de specifika förutsättningar som omgärdar de texter jag analyserar, och därför fått en djupare förståelse för texternas funktion i sin kontext. Frågor om satsningen som en fallstudie och vilka resultat som kan vara relevanta i vidare mening diskuteras i avsnitt 9.3 i avhandlingens avslutande kapitel.

Slutligen har jag i möjligaste mån försökt att göra mina analyser replikerbara, genom att beskriva mitt tillvägagångssätt och mina bedömningar så tydligt och utförligt som möjligt i både metodpresentationer och i resultatredovisningar.

3.6 Etiska överväganden

I all forskning måste två grundläggande principer vägas mot varandra: dels *forskningskravet*, som säger att det är en angelägenhet för samhället och dess medborgare att högkvalitativ forskning bedrivs, dels *individskyddskravet*, som säger att individer som medverkar i forskning ska skyddas från potentiell skada och kränkning (Vetenskapsrådet 2017:13). Inga aktiva undersökningsdeltagare som fungerar som informanter eller uppgiftslämnare ingår i min studie. Men den involverar ändå människor, dels genom att faktiska individer på olika sätt skildras och medverkar i de texter som utgör undersökningens material, dels genom att de texter som analyseras är författade av enskilda personer. Människorna i texterna är framförallt äldre personer som deltar i projekt, kulturskapare som arbetar i projekten, politiker och vårdpersonal.

Jag bedömer att den etiska känsligheten är som störst i relation till äldre personer som förekommer i mitt material, eftersom en del av dem på grund av sjukdomar kan ha svårigheter att resonera om och överblicka konsekvenserna av sitt deltagande i en vetenskaplig studie (jämför Eckert 2013). En del av de äldre personerna är också patienter eller boende på särskilda boenden och vårdinrättningar, vilket gör att de befinner sig i en särskilt utsatt situation och potentiellt står i en beroendeställning till andra (jämför Markham & Buchanan 2012, Eckert 2013, University of Sheffield u. å.).

Det kan upplevas som kränkande för individer att kategoriseras som äldre eller sjuka, eftersom hög ålder, sjukdom och bristande förmågor är stigmatiserat (Lund & Engelsrud 2008, University of Sheffield u. å.). I analyserna av

verbalspråket följer jag den kategorisering av personer som görs i texterna, en fråga som jag dessutom analyserar i kapitel 7. Där gör jag med andra ord ingen egen kategorisering som kan upplevas som kränkande för de aktuella personerna (även om min forskning leder till att en sådan eventuell kränkning sprids vidare från sitt ursprungliga sammanhang). Vad gäller analysen av de visuella representationerna i kapitel 8 är situationen en annan. Där är det nämligen jag som kategoriserar de avbildade. För att göra en sådan kategorisering resonerar jag om vissa särskilda drag som jag tar till stöd för min analys, t.ex. grått hår, rynkig hud etc. (se vidare avsnitt 8.3). Både kategoriseringen och analysen av särskilda attribut kan potentiellt upplevas som problematisk av personer som förekommer i materialet.

Eftersom det som skildras i undersökningsmaterialet är kulturprojekt, förekommer det också att konstnärliga uttryck som målningar, teaterscener och liknande återges i bild och beskrivs i text. Den typen av innehåll kan vara särskilt känsligt, eftersom människor kan känna sig sårbara eller utsatta när deras verk sprids till andra och okända kontexter (Cox et al. 2014:11). Detsamma kan också i viss mån gälla de personer som skrivit texterna jag analyserar. Dessa personer identifieras visserligen sällan i texterna, men det förekommer att de gör det. Jag har inte i någon större utsträckning tagit hänsyn till textförfattarnas perspektiv i denna bemärkelse, eftersom de i samtliga fall skrivit i sitt arbete (även om de inte alltid främst är professionella skribenter), och eftersom de inte tillhör någon särskilt utsatt grupp eller blir föremål för någon potentiell stigmatisering.

De bilder som ingår i den studie som är aktuell här kommer alla från offentligt publicerade texter, som återfinns i olika myndigheters diaries. Vid tiden för min datainsamling fanns det länkar till dem på olika myndigheters webbplatser. Alla texter hade därmed, kan man anta, en förhållandevis stor spridning, och är dessutom offentlig handling. Genom att materialet består av dessa texter krävs inte heller, formellt sett, samtycke från de berörda personerna (jämför Vetenskapsrådet 2002:9).

Kravet på samtycke är dessutom ofta svårt att uppfylla i forskning där man arbetar med tidigare publicerade texter och bilder, som t.ex. historiska material, massmediatexter och material från internet (Cox et al. 2014:13). Det är möjligt, kanske till och med troligt, att de personer som omnämns och avbildas i texterna från Kultur för äldre har gett sitt samtycke till publicering till den person som skrivit texterna som analyseras. Det kan jag dock inte ta för givet. Och även om textförfattarna bett om och fått avbildade och omtalade personers samtycke, är det inte säkert att personerna kunnat överblicka konsekvenserna av ett sådant medgivande. Åtminstone lär de inte ha kunnat förutse att de aktuella

texterna skulle bli föremål för forskning, och att de därigenom skulle återges på bild eller med namn i forskningspublikationer som denna avhandling.

Jag har varken informerat eller inhämtat samtycke från de personer som förekommer i de texter som analyseras i avhandlingen. Däremot har jag försökt att anonymisera eller åtminstone försvåra identifieringen av dem.

I verbalspråket i materialet är individer inte särskilt tydligt framträdande, eftersom de flesta texter i materialet handlar om grupper snarare än identifierbara individer. Äldre förekommer bara undantagsvis med namn eller beskrivningar som kan kopplas till dem som individer. När individer förekommer, omnämns de i stort sett uteslutande på ett sådant vis att de inte kan identifieras (se vidare kapitel 6). Kulturskapare, politiker och i viss mån vårdpersonal nämns dock oftare med namn, och när jag återger exempel har jag valt att ersätta namnen med "[namn]". Ett undantag är de rikspolitiker som förekommer i texterna, som jag betraktar som offentliga personer och därför återger namnen på. Jag har också valt att inte använda de lokala projektens fullständiga namn, utan istället försett dem med alias: *Seniorprojektet*, *Animationsprojektet* och *Teaterprojektet*. Jag har också tagit bort information som kan placera projekten geografiskt: namn på lokala politiker, namn på kommuner och landsting samt webbadresser. Anledningarna till det är två: dels att försvåra identifieringen av de personer som förekommer, dels att i viss mån ta fokus från de enskilda projekten. Sammantaget bedömer jag att dessa åtgärder är tillräckliga för att skydda de individer som skulle kunna komma till skada, utan att de påverkar framställningen av min forskning negativt.

Vad gäller de visuella representationerna är situationen något mer komplicerad. Bilder är potentiellt mer etiskt känsliga, eftersom personer är mycket framträdande i dem och lättare kan identifieras. Jag har valt att manipulera bilderna så att ansiktena blir mindre lättidentifierade, genom att minska antalet pixlar i varje ansikte och därmed göra ansiktsdragen suddigare. Denna åtgärd försvårar identifieringen av personer, men omöjliggör den inte helt, särskilt eftersom de platser där bilderna är tagna kan identifieras (National Centre for Research Methods 2008). Denna åtgärd får två konsekvenser som kan ses som negativa. För det första påverkar den min egen text i den betydelse att vissa av de visuella aspekter som är en del av analysen i kapitel 8, t.ex. avbildade personers blickriktning, inte syns för den som läser avhandlingen. För det andra kan det uppfattas som att de avbildade personerna avhumaniseras eller görs till objekt snarare än människor, och att bilderna generellt kan upplevas som lite obehagliga (National Centre for Research Methods 2008, Cox et al. 2014). Jag bedömer dock denna åtgärd som nödvändig, eftersom jag helt enkelt inte kan inhämta samtycke från de avbildade personerna.

4. Material

Som framgår av avsnitt 2.1 ovan, var Kultur för äldre en satsning som involverade ett flertal aktörer: regeringen, Statens kulturråd, externa utvärderingsföretag, forskare, landsting/regioner, kommuner, med flera. Dessa aktörer har i olika skeden av satsningen producerat texter av olika slag. Ett urval av dessa texter utgör avhandlingens undersökningsmaterial, och i detta kapitel beskriver jag materialet närmare.

Kapitlet inleds med att jag i avsnitt 4.1 beskriver och motiverar mitt urval av texter. I det efterföljande avsnitt 4.2 redogör jag för hur dessa texter har tillkommit och vilka funktioner de fyller i relation till satsningen. I avsnitt 4.3 fördjupar jag sedan materialbeskrivningen genom att redovisa en översiktlig analys av texternas explicita intertextuella relationer till sådana texter som inte ingår i avhandlingsmaterialet (relationer mellan materialets texter behandlas sedan i kapitel 5.) Slutligen summerar jag i avsnitt 4.4 mina tankar om materialets karaktär, och diskuterar materialet i relation till ett urval av tidigare forskning om intertextualitet i texter i institutionella kontexter.

4.1 Urvalsprinciper

Satsningen har genererat en stor mängd texter av olika slag, som alla hade kunnat utgöra material för avhandlingen. Jag har låtit avgränsa urvalet i flera steg. Detta urval redovisas i det här avsnittet.

En första avgränsning i materialinsamlingen är att jag, precis som diskuteras i avsnitt 3.5 ovan, bara behandlar offentligt publicerade texter. Till denna avgränsning finns också praktiska skäl som har med själva materialinsamlingen att göra: de typer av texter jag inkluderat som material är sådana som är möjliga

att kartlägga och få tillgång till, vilket inte gäller t.ex. för manus eller litterära texter som skrivs inom Kultur för äldre-projekten.

En annan avgränsning är att jag valt att betrakta regeringsbeslutet som den text som inleder satsningen Kultur för äldre, även om det säkerligen finns bakgrundsmaterial i form av förarbeten och liknande. Jag ser det dock som att det är den första officiella texten som specifikt behandlar satsningen, och jag betraktar den därför som startskottet för satsningen.

Bland de många tänkbara texterna har jag också valt ut de som jag menar är någorlunda typiska, i den mening att de t.ex. återfinns hos flera aktörer eller under samtliga satsningsår.

En ganska svår avgränsning rör vilka av de finansierade projekten som jag hämtat texter från. Jag har valt ut texter från tre av de lokala kulturprojekt som finansierades inom ramen för satsningen, av de sammanlagt knappt 50 bidragsmottagarna. Dessa tre projekt har här getts namnen *Animationsprojektet*, *Teaterprojektet* och *Seniorprojektet* (se avsnitt 3.6 för diskussion om anonymiseringen). Animationsprojektets verksamhet innefattade att det bildades grupper där man ägnade sig åt att animera film². Inom ramen för Teaterprojektet reste teaterpedagoger till boenden, träffpunkter och liknande för att genomföra teateraktiviteter. Det sista av dem, Seniorprojektet, förenade olika former av kultur, som musik, teater, litteratur och liknande, och man genomförde såväl kulturaktiviteter som forskning och informationsspridning. Det kan också vara värt att nämna att Seniorprojektet fanns redan innan satsningen på Kultur för äldre, och betraktas som något av en föregångare på området. Det framgår av att Seniorprojektet nämns redan i det första regeringsbeslutet (jämför 2.1).

Vad gäller innehåll och organisation har dessa projekt ett antal fördelar, som studieobjekt betraktade. För det första är de alla förhållandevis väl avgränsade från andra verksamheter och aktörer som studieförbund och liknande, och helt ägda av landsting/regioner och kommuner. Det gör att texterna är mer lättillgängliga för mig som forskare och att projektens verksamheter förhållandevis lätt går att beskriva och avgränsa. För det andra har alla tre projekten i någon mån involverat att äldre antingen varit (med)skapande eller publik i kulturverksamhet, till skillnad från de projekt där äldre varit forskningsobjekt eller bara sekundärt involverade. För det tredje representerar projekten delvis olika former av konstformer, vilket ger materialet en viss bredd. För det fjärde har de valda projekten också en viss geografisk spridning. Slutligen har samtliga tre projekt dokumenterat sin verksamhet i form av en självständig slutrapport, vilket inte alla lokala projekt har gjort.

---

² Detta projekt har i en tidigare publikation, Sandberg (2019), benämnts *filmprojektet*.

I tabell 4.1 redovisar jag de texter som utgör avhandlingens material. Varje rad representerar en individuell text, och i kolumnen längst till vänster har jag specificerat vilken materialtyp texterna tillhör. Indelningen i materialtyper är en sorts genrebeteckning som jag använder i avhandlingen. Tabellen är i huvudsak ordnad kronologiskt efter arbetsfas. Av kolumnen *Aktör* framgår vem som producerat texten, och i kolumnen *Utlysningår* specificeras vilket utlysningår texten gäller – 2011, 2012 eller 2013. I kolumnen *Övrigt* specificeras vilken texten är, i de fall det finns flera texter av liknande typ, eller särskilda textpartier som valts bort. Längst till höger redovisas texternas längd, mätt i antal ord.

TABELL 4.1: *Materialöversikt*

Materialtyp	Aktör	Utlysningår	Övrigt	Ord
regeringsbeslut	regeringen	2011		979
		2012		638
		2013		579
utlysningstext	Statens kulturråd	2011		294
		2013		297
ansökningstext	Animationsprojektet	2011		1 423
		2013		852
	Seniorprojektet	2011		1 277
	Teaterprojektet	2011		1 007
fördelningsbeslut	Statens kulturråd	2011	exkl. bilagor	1 236
		2012	exkl. bilagor	427
		2013	exkl. bilagor	667
projektinformation	Animationsprojektet	2011/13	landstingets webb	229
		2011	projektblogg	2 501
		2013	projektblogg	1 609
	Seniorprojektet	2011	landstingets webb	994
	Teaterprojektet	2011	kommunens webb	255
		2011	länsteaterns webb	202
projektrapport	Animationsprojektet	2011		1 808
		2013		7 138
	Seniorprojektet	2011		11 373
	Teaterprojektet	2011		1 788
utvärderingsrapport	extern konsult	2011		31 461
broschyr	Statens kulturråd	2011	En inspirationsskrift	5 757
		2011	Vårt att leva för	2 335

Som framgår av tabell 4.1, har jag valt att inkludera fler texter från Animationsprojektet än från de andra två projekten. Orsaken till det är att Animationspro-

jektet beviljades medel under satsningens samtliga år, medan de båda andra bara beviljades medel under det första året.

Det ovan beskrivna materialet är det som ligger till grund för detta och nästföljande empiriska kapitel. I de kapitel som följer därefter, kapitel 6, 7 och 8, gör jag mer detaljerade analyser som kräver att jag avgränsar materialet ytterligare. I de kapitlen analyserar jag därför olika delmaterial. Jag beskriver och motiverar detta urval närmare i kapitel 6 och 7 (se avsnitt 6.3 och 7.2).

4.2 Texterna och deras tillkomst

De åtta materialtyperna som analyseras i avhandlingen (se tabell 4.1) är av varierande karaktär, och de befinner sig i olika men emellanåt överlappande kontexter. Den omedelbara kontexten i form av det faktiska skrivandet och läsandet av texterna, kan jag dock inte analysera i den här studien (jämför Holmberg 2015:10). Jag vet emellertid vilken funktion texterna spelar i relation till varandra och i relation till den större praktiken de ingår i, och dessa kontextuella faktorer har också vissa effekter på texternas utformning. Här redogör jag för situationskontexten kring texterna i materialet, med utgångspunkt i texternas roll i satsningen, och ger en sammanfattande karakterisering av texternas utformning. Som ram för beskrivningen använder jag en indelning i fyra arbetsfaser som jag, utifrån min förståelse för satsningen och dess texter, menar att Kultur för äldre inneburit: *beslutsfasen*, *tilldelningsfasen*, *projekttiden* samt *utvärdering och dokumentation*.

4.2.1 Beslutsfasen

Vart och ett av de tre utlysningssären etableras genom att regeringen genom Kulturdepartementet fattar ett beslut om att tilldela Statens kulturråd ekonomiska resurser för att genomföra en satsning. Detta görs genom ett regeringsbeslut. Jag kallar den här administrativa fasen för *beslutsfasen*, och här är regeringsbeslutet den otvivelaktigt viktigaste typen av text.

De tre regeringsbesluten är alla utställda från regeringen genom Kulturdepartementet, och är primärt adresserade till Statens kulturråd. Det framgår av besluten att kopior även skickats till Socialdepartementet, Socialstyrelsen samt Sveriges Kommuner och Landsting. Textens syfte är att tilldela Statens kulturråd det aktuella uppdraget, och att i viss mån reglera hur det ska genomföras. Regeringsbesluten tillhör en formellt reglerad genre med en klart definierad funktion, och besluten följer de gängse rekommendationerna för hur förvaltningsbeslut ska utformas. Rubriken består av en ärendemening, och därefter

följer en redogörelse för det fattade beslutet och sedan skäl till detsamma under rubrikerna *Skäl för regeringens beslut* och *Bakgrund* (jämför Ehrenberg-Sundin et al. 2003:136–141).

4.2.2 Tilldelningsfasen

Åren 2011 och 2013 fördelar Statens kulturråd de pengar som regeringen tilldelat dem genom ett utlysningförfarande. Det förfarandet inleds med att Kulturrådet skriver en utlysningstext, som annonserar att landsting/regioner, kommuner, vårdföretag och andra kan ansöka om medel. När bedömningen av dessa ansökningar är färdig, annonserar Kulturrådet sitt beslut i ett fördelningsbeslut. 2012 gjordes ingen ny utlysning, utan istället beslutades att 2011 års satsning skulle "förstärkas" (se avsnitt 2.1 ovan). För 2012 finns därför varken utlysningstext eller ansökningar diarieförda, men väl ett fördelningsbeslut. Av detta fördelningsbeslut framgår att Kulturrådet beviljar förstärkta medel med hänvisning till de ansökningstexter som gjordes för 2011.

Den här administrativa fasen kallar jag *tilldelningsfasen*, och de tre typer av texter som behandlas här – utlysning- och ansökningstexter samt fördelningsbeslut – menar jag är de mest centrala för arbetsfasen, och det är också dessa tre typer av texter jag valt ut som material för avhandlingen.

Utlysningstexterna för 2011 och 2013 gjordes tillgängliga på olika sätt under de olika utlysningsåren. 2011 återfanns utlysningen som webbtex t under fliken *Kultur för äldre* på Kulturrådets webbsida. Till höger på sidan fanns en länk till det aktuella regeringsbeslutet. 2013 gavs utlysningstexten som separat MS Word-fil på samma webbplats. Texterna har i övrigt stora likheter. Det ges en kort bakgrund till satsningen, och ett antal kriterier för de verksamheter som söker bidrag. Texterna har inga explicit uttryckta mottagare, men i inledningen till utlysningen för 2011 står att stödet utlyses till "sjukvårds- och omsorgsverksamhet". Båda åren hänvisas ansökningarna till ett webbformulär.

Ansökningstexterna skrivs i ett webbformulär som tillhandahålls av Kulturrådet, och de har just Kulturrådet som primär mottagare. I formuläret ska den sökande redogöra för de planerade insatserna, tidigare arbete den sökande gjort inom området, vad insatsernas syfte är och hur insatserna ska organiseras med avseende på samarbetspartners, dokumentation och finansiering. Utformningen av ansökningarna styrs av att webbformuläret består av 14 (för 2011) respektive 9 (för 2013) textrutor som vardera rymmer maximalt 1000 tecken. I dessa rutor förväntas den sökande organisationen t.ex. svara på frågor som "Vad vill ni uppnå med insatserna? Om ni har ställt upp mätbara mål ange dessa" och följa uppmaningar som "Beskriv hur samverkansformer mellan olika yrkesgrupper och verksamheter ska fungera i arbetet". Formen för svaren är fri,

men teckenbegränsningen gör att organisationerna generellt ger korthuggna svar, ibland med förkortningar och ofullständiga meningar. Stilen är likartad hos alla lokala projekt. I texterna presenterar de sökande organisationerna den tänkta verksamheten, givetvis med en ambition om att projekten ska framstå som genomförbara och passa utlysningen väl.

De efterföljande fördelningsbesluten följer, precis som regeringsbesluten, den förväntade utformningen för ett förvaltningsbeslut (jämför t.ex. riktlinjerna i Ehrenberg-Sundin et al. 2003:136–141). Efter ärendemeningen finns en summering av beslutet, följt av en redogörelse för hur många ansökningar som inkommit och skälen för beslutet. Som bilaga finns en fullständig förteckning över de inkomna ansökningarna samt ett antal allmänna villkor som gäller den som beviljats bidrag. Besluten har inga explicit uttryckta mottagare, men de tycks åtminstone ha skickats till de verksamheter som sökt bidrag. Fördelningsbesluten är daterade mellan fyra och sex veckor efter regeringsbesluten, vilket innebär att de tre texterna inom tilldelningsfasen tillkommit under relativt kort tid.

4.2.3 Projekttiden

Efter att fördelningsfasen är över vidtar det jag valt att kalla *projekttiden*, den period där de finansierade projekten genomförs. Den fasen kan vara av olika längd, eftersom de olika projekten startar vid olika tillfällen, och spänner över olika lång tid. De texter som produceras i den här fasen är av mycket mer varierad karaktär än under de andra faserna, och detta hänger i hög grad samman med vilken verksamhet projektet omfattar.

De projekt som i första hand omfattar forskning producerar förstås den typen av texter som forskning innebär, t.ex. enkäter, forskningsartiklar och liknande, medan de projekt som innebär utbildningsinsatser producerar t.ex. informationsunderlag, muntliga presentationer och kursmaterial. De projekt som omfattar kulturaktiviteter producerar t.ex. manus, berättelser och annat. Gemensamt för alla olika typer av projekt är dock att de på olika sätt även producerat metatexter, i första hand information om projekten samt olika former av dokumentation och avrapportering om dem.

Projekten tycks inte ha marknadsförts på nätet i någon större utsträckning, även om den bedömningen kan bero på att jag skötte materialinsamlingen på distans och ibland efter det att projekten avslutats. Medan de pågick kan projekten förstås ha marknadsförts i högre grad, och kanske lokalt på anslagstavlor och liknande. Men en annan förklaring, som jag tror har viss giltighet, är att målgruppen för projekten (ofta) är personal eller äldre från särskilda boenden, träffpunkter, sjukhus, föreningar eller andra befintliga sammanhang. Därför

finns inget större behov av marknadsföringstexter. Vad som däremot finns i fråga om i stort sett alla projekt är kortfattad information på landstingets, kommunens eller vårdgivarens hemsida. Alla projekt har också avrapporterats genom en ekonomisk redovisning, och många av dem har dessutom dokumenterats i rapporter som beskriver och emellanåt utvärderar de insatser som gjorts inom projekten.

I den här fasen menar jag att projektinformation, i vid mening förstått som olika former av skriftliga beskrivningar av den egna verksamheten, och projektdokumentation är de mest centrala texterna, i den meningen att de är jämförbara för i stort sett alla projekt. Formerna för denna information och dokumentation varierar dock. De tre projekt jag valt ut har alla haft en informationstext på projektägarens webbsida. Denna information är kortfattad, och den innehåller i några fall bilder från verksamheten. Ett av projekten, Animationsprojektet, har också under båda sina projektår drivit en blogg där projektledaren gjort löpande uppdateringar om projektets arbete. Där finns regelbundet länkar till material som skapats inom projekten, och här finns en tydlig ambition om att sprida detta material och kännedom om projektets arbete. Det är generellt svårt att identifiera vilken målgrupp dessa texter riktar sig till, men tänkbara målgrupper är vårdpersonal, kulturarbetare, äldre och anhöriga i de aktuella kommunerna och landstingen. En annan målgrupp är medborgare som har intresse av vad som försiggår i regionen eller kommunen. Texterna är hur som helst primärt av informerande karaktär, och de signalerar inte uppenbart några ambitioner om att locka deltagare eller liknande.

De tre projekt jag valt ut för min studie har alla producerat projektdokumentation i form av självständiga rapporter där man beskriver sitt arbete. Dessa rapporter är alla författade av projektens projektledare, men de är sinsemellan ganska olika. Seniorprojektets rapport liknar på flera sätt en akademisk rapport, inte minst genom att rapportens struktur är uppbyggd som en akademisk text med rubrikerna inledning, bakgrund, genomförande, resultat och diskussion. Bakgrunden är en typ av forskningsöversikt, och rapporten täcker därmed mer än bara det egna projektet. Den innehåller vidare gott om referenser utformade enligt Harvardsystemet. Det saknas ett explicit *jag*, bortsett från en personlig reflektion i slutet, och rapporten saknar bilder. De övriga projektets rapporter är mer populärt hållna. Teaterprojektets rapport kallas *metodbok*, och inleds med en inledning och bakgrund som gäller det egna projektet. Därefter beskrivs de arbetsmetoder man använt inom projektet, tillsammans med genomgående positiva utlåtanden om projektet från såväl personal som äldre. Rapporten innehåller gott om färgbilder från verksamheten. Animationsprojektets två projektrapporter innehåller även de gott om bilder, och rapporterna är

förhållandevis populärt hållna. Projektrapporten från 2011 ganska kortfattad, avgränsar sig tydligt till att gälla det genomförda projektet och verkar i första hand dokumenterande. Projektrapporten från 2013 innehåller något vidare resonemang om kultur för äldre och animation, och projektledaren framträder ömsom med *jag* och sina egna reflektioner, ömsom i tredje person.

Projektrapporterna skickas till Kulturrådet, som alltså utgör en mottagare. Under satsningen 2013 krävde Kulturrådet dessa projektrapporter, medan de var frivilliga 2011. Rapporterna finns också tillgängliga på projektens och Kulturrådets hemsidor, och de når därmed också en bredare läsekrets. Dessutom kan de ha distribuerats inom respektive kommun och landsting. Rapporterna är i första hand dokumenterande, och emellanåt är de framåtsyftande med rekommendationer eller önskemål inför eventuell fortsättning av projekten.

4.2.4 Utvärdering och dokumentation

I satsningens slutskede produceras ett antal texter som har till uppgift att utvärdera och dokumentera satsningen som helhet. Här finns texter av olika slag, bl.a. webbtexter, pressmeddelanden, rapporter och annan dokumentation. Av dessa betraktar jag tre som särskilt centrala: två broschyrer från Kulturrådet, samt den utvärderingsrapport som skrivits av en extern utvärderare. Dessa texter framhålls nämligen av många aktörer, och de kan därför tänkas ha förhållandevis stor spridning samt ses som viktiga av de inblandade aktörerna.

När de projekt som finansierats av den första utlysningen börjar gå mot sitt slut, producerar Statens kulturråd den första broschyren: *Kultur för äldre – en inspirationsskrift*. Broschyren, hädanefter för enkelhetens skull kallad *En inspirationsskrift* (jämför tabell 4.1), gavs ut 2012 och omfattar 32 sidor. 13 av dessa sidor domineras av helsidesbilder och innehåller bara få, om ens några, verbalspråkliga inslag. De övriga sidorna domineras av verbalspråklig text. Broschyren inleds med ett förord, skrivet av Kulturrådets dåvarande generaldirektör, och en inledning av en anonym författare. Därefter följer tre reportage skrivna av en namngiven journalist, som besökt tre verksamheter och skildrar dessa i text och bild. Slutligen innehåller broschyren fyra sidor med kort information om de övriga 21 projekten som finansierades inom ramen för satsningens första år.

I förordet till broschyren *En inspirationsskrift* skriver den dåvarande generaldirektören för Statens kulturråd, Kennet Johansson:

För att ytterligare öka kunskapen inom området har Kulturrådet inom regeringsuppdraget gett en extern part i uppgift att utvärdera gjorda insatser hos bidragsmottagarna. Utvärderingen kommer att sammanställas till en rapport och spridas till beslutsfattare, vård- och omsorgssektorn samt kultursektorn i december 2013.

I väntan på utvärderingen är vår förhoppning att även den här skriften ska inspirera och driva på utvecklingen som främjar äldre människors delaktighet i kulturlivet. (Statens kulturråd 2012:5)

Av inledningen framgår att broschyrens primära syfte är att ”inspirera fler inom vård och omsorg att arbeta med det professionella kulturlivet i den dagliga verksamheten” (Statens kulturråd 2012:7). Som sekundära målgrupper nämns kulturskapare, som man hoppas kunna inspirera, och äldre.

Den utvärdering det talas om i citatet ovan är den externa utvärdering som regeringsbeslutet stipulerade att man skulle genomföra (jämför avsnitt 2.1). Rapporten som kom från den utvärderingen kom 2013, och omfattar 36 sidor med skrift plus bilagor. Inledningsvis finns en sammanfattning av utvärderarens slutsatser och rekommendationer, en rapportstruktur som förordas i handbokslitteratur om rapporter som t.ex. Ehrenberg-Sundin et al. (2003:125). Därefter motsvarar innehållet i utvärderingsrapporten på flera sätt en vetenskaplig rapport. Efter den inledande sammanfattningen följer en beskrivning av uppdraget och det tillvägagångssätt som använts för att ta fram utredningsunderlaget, nämligen enkät- och intervjustudier i ett antal finansierade projekt. Utvärderaren förankrar sedan satsningen i äldreomsorgens värdegrund och redogör för tidigare forskning om kultur och hälsa, följt av en redogörelse för de nordiska grannländernas situation. De sista delarna av rapporten innehåller utvärderarens slutsatser utifrån den egna undersökningen, indelade i tre avsnitt: barriärer respektive förutsättningar för arbetet och effekter hos äldre, vårdpersonal och kulturskapare. Sist finns 64 sidor bilagor med de enkätresultat, organisationskartor och projektbeskrivningar som utgör underlag för rapportens slutsatser och rekommendationer.

Under 2013, strax efter det att utvärderarens rapport kommit, producerar Kulturrådet ytterligare en broschyr: *Kultur för äldre – Värt att leva för*, härnäst för enkelhetens skull kallad *Värt att leva för*. Visuellt har den samma formspråk som En inspirationsskrift, och den innehåller 9 sidor med skrift samt 5 sidor som domineras av helsidesbilder. Det finns flera skäl att se den här broschyren snarast som en sammanfattning av utvärderingsrapporten. Broschyrens inledning avslutas med en hänvisning till rapporten:

De första projekten har utvärderats av analysföretaget Oxford Research och sammanställts i en rapport. Syftet har dels varit att utvärdera effekterna av satsningen, dels att ta till sig metoder och modeller i det fortsatta utvecklingsarbetet. (Statens kulturråd 2013:3)

Senare i broschyren omnämns utvärderingen kort och gott som *rapporten* i rubriken ”Några slutsatser om kulturens effekter på hälsan enligt rapporten”. Innehållet ligger också nära det i utvärderingen, t.ex. genom att det precis som i utvärderingsrapporten finns ett avsnitt om de andra nordiska länderna.

4.3 Materialets intertextuella kontext

Texterna jag valt ut som material för avhandlingen är, som beskrivits i avsnitt 3.5 och 4.1, ett urval av många fler möjliga studieobjekt. De texter jag valt har relationer till varandra, vilket delvis framkommit i avsnitt 4.2 ovan och vilket jag kommer att återkomma till i flera kommande avsnitt i avhandlingen. Men de texter jag valt bär också spår av andra texter, vilket jag summariskt beskriver i det här avsnittet. Jag kallar det materialets *intertextuella kontext*, dvs. texternas kedjerelationer till andra texter som inte ingår i avhandlingsmaterialet. Detta ser jag som relevant ur två perspektiv. För det första är det en typ av karaktärisering av undersökningsmaterialet, genom att det ger en djupare förståelse för materialets texter och det sammanhang de tillkommit i. För det andra ger det en bild av vilka texter som *inte* ingår i avhandlingens material, men som ändå görs relevanta i satsningens texter.

De andra texter som nämns och refereras i avhandlingens material (jämför *inbäddade texter* i avsnitt 3.2.1) kan delas in i fem huvudtyper, baserat på de refererade texternas innehåll: forskning från olika discipliner, kulturpolitik, äldrepolitik, andra politikområden och enskilda personer eller yrkesgrupper. I tabell 4.2 illustreras hur dessa fem huvudtyper av inbäddade texter fördelar sig i materialet. I avsnitt 4.3.1–4.3.3 redogör jag summariskt för hur dessa typer av texter inkorporeras i materialets texter.

TABELL 4.2: Återkommande inbäddningar av andra texter

	Forskning	Kulturpolitik	Äldrepolitik	Annan politik	Personers uttalanden
regeringsbeslut utlysning ansökan	x	x	x		
fördelningsbeslut	x	x			
projektinformation	x	x		x	x
projektrapport	x	x		x	x
utvärderingsrapport	x	x	x		x
broschyr	x	x	x		x

4.3.1 Forskningsreferenser

I samtliga materialtyper, förutom utlysning- och ansökningstexterna, återfinns referenser till forskning och återgivning av forskningsresultat. I tre av de enskilda texterna, nämligen utvärderingsrapporten, broschyren Vårt att leva för och

projektrapporten från Seniorprojektet, inkorporeras forskningsresultat på det sätt man förväntar sig i en vetenskaplig rapport, dvs. med precisa akademiska referenser enligt Harvard- eller Oxfordsystemet till specifika forskningspublikationer (se exempel 1).

- (1) Vink (2013) poängterar även att passivitet bidrar till att demenssjuka personer oftare är irriterade och aggressiva i jämförelse med de som får möjlighet att delta i musikstunder, musikterapi eller i andra sociala aktiviteter tillsammans med anhöriga, vänner eller andra äldre på boendet. [projektrapport Seniorprojektet]

I samtliga tre texter återfinns forskningsreferenserna framförallt i vissa särskilda avsnitt: i utvärderingsrapporten i kapitlet *Vad säger forskningen?*, i broschyren *Värt att leva för* i avsnittet *Några nedslag i forskningen* och i Seniorprojektets rapport i kapitlet *Bakgrund*.

I de övriga texterna i materialet återges forskningens röst genomgående mer vagt och svepande. Man hänvisar i första hand till just *forskning*, emellanåt med en specifikation inom vilket vetenskapligt område, och i andra hand till *studier* eller *en internationell jämförelse* och liknande (se exempel 2).

- (2) Trots att undersökningar visar att Sverige är världens bästa land att åldras i finns mycket kvar att göra när det gäller åldrande och kultur. [projektrapport Animationsprojektet 2013]

I stort sett all den forskning som återges eller ges röst i texterna kommer från fält som medicin, psykologi, äldrevård och andra hälsorelaterade forskningsfält, och generellt handlar det om forskning om hälsoeffekter i relation till kultur.

Graden av visshet tenderar att skilja sig åt beroende på hur specifikt det innehåll som bäddas in är. När specifika forskningsresultat refereras, garderas de gärna med t.ex. *indikerar* eller modala hjälpverb, medan mer ospecifik forskning sägs *visa*, utan garderingar. Att det är på det viset kan ha ett samband med vilka genrer materialtyperna liknar – de specifika referenserna finns i de mer forskningsnära texterna, som rapporter och utvärderingar (jämför avsnitt 4.2.3 och 4.2.4), medan de vaga och svepande finns i de texter som i högre grad riktar sig till allmänheten, som broschyrer och projektinformation. Liknande tendenser till spetsning av formuleringar uppmärksammar t.ex. Solin (2004), som visar att kausalitet uttrycks starkare i mediareporteringen av forskningsresultat än i de ursprungliga forskningspublikationerna. Men det kan också finnas faktiska skäl till den här skillnaden i modalitet; enskilda forskningspublikationer kan ju mycket väl visa på tendenser och indikationer, medan det sammantagna forskningsläget kan ge mer entydiga resultat.

4.3.2 Referenser till politiska texter

I samtliga materialtyper, förutom utlysning- och ansökningstexterna, återfinns explicita referenser till den nationella kulturpolitiken. Särskilt systematiskt görs detta i regeringens och Kulturrådets texter. I de flesta fall rör det sig om att man återger ett av de kulturpolitiska målen, nämligen det om att kulturen ska vara tillgänglig för alla (se exempel 3).

- (3) De nationella målen för kulturpolitiken anger att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och att kulturpolitiken ska främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor.

Detta görs redan i regeringsbeslutet, och varianter av denna formulering återfinns sedan på flera andra ställen i materialet. I samtliga fall rör det sig om att man återger samma mål som i regeringsbeslutet, det om tillgänglighet till kultur.

Det finns också tre texter som på olika sätt knyter an till den nationella äldreomsorgspolitikens: utvärderingsrapporten, broschyren Vårt att leva för samt regeringsbeslutet från 2011. I dessa texter rör det sig om att äldreomsorgens värdegrund åberopas för att, explicit eller implicit, visa att Kultur för äldre mål ligger i linje med och har stöd i de mål som satts inom äldrepolitiken och äldreomsorgen (se exempel 4).

- (4) Uppdragets mål om att främja en ökad delaktighet stämmer väl överens med äldreomsorgens nationella värdegrund om en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap som bygger på individens självbestämmande och integritet. [utvärderingsrapport]

I de texter som rör enskilda projekt på lokal eller regional nivå förekommer också referenser till texter från andra politikområden: dels regionala kulturplaner (se exempel 5), dels målformuleringar från den nationella folkhälsopolitiken.

- (5) Kultur och hälsa och därmed kultur för äldre finns med i den regionala kulturplanen [län] 2013-2014 (Regional kulturplan [län] 2013-2014). [projektrapport Animationsprojektet 2011]

Dessa texter ingår alltså i delvis andra textkedjor än de texter som gäller satsningen som helhet, och de befinner sig därmed i en delvis annan intertextuell kontext.

4.3.3 Enskilda personers uttalanden

Alla texter som producerats i satsningens senare arbetsfaser innehåller inslag där enskilda personer eller grupper av personer kommer till tals. I samtliga

fall rör det sig om projektdeltagare och vårdpersonal, och i de flesta också om kulturarbetare eller projektledare för kulturprojekt. I en av broschyrerna, Vårt att leva för, finns också flera politikers röster.

De uttalanden från projektdeltagare som återges är ganska likartade, och de handlar i stort sett uteslutande om omdömen om kulturaktiviteterna eller bedömningar av hur aktiviteterna påverkat dem. Dessa röster förekommer både i refererat och i direkta citat, som i exempel (6).

- (6) ”Jag blir gladare, piggare och har en dag att se fram emot. Jag känner mig 10-15 år yngre!” [projektrapport Teaterprojektet]

Personalens röster förekommer, precis som projektdeltagarnas, både i citat och referat, både enskilda personer och personal som grupp. Personalens röst uttalar sig om olika teman, men särskilt dels sin egen och personalgruppens inställning till aktiviteten, dels de effekter de ser på de äldre som deltagit i projekten (se t.ex. exempel 7).

- (7) Personalen på demensboendena vittnar dock om en stark positiv påverkan på de äldre. [broschyren Vårt att leva för]

Kulturarbetares röster är ganska sällsynta, medan projektledare för olika kulturprojekt hörs i ganska stor utsträckning. Kulturarbetare berättar i texterna om sitt tillvägagångssätt och emellanåt om aktiviteternas utfall, medan projektledare främst talar om projektens organisation och effekter (se exempel 8).

- (8) Projektledarens reflektion:
Ett tag var jag lite orolig över detta delprojekt. Det kändes inte rättvist mot andra att samma personer skulle få möjlighet att göra film igen. Gruppen var också mindre än tidigare. Men det blev en succé på många plan. [projektrapport Animationsprojektet 2013]

I broschyren Vårt att leva för finns citat från tre olika politiker: dåvarande kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth, dåvarande äldreminister Maria Larsson, samt en kultur- och fritidschef i en av de kommuner som haft ett Kultur för äldre-projekt. De två rikspolitikerna, Adelsohn Liljeroth och Larsson, hörs i utbrutna citat, som återges i ganska stor text på varsin sida som domineras av ett foto. Samtliga tre politiker uttalar sig om positiva effekter av kultursatsningar för äldre, så som Maria Larsson gör i exempel (9):

- (9) – Kultur är en viktig väg till ett rikare liv för äldre. Att ta del av kultur eller för den delen själv vara en del av kulturaktiviteter ökar känslan av delaktighet och bryter isolering.
Äldreminister Maria Larsson [broschyren Vårt att leva för]

4.4 Sammanfattning och diskussion

Avsnitten i det här kapitlet har illustrerat ett på flera sätt brokigt material, bestående av olika texter med relationer såväl till varandra som till andra texter, textkedjor och intertextuella kontexter. I detta avslutande avsnitt summerar och diskuterar jag några huvuddrag hos texterna som är relevanta för kommande kapitel, och beskriver dem i relation till några exempel på tidigare forskning om liknande texter. Några av materialets huvuddrag, så som de beskrivits i detta kapitel, sammanfattas i tabell 4.3.

TABELL 4.3: Översikt: materialtypernas huvuddrag

Materialtyp	Målgrupp	Reglerad form	Bilder	Inbäddningar av andra texter
regeringsbeslut	professionella	x		x
utlysningstext	professionella			
ansökningstext	professionella	x		
fördelningsbeslut	professionella	x		x
projektinformation	professionella/lekmän		x	x
projektrapport	professionella/lekmän		x	x
utvärderingsrapport	professionella	x		x
broschyr	professionella/lekmän		x	x

Vad gäller målgrupp finns en grupp materialtyper som jag menar primärt riktar sig till professionella, i form av politiker, tjänstemän och professionellt verkssamma inom satsningens projekt. Dessa materialtyper är regeringsbeslut, utlysningstexter, ansökningstexter, fördelningsbeslut och utvärderingsrapporten. Några av dessa kan också tänkas ha en sekundär målgrupp i form av lekmän som t.ex. har ett intresse av hur statens och regionen eller landstingets ekonomiska medel används, men primär mottagare är professionella. I den mån dessa texter explicit adresseras till en mottagare, adresseras de till myndigheter. Dessa texter var vid tiden för min datainsamling inte heller i någon större utsträckning synliga för allmänheten. Regeringsbesluten, utlysningstexterna och utvärderingsrapporten fanns förvisso offentligt tillgängliga på regeringens respektive Kulturrådets hemsida, men ansökningstexter och fördelningsbeslut måste beställas fram ur det aktuella diariet.

Andra materialtyper, nämligen broschyrer, projektrapporter och projektinformation, har en något bredare målgrupp. De adresseras fortfarande primärt till professionella, men de har ett mer populärt tilltal och i vissa fall nämns också allmänheten explicit som en tänkbar läsargrupp. Dessa typer av materi-

al fanns vid tiden för materialinsamlingen tillgängliga på sådana platser att de kan nås av allmänheten, såsom landstingens och Kulturrådets hemsida. Kulturrådets broschyrer har spridits i flera olika sammanhang som seminarier och liknande, och länkats från flera andra sidor på landstingens och Kulturrådets hemsida. Det gäller i varierande grad även de lokala projektrapporterna.

De materialtyper som främst har en professionell målgrupp är, enligt min uppfattning, också mer reglerade sett till form än övriga typer. Ansökningstexternas innehåll och utformning styrs i hög grad av det ansökningsformulär som Kulturrådet tillhandahåller. Andra materialtyper, förvaltningsbesluten och utvärderingsrapporten, är reglerade i den mening att de tillhör etablerade genrer med formaliserade rekommendationer. Dessa texter saknar också bildmaterial i form av foton. Andra materialtyper är friare i sin utformning, och texterna av dessa typer uppvisar också sinsemellan större variation.

De olika texternas syften varierar. Flera har främst en tydlig administrativ funktion, som också märks på den benämning jag gett materialtypen: beslut, utlysning, ansökan och utvärdering. Andra har ett mer allmänt informerande syfte: projektinformationen, projektrapporterna och broschyrerna. Generellt framhåller man i texter inom alla materialtyper, förutom utvärderingsrapporten, i stort sett genomgående positiva aspekter av satsningen och projektet. Det kan förstås ha sin förklaring i att satsningen och projektet genomgående är lyckade, men i några fall kan man också tänka sig att det finns incitament att framhålla just positiva aspekter. Exempelvis ökar det naturligtvis chanserna till finansiering om man i ansökningstexterna kan uppvisa eller utlova goda resultat av tidigare eller planerade insatser. Om projektet ska få vidare finansiering, kanske från Kulturrådet eller från annat håll, är det en styrka om projektets information och rapporter kan visa på goda resultat. Detsamma gäller möjligen också Kulturrådets broschyrer.

Som framgår av tabell 4.3, går satsningens texter generellt från att vara riktade till professionella till att vara mer och mer tillgängliga för lekmän, med undantag för utvärderingsrapporten. Med begrepp från Linell (1998a:143) kan man beskriva det som att texterna rör sig från att vara *intra-* och *interprofessionella*, dvs. kommunicera inom respektive mellan yrkesgrupper, till att bestå av texter där professionella kommunicerar med lekmän. När kommunikation rör sig från att vara intra- och interprofessionell till att rikta sig till lekmän, kan man förvänta sig att också texternas utformning skiljer sig åt. Språket i texterna bör till exempel gå från att vara fackmässigt till att vara mer allmänspråkligt och mer lättläst, även om Koskela (2009a) visar att det inte entydigt förhåller sig så. En allmän bedömning av stilen och formaliteten i mitt material är att texterna

i enlighet med detta antagande också blir mer och mer allmänspråkliga och lättillgängliga i de senare arbetsfaserna, med undantag för utvärderingsrapporten.

Koskela (2009a:53), som studerat textkedjor som leder fram till texter om myndighetsbeslut på de svenska och finländska skattemyndigheternas hemsidor, skisserar en grundstruktur för vilka texter som produceras gällande myndighetsbeslut och hur dessa bildar en form av ”typisk” textkedja (se figur 4.4).

Planeringstexter (där behovet av och syftet med beslutet konstateras)	↓
Behandlingstexter (genom vilka ärendet förbereds och beslutförs)	↓
Beslut och lagar (resultatet av beslutsprocessen)	↓
Verkställande texter (genom vilka bestäms hur och när beslutet träder i kraft och hur det påverkar olika myndigheter)	↓
Informationstexter (genom vilka myndigheter informerar medborgarna och medierna)	↓
Nyhetsstexter (genom vilka medierna förmedlar information och ställningstaganden om saken till medborgarna)	↓

FIGUR 4.1: Grundstrukturen hos en textkedja gällande myndighetsbeslut (efter Koskela 2009a:53)

Med avseende på vilka texter som förekommer och vilka målgrupper dessa har liknar denna grundstruktur materialet från Kultur för äldre. Men det finns också ett antal skillnader.

Min undersökning börjar vid den fas Koskela kallar *beslut och lagar*. Dessförinnan finns texttyper som Koskela kallar *planeringstexter* och *behandlingstexter*, vilket jag inte inkluderat som material. Sådana texter är dock del av materialets intertextuella kontext, vilket jag visar i avsnitt 4.3 ovan. Som framgår där finns inga explicita referenser till planerings- och behandlingstexter som gäller just Kultur för äldre som satsning, men det finns referenser till olika typer av forskning samt politiska texter som rör kultur och äldreomsorg. Man kan se det som att dessa används som en form av planeringstexter, åtminstone sett till att det är med utgångspunkt i dessa texter som ”behovet av och syftet med beslutet konstateras” (Koskela 2009a:53). Vidare inkluderar inte min studie det Koskela kallar *nyhetsstexter*.

Kultur för äldres projektstruktur uppvisar också vissa skillnader gentemot Koskelas uppställning. Satsningen innehåller två typer av uppgifter som inte finns i den typ av beslutsstruktur som skisseras av Koskela (2009a): dels fördelning av medel, dels utvärdering. De olika texterna i den textkedja Koskela skisserar förmedlar också i stort sett samma innehåll, eftersom de gäller ett och samma beslut. Texterna från Kultur för äldre handlar om delvis olika delar av en satsning. Kulturrådets texter handlar t.ex. om satsningen Kultur för äldre

som helhet, medan de lokala projektens texter istället handlar om lokala projekt som antingen utgör eller skulle kunna utgöra en del av satsningen som helhet. Utvärderingen berör både den övergripande satsningen och de enskilda projekten, och detsamma gäller för Kulturrådets broschyrer.

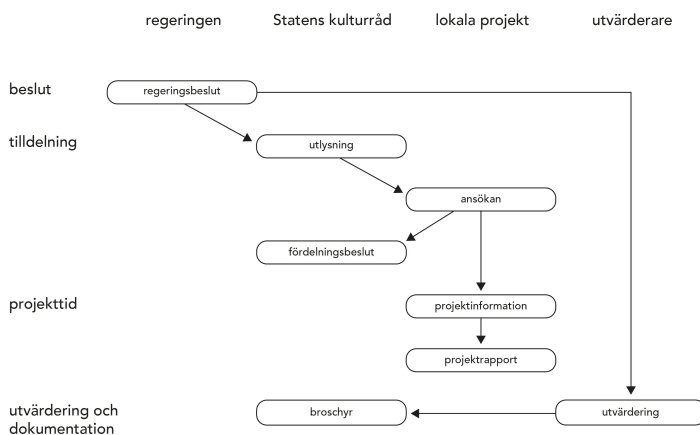
Som analysen av den intertextuella kontexten i avsnitt 4.3 visar, markeras det i de flesta texterna i mitt material explicit att texterna har intertextuella relationer till texter och kedjor utanför det material jag avgränsat i avhandlingen. Som förväntat finns det flest referenser, sett till antalet, i de materialtyper som liknar akademiska rapporter. I sådana texter är referenser förväntade, särskilt till forskning. Både utlysning- och ansökningstexterna saknar helt referenser till andra texter. Dessa materialtyper består av korta texter, som främst är av administrativ karaktär, och de har snäva och specialiserade målgrupper. Sannolikt finns därför inte samma behov av att förankra satsningen i andra texter.

Bredast intertextuell kontext, i betydelsen att man refererar störst antal olika typer av texter, syns i regeringsbeslutet och broschyren Vårt att leva för. Det kan tänkas bero på att det är de första och sista texterna inom satsningen, och att man därför vill förankra satsningen så brett som möjligt.

I materialtyperna producerade mot slutet av satsningen finns uttalanden från enskilda personer refererade, inte minst deltagare i projekten. Att sådana röster finns i just dessa texter kan ses som förväntat: dels är det inte förväntat i den typ av mer byråkratiska texter som präglar textkedjornas början, dels är det förstas svårt att citera personer innan verksamheterna kommit igång.

Texternas aktualiserande av andra texter och textkedjor säger också något om det sammanhang materialet tillkommit i. Texterna ingår dels i en sorts kultur- och vårdssammanhang, vilket märks genom att de hänvisar till dessa politikområden, dels i ett kultur och hälsa-sammanhang, vilket märks genom hänvisningarna till forskning om kultur och hälsa. Detta kan man se som olika ”ben” som satsningen vilar på. De lokala projektens texter ingår dessutom i textkedjor som rör de aktuella regionernas kulturpolitik, vilket visar på att de är tillkomna i ett delvis annat sammanhang än de texter som gäller satsningen som helhet.

De åtta materialtypernas tillkomst och funktion i relation till varandra, såsom de beskrivs i avsnitt 4.2 ovan, gör att materialets texter bildar ett antal sammankopplade textkedjor. Dessa kan summeras med illustrationen i figur 4.2, som ska läsas från övre vänstra hörnet till det nedre högra hörnet. I figuren har jag placerat in de olika materialtyperna i ett nätverk ordnat dels kronologiskt efter arbetsfas, representerat vertikalt i figuren, dels efter vilken aktör som är textproducent, representerat horisontellt i figuren. Varje ruta representerar en materialtyp.

FIGUR 4.2: *Textkedjor i materialet ur ett kontextperspektiv*

I figuren har jag också infogat pilar som representerar relationer mellan texter, där sådana relationer kan utläsas utifrån kontexten. En första kedja bildas genom att regeringsbeslutet, den allra första texten, leder till att Kulturrådet gör en utlysning, som i sin tur leder till att lokala projektägare ansöker, vilket slutligen leder till att Kulturrådet fattar beslut och producerar ett fördelningsbeslut. En andra kedja bildas genom att ansökningstexterna, åtminstone för de projekt som beviljas medel, leder vidare till projektinformation och därefter projektrapporter. Slutligen bildas parallellt en tredje kedja, genom att regeringsbeslutet leder till den externa utvärderingen, som i sin tur har relationer till Kulturrådets broschyrer. Sett till kontexten bildas här sammanfattningsvis tre kedjor av texter. I det nästföljande kapitel 5 behandlas frågan om hur relationerna mellan texterna i dessa kedjor tar sig uttryck på texternas yta.

5. Intertextuell analys

I det närmast föregående kapitel 4 har jag beskrivit avhandlingens material, och redovisat hur texterna i materialet tillkommit som en uppsättning textkedjor, som i sin tur har intertextuella relationer till andra texter och textkedjor. I detta kapitel behandlar jag interna relationer mellan materialets texter, och hur textkedjeaspekter konkret manifesterar sig i texterna. Jag redovisar här två typer av intertextuella analyser, som på olika sätt visar på texternas intertextuella relationer. Den första, som redovisas i avsnitt 5.1, gäller hur man i texterna explicit markerar relationer till andra texter i textkedjorna. Den andra, som redovisas i avsnitt 5.2, gäller hur vissa typer av formuleringar rekontextualiseras i texterna. Avslutningsvis ger jag i avsnitt 5.3 en samlad diskussion om intertextuella relationer i materialet och om materialet som en uppsättning textkedjor.

5.1 Explicita textrelationer mellan materialets texter

I avsnitt 4.2 ovan redovisar jag de texter som producerats inom satsningen utifrån ett kronologiskt perspektiv, och antyder något om min förståelse av texterna som att de bildar textkedjor. I det här avsnittet fördjupar jag beskrivningen av texternas relationer till varandra genom att kartlägga texternas inbördes hänvisningar, en form av manifest intertextualitet (se avsnitt 3.2.1 ovan). Dessa hänvisningar är emellertid av olika karaktär.

Vissa hänvisningar pekar tydligt på en specifik annan text, t.ex. genom att en annan text citeras eller på annat sätt explicit refereras. Vissa hänvisningar består av att andra texter eller materialtyper nämns eller omtalas mer flyktigt

eller svepande. Jag kallar dessa skilda typer av hänvisningar för *precisa* respektive *vaga* hänvisningar.

Inom respektive materialtyp finns, som beskrivs i kapitel 4, i många fall flera olika faktiska texter. I de fall en majoritet av texterna av den aktuella materialtypen innehåller en referens av en viss typ, benämner jag det som att den referensen är *systematiskt* förekommande. I de fall bara en eller någon av texterna av den aktuella materialtypen innehåller en referens av en viss typ, uttrycker jag det som att referensen är mer *sporadiskt* förekommande.

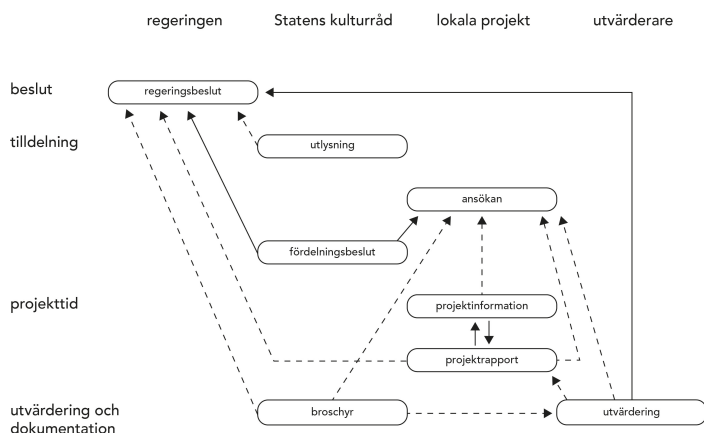
Dessa olika typer av hänvisningar menar jag ger olika starka relationer mellan texter. När referenserna är både precisa och systematiska, kallar jag den explicit uttryckta relationen mellan texterna för *stark*. När referenserna tvärt om är antingen vaga eller sporadiska, kallar jag den explicit uttryckta relationen för *svag*. Det här ska förstås i termer av hur starkt relationer mellan texter märks *på texternas yta*, vilket förstås bara är en del av en större bild. Textrelationer kan ta sig många uttryck, vilket jag diskuterar vidare i avsnitt 5.3.

Slutligen pekar vissa hänvisningar bakåt, dvs. hänvisar till eller återger existerande texter, medan andra pekar framåt, dvs. förutsätter eller explicit återropar att en annan text ska skrivas. Jag analyserar dessa typer av hänvisningar i varsitt avsnitt, 5.1.1 och 5.1.2.

5.1.1 Hänvisningar till befintliga texter

Alla typer av texter i materialet, förutom ansökningstexterna, innehåller någon typ av hänvisning till tidigare texter eller materialtyper inom undersökningsmaterialet. Samtliga sådana hänvisningar illustreras i figur 5.1. I figuren har de olika texttyperna ordnats dels kronologiskt efter arbetsfas, representerat vertikalt i figuren, dels efter vilken aktör som är textproducent, representerat horisontellt i figuren. De olika pilarna representerar explicita relationer mellan texterna. Ett fåtal av dessa hänvisningar skapar starka relationer genom att vara både precisa och systematiska. Sådana finns från fördelningsbeslutet till regeringsbeslutet och ansökningstexterna, från utvärderingen till regeringsbeslutet, och från broschyrerna till utvärderingen. Dessa relationer har illustrerats med heldragen pil. Majoriteten av hänvisningarna till tidigare texter är dock svagare, antingen genom att de är vagare eller mer sporadiskt förekommande. Dessa har markerats med streckad pil i figur 5.1.

FIGUR 5.1: Hänvisningar till befintliga texter inom materialet

Av figuren framgår att det framförallt är två materialtyper man hänvisar till: dels regeringsbeslutet, dels ansökningstexterna. Dessa hänvisningar är likartade på flera sätt. Ett gemensamt drag är att man framförallt hänvisar till dessa texter för att beskriva satsningen och projekten, och att man i synnerhet återger syften och mål med dessa. I utvärderingsrapporten skriver man t.ex. följande i inledningen, med en fotnotsreferens till regeringsbeslutet:

- (10) Hösten 2011 uppdrog Regeringen till Statens kulturråd (Kulturrådet) att fördela särskilda medel för att främja äldre människors delaktighet i kulturlivet genom kulturupplevelser och eget skapande i gemenskap med andra.¹
[utvärderingsrapport]

På liknande sätt återger man i Animationsprojektets projektrapport ett antal målformuleringar från ansökningstexten:

- (11) För att se på projektets resultat och avvikelser måste vi först gå tillbaka till ansökan och projektplan för 2014-2015.
• *Projektet har som mål att bygga hållbara strukturer baserade på nära samverkan mellan region och kommun, äldreomsorg och kulturaktörer, som på sikt kan garantera tillgång till aktiviteten "animation och filmskapande" för äldre i [län].*
[projektrapport Animationsprojektet 2013]

I Kulturrådes utlysningstexter och fördelningsbeslut har hänvisningarna dock en delvis annan funktion. Här används de nämligen som stöd för att utlysning- respektive besluten genomförs:

- (12) Kulturrådet fördelar medel för kultur för äldre enligt Regeringsbeslut Ku2012/1538/KO
Uppdrag till Statens kulturråd att främja kultur för äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet. [fördelningsbeslut 2012]

I samtliga exempel (10)–(12) är hänvisningarna precisa.

En särskild relation gäller de lokala projektens informationstexter och projektrapporter, där det finns hänvisningar i båda riktningarna. Anledningen till det är att informationstexterna, som i huvudsak återfinns på nätet (jämför avsnitt 4.2.3), efter det att projektrapporterna färdigställts har uppdaterats med länkar till eller referat av rapporternas innehåll. En annan detalj värd att nämna är att bara en av broschyrerna, Värt att leva för, hänvisar till utvärderingsrapporten. Det beror på att den andra broschyren, En inspirationsskrift, i själva verket publicerades något innan utvärderingsrapporten publicerats (jämför avsnitt 4.2.4).

Majoriteten av de explicit uttryckta relationerna till befintliga texter är svaga, vilket alltså har markerats med streckade pilar i figur 5.1. Det rör sig i första hand om att man i olika texter vagt och mer svepande återger innehåll som underförstås komma från regeringsbeslut och ansökningstexter. Det rör sig t.ex. om formuleringar som i exempel (13) och (14):

- (13) Den huvudsakliga målsättningen med projektet var att visa att man med kulturaktiviteter innefattande sensorisk, fysisk, psykisk och social stimulans i berikad miljö kan förbättra strokedrabbade individers livssituation och känsla av sammanhang. [utvärderingsrapport]
- (14) Ett av målen med satsningen var att se hur musik kan höja livskvaliteten för de äldre. [broschyren Värt att leva för]

Utvärderingsrapporten innehåller ett flertal sådana vagare hänvisningar, också till de lokala projektens rapporter:

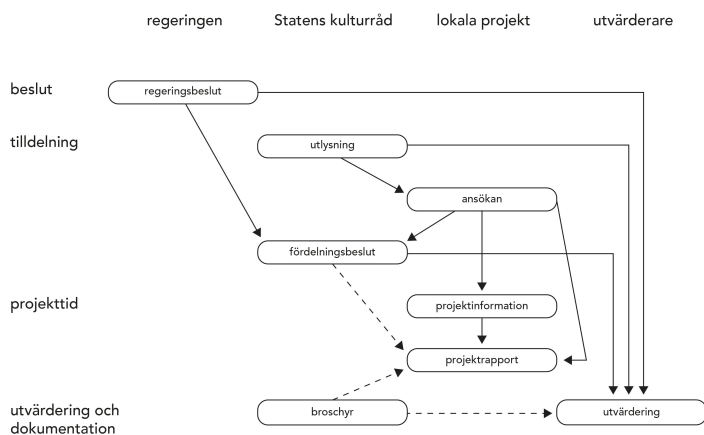
- (15) En av slutsatserna i rapporteringen från [läns] cirkusprojekt var att när träningen upplevs lustfylld så ökar motivationen att delta och därmed blir också resultaten av insatsen effektivare. [utvärderingsrapport]

Samtliga exempel (10)–(15) gäller hänvisningar bakåt. Det förekommer dock också att texter omtalar eller beslutar om kommande texter, vilket nästa avsnitt handlar om.

5.1.2 Annonseringar av kommande texter

Eftersom texterna i Kultur för äldre ingår i en administrativ process, förekommer det att texterna annonserar att andra texter ska produceras i framtiden. Dessa relationer kan särskilt säga något om planerade textkedjor, inte bara de som faktiskt realiserats.

Figur 5.2, som är uppbyggd på samma sätt som figur 5.1, illustrerar materialtypernas hänvisningar till kommande texter inom materialet. Liksom tidigare markeras starka relationer med heldragen pil och svagare med streckad pil.

FIGUR 5.2: Annonseringar av framtida texter inom materialet

Av figuren framgår att flest texter pekar framåt mot utvärderingen. Samtliga texter från regeringen och Kulturrådet pekar i någon form framåt mot denna utvärdering (se exempel 16 och 17).

- (16) För att säkerställa och öka hållbar kunskap inom området ska Statens kulturråd uppdra åt en extern part att utvärdera gjorda insatser. [regeringsbeslut 2011]
- (17) Satsningen kommer att slutredovisas i slutet av november 2013 i form av en utvärdering av gjorda insatser. [regeringsbeslut 2013]

Det görs också i en av broschyrerna, En inspirationsskrift, den broschyr som publicerades före utvärderingsrapporten (se exempel 18). I de lokala projektens texter saknas däremot sådana hänvisningar.

- (18) Utvärderingen kommer att sammanställas till en rapport och spridas till beslutsfattare, vård- och omsorgssektorn samt kultursektorn i december 2013. [broschyren En inspirationsskrift]

Näst flest texter innehåller hänvisningar som pekar mot de lokala projektrapporterna. Dessa annonseras i samtliga ansökningar och all projektinformation, samt i vissa fördelningsbeslut och i en av broschyrerna. Flest annonseringar finns alltså till de två texter som har summerande och utvärderande funktion.

Regeringsbesluten förutsätter vidare att fördelningsbeslut ska produceras (se exempel 19 nedan), medan utlysningstexterna förutsätter att ansökningstexter ska produceras (se exempel 20 nedan).

- (19) I bidragsbesluten ska Statens kulturråd ange vilka urvalskriterierna varit. [regeringsbeslut 2013]
- (20) Ange start- och slutdatum i ansökan. [utlysning 2013]

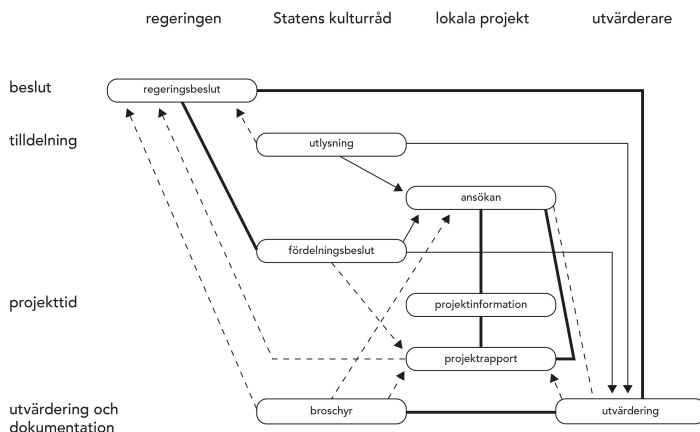
Det uttrycks alltså så att det för de inblandade är självklart att dessa typer av texter ska produceras, och tyder på att textkedjan här är ganska förutsägbar och etablerad (Kell 2017, jämför även avsnitt 3.2.3).

I samtliga ansökningstexter specificeras hur projektägarna ämnar dokumentera och informera om projektets verksamhet. Exempelvis kan detta formuleras som i exempel (21):

- (21) Insatserna kommer att dokumenteras fortlöpande på en egen hemsida ([webbadress]), landstingets hemsida ([webbadress]) samt i sociala medier. [ansökan Animationsprojektet 2011]

5.1.3 Om texternas explicita kedjerelationer

Utifrån de explicita hänvisningar som redovisas ovan, kan man dra slutsatsen att texterna från Kultur för äldre ingår i ett ganska komplext nätverk av texter. En sådan bild framträder i hög grad om man kombinerar de två typerna av hänvisningar som visualiserats i figur 5.1 och 5.2; antalet pilar blir många. Samtidigt framträder en del textrelationer som särskilt starka, genom att vissa materialtyper systematiskt och precist hänvisar bakåt och framåt till varandra. Det gäller relationen mellan regeringsbeslutet och utvärderingen, broschyrerna och utvärderingen, regeringsbeslutet och fördelningsbeslutet samt de lokala projektens ansökningar, information och projektrapporter. I figur 5.3 har jag kombinerat de två analyser som visualiserats i de två tidigare figurerna, och markerat de relationer som har dubbla pilar med fetad linje.

FIGUR 5.3: *Summering: explicita textrelationer inom materialet*

Gränserna för en textkedja är varken givna eller oproblematiske. Som Solin (2004) och Tusting (2017) påpekar, uppenbarar sig inte en textkedja själv ur ingenstans för forskaren. Ur ett myller av texter behöver man som forskare välja ut ett antal nedslag som bedöms vara särskilt viktiga eller typiska. Att definiera textkedjors gränser är därmed en fråga om tolkning, och med utgångspunkt i textanalys går det kanske inte att objektivt beskriva en ”verklig” textkedja. Men det myller av textrelationer som framgår av figur 5.3 kan åtminstone tas som intäkt för att det material jag avgränsat är en samling texter som på olika sätt har relationer till varandra, varav vissa uppvisar systematiska relationer till varandra. Jag ser det som att figur 5.3 ger empiriskt stöd för att det jag tolkat som en samling textkedjor de facto är en samling textkedjor.

Även om uppställningen som redovisas i figur 5.3 kan tyckas vara ganska rörig och komplex, är verkligheten faktiskt ännu lite mer komplex. Som framgår av avsnitt 2.1 har satsningen Kultur för äldre flera inslag av iteration och parallellitet. Eftersom både satsningen och de enskilda projekten varit fleråriga, har de olika arbetsfaserna nämligen överlappat varandra under den tid satsningen pågått. Till exempel har regeringen beslutat om en ny tilldelning under projektiden för den första tilldelningen, och vissa verksamheter har utvärderats samtidigt som andra pågått. Vidare består en del av satsningen av forskning, översyn och utvärdering av redan befintlig verksamhet, och i dessa delar av satsningen har faserna *projektid* och *utvärdering* i viss mån sammanfallit. Man kan sammanfatta det som att *materialtyperna* bildar textkedjor på det sätt figur 5.3 illustrerar, även om inte varje enskild *text* inom en viss materialtyp gör det.

Med utgångspunkt i 5.3 kan man också göra några inledande iakttagelser om texternas inbördes relationer. En första sådan är att de texter som ingår i tilldelningsfasen – utlysningen, ansökningarna och fördelningsbeslutet – inte uppvisar särskilt starka explicita relationer till varandra. En annan är att de lokala projektens texter har starka relationer till varandra, men inte nödvändigtvis till de texter som gäller satsningen som helhet. Vidare framträder några texter som särskilt viktiga: dels regeringsbeslutet och ansökningstexterna, som etablerar satsningen respektive projekten, dels utvärderingsrapporten och projektrapporterna, som avslutar satsningen respektive projekten. Dessa texter har särskilt många explicit markerade relationer till andra texter. Slutligen har de lokala projektrapporterna flertalet svaga kopplingar till andra texter, vilket betyder att deras relationer till andra texter är mindre systematiska och precist uttryckta. Dessa texter är också, som nämns i avsnitt 4.2.3, sinsemellan ganska olika. Vissa liknar akademiska rapporter, medan andra är mer informellt hållna beskrivningar av projekten. Dessa genremässiga olikheter gör att det är väntat

att relationerna till andra texter ser olika ut. Dessa resultat diskuteras vidare i avsnitt 5.3 nedan.

5.2 Rekontextualiserade formuleringar inom materialet

Som Solin (2004:275) påpekar, är det lättast att argumentera för att texter står i relation till varandra när det finns explicita hänvisningar mellan texter. Därför tar man vanligen fasta på just dem när man definierar textkedjor och undersöker dem. Det är också vanligen det sätt på vilket man spårar rekontextualiseringar av olika slag, och det är den typen av intertextualitet som vanligen förstås som *manifest intertextualitet* i Faircloughs (1992) teoretiska ramverk (se avsnitt 3.2.1).

I avsnitt 5.1 har jag undersökt just sådana explicita referenser och visat att texterna i Kultur för äldre, genom det sätt de knyter an till varandra och till andra texter, explicit bildar en uppsättning besläktade textkedjor. Eftersom jag i den här avhandlingen arbetar med ett mindre material och en avgränsad kontext, behöver jag dock inte enbart förlita mig på sådana explicita markörer för att spåra intertextualitet och rekontextualiseringar. Det här avsnittet ägnar jag därför åt att närstudera en mer dold typ av intertextualitet som uppträder i materialet, nämligen ekon av andra texter som märks genom att specifika formuleringar rekontextualiseras mellan texter i materialet. Jag menar att även den här typen av intertextuella relationer kan omfattas av Faircloughs begrepp manifest intertextualitet, även om det inte är självklart (se Sandberg 2019). Faircloughs definition av manifest intertextualitet öppnar dock för en sådan förståelse, genom att den medger olika grader av synlighet på textens yta:

In manifest intertextuality, other texts are explicitly present in the text under analysis; they are 'manifestly' marked or cued by features on the surface of the text, such as quotation marks. Note, however, that a text may 'incorporate' another text without the latter being explicitly cued: one can respond to another text in the way one words one's own text, for example. [...] Texts also differ in the extent to which their heterogeneous elements are integrated, and so in the extent to which their heterogeneity is evident on the surface of the text. For example, the text of another may be clearly set off from the rest of the text by quotation marks and a reporting verb, or it can be unmarked and integrated structurally and stylistically, perhaps through a rewording of the original, in the surrounding text. (Fairclough 1992:104)

För att tydliggöra skillnaden mellan de olika typerna av manifest intertextualitet, talar jag här om *explicit* och *dold* manifest intertextualitet.

I det här avsnittet redogör jag för en analys av ett urval av specifika formuleringar som rekontextualiseras mellan materialets texter. Vissa formuleringar är en av många typer av innehåll som kan rekontextualiseras i textkedjor (jämför avsnitt 3.2.4). Här lägger jag emellertid fokus på just dessa formuleringar, eftersom de är ett särskilt framträdande drag i materialet. Dessutom har de också särskilt diskuterats i tidigare forskning (t.ex. Devitt 1991, Koskela 2009a, Rahm & Sandell 2016, se vidare avsnitt 5.3).

Mitt intresse för dessa rekontextualiseringar är tudelat. I första hand ser jag dem som ett sätt att belysa ”dolda kommunikationskedjor” (Ledin 1997b, Ajagán-Lester 2001, jämför även avsnitt 3.2.3) i materialet, dvs. att blottlägga textkedjerelationer som inte märks genom explicit manifest intertextualitet. I den meningen fördjupar det här avsnittet den beskrivning av textkedjorna som ges i kapitel 4 och analysen av densamma som görs i avsnitt 5.1 ovan, och bidrar till att besvara mina forskningsfrågor om materialets textkedjerelationer (se avsnitt 1.1.1). I andra hand ser jag de rekontextualiserade formuleringarna som intressanta ur ett mer diskursanalytiskt perspektiv, eftersom återkommande formuleringar får betraktas som en typ av innehåll som är vida accepterat och belyser vilka texter som är viktiga i en viss kontext (jämför avsnitt 3.2.4). När innehåll rekontextualiseras genomgår det också transformationer, som kan belysa intressanta aspekter av kontexter och diskurser. Den aspekten av rekontextualiseringarna återkommer jag till i kapitel 9, där jag tar ett samlat grepp om diskurser i materialet.

Avsnittet fortsätter nedan med en beskrivning av hur jag gått till väga för att avgränsa och kartlägga de rekontextualiserade formuleringar som står i fokus för analysen. Huvuddelen av avsnittet består sedan av en redovisning av ett antal närstudier, där jag följer hur ett urval av formuleringar rekontextualiseras i materialets texter.

5.2.1 Tillvägagångssätt

Som framgår av avsnitt 3.2.4 kan rekontextualisering innebära att olika typer av element traderas mellan texter – allt från abstrakta tankemönster till konkreta ordval. Det finns därför en uppsjö av olika potentiella underlag för att undersöka rekontextualiseringar i texterna från Kultur för äldre. Det går inte att studera dem alla (jämför Solin 2004:268), och jag har här valt att fokusera på det jag kallar *specifika formuleringar*, något som förstås kräver närmare förklaring. Det jag avser är formuleringar som:

1. består av minst tre ord,
2. är specifikt kopplade till satsningens innehåll, dvs. kultur och/eller äldre,

3. inte kan avskrivas som självklara i en myndighetskontext och
4. som jag vid närläsning kunnat identifiera som återkommande i flera texter.

Det innebär att jag inte betraktar t.ex. ”Landsting, kommuner och privata vård- och omsorgsgivare” som en formulering som är av intresse, eftersom det är en generell formulering som förekommer inom administration och vård. Jag har däremot t.ex. uppmärksammat formuleringen ”såväl kulturupplevelser som eget skapande i gemenskap med andra”, eftersom den dels är kopplad till kultur och/eller äldre, dels tycks vara specifik för det här sammanhanget och inte allmänt förekomma i en myndighetskontext.

I det följande redovisar jag ett antal närstudier av formuleringar som rekontextualiseras i texterna från Kultur för äldre. Några av dessa analyser har tidigare publicerats i Sandberg (2019), men här redovisas de mer utförligt. Jag redovisar formuleringens väg genom materialets texter genom att återge hur de inkorporeras i nya texter, och diskuterar de transformationer som sker längs vägen.

En analys som denna kan förstås inte bli fullständig, eftersom det finns rekontextualiseringar som analysen inte fångar. Någon fullständig analys av sådana rekontextualiseringar ser jag emellertid varken som möjlig eller nödvändigtvis intressant. Vad som utgör en ”specifik formulering” och vad som utgör en rekontextualisering är definitionsfrågor, och det går därför inte att säga hur många som finns i materialet som helhet. Jag har genom en närläsning identifierat ett tiotal, och här redovisar jag en analys av ett urval av dessa.

I urvalet har jag för det första valt sådana rekontextualiserade formuleringar som har förhållandevis stor spridning i materialet, eftersom jag bedömer spridning som en faktor som gör formuleringarna särskilt betydelsefulla. Det betyder att jag i urvalet framhållit sådana rekontextualiseringar som spänner över flera texter eller förekommer i flera textstycken inom en text, på bekostnad av sådana som bara gäller två texter eller textstycken. Jag har vidare försökt att visa på det som är typiskt för hur formuleringar rekontextualiseras, samtidigt som jag vill ge en bred bild av dessa rekontextualiseringar. Därför har jag valt exemplen på det sättet att de tre första, vilka redovisas i avsnitt 5.2.2, 5.2.3 och 5.2.4, illustrerar mer typiska exempel, med avseende på hur formuleringen reser och vad som händer med den längs vägen. Dessa rekontextualiseringar sker i första hand i de texter som gäller satsningen som helhet, dvs. regeringens, Kulturrådets och den externa utvärderarens texter. De texter som gäller lokala projekt följer delvis andra mönster, vilket jag sätter fokus på i avsnitt 5.2.5, där jag följer en formulering som rekontextualiseras mellan texter inom ett lokalt

projekt. I det därpå följande avsnitt 5.2.6 redovisas en förvisso något ovanlig, men i sammanhanget särskilt intressant, rekontextualisering.

5.2.2 ”Aktuell hjärnforskning visar”

Som nämns i avsnitt 4.3.1, knyter man i de flesta texter i materialet an till forskning. I flera av texterna består denna forskningsanknytning av att en specifik formulering återkommer, nämligen den formulering som inleds med ”Aktuell hjärnforskning visar”. Denna formulering återfinns i det första regeringsbeslutet under rubriken *Skälen för regeringens beslut*, och rekontextualiseras i fördelningsbeslutet i identisk form. Formuleringen återges i sin helhet i exempel (22):

- (22) Aktuell hjärnforskning visar också hur kulturell verksamhet påverkar hjärnans funktioner positivt. [regeringsbeslut 2011]

I fördelningsbeslutet förekommer formuleringen under rubriken *Utgångspunkter för bedömningen*, ett avsnitt där också flera andra formuleringar från regeringsbeslutet rekontextualiseras utan explicit hänvisning till detta.

Formuleringen finns också i projektrapporten från Seniorprojektet, men med några skillnader. I Seniorprojektets projektrapport förses formuleringen med en referens, vilket saknats i alla andra texter, och ordet *också* har försvunnit. Där det i regerings- och fördelningsbesluten står *hur* står här istället *att*, och *kulturell verksamhet* uttrycks istället som *kulturella aktiviteter*:

- (23) Aktuell hjärnforskning visar att kulturella aktiviteter påverkar hjärnans funktioner positivt (www.kulturellahjarnan.se). [projektrapport Seniorprojektet]

Slutligen återkommer samma formulering i ytterligare två av Kulturrådets texter, nämligen i de två broschyrerna. I broschyren *En inspirationsskrift* är formuleringen lik den i regeringsbeslutet, men ordet *också* har försvunnit:

- (24) Aktuell hjärnforskning visar hur kulturell verksamhet påverkar hjärnans funktioner positivt. [broschyren *En inspirationsskrift*]

I broschyren *Vårt att leva för* är formuleringen istället mer lik den i Seniorprojektets rapport:

- (25) Aktuell hjärnforskning visar att kulturaktiviteter ger positiva hälsoeffekter. [broschyren *Vårt att leva för*]

Här, liksom i exempel (23), används *att* istället för *hur*, och forskningen beskrivs gälla *kulturaktiviteter* istället för regeringsbeslutets *kulturell verksamhet*.

Slutligen uttrycks att den aktuella hjärnforskningen inte bara har påvisat positiva effekter på hjärnans funktioner, utan allmänt *positiva hälsoeffekter*.

Traderandet av den här specifika formuleringen mellan texter är på flera vis typisk för materialet: den återfinns i satsningens första text från 2011 och rekontextualiseras ordagrant i fördelningsbeslutet för samma år, och återfinns sedan i ungefär samma form i Kulturrådets broschyrer. Formuleringen präglar alltså i stort sett alla Kulturrådets texter för detta utlysningssår, förutom utlysningstexten, medan den i stort sett inte återfinns i någon av texterna som gäller lokala projekt. Den tendensen gäller för flera rekontextualiserade formuleringar i materialet. Ett annat typiskt drag är att formuleringen består av en typ av argument för satsningen, som ramas in som ”skäl” respektive ”utgångspunkt”. Det är framförallt den typen av innehåll som tenderar att rekontextualiseras mellan texterna i materialet.

5.2.3 ”ger positiva hälsoeffekter”

Formuleringen *ger positiva hälsoeffekter*, som återfinns i exempel (25) ovan, förekommer i många av satsningens texter. Det återfinns för första gången i regeringsbeslutet 2011, och återkommer ordagrant i samtliga regeringsbeslut där efter:

- (26) Att stödja äldre människor i att kunna leva ett aktivt och kulturellt rikt liv i ett socialt sammanhang ger positiva hälsoeffekter. Det bidrar till en ökad känsla av välbefinnande och meningsfullhet hos de äldre. [regeringsbeslut 2011, 2012]

I utlysningstexten för satsningens första år finns en liknande formulering, dock något modifierad:

- (27) Ett aktivt och kulturellt rikt liv ökar sociala kontakter och ger positiva hälsoeffekter. [utlysning 2011]

Den explicita kopplingen till äldre människor är här borta, liksom frågan om att stödja äldre människor. Det sociala sammanhang som i regeringsbeslutets formulering var en specificering till ett aktivt och kulturellt rikt liv, formuleras i utlysningstexten som ett resultat. I utlysningstexten formuleras det sammanfattningsvis som att ett aktivt och kulturellt liv ger dels ökade sociala kontakter, dels positiva hälsoeffekter.

I regeringsbeslutet finns denna formulering, precis som ”Aktuell hjärnforskning visar”, under rubriken *Skäl för regeringens beslut*. Precis som ”Aktuell hjärnforskning visar” återkommer den också i Kulturrådets fördelningsbeslut för samtliga år, även där bland skälen för beslut och under rubriken *Utgångspunkter för bedömningen*. I fördelningsbesluten är formuleringen identisk med den i regeringsbeslutet.

Längre fram i satsningens texter, nämligen i utvärderingsrapporten, återkommer formuleringen två gånger. Den första förekomsten återges i exempel (28), och är hämtad från utvärderingsrapportens inledning.

- (28) Syftet med satsningen var att främja en större systematik, ökad samverkan och höjd kvalitet inom det pågående utvecklingsarbetet med kulturinsatser inom äldreområdet. Utgångspunkten är att ett aktivt och kulturellt rikt liv ger positiva hälsoeffekter, vilket även bidrar till en ökad känsla av välbefinnande och meningsfullhet i vardagen. [utvärderingsrapport]

Här återges syftet med satsningen som helhet, och stycket innehåller också en referens till regeringsbeslutet. Här får alltså intertextualiteten sägas vara ganska explicit. Formuleringen är i sig ganska lik den i utlysningen, genom att de positiva hälsoeffekterna tillskrivs ”ett aktivt och kulturellt rikt liv”. Här sägs dock inget om det sociala livet, vilket finns med i såväl exempel (26) som (27). Kopplingen uttrycks vidare vara *allmänt vedertagen*.

Den andra förekomsten i utvärderingsrapporten återges i exempel (29), och är hämtad från avsnittet *Projekten drivs av idén att aktivering gör gott*, som är en av utvärderingens slutsatser. Där saknas hänvisningar till regeringsbeslutet, och där rör det sig inte om något dolt referat eller liknande.

- (29) Det är allmänt vedertaget att motion och social samvaro ger positiva hälsoeffekter. [utvärderingsrapport]

Här är det *motion och social samvaro* som tillskrivs de positiva hälsoeffekterna, vilket är en avsevärt snävare formulering än i de tidigare exemplen. Motion och social samvaro kan kanske ses som en komponent av ”aktivt och kulturellt rikt liv”.

Även i Kulturrådets broschyrer återkommer formuleringen om positiva hälsoeffekter. I inledningen till broschyren *En inspirationsskrift* finns formuleringen i ett stycke som i sin helhet är ganska likt styckena *Skäl för regeringens beslut* i regeringsbeslutet och *Utgångspunkter för bedömningen* i fördelningsbeslutet. Formuleringen, som återges i exempel (30), är något kondenserad – det är återigen ”ett aktivt och kulturellt rikt liv” som uppges ge positiva hälsoeffekter, precis som i exempel (27) och (28):

- (30) Vi vet också att ett aktivt och kulturellt rikt liv ger positiva hälsoeffekter. Ett socialt sammanhang bidrar till en ökad känsla av välbefinnande och meningsfullhet. [broschyren *En inspirationsskrift*]

Social samvaro eller kontakt nämns här inte i relation till de positiva hälsoeffekterna, utan har istället brutits ut till en egen mening, där *ett socialt sammanhang*, ett uttryck som fanns med i formuleringen i regeringsbeslutet (se exempel 26), påstås ge välbefinnande och meningsfullhet.

Längre fram i broschyren, där man hittar reportage från några av de projekt som fått finansiering, förekommer en snarlik, men inte identisk, formulering. Den återges i exempel (31):

- (31) Allt mer forskning bevisar också kulturens positiva inverkan på hälsan.
[broschyren En inspirationsskrift]

Här kopplas formuleringen till ett specifikt projekt, och nu är det själva kulturen i sig som leder till positiva hälsoeffekter, inte ett aktivt och kulturellt rikt liv. Sambandet uttrycks dessutom förhållandevis starkt med *bevisar*.

I Kulturrådets andra broschyr, Vårt att leva för, är *positiva hälsoeffekter* en av rubrikerna i inledningen:

- (32) **Positiva hälsoeffekter**
Aktuell hjärnforskning visar att kulturaktiviteter ger positiva hälsoeffekter.
[broschyren Vårt att leva för]

Här tycks formuleringen om positiva hälsoeffekter ha kombinerats med formuleringen ”Aktuell hjärnforskning visar”, som diskuteras i avsnitt 5.2.2 ovan. Det är nu *kulturaktiviteter* som uppges ge positiva hälsoeffekter, och hälsoeffekterna har, genom kopplingen till hjärnforskning, snävats in till att röra just hjärnan. På ytterligare ett ställe i broschyren Vårt att leva för finns formuleringen, då i form av ett utbrutet citat från den dåvarande kulturministern Lena Adelsohn Liljeroth:

- (33) – Tack vare forskning vet vi idag att kultur ger positiva hälsoeffekter.
[broschyren Vårt att leva för]

Här förankras påståendet allmänt i forskning, och precis som i exempel (31) är det inte bara kulturaktiviteter eller ett kulturellt rikt liv som uppges ge positiva hälsoeffekter, utan *kultur* i allmänhet.

För att summera återkommer formuleringen om positiva hälsoeffekter på många ställen i materialet, och den genomgår en del transformationer på vägen. En sådan är att de positiva hälsoeffekterna tillskrivs olika saker: ibland specifika aktiviteter som *motion och social samvaro*, ibland mer abstrakta fenomen som kultur i allmänhet. En annan transformation som sker är att sambandet mellan fenomenet och de positiva hälsoeffekterna tenderar att uttryckas med större visshet efter att formuleringen har rekontextualiserats, genom tillägg som *bevisar* och *vi vet*. Man tar också explicit stöd i forskning här, vilket man inte gör i de inledande texterna.

Liksom för andra rekontextualiserade formuleringar i materialet, är det framförallt i regeringens och Kulturrådets texter som denna formulering rekontextualiseras. Inget av de lokala projekten använder den exakta formuleringen *ger*

positiva hälsoeffekter. Det innebär förstås inte att de lokala texterna inte alls nämner effekter på hälsan, men när det görs så är det i något annorlunda ordalag. Tydligast märks det i projektinformationen från Teaterprojektet, där en formulering lyder:

- (34) [Projektnamn] tar fasta vid att en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra ger välbefinnande och en bättre hälsa. [projektinformation Teaterprojektet]

Själva formuleringen om effekter är inte särskilt lik, och i sig inget belägg för att något rekontextualiserats från tidigare texter. Men det faktum att andra nyckelord som *aktiv*, *meningsfull*, *välbefinnande* och *gemenskap med andra* också förekommer i nära anslutning, ger vid handen att det finns relationer till tidigare texter.

5.2.4 ”effekter på medicinering och vårdbehov”

I regeringsbesluten för utlysningssäret 2011 och 2012 finns en återkommande formulering som lyder:

- (35) Att stödja äldre människor i att kunna leva ett aktivt och kulturellt rikt liv i ett socialt sammanhang ger positiva hälsoeffekter. Det bidrar till en ökad känsla av välbefinnande och meningsfullhet. [regeringsbeslut 2011]

Denna formulering rekontextualiseras på flera ställen i materialet (se avsnitt 5.2.3 ovan samt Sandberg 2019). I regeringsbeslutet för 2013 har den försetts med ett intressant tillägg:

- (36) Att stödja äldre människor i att kunna leva ett aktivt och kulturellt rikt liv i ett socialt sammanhang ger positiva hälsoeffekter. Det bidrar till en ökad känsla av välbefinnande och meningsfullhet och kan även ha effekter på medicinering och vårdbehov. [regeringsbeslut 2013]

Samma formulering, alltså med tillägget *effekter på medicinering och vårdbehov*, återkommer även i fördelningsbeslutet för 2013. Detta tillägg tyder på att fördelningsbesluten, som ju delar flera formuleringar med regeringsbesluten, de facto tycks rekontextualisera dessa formuleringar just från regeringsbeslutet och inte från tidigare fördelningsbeslut eller andra texter.

Formuleringen *effekter på medicinering och vårdbehov* återkommer också vid flera tillfällen i broschyren Vårt att leva för.

- (37) En ökad känsla av sammanhang och meningsfullhet har visat sig ha positiva effekter på medicinering och vårdbehov.

- (38) – Tack vare forskning vet vi idag att kultur ger positiva hälsoeffekter. Meningsfulla aktiviteter och en ökad känsla av välbefinnande kan även ha effekter på medicinering och vårdbehov.
Kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth
- (39) ”I förlängningen borde musik kunna användas till att minska vårdbehov och behoven av medicinering”, säger [kommunal kultur- och fritidschef].

Vid två av dessa tillfällen, återgivna i exempel (38) och (39), finns de dessutom i citat från namngivna personer: en politiker respektive en kommunal tjänsteman.

Som nämns ovan förekommer den här formuleringen alltså först i regeringsbeslutet för 2013, och återfinns bara i de texter som producerats 2013. I övrigt liknar spridningen på flera sätt den som gäller för de andra exempel som behandlats här; formuleringen finns i regeringsbeslut, fördelningsbeslut och Kulturrådets broschyrer.

Det finns flera intressanta aspekter på hur denna formulering transformeras i och med rekontextualiseringen. I det första exemplet ur Vårt att leva för, återgivet i exempel (37), uttrycks en högre grad av visshet än i regerings- och fördelningsbeslutet – *kan* har blivit till *har visat sig*. I de två citaten, exempel (38) och (39), är uttrycken återigen garderade – *kan* respektive *borde kunna*.

I exempel (36) och (38) underförstås att det hela gäller *positiva* effekter på medicinering och vårdbehov, vilket i det aktuella sammanhanget är rimligt att anta. Men i exempel (37) explicitgörs att det gäller just positiva effekter, möjligen ett spår av den tidigare redovisade formuleringen *positiva hälsoeffekter*. I exempel (39) specificeras att det är en minskning som uppnås. I exempel (39) formuleras det dessutom som att musik *borde kunna användas till* att minska vårdbehoven och behoven av medicinering, vilket kan tolkas som att denna effekt är något mer uttänkt och medvetet.

I exempel (36)–(39) varierar det dessutom vad som faktiskt påstås ge upphov till dessa effekter på medicinering och vårdbehov. I regeringsbeslutet gör en problematisk syftning att det förblir lite oklart vad som specifikt ska ge de aktuella effekterna – antingen ”att stödja äldre i att kunna leva ett aktivt och kulturellt rikt liv i ett socialt sammanhang” eller ”positiva hälsoeffekter”. I exempel (37) är det istället ”en ökad känsla av sammanhang och meningsfullhet” som ger de aktuella effekterna, dvs. det som i tidigare texter skrivits fram som ett *annat* resultat av antingen att stödja äldre eller av positiva hälsoeffekter. I citatet från Lena Adelsohn Liljeroth i exempel (38) är det ”meningsfulla aktiviteter och en ökad känsla av välbefinnande” som ger effekter, medan det i uttalandet från den lokala tjänstemannen i exempel (39) är den specifika kulturformen musik. Kort sagt tycks några nyckelord – *sammanhang, meningsfullhet*

och *välbefinnande* – kombineras på olika sätt, men knyts till ett och samma resultat: *effekter på medicinering och vårdbehov*.

5.2.5 ”användas som friskvård”

Som framgår av de tidigare analyserna i detta kapitel, är det förhållandevis ovanligt att specifika formuleringar rekontextualiseras från den övergripande satsningens texter, skrivna av regeringen och Statens kulturråd, till de lokala projektens texter. Det är inte heller vanligt förekommande att de lokala projektens formuleringar rekontextualiseras till de övriga projektens texter, eventuellt med undantag för Seniorprojektet som nämns i avsnitt 5.2.2 (se också 5.3 nedan). Istället tycks de lokala projekten ha sina egna formuleringar, som rekontextualiseras i de egna texterna.

Ett exempel rör Teaterprojektet, som i både projektinformation och projektrapport använder en formulering som tar fasta på begreppet *friskvård*. På både länsteaterns och en inblandad kommuns hemsida uttrycker man att projektets syfte är att undersöka eller arbeta med hur teater kan *användas som friskvård*:

- (40) Projektet [projektnamn] undersöker hur denna konstform kan användas som friskvård. [projektinformation Teaterprojektet]
- (41) Uppdraget har varit att ta fram metoder och arbetssätt för hur teater kan användas som friskvård och utbildning inom den dagliga äldreomsorgen. [projektinformation Teaterprojektet]

I Teaterprojektets ansökningstext nämns dock inget om begreppet friskvård.

Efter projektens genomförande återkommer snarlika formuleringar för att beskriva vad man ägnat sig åt inom projektet:

- (42) Att teater kan användas som friskvård är [projektnamn] ett levande bevis på, vilket både deltagare, anhängare och vårdpersonal uttryckt. [projektinformation Teaterprojektet]
- (43) Dramaövningar har använts som friskvård, alltifrån minnesträning till att förbättra och förstärka röst och tal. [projektrapport Teaterprojektet]

I projektrapporten återkommer slutligen påståenden om att teater *är* friskvård, närmast som ett utlåtande om hur projektet fortskridit.

- (44) Teater är friskvård, något som starkt uttryckts av både äldre, anhängare och personal. [projektrapport Teaterprojektet]
- (45) Teater är friskvård, något som uttryckts av både äldre, anhängare och personal. [projektrapport Teaterprojektet]

I flera av exemplen, (42), (44) och (45), ramas formuleringen in som uttalanden från äldre, anhöriga och personal. I exempel (44) menar man till och med att det uttryckts *starkt* av olika deltagare. Av projektrapporten framgår att man under projektets gång gjort flera enkätundersökningar, och rapporten innehåller gott om uttalanden från deltagande äldre och personal. I dessa återgivna citat nämns inte ordet *friskvård*, men med tanke på att projektet tycks ha haft fokus på att undersöka *hur* teater kan användas som friskvård, är det kanske inte helt otänkbart att anta att friskvård varit ett tema i frågorna i enkätundersökningarna. Möjligen är det detta man tar som intäkt för omdömet.

Formuleringen genomgår, som synes, vissa transformationer när den rekontextualiseras. När man refererar projektets syfte eller mål handlar det om *hur* teater kan användas som friskvård, och när det ramas in som en beskrivning av *vad* som gjorts inom projektet handlar det om *att* teater använts som friskvård. Slutligen, i utlåtandena om projektet, formuleras det som att teater *är* friskvård. Möjligen är det en sammanfattande slutsats man dragit av de omdömen som inkommit genom enkätundersökningarna.

5.2.6 ”äldre betraktas som en homogen grupp”

Det sista exemplet på rekontextualiserade formuleringar som jag vill diskutera skiljer sig från de tidigare exemplen på flera sätt. För det första gäller det innehåll som bara rekontextualiseras mellan två texter: utvärderingsrapporten och broschyren Vårt att leva för. För det andra krävs en bild av lite större textstycken för att rekontextualiseringen ska bli begriplig, och i detta avsnitt redogör jag därför för lite större textpartier i de olika texterna. För det tredje är de här rekontextualiseringarna inte särskilt representativa för materialet i stort, men jag hävdar att de är av särskilt intresse för att förstå texternas relationer och funktioner.

Som nämns i avsnitt 4.4, genomsyras texterna i materialet av en positiv hållning till satsningen Kultur för äldre. Som diskuteras i samma avsnitt, kan man också tänka sig att det av olika skäl finns incitament för textproducenterna att framförallt framhålla just positiva aspekter av satsningen. Det är mycket sällsynt, sett till materialet som helhet, att det framkommer invändningar mot Kultur för äldre eller de finansierade projekten. Ett undantag är dock utvärderingsrapporten, vars uppgift naturligtvis är att granska och därmed även eventuellt redogöra för kritik.

Av utvärderingsrapporten framgår att det i allmänhet är förknippat med en del svårigheter att utvärdera satsningen Kultur för äldre. Vissa av dessa svårigheter handlar om förutsättningen för själva utvärderingen, exempelvis att den skulle vara färdig innan de finansierade projekten var det och att det finns både

etiska och praktiska svårigheter med att intervjua en del av de medverkande i projekten. Andra svårigheter har med projektens upplägg att göra, till exempel att många lokala projekt haft målsättningar som är svåra att utvärdera, t.ex. ”ökad livsglädje”. Vidare menar utvärderaren att det finns brister i uppföljningen i de lokala projekten. Dessa synpunkter kan sammanfattningsvis sägas ha att göra med utvärderingens validitet och reabilitet.

I utvärderingsrapporten problematiseras också en av själva grundvalarna för satsningen, nämligen att fysiska och sociala aktiviteter förbättrar hälsan. Utvärderaren skriver att

det är komplicerat att mäta de subjektiva upplevelserna av aktivering hos den äldre, även fast många studier kunnat visa att sociala aktiviteter och organisationsengagemang har ett positivt samband med äldres upplevelse av välbefinnande. Men hur aktiva behöver de äldre egentligen vara? Vem har rätt att definiera det goda åldrandet? Det saknas entydigt vetenskapligt stöd för att ett gott åldrande är beroende av aktiveringsgrad [*sic!*]. Frågan om vad aktivering och deltagande egentligen innebär och vem som vem som [*sic!*] har definitionsrätten av vad som är att betrakta som aktivering, är en pågående diskussion inom forskningen och debatten inom socialt arbete. (Oxford Research 2013:7)

Vidare menar utvärderaren att

[e]n risk med aktivitetsperspektivet är att individuella behov och skillnader ifråga om behov av aktiviteter bland omsorgstagarna förbises. En onyanserad tilltro till aktivering riskerar att sysselsätta omsorgstagaren med aktiviteter som han/hon finner innehållslösa. En ofrivillig aktivering, bör enligt Harnett m.fl. (2012) betraktas som både kränkande och påfrestande för den enskilde individen. (Oxford Research 2013:27)

Slutligen problematiseras också i utvärderingen frågan om vem som bestämmer aktiviteternas innehåll, och i vilken mån deltagandet kan ses som frivilligt. I vissa av projekten har vårdpersonal bestämt vilka som ska delta i en aktivitet. Utvärderaren påpekar också att projekten som utvärderats genom fallstudier kort och gott haft ”äldre” som målgrupp, vilket gjort att deltagarna inkluderat både ”aktiva seniorer som också utan uppdraget skulle haft stor möjlighet att delta i det ordinarie kulturlivet” och äldre inom äldreomsorgen (Oxford Research 2013:28). Dessa problematiseringar skulle sammantaget kunna tolkas som ganska allvarlig kritik; de ifrågasätter såväl satsningens grundantagande som kulturprojektens syn på sin målgrupp. I avsnittet där denna diskussion återfinns finns ett par formuleringar av vilka man kan hitta spår längre fram i en textkedja:

(46) **Stereotypisering av äldre**

Utvärderaren har noterat att det är vanligt förekommande att målgruppen äldre betraktas som en homogen grupp av projektpersonal och andra utanför vård- och omsorgsvardagen och som berörs av projektverksamheten.

[...]

Målgruppen äldre definieras i breda allmänna termer trots en enorm spännvidd i termer av ålder, social bakgrund, intressen, social bakgrund, hälsotillstånd och yrkesbakgrund. (Oxford Research 2013:28)

I Vårt att leva för, som jag konstaterat tydligt förhåller sig till utvärderingsrapporten (se avsnitt 4.2.4), får frågan om stereotypisering av äldre ganska stort utrymme, i form av ett eget avsnitt i broschyren. Där finns spår av dessa formuleringar från utvärderingsrapporten:

(47) **Stereotyp syn på äldre**

Det är vanligt att gruppen ”äldre” betraktas som en homogen grupp. Som om vi alla plötsligt skulle få ungefär samma behov och intressen bara för att vi blir äldre. I själva verket råder, förstås, en enorm spännvidd mellan friska och aktiva seniorer som vill läsa magisterprogram på högskolan och äldre med stora vårdbehov. [broshyren Vårt att leva för]

Det finns dock viktiga skillnader mellan utdragen. I Vårt att leva för tar man något avstånd från kategoriseringen *äldre* genom att förse den med citattecken. I utvärderingsrapporten sägs att det specifikt är olika personer inom projektverksamheten som betraktar äldre som en homogen grupp, men när formuleringen rekontextualiseras i broschyren Vårt att leva för framställs det som ett allmänt fenomen. Eftersom det inte finns några explicita markörer för att innehållet i avsnittet kommer från utvärderingsrapporten, finns det heller inga ledtrådar som gör att läsaren kan dra slutsatser om en sådan koppling. Stereotypisering framstår därmed i Vårt att leva för som ett allmänt samhällsproblem, egentligen helt skilt från satsningen Kultur för äldre. I avsnittets sista stycke formuleras det till och med som ett allmänt samhällsproblem som satsningen Kultur för äldre kan bidra till att bekämpa:

- (48) Det behövs fortfarande mycket arbete med att kartlägga behov och intressen hos målgruppen äldre för att anpassa äldreomsorgen till individen. Men en större medvetenhet börjar skönjas. Till det kan satsningen som Kulturrådet gör på Kultur för äldre bidra!

Transformationerna som sker av formuleringen om att äldre betraktas som en homogen grupp är långt mer omfattande än de som sker med de tidigare redovisade formuleringarna – inte genom att själva formuleringen ändras i särskilt hög grad, utan genom att den ramas in på helt olika sätt. Här tas kritik mot satsningen från utvärderingen och görs till argument för satsningen Kultur för äldre. Förklaringen till detta kan man bara spekulera om, men möjligen ligger den just i texternas olika syften. Den kritik som förs fram är relevant i en utvärderingsrapport, men knappast i en broschyr som mer populärt ska redovisa en

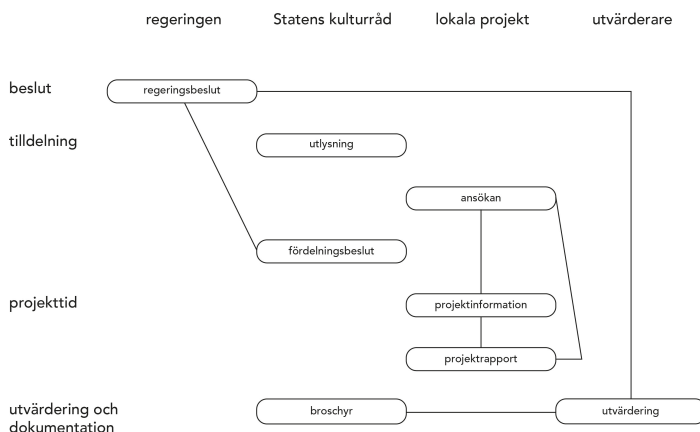
genomförd satsning, särskilt inte om man vill att satsningen ska fortgå. Å andra sidan kan sådan kritik kanske inte heller helt utelämnas, om man nu också har som syfte att återge utvärderingsrapportens innehåll. Kanske vill man också särskilt framhålla just denna slutsats, eftersom man bedömer att den är särskilt intressant eller viktig i sammanhanget. Den positiva vinklingen av kritiken blir då möjligen en framkomlig väg.

5.3 Summering och resultatdiskussion

De två analyser som presenterats i det här kapitlet belyser ur olika perspektiv de intertextuella kopplingarna mellan texterna från satsningen Kultur för äldre. Den första tar fasta på de relationer mellan texter som uttrycks med explicita hänvisningar, medan den andra tar fasta på de mer dolda relationerna i form av formuleringar som rekontextualiseras i materialets texter. I den här avslutande diskussionen utgår jag från båda dessa analyser när jag diskuterar dels hur materialets texter hänger samman, genom både explicita hänvisningar och rekontextualiseringar, dels vad som händer med de formuleringar som rekontextualiseras i sådana textkedjor.

5.3.1 Textkedjereationer i materialet

Som analysen i avsnitt 5.1 visar, finns det ett myller av explicit uttryckta relationer mellan texterna i materialet. Vissa sådana framstår som särskilt starka, genom att de är både systematiskt förekommande och precist uttryckta. Dessa relationer illustreras i figur 5.4.

FIGUR 5.4: *Texternas starkaste explicita relationer*

Många av dessa explicita textrelationer stärks av hur de formuleringar som rekontextualiseras i materialet är distribuerade, det jag kallat för den dolda manifesta intertextualiteten. De analyserade formuleringarnas distribution i materialet sammanfattas av tabell 5.1, där de rekontextualiserade formuleringarna getts varsin kolumn märkt med avsnittsnumrering. Varje text som innehåller formuleringen, i transformerad eller ordagrann form, har markerats med ett kryss. Av kolumnen *År* framgår också vilket utlysningår texten gäller³.

Som beskrivs i anslutning till analysen i avsnitt 5.2, tenderar formuleringar framförallt att rekontextualiseras mellan texter från de stora nationella aktörerna, dvs. regeringen, Kulturrådet och emellanåt den externa utvärderaren. Särskilt tydligt rekontextualiseras formuleringar från regeringsbeslutet till Kulturrådets fördelningsbeslut, där det också finns en stark explicit uttryckt textrelation (jämför figur 5.4). Detta, menar jag, visar på en närhet och överensstämmelse mellan regeringen och Statens kulturråd, som egentligen är ganska väntad. Statens kulturråd utför de uppgifter som regeringen ålägger dem, och de delar därmed på ett självklart sätt de utgångspunkter som stipuleras av regeringen.

Även mellan broschyrerna och utvärderingen finns starkt explicit uttryckta relationer, liksom mellan regeringsbeslutet och utvärderingen. Dessa kopplingar stärks däremot inte på samma sätt av analysen av de rekontextualiserade

³ Notera alltså att det inte rör vilket år texterna *publicerats* (jämför avsnitt 4.2). Broschyren *Vårt att leva för* gäller t.ex. satsningens första år, men den publiceras först 2013. Denna detalj är viktig i relation till analysen i avsnitt 5.2.4.

TABELL 5.1: *Rekontextualiserade formuleringars distribution*

Material	Aktör	År	5.2.2	5.2.3	5.2.4	5.2.5	5.2.6
regeringsbeslut	regeringen	2011	x	x			
		2012		x			
		2013		x	x		
utlysningstext	Statens kulturråd	2011		x			
		2013					
ansökningstext	Animationsprojektet	2011					
		2013					
	Seniorprojektet	2011					
	Teaterprojektet	2011					
fördelningsbeslut	Statens kulturråd	2011	x	x			
		2012		x			
		2013		x	x		
projektinformation	Animationsprojektet	2011					
		2013					
	Teaterprojektet	2011				x	
projektrapport	Animationsprojektet	2011					
		2013					
	Teaterprojektet	2011	x				
utvärderingsrapport	extern konsult	2011		x			x
En inspirationsskrift	Statens kulturråd	2011	x	x			
Vårt att leva för	Statens kulturråd	2011	x	x	x		x

formuleringarna. Formuleringen *medicinering och vårdbehov* kan inte förväntas finnas i utvärderingen och därmed stärka relationen mellan regeringsbeslutet och utvärderingsrapporten, eftersom den dyker upp först 2013, när utvärderingen redan är klar. Formuleringen *ger positiva hälsoeffekter* finns i såväl utvärdering som i broschyrer, men broschyrernas exakta formuleringar liknar snarare regerings- och fördelningsbeslutets än utvärderingsrapportens (jämför avsnitt 5.2.3). Formuleringen *aktuell hjärnforskning visar* finns inte med i utvärderingen, men väl i broschyrerna. Detta tyder på att formuleringar rekontextualiseras direkt från regerings- eller fördelningsbeslutet, utan att passera utvärderingen. Denna ”resväg” har ingen motsvarighet i figur 5.4, och min analys i avsnitt 5.1 visar inte på några starka explicita band mellan dessa texter. Däremot finns en svag explicit relation mellan regeringsbesluten och broschyrerna (jämför figur 5.3 ovan).

De lokala projekten tenderar, som jag visar i avsnitt 5.2.5, att rekontextualisera sina egna formuleringar inom projektet, snarare än regeringens eller Kulturrådets. Det kan finnas flera förklaringar till det. En möjlig sådan är att de lokala projektens texter inte behöver argumentera och legitimera på samma vis som regeringen och Kulturrådet måste göra, och att behovet av de här legitimerande formuleringarna därmed inte är så stort. En annan är att de lokala projekten kan behöva andra argument för att uppnå legitimitet i sin kontext, argument som handlar om andra frågor än de som den övergripande satsningen tar fasta på. Det kan handla om att man behöver argumentera på ett sätt som t.ex. ligger i linje med den regionala kulturplanen eller visar på fördelar för de anställda inom omsorgen, snarare än med t.ex. hjärnforskning och hälsoargument. Visst stöd för det kan man hämta i det faktum att vissa lokala texter hänvisar till lokal politik (jämför avsnitt 4.3.2). En tredje aspekt som är relevant i sammanhanget är att många av projektens texter, åtminstone ansökningarna och projektrapporterna, dessutom har Kulturrådet som en av sina mottagare (jämför avsnitt 4.2). Projektägarna behöver kanske inte, eller anser sig kanske inte ens kunna, använda Kulturrådets egna formuleringar i kommunikationen med just Kulturrådet. Oavsett anledning stämmer den här distributionen överens med de explicita textrelationer som uttrycks i materialet: de lokala texterna visar sig inte ha några starka explicita kopplingar till andra texter, utan tycks snarast bilda en egen kedja (jämför figur 5.4).

Sammanfattningsvis bekräftar analysen av rekontextualiseringarnas distribution på flera sätt analysen av explicita textrelationer i avsnitt 5.1, och problematiserar den i något fall. Analysen visar generellt att där det finns explicita textrelationer tenderar också innehåll att rekontextualiseras. De intertextuella relationerna, både de explicit uttryckta och de dolda, visar att regeringsbeslutet är en viktig text, genom att den har många relationer till andra texter och att regeringsbeslutets innehåll får spridning i materialets textkedjor. De olika aktörerna tenderar vidare i viss mån att rekontextualisera sina egna formuleringar, och en särskild skiljelinje går mellan texterna som gäller satsningen som helhet och texterna som gäller de lokala projekten.

I figur 4.2 i avsnitt 4.4 ovan skisserar jag en delvis annan karta över de intertextuella relationerna i materialet, då med utgångspunkt i information om texternas tillkomst och kontext. Många av de textrelationer som ges av kontexten visar sig också på texternas yta. Dels gäller det relationen mellan regeringsbeslutet, utvärderingen och broschyrerna, dels gäller det relationen mellan de lokala projektens texter: ansökningar, projektinformation och rapporter. Båda dessa besläktade textkedjor visar sig genom både explicita hänvisningar och rekontextualisering av formuleringar.

Det kontextuella samband jag i figur 4.2 skisserar mellan texterna i tilldelningsfasen, dvs. utlysningstexter, ansökningstexter och fördelningsbeslut (jämför avsnitt 4.2.2), visar sig emellertid varken genom starka explicita hänvisningar eller rekontextualiseringar. En sannolik förklaring till det är att den kedjan av texter är så pass etablerad, eller *skriptad*, med ett begrepp hämtat från Kell (2017) (jämför avsnitt 3.2.3), att varken explicita markörer eller rekontextualiseringar är relevanta. Ett tecken på det är också det faktum att det finns svaga textrelationer i form av hänvisningar framåt till kommande texter i denna textkedja (jämför 5.1.2). Texterna i denna arbetsfas produceras inom ett kort tidsspann, och varje text utgör närmast ett svar på den föregående texten i kedjan. Ansökningstexten är t.ex. ett direkt svar på utlysningstexten, och den är adresserad till Kulturrådet, dvs. den aktör som skrivit själva utlysningen (jämför avsnitt 4.2.2). Här finns också få tänkbara ”externa” läsare, för vilka det kunde vara viktigt att upprepa visst innehåll eller explicit uttrycka textrelationerna (jämför 4.4). För en person som inte är insatt i verksamheten, kan man uttrycka det som att den här kedjan av texter är en dold kommunikationskedja (Ledin 1997b, Ajagán-Lester 2001). Sett till textens yta, det gemene man eller t.ex. en forskare möter, är textrelationerna inte särskilt uppenbara eller begripliga. För en insatt person, den som är primär deltagare i denna kommunikation, är de nog emellertid att betrakta som öppna och självklara, även om textrelationerna inte lämnar så stora synliga avtryck i texterna.

Att konceptualisera texterna som en eller flera textkedjor, på det sätt jag gjort i det här och föregående kapitel, implicerar en viss kronologi mellan texterna. Därför ligger det nära till hands att ta för givet att de rekontextualiserade formuleringarna färdats den väg som textkedjorna antyder. Det är dock långt ifrån självklart att det är så. Ett tecken på det är att formuleringen *aktuell hjärnforskning visar* rekontextualiseras just i Seniorprojektets projektrapport. Eftersom formuleringen finns i det första regeringsbeslutet, satsningens allra första text, kunde man tolka formuleringens historia som att det härstammar från detta regeringsbeslut för att sedan rekontextualiseras därifrån vidare i textkedjor. Som nämns i avsnitt 4.1, skiljer sig Seniorprojektet dock från de andra två lokala projekt jag studerar. Projektet föregick nämligen satsningen Kultur för äldre och nämns i det första regeringsbeslutet som en föregångare på området. Det är därför mycket möjligt att det snarare är Seniorprojektet som använt formuleringen i någon text som föregår regeringsbeslutet, och att formuleringen sedan tagits in i regeringsbeslutet för att sedan spridas till Kulturrådets texter. Stöd för detta antagande är också att formuleringen i Seniorprojektets rapport har försetts med en referens, vilket de andra texterna där den ingår saknar.

Det verkliga ursprunget för en formulering kan dock förstås finnas utanför den samling textkedjor jag beskrivit här, och vara svårt eller omöjligt att spåra. Ett exempel på att det är så är t.ex. formuleringen *känsla av sammanhang*, en formulering som skymtade förbi i exempel (13). ”Känsla av sammanhang”, ofta förkortat *Kasam*, är ett nyckelkoncept inom salutogenes-perspektivet, som utvecklats av Aaron Antonovsky och handlar om hälsans ursprung (Doctare 2008, Gassne 2008). En komponent av *Kasam* är också t.ex. *meningsfullhet*, ett annat begrepp som förekommer i flera av texterna från Kultur för äldre. Det står med andra ord klart att de rekontextualiserade formuleringarna kan ha andra verkliga ursprung, men det förblir dock en öppen fråga som inte kan besvaras fullt ut – det går som sagt inte att göra fullständiga beskrivningar av textkedjor (jämför avsnitt 5.1.3 och Solin 2004:290).

5.3.2 Rekontextualiseringar och transformationer

När en viss typ av innehåll rekontextualiseras till en ny text och därmed ett nytt sammanhang, kan man förvänta sig att det också sker transformationer av det som rekontextualiserats. Enligt Koskela (2009a) gäller det särskilt när rekontextualiseringen sker till texter och kontexter som är klart annorlunda än de ursprungliga, och därmed passerar rekontextualiseringsgränser (jämför avsnitt 3.3). Det kan handla om att rekontextualiseringen sker till en annan genre med andra mottagargrupper, eller från papperstext till webbttext. I min analys har jag också kunnat konstatera att det sker en del sådana transformationer. Jag kan också, i linje med Koskelas (2009a) påstående, se att störst transformationer sker när formuleringar rekontextualiseras från beslutstexter till broschyrerna, där man tydligt kan se att formuleringarna passerar en rekontextualiseringsgräns. Detsamma gäller när utvärderingsrapportens formuleringar rekontextualiseras i broschyrerna. Rekontextualiseringarna mellan beslutstexterna resulterar däremot inte i några större transformationer, utan ofta är ordalydelsen identisk. Där korsar formuleringarna heller ingen rekontextualiseringsgräns.

Många av de formuleringar som rekontextualiseras tycks dessutom härstamma från avsnittet ”Skäl för regeringens beslut” i regeringsbesluten, dvs. argumenterande eller legitimerande delar av besluten.

Några transformationer jag kunnat konstatera är att uttrycken för samband och visshet ibland blir starkare när formuleringar rekontextualiseras, en tendens som även t.ex. Solin (2004) kunnat se i sin studie av hur forskningsresultat rekontextualiseras i bl.a. pressen och myndighetsrapporter. De formuleringar jag följt i det här kapitlet har inte alla explicit talats om som forskningsresultat, men i flera fall kan man nog anta att det faktiskt är fråga om sådana. De texter som formuleringarna rekontextualiserats till är inte heller mediatexter eller

myndighetsrapport, men broschyrerna kan nog sägas bära en del likheter med både mediatexter och myndighetsrapporter. De är populärt formulerade och har åtminstone delvis allmänheten som publik, och en av broschyrerna innehåller just journalistiska reportage. Samtidigt är de en tydlig del av en myndighetskontext och har en myndighet som avsändare (jämför avsnitt 4.2).

Flera av de analyserade formuleringarna varierar med avseende på vilka insatser eller aktiviteter som leder fram till vilka effekter. Här finns en viss tendens till abstraktion, vilket t.ex. illustreras av skillnaden mellan exempel (26) och (33). Formuleringen ”Att stödja äldre människor i att kunna leva ett aktivt och kulturellt rikt liv i ett socialt sammanhang” har i slutet av en textkedja kondenserats till ”kultur”, och båda uttrycks leda till samma sak: positiva hälsoeffekter. Att sådana abstraktioner tenderar att ske, har tidigare rapporterats av forskare (Iedema 1999, Maybin 2017).

I mitt material finns det dessutom en tendens till att det som i en text formulerats som en förutsättning senare i textkedjorna formuleras som en effekt av någonting annat. En krass syn på det hela är att vissa nyckelbegrepp, som *meningsfullhet*, *social samvaro*, *kulturellt rikt liv* osv., tycks kunna kombineras på vilka sätt som helst. Formuleringar som på ytan framstår som lika uttrycker vid en närmare granskning ganska olika saker. Det här beror sannolikt också på att sambanden mellan kultur och hälsa de facto är komplicerade, och emellanåt lite oklara (jämför avsnitt 2.3). Men för den läsare som upptäcker dessa rekontextualiseringar och transformationer, dvs. en mycket insatt läsare, riskerar formuleringarna att framstå som tomma. Det är en allmän risk med dolda rekontextualiseringar av det här slaget, vilket t.ex. påpekas av Rahm & Sandell (2016:28).

En intressant och möjligen också anmärkningsvärd aspekt av dessa formuleringar är att de inte bara rekontextualiseras och att de gör det enligt vissa mönster, utan också att de gör det utan att rekontextualiseringen explicit markeras genom citat eller andra hänvisningar. Istället är de exempel på det jag i inledningen till avsnitt 5.2 kallar dold manifest intertextualitet, ett fenomen som man i många andra sammanhang, t.ex. utbildningssammanhang, kanske hade betraktat som plagiat eller liknande. I nästa avsnitt diskuterar jag frågan om explicit och dold intertextualitet i materialet.

5.3.3 Explicit och dold manifest intertextualitet

Några tidigare studier av intertextuella relationer i institutionella kontexter har särskilt uppmärksammat det faktum att formuleringar tenderar att traderas i textkedjor. Dessa institutionella kontexter skiljer sig på många sätt från den som är aktuell i Kultur för äldre, men några gemensamma drag kan ändå skönjas.

Koskela (2009a) visar till exempel att texter inte nödvändigtvis omarbetas särskilt mycket när finländska och svenska skattemyndighetens beslutstexter skrivs om till informationstexter på nätet. Koskelas fokus ligger på klarspråksfrågor, och hon konstaterar att språket inte nödvändigtvis blir klarare och mer lättillgängligt i informationstexterna. Istället kan specialtermer och formuleringar förbli intakta. En möjlig anledning till att skribenter i den här kontexten undviker omskrivningar, menar hon, är att varken skribenten personligen eller myndigheten i stort vill ta ansvar för att göra nya uttolkningar. Ur det perspektivet är det lättare och säkrare att kopiera redan befintliga formuleringar.

I fallet Kultur för äldre gäller de rekontextualiserade formuleringarna inte nödvändigtvis fackspråk eller komplicerade termer, vilket ofta är fallet i de texter Koskela analyserar, men kanske kan liknande förklaringar ändå vara aktuella också här. Varken enskilda skribenter eller Kulturrådet vill eller behöver ta ansvar för att motivera satsningen Kultur för äldre eller beskriva varför den är viktig eller framgångsrik, utan de kan förlita sig på de befintliga legitimerande formuleringarna utan att ta eget ansvar för dem. Liknande resonemang förs hos Rahm & Sandell (2016), som analyserar den här typen av dold manifest intertextualitet (vilket de kallar *implicita textsamspel*) i goodwillformuleringar i årsredovisningar. Reproduktion och imitation av andra texter är också, skriver de, ett tidseffektivt sätt att uppfylla de krav som ställs på texten (Rahm & Sandell 2016:29).

I Koskelas undersökning tycks de flesta rekontextualiserade formuleringarna dock förses med en hänvisning till ursprungstexten, vanligen ett beslut eller en lagtext. I texterna från Kultur för äldre är dessa rekontextualiseringar istället vanligen omarkerade och saknar hänvisning till ursprungstexten, dvs. de utgör det jag kallar dold manifest intertextualitet. En tänkbar förklaring är att det inte är väntat eller nödvändigt med referenser i de aktuella genrerna. Fördelningsbeslutens relation till regeringsbesluten är sannolikt given för de som deltar i den administrativa kontexten, de utgör en skriptad textkedja, och i broschyrerna är det inte väntat eller behövligt med uttryckliga textreferenser. Möjligen gör också Kulturrådets status som myndighet att de inte behöver söka legitimitet genom referenser. Sådana motiveringar uppger de skatterevisorer som intervjuas om sina texter i Devitt (1991).

Jag tror att samtliga dessa anförda förklaringar – tidseffektivitet, skriptade textkedjor, genrekonventioner, frågan om ansvar och legitimitet – kan vara relevanta i fråga om Kultur för äldre. Klart står i alla fall att dessa formuleringar förekommer, om än i varierande grad i de olika texterna, och att de särskilt tycks göra det där det finns explicita textrelationer.

6. Representationer av deltagare

Texterna i materialet handlar i hög utsträckning om äldre, men texterna är sällan riktade till just äldre. Äldre blir därför i stort sett genomgående föremål för omtal i texterna, även om det i vissa av texterna finns inkorporerade citat där deltagare i projekten kommer till tals som *jag* (se avsnitt 4.3.3).

I det här kapitlet analyserar jag de sätt på vilka man talar om deltagare som är inblandade i projekten, med särskilt fokus på hur man kategoriserar den grupp för vars skull satsningen görs, dvs. de som i regeringsbeslutet kallas ”äldre inom sjukvård och omsorg” och som betecknas som *äldre* i satsningens namn *Kultur för äldre*. Kategorisering och benämningar av grupper i texter har tilldragit sig språkvetares intresse av många olika skäl: exempelvis som en fråga om språk-vård och språkplanering (se t.ex. Vogel 2014, Lind Palicki & Milles 2015 och Wojahn 2015), med utgångspunkt i frågor om diskriminering (se t.ex. Wojahn 2015 och bidragen i antologin Landqvist 2015) eller med ett intresse för orden i sig (t.ex. undersöks åldersbeteckningar av Linke 2003, Magnusson 2008, Nikula 2008 och Lövgren 2009a). Jag intresserar mig för dessa kategoriseringar av tre besläktade anledningar och med tre perspektiv i fokus.

För det första intresserar jag mig för vilka betydelser som knyts till de kategoriseringar görs i texterna, t.ex. *äldre*, *boende*, *deltagare* osv., och hur dessa kategoriseringar positioneras i relation till varandra. Ur det perspektivet är kategoriseringen en fråga om föreställningar om olika kategorier i det samtida samhället, så som de kommer till uttryck i den här specifika kontexten: en offentligt finansierad satsning på kultur för äldre. Ur detta perspektiv knyter analysen an till studier av representationer av ’äldre’ (se avsnitt 2.5) och bidrar med perspektiv på hur äldre specifikt representeras som just (potentiella) kulturkonsumenter och kulturproducenter. Analysen ser jag i ett vidare perspektiv som en del av hur texterna konstruerar diskurser om äldre och kultur.

För det andra intresserar jag mig för hur målgruppen avgränsas i texterna, eftersom det är en fråga som också varit föremål för diskussion bland satsningens aktörer (jämför den kritik som diskuteras i avsnitt 5.2.6). Ur det perspektivet är kategoriseringen en fråga om kategoriernas omfattning: Vilka inkluderas och vilka inkluderas inte som målgrupp för satsningen i texterna? Detta är en viktig fråga för Kultur för äldre, både som kultur- och äldresatsning, och berör regeringens och de andra inblandade aktörernas syn på vilken målgrupp som faktiskt kan eller ska få lov att dra nytta av satsningen.

För det tredje intresserar jag mig för hur kategorisering görs i relation till texternas kedjereationer, som avhandlats i kapitel 5. Präglas kategoriseringen av samstämmighet, eller skiljer den sig åt inom och mellan textkedjor?

Den konkreta analysen i det här kapitlet bygger på en grundlig inventering av hur sociala kategorier, särskilt kategorin äldre, görs i satsningens texter. Den begreppsapparat som används i analysen presenteras i avsnitt 6.1, följt av en redogörelse för mitt mer konkreta tillvägagångssätt i avsnitt 6.2. Därefter redogör jag i avsnitt 6.3 för det delmaterial som analyseras i kapitlet. I avsnitt 6.4 redovisar jag sedan analysens resultat, som sedan sammanfattas och diskuteras i en avslutande resultatdiskussion i avsnitt 6.5.

6.1 Begreppsapparat

För analysen av hur deltagare, särskilt äldre, kategoriseras i materialet tar jag utgångspunkt i en kombination av begrepp, hämtade dels från Membership Categorization Analysis (MCA) (Schegloff 2007, Stokoe 2012), dels från de analyser av representation av sociala aktörer som görs av van Leeuwen (1996, 2008) och Reisigl & Wodak (2001).

MCA bygger på grundläggande tankegångar från Sacks (1995) och tillhandahåller verktyg för att studera hur sociala kategorier, som t.ex. *dotter*, *elev* eller *flykting*, skapas språkligt i interaktion. Metoden har vidareutvecklats av ett flertal teoretiker, men jag tar här framförallt min utgångspunkt i den beskrivning av Sacks (1995) begreppsapparat som ges av Schegloff (2007)⁴, och det mer konkreta tillvägagångssättet som beskrivs av Stokoe (2012). Jag förhåller mig också till de anpassningar av analysen som gjorts av Hagren Idevall & Bellan-

---

⁴ Schegloff (2007) uttrycker viss kritik mot hur MCA används och kombineras med den samtalsanalytiska skolan conversation analysis (CA), en kritik som i sin tur fått kritik för att inte ge rättvisa åt hur MCA de facto tillämpas inom CA (se Carlin 2010). Oavsett detta innehåll gör Schegloff noggranna utredningar av Sacks (1995) terminologi och grundtankar, och det är dessa jag använder här.

der (2014) samt Wirdenäs & Bellander (2018), och i den mån det är möjligt använder jag också de svenska termer som används av dem.

Diskurs- och textanalytiskt har representation och kategorisering av deltagare undersökts av Reisigl & Wodak (2001). Med utgångspunkt i en tidigare beskrivning av van Leeuwen (1996, 2008) har de båda utvecklat en förhållan-
devis detaljerad begreppsapparat för att beskriva kategorisering av människor. I de fall deras begrepp här används på svenska är översättningen min egen.

Från dessa båda håll, MCA i Schegloffs (2007) och diskursanalytisk forskning i Reisigl & Wodaks (2001) tappning, hämtar jag ett antal gemensamma grundtankar. En sådan är en socialkonstruktivistisk förståelse för att kategorier görs diskursivt (jämför avsnitt 3.1), en hållning som också gör det viktigt och relevant att undersöka frågor om kategorisering och representation. En annan sak som de båda delar är att man intresserar sig för hur man språkligt benämner människor som det som inom MCA kallas *kategorier* (*categories*), ”en explicit, mer eller mindre väldefinierad, grupp av människor” (Wirdenäs & Bellander 2018:112), och hos Reisigl & Wodak (2001) kallas *typ* (*type*). Sådana kategorier eller typer kan t.ex. vara *man*, *polis* eller *svensk*, eller andra etablerade benämningar på personer och grupper.

Inom MCA menar man att kategorier som *kristen*, *man* och *polis* inte förekommer isolerade ifrån varandra, utan kan grupperas tillsammans med andra kategorier. Sådana grupperingar benämns som *samlingar* (*collections*) (Schegloff 2007:467). Kategorin *kristen* bildar t.ex. en samling med kategorierna *buddist*, *jude* och *muslim*, medan kategorin *man* ingår i en samling med *kvinnor*. Reisigl & Wodak (2001) saknar ett begrepp för precis det som avses med samling. I deras begreppsapparat ingår dock begreppen *referentiella strategier* (*referential strategy*) och *språkliga medel* (*linguistic means*), vars roller i taxonomin är just att samla olika kategoriseringar i grupper. I den listan återfinns t.ex. referentiella strategier som *enageing*, *engendering* och *reference in terms of mental deficiency*, som i sin tur innefattar språkliga medel som *gerontonyms*, *genderonyms* respektive *pathologonyms*. Likheten med begreppet samlingar inom MCA är att olika kategoriseringar grupperas och förstås i relation till varandra.

Relationerna mellan de kategorier som bildar en samling kan skilja sig åt. Hagren Idevall & Bellander (2014) exemplifierar detta med samlingen *familj*, där *mamma* och *pappa* utgör ett *standardiserat närhetspar*, *lillasyster* och *storebror* har ett *hierarkiskt* förhållande till varandra och kategorierna *tjejer* och *killar* kan framställas som ett *kontrasterande* par (jämför Stokoe 2012:281). Vidare kan en och samma kategori ingå i flera samlingar. Tillsammans med kategorier som *förundersökningsledare* och *åklagare* bildar kategorin *polis* t.ex. en samling genom att alla kategorierna är aktörer i rättsväsendet, och tillsammans med ka-

tegorierna *bagare* och *lärare* bildar *polis* samtidigt en samling genom att de alla är yrkesbeteckningar.

Överordnat begreppet samlingar finns inom MCA det mycket centrala begreppet *sorteringsgrund* (*membership categorization device*, vanligen förkortat *MCD*). Sorteringsgrunder är de premisser som ligger till grund för kategoriseringen och sambanden mellan de olika kategorierna. Även Reisigl & Wodak (2001:45) använder begreppet *membership categorization device* när de talar om utgångspunkter för att referera till människor. I Sacks (1995:40) tidiga formuleringar av MCA formulerades sorteringsgrunder som essentiella egenskaper som kunde fastslås a priori, vilket t.ex. kön, ålder och ras sågs som. Hagren Idevall & Bellander (2014:47–48) menar att senare forskning problematiserat denna syn, och lyft fram en förståelse av sorteringsgrunder som något som görs i en specifik kontext och inte kan tas för givet.

På samma sätt som en kategori kan tillhöra flera samlingar, kan flera samlingar sorteras in under en och samma sorteringsgrund. Schegloff (2007:467) exemplifierar detta med att sorteringsgrunden ålder dels ligger till grund för den samling som bildas av kategorierna *ettåring*, *tvååring* och *fyrtyoåring*, dels samlar kategorierna *spädbarn*, *bebis*, *barn*, *tonåring* osv. Även i Reisigl & Wodaks (2001) taxonomi kan en och samma typ falla inom flera referentiella strategier.

Relationen mellan sorteringsgrund, samling och kategori är alltså inte rak eller entydig, utan en och samma kategori kan tillhöra flera sorteringsgrunder och samlingar (Stokoe 2012:281). Vilka samlingar som görs och vilka sorteringsgrunder som aktualiseras i en viss kontext måste därför avgöras i den lokala kontexten, och kan inte avgöras på förhand (Hagren Idevall & Bellander 2014:47–48). Om kategoriseringen *polis* dyker upp i ett samtal, går det utan kontext inte att säga om det är yrken eller brottslighet som är den relevanta sorteringsgrunden i samtalet. Av detta följer förstås frågan: hur avgör man då, både som språkbrukare och forskare, vilka sorteringsgrunder som aktiveras och relevantgörs i ett visst sammanhang? Som svar på frågan formulerar Sacks två regler, som han betraktar som en del av sorteringsgrunden: *ekonomi-* respektive *konsistensregeln* (*economy rule* respektive *consistency rule*) (Schegloff 2007:471).

Ekonomiregeln säger att det i princip räcker med en enda kategori för att referera till en viss grupp eller person. Man kan använda fler, men då uppstår frågan: varför räckte det inte med en? (Schegloff 2007:471). Konsistensregeln säger att om en kategori använts för att referera till någon, till exempel *polis*, så kommer nästa kategorisering att knyta an till den och bilda en samling. Om någon annan sedan till exempel presenteras som *brandman*, säger konsistensregeln att de två kategorierna bildat t.ex. samlingen *blåljuspersonal*. Hade denna

någon istället presenterats som *brottsling*, hade samlingen snarare rört brottslighet (jämför Hagren Idevall & Bellander 2014:48).

6.2 Tillvägagångssätt

Som framgår av föregående avsnitt, finns det ett flertal likheter mellan de olika perspektiven på kategorisering i begreppsapparaterna hos Schegloff (2007) och Reisigl & Wodak (2001). En stor skillnad mellan dem är att Reisigl & Wodak (2001) gör sina analyser av texter och skrift, medan Schegloff (2007) och andra som tillämpar MCA vanligen gör det på samtal och tal. Det finns dock också exempel på hur MCA framgångsrikt använts även för att analysera texter där texterna som sådana är av detta mer monologiska slag (se t.ex. Hagren Idevall & Bellander 2014, Ericsson 2015, Wirdenäs & Bellander 2018). I det här avsnittet beskriver jag mer konkret hur jag gått tillväga i analysen, med särskild tonvikt på de beslut som fattats mot bakgrund av att mitt material består av skrivna texter och inte samtal.

Det första steget i min analys har bestått av att jag har närläst det insamlade materialet, och excerperat samtliga instanser där explicita kategoriseringar görs, dvs. där t.ex. *senior*, *deltagare*, *handledare*, *personal* eller *äldre* nämns. Till skillnad från t.ex. Wirdenäs & Bellander (2018:113) har jag också samlat in instanser där enskilda personer omnämns, inte bara sådana som ”syftar på mer än en medlem i en kategori”. I de fall dessa omnämningen bestått av utbyggda nominalfraser har jag beaktat även attribut och liknande som en del av kategoriseringen, t.ex. i benämningar som *personer med demens* och *den hemmaboende äldre*. Det här arbetssättet är i linje med hur både Reisigl & Wodak (2001) och de som använder MCA går till väga – man tar utgångspunkt i vad som görs till en kategori av språkbrukarna i materialet, snarare än att utgå ifrån någon uppsättning kategorier som definierats på förhand (jämför Ericsson 2015:21, Wirdenäs & Bellander 2018:111).

I nästa steg har jag analyserat dessa kategoriseringar i termer av samlingar och relaterat dem till sorteringsgrunder. I sitt grundutförande är MCA alltså tänkt att appliceras på samtal, dvs. interaktion med sekventiell struktur, där deltagarnas responser organiseras tur för tur. Någon sådan samtalsliknande struktur finns inte i texterna från Kultur för äldre, utan betraktade var för sig är texterna förhållandevis monologiska till sin karaktär. Mitt material är också betydligt mer omfattande än det typiska i en MCA-analys. Jag har därför inte kunnat göra analysen av samlingar på det sätt man hade gjort det i en MCA-analys av samtal, där den sekventiella positionen och de omgivande samtalsturerna hade fungerat som utgångspunkt (jämför Stokoe 2012:280, Hagren Idevall &

Bellander 2014:50). Istället har jag tagit min utgångspunkt i den beskrivning av kategorisering som görs av Reisigl & Wodak (2001), vilka ger en överblick över olika kategoriseringar och deras relation till varandra. Detta har jag gjort för att indelningen inte ska baseras helt på min egen tolkning. Varje kategori kan, som sagt, ingå i flera olika samlingar, relaterade till olika sorteringsgrunder. Detta synliggör jag genom att i resultatredovisningen diskutera just sådana överlappningar och kombinationer, som jag också löpande illustrerar med exempel.

Stokoe (2012:278) öppnar för att även skrift kan vara föremål för MCA-analys, men hon tycks då i första hand avse dialogisk skrift av den typ som finns i chattforum och liknande (jämför Hagren Idevall & Bellander 2014:44). Texterna i den här avhandlingen är inte dialogiska i den meningen, men det finns däremot en dialogicitet *mellan* texterna (jämför kapitel 4 och 5). I likhet med Hagren Idevall & Bellander (2014:44) tar jag i min analys utgångspunkt i denna dialogicitet i resultatredovisningen och resultatdiskussionen, och då särskilt de textkedjor och intertextuella relationer som redovisas i föregående kapitel. Jag har kodat alla instanser av kategorisering efter vilken specifik text den förekommer i, vilken texttyp den texten tillhör, och vilken arbetsfas den genren förekommer i. Jag kan därför i någon mån analysera kategoriseringarna som något som görs i relation till andra yttranden och kategoriseringar, även om den relationen är både svagare och vagare än responser i ett samtal.

I en typisk MCA-analys analyseras också vilka aktiviteter och attribut som knyts till olika kategorier, med hjälp av begreppen *category-bound activities* och *category-tied predicates* (Stokoe 2012:281). På det sättet visar t.ex. Hagren Idevall & Bellander (2014) vilka förväntningar, krav och restriktioner som knyts till *tjejer/kvinnor* respektive *killar/män* i tre olika kontexter. En sådan analys är dock alltför detaljerad för att genomgående kunna genomföras på ett så pass stort material som jag arbetar med i den här avhandlingen. Jag kommer därför bara att återknyta till aktiviteter och attribut när det i materialet finns mycket starka tendenser att koppla ihop en viss kategori med en viss aktivitet eller attribut, och det framgår av hur kategoriseringen uttrycks.

6.3 Materialurval

Den analys som beskrivs i avsnitt 6.1 och 6.2 ovan är mycket detaljerad till sin karaktär och resulterar i en stor mängd data. Som jag påpekar i avsnitt 4.1, har jag därför valt att göra analysen på ett något mindre material än det som används i kapitel 5. De texter som ingår i urvalet redovisas i tabell 6.1.

TABELL 6.1: *Material för analys av deltagarrepresentationer*

Materialtyp	Aktör	Utlysningår	Övrigt	Ord
regeringsbeslut	regeringen	2011		979
		2013		579
utlysningstext	Statens kulturråd	2011		294
		2013		297
ansökningstext	Animationsprojektet	2011		1 423
		2013		852
	Seniorprojektet	2011		1 277
	Teaterprojektet	2011		1 007
fördelningsbeslut	Statens kulturråd	2011	exkl. bilagor	1 236
		2013	exkl. bilagor	667
projektinformation	Animationsprojektet	2011/13	landstingets webb	229
	Seniorprojektet	2011	landstingets webb, avd. syfte och mål	230
	Teaterprojektet	2011	länsteaterns webb	202
projektrapport	Animationsprojektet	2011		1 808
		2013		7 138
	Seniorprojektet	2011		11 373
	Teaterprojektet	2011		1 788
utvärderingsrapport	extern konsult	2011	(avsnitten Sammanfattning, Exekutiv samman- fattning, Inledning och Slutsatser)	4 267
broschyr	Statens kulturråd	2011	En inspirationsskrift (exkl. beskrivning av pågående projekt)	3 901
		2011	Vårt att leva för	2 335

Jämfört med det fullständiga materialet, som redovisas i avsnitt 4.1, har jag valt bort ett antal texter. Det rör sig först och främst om regerings- och fördelningsbesluten för utlysningåret 2012. Som nämns i avsnitt 2.1 gjordes det detta år ingen fullständig utlysning, utan en extra tilldelning. Därför finns det bara ett fåtal texter från det året. Dessutom är dessa två beslut likartade 2011 års beslut (jämför kapitel 5), och jag bedömde därför att dessa kunde uteslutas utan att jag skulle gå miste om alltför mycket. Från de lokala projekten har mängden projektinformation reducerats till en text per delprojekt. Slutligen har jag valt att bara analysera ett antal partier av materialets längsta text, utvärderingsrapporten. Där har jag valt bort de partier som är mest ”tekniska”, dvs. fokuserade på

utvärderingens genomförande eller administrativa aspekter av satsningen, och de delar som handlar om forskning mera generellt. För att kunna få en så djup förståelse för materialet som möjligt, har jag generellt eftersträvat att i möjligaste mån analysera samma delmaterial i det här kapitlet som i det kommande kapitel 7. Jag har därför, både i valet av texter och i urvalet i de längsta texterna, valt sådana delar som i högst grad innehåller argument eller motiveringar, en faktor som är viktig för den analys som redovisas i kapitel 7. Det urval av texter som beskrivits här är också det som analyseras i det kommande kapitel 8. I kapitel 7 görs dock ytterligare några avgränsningar (se avsnitt 7.2).

6.4 Resultat

I texterna från satsningen Kultur för äldre är *äldre* den kategori som förekommer överlägset mest frekvent. Det är också den kategori som på flera sätt är mest central. Satsningens målgrupp, åtminstone så som den benämns i de flesta fall, avgränsas som sagt genom att den består av just ”äldre” personer, och satsningen finansieras som en äldrepolitisk satsning (jämför avsnitt 2.1).

Kategorin *äldre* är i Reisigl & Wodaks (2001) termer en *gerontonym*, som är exempel på strategin *enageing*. Den är i grunden en kategorisering som görs på basis av sorteringsgrunden ålder. Första delen av den här resultatredovisningen handlar därför om de olika benämningar som används i materialet för att beteckna personer av en hög ålder (avsnitt 6.4.1) och kategorin *äldre* som just ålderskategori (avsnitt 6.4.2).

Kategorin *äldre* visar sig emellertid inte bara göras relevant i relation till sorteringsgrunden ålder eller i samling med andra åldersbenämningar, utan blir också till i relation till andra sorteringsgrunder som sjukdom, vård, boende och kulturverksamhet. Dessa sorteringsgrunder ägnas också varsitt avsnitt, 6.4.3–6.4.6.

I de fall det är genomförbart och jag har funnit det lämpligt, redovisar jag i tabellform hur de olika kategoriseringarna fördelar sig i materialets texter räknat i antal. Vid tolkningen av dessa tabeller är det dock viktigt att ha i åtanke att de olika materialtyperna skiljer sig stort i fråga om omfång (se avsnitt 6.3).

6.4.1 Samlingen *äldre, seniorer, pensionärer*

Centralt för satsningens aktörer är förstås att kategorisera personer som *äldre*. Det är också den ordagranna kategorisering som förekommer överlägset oftast i satsningens texter, och som används av samtliga aktörer. En annan kategorisering som används för personer av hög ålder är *senior*, och i ett fåtal fall *pensionär*.

Alla dessa kategorier är exempel på den strategi Reisigl & Wodak (2001) kallar *enageing*, och utgör gerontonymer.

Kategoriseringen *senior* används i ungefär en sjättedel av de fall där kategorisering sker på basis av ålder. Magnusson (2008:297–298) skriver att användningen av *senior* som beteckning på äldre personer dök upp i svenskan på 1980-talet, och hade ökat vid millennieskiftet. Liknande användning av *Senior* på tyska har t.ex. diskuterats av Linke (2003).

Även om samlingen *äldre*, *senior* och *pensionär* i mitt material i första hand har med sorteringsgrunden ålder att göra, så finns det också kopplingar till andra sorteringsgrunder. *Pensionär* är en administrativ term, som också har med sorteringsgrunden yrkesstatus att göra. I Reisigl & Wodaks (2001) termer är det, förutom en gerontonym, också en *professionym*. Lövgren (2009a:127) visar dock att *pensionär* ofta används om alla över 65 år, ofta synonymt med *äldre* eller *gammal*, oavsett faktisk pensionering eller inte. *Senior* är vidare, skriver Magnusson (2008:299), ett ”positivt alternativ” till t.ex. *pensionär* och *åldring*.

I mitt material visar sig de olika ålderskategoriseringarna framförallt också kunna kopplas till sorteringsgrunden sjukdom och boendeform, genom att *senior* och *pensionär* framförallt tenderar att användas när man betonar god hälsa, aktivitet och hemmaboende, genom att tillskriva de kategoriserade personerna sådana attribut. Ett exempel är (49):

- (49) Detta gäller såväl äldre inom vård och omsorg som hemmaboende och aktiva seniorer. [utvärderingsrapport]

Särskilt tydligt blir detta när *seniorer* explicit kontrasteras mot äldre med sjukdomar eller äldre med vårdbehov. Att på ett så tydligt sätt differentiera mellan å ena sidan aktiva seniorer och å andra sidan äldre med vårdbehov görs för första gången av den externa utvärderaren, bl.a. i exempel (49). Den uppdelningen rekontextualiseras sedan i Kulturrådets broschyr Vårt att leva för (se exempel 50), en text som explicit bygger på utvärderingen:

- (50) I själva verket råder, förstås, en enorm spännvidd mellan friska och aktiva seniorer som vill läsa magisterprogram på högskolan och äldre med stora vårdbehov. [broschyren Vårt att leva för]

Liknande mönster visar Magnusson (2008:297–298). Detta är dock ingen entydig bild. Det förekommer också, om än sällan, att *senior* används i vårdkontext, som i exempel (51):

- (51) Utvärderaren har noterat att det förekommer att personal helt enkelt ”kör ut” seniorer när det är dags för en aktivitet, så länge deras dagsform är god. [utvärderingsrapport]

I mitt material finns också samma tendenser vad gäller kategorin *pensionärer*; de som kategoriseras som pensionärer är friskare och mer aktiva än de som kategoriseras som *äldre*. Detta framgår bl.a. av exempel (52):

- (52) En samordnare som också har till uppgift att ta in uppgift om vad som händer och för vem, som kan samarbeta med kommunens social- och kulturenheter och skapa verksamhet såväl för äldre vid särskilda boenden, äldre med stöd av hemtjänst som för pigga pensionärer i eget boende.
[projektrapport Seniorprojektet]

Bruket av de tre kategorierna *äldre*, *senior* och *pensionär* varierar i satsningens olika texter, vilket visas i tabell 6.2.

TABELL 6.2: *Samlingen äldre, senior och pensionär*

	<i>äldre</i>	<i>senior</i>	<i>pensionär</i>
regeringsbeslut	22	1	
utlysningstext	10		
ansökningstext	79	20	
fördelningsbeslut	28		
projektinformation	14	2	
projektrapport	252	58	3
utvärderingsrapport	57	9	
broschyr	80	5	2
totalt	542	95	5

I de lokala projektens texter tycks det finnas ett mer synonymt förhållande mellan benämningarna *senior* och *äldre*, med avseende på hur de förhåller sig till sorteringsgrunderna boendeform och sjukdom. Vissa lokala projekt har till exempel *äldre* i projektnamnet, medan andra har *senior*. Vilken kategorisering som görs i projektnamnet styr dock inte i någon större utsträckning vilken kategorisering som görs i texterna, och inte heller hur målgruppen de facto definieras.

6.4.2 Äldre som ålderskategori

I en bemärkelse är *äldre* en relativ kategorisering, som bygger på att referenten har högre kronologisk ålder än någon annan. Som Schegloff (2007:467) påpekar, är åldersbenämningar av det slaget inte ”objektiva” samlingar, där de olika kategoriernas referenter är absoluta och oföränderliga så som för t.ex. *1-åring*, *2-åring* och *43-åring*. I sig betyder *äldre* att någon har högre ålder än någon annan, men vem man är äldre än är inte givet, och inte heller densamma i alla

kontexter. Att definitionen av *äldre* varierat över tid och i olika sammanhang är känt inom forskningen (se t.ex. Rosengren 2019). Schegloff (2007:467) menar att man behöver känna till något om talaren, särskilt dess status i relation till den aktuella sorteringsgrunden, för att kunna tolka sådana kategoriseringar.

Eftersom benämningen *äldre* är ganska vag och ospecifik, vore det förväntat att man i texterna för Kultur för äldre skulle specificera vilken kronologisk ålder som krävs för att klassificeras som *äldre*, och därmed ingå i satsningens målgrupp. Tvärt emot denna förväntan visar det sig att explicitgörande av åldersgränser är förhållandevis ovanliga. Regeringsbeslutet, som ligger till grund för hela satsningen, saknar specificering av vilka åldrar som omfattas av satsningen. De enda exakta åldersangivelser som finns i regeringsbeslutet är de demografiska uppgifter som anges i bakgrunden till beslutet:

- (53) Åtta procent av alla som är 65 år eller äldre och nästan hälften av alla som är 90 år eller äldre har en demenssjukdom. [regeringsbeslut 2011]

I det formulär där bidragsansökningarna skrivs finns en fråga om projektens målgrupp, där projekten kan specificera sin målgrupp. Av de tre projekt jag undersöker specificeras åldern på de *äldre* i ett, nämligen Animationsprojektet:

- (54) målgruppen äldre (alltså 60 år och uppåt) oavsett sjukdomsbilden, funktionsnedsättningarna eller frånvaron av dessa [ansökan Animationsprojektet 2011]

Här specificeras alltså att man med *äldre* avser personer som är äldre än 60 år. I ett av de andra projekten, Seniorprojektet, definieras målgruppen för projektet som invånare över 65 år, men det förblir oklart om dessa kategoriseras just som *äldre*. I det tredje lokala projektet specificeras ingen ålder på målgruppen.

Specifika åldersuppgifter är generellt sett ganska sällsynta i mitt material, men det förekommer att specifika individers ålder eller åldersspann inom grupper återges. I en av projektrapporterna undertecknas ett antal citat från projektdeltagare med namn och åldersuppgift, som i exempel (55). I andra fall grupperas deltagarna efter ålder, som i exempel (56) och (57).

- (55) [namn], 75 år
”Jag har haft stroke och i och med det problem att komma ihåg saker. Men med teaterns hjälp och inläring av repliker har det blivit bättre...”
[projektrapport Teaterprojektet]
- (56) Här tränade tretton seniorer mellan 66 och 87 år med två pedagoger från Cirkus Cirkör. [broschyr Vårt att leva för]⁵

---

⁵ Exempel (56) innehåller både beteckningen *senior* och en specifik åldersuppgift, och det har därför räknats till båda dessa kategorier.

- (57) Konstnären Alexander Roslins ”Damen med slöjan” inspirerar en samling 90-plussare till eget målände i akvarell. [broschyren En inspirationssskrift]

Den generella bilden är dock att *äldre* och besläktade benämningar som *senior* används på ett ganska självklart sätt, utan att specifik kronologisk ålder specificeras. Detta trots att aktörerna bevisligen har skiftande definitioner av målgruppen äldre (jämför Animationsprojektet och Seniorprojektet).

Den helt dominerande ålderskategorisering som görs i Kultur för äldre är alltså *äldre* (se avsnitt 6.4 ovan). Emellanåt konstrueras den också i relation till andra ålderskategorier, och då i synnerhet kategorier som innefattar ”yngre” människor. Benämningarna för de yngre personerna är vanligen *barn*, *unga* och *ungdomar*, dvs. konventionaliserade gerontonymer som betecknar yngre personer. Ibland förekommer också mer specifika kategorier som *skolelever*, som snarare skulle kunna karakteriseras som åldersbundna typer av *funktionalismer*, dvs. benämningar som tar fasta på roller inom en verksamhet eller institution (jämför van Leeuwen 2008:42).

När äldre görs till en samling med andra ålderskategorier framhävs sorteringsgrunden ålder som mest tydligt. Så görs till exempel i Animationsprojektets ansökningstext, i det utdrag som återfinns i exempel (58):

- (58) De flesta håller med om att äldre har mycket att ge, är fantastiska berättare och att de förtjänar vår vördnad och respekt. Men så fort något ska göras för eller med enbart de äldre, brukar många röster höjas om behovet av liknande aktiviteter för barn, ungdomar och funktionsnedsatta yngre vuxna. Vi vill fokusera på just målgruppen äldre (alltså 60 år och uppåt) oavsett sjukdomsbilden, funktionsnedsättningarna eller frånvaron av dessa, bara för att vi ser att den gruppen är för det mesta lägre prioriterad i allt man gör, i synnerhet kultur, än alla de övriga samhällsgrupperna. [ansökan Animationsprojektet 2011]

I exemplet kategoriseras *äldre* som en samhällsgrupp i samling med tre andra, som man benämner som *barn*, *ungdomar* och *funktionsnedsatta yngre vuxna*. Här argumenterar projektet för att satsningar på just äldre bör prioriteras framför de andra kategorier som nämns.

Ett annat exempel finns i exempel (59), där människor kategoriseras som tillhörande de motsatta kategorierna *äldre* respektive *unga*, och knyts till en rad tidsrelaterade ting: ”det gamla och det nya, det gammaldags och det moderna”:

- (59) [Projektet:] Bygger broar: mellan det gamla och det nya, det gammaldags och det moderna, drömmen och verkligheten, äldre och unga. [ansökan Animationsprojektet 2011]

Men i exempel (58) görs äldre och andra åldersgrupper inte bara till motsatser, utan de konstrueras också som besläktade kategorier, som är relevanta i samma sammanhang. Ett annat sätt att se på det exemplet är att sammanförandet av

just ”barn, ungdomar och funktionsnedsatta yngre vuxna” snarare framhäver likheter mellan dessa kategorier, nämligen att de är åldergrupper som är potentiella ”objekt” för politiska satsningar, möjligen för att de i någon mån har frågan om beroende som en gemensam nämnare. Det finns teorier om maktrelationer och ålder som just tar fasta på frågan om beroende som en gemensam nämnare för barn, äldre och personer av olika åldrar som har funktionsnedsättningar som innebär behov av stöd, och att ”vuxenhetens” höga status beror just på frånvaron av beroende (se Hockey & James 1993). Att en sådan tolkning kan vara relevant i det här fallet styrks t.ex. av exempel (60), där en skådespelare menar att barn och äldre har en likhet som kulturkonsumenter: det att de inte själva väljer vilken typ av kultur de tar del av:

- (60) – Jag hade ingen tidigare erfarenhet av den här publikgruppen. Men jag hade spelat mycket för barn och ungdomar. En likhet är att både barn och äldre får se något som de inte har valt själva. Därför måste man vara noga med vad man spelar för dem, säger [namn]. [broschyren En inspirationsskrift]

Generellt sett är det dock förhållandevis ovanligt både med specifika åldersangivelser och omnämmanden av andra åldersgrupper än äldre. I tabell 6.3 jämförs benämningarna *äldre*, *senior* och *pensionär* med benämningarna *barn*, *unga* och *ungdomar* samt specifika åldersuppgifter och andra ålderskodade benämningar (t.ex. *skolelever*).

TABELL 6.3: *Ålderskategorisering i materialet*

	<i>äldre, senior, pensionär</i>	<i>barn</i>	<i>unga</i>	<i>ungdomar</i>	specifik ålder	annan ålder
regeringsbeslut	23				2	
utlysningstext	10					
ansökningstext	99	1	1	1	2	2
fördelningsbeslut	28					
projektinformation	16					
projektrapport	313		4	3	6	2
utvärderingsrapport	66	2	2			
broschyr	87	5	1	2	4	1
totalt	642	8	8	6	14	5

Fördelningen av ålderskategoriseringar, så som den framkommer i tabell 6.3, visar också att det bara är två ålderssegment, yngre och äldre, som över huvud taget blir föremål för kategorisering i texterna. De kronologiska åldrarna eller den livsfas som finns däremellan, finns inte alls omnämnda i satsningens texter. Istället tycks den ålderspositionen emellanåt framträda genom att ett

vi kontrasteras mot ålderskategorin *äldre* (jämför van Leeuwens 2008 begrepp *differentiation*). Detta illustreras t.ex. i exempel (61):

- (61) De flesta håller med om att äldre har mycket att ge, är fantastiska berättare och att de förtjänar vår vördnad och respekt. [ansökan Animationsprojektet 2011]

Den här tendensen till att särskilja 'äldre' från ett 'oss' har berörts i flera andra studier, t.ex. Nilsson (2008) och Weicht (2013), och då särskilt det ganska vida spridda uttrycket "våra äldre" (jämför avsnitt 2.4). Det finns bara ett fåtal exempel på uttrycket "våra äldre" i mitt material, och de kommer alla från ett och samma lokala projekt. I samtliga fyra fall rör sig om att *vi* är landstinget eller kommunen (exempel 62) eller specifik vårdpersonal (exempel 63):

- (62) Kommunerna samverkar med Musik i [län] som tillhandahåller musiker från olika genrer och som underhåller våra äldre på träffpunkter och äldreboende. [ansökan Teaterprojektet]
- (63) "Det ni gör lämpar sig mycket väl för våra äldre. De uppskattar verkligen att bli involverade och har lättare att hänga med när det sker i deras takt." [projektrapport Teaterprojektet]

I samtliga hittills anförda exempel på bruket av *vi* är sådana där 'äldre' skiljs från ett 'oss'. Men det finns också ett annat typ av *vi* i materialet, som istället används för att uttrycka 'vi själva som äldre', som i exempel (64) nedan:

- (64) Vår lust till upplevelser, konst och bildning minskar inte för att vi blir äldre. [broschyren Vårt att leva för]

Även den här typen av *vi* har tidigare diskuterats av Nilsson (2008), som menar att det är en typ av motpol till det som finns i uttrycket "våra äldre" som diskuteras i anslutning till exempel (61) ovan. I Nilssons studie återfinns det hos den statliga utredningen SENIOR 2005 (2002), och Nilsson (2008:187) skriver om detta:

Återigen är det likheten mellan 'äldre' och 'icke-äldre' som betonas och det blir utifrån de icke-äldres perspektiv och önskningar som äldres liv ska formas. Detta kan ställas mot uttrycket "våra äldre" [...] i *Dagens Nyheter* och *Aftonbladet*. Uttrycket "våra äldre" konstruerade äldre som annorlunda 'oss', de aktiva subjekten. Det var där deras skillnad från 'oss' som gjorde dem förtjänta av välfärd och omsorg. Här är det istället den konstitutiva likheten, identiteten, som betonas.

I mitt material förekommer dessa *vi* typiskt i Kulturrådets broschyrer, och särskilt frekvent i det avsnitt i broschyren Vårt att leva för där Kulturrådet bemöter kritik om stereotypisering som framkommit i den externa utvärderingen (se avsnitt 5.2.6). Intressant nog är det alltså när man från Kulturrådets sida behöver bemöta kritik om stereotypisering, som man tillfälligt språkligt konstruerar ett *vi* som inkluderar äldre.

6.4.3 Äldre, sjukdom och vård

I texterna görs ett antal kategoriseringar som har att göra med sorteringsgrunden sjukdom eller hälsa. En grupp inom dessa utgör den strategi Reisigl & Wodak (2001:49) benämner som ”reference in terms of permanent och temporary bodily dysfunctionalities of handicaps”, dvs. innebär att personer betecknas med utgångspunkt i specifika sjukdomstillstånd. Dessa kategoriseringar görs ofta på formen ”person + sjukdom”, t.ex. *svårt dementa personer* och *personer med demenssjukdom*. Dessa kategoriseringar rör i första hand just demenssjukdomar, och i ett fåtal fall Parkinsons sjukdom och cancersjukdomar. Ett flertal av dessa kategoriseringar återfinns i textavsnitt där man refererar olika typer av forskning om kulturaktivitetens inverkan på hälsan.

Det förekommer också att kategoriseringar som i första hand rör ålder, t.ex. *äldre* eller *senior*, specificeras med avseende på just hälsa och sjukdom. Det kan gälla dels att man specificerar referenterna till att vara just äldre med en viss sjukdom, dels att man betonar att referenterna är äldre oavsett sjukdomstillstånd.

- (65) För äldre personer med demenssjukdom visar forskning att sång, musik och dans kan bidra till fysiskt och psykiskt välbefinnande, reglerad kortisolhalt och sänkt stressnivå (Västfjäll et al, 2010). [projektrapport Seniorprojektet]
- (66) Under ledning av en konstpedagog ska äldre, både utan och med demenssjukdom, regelbundet se på konst och skapa själva i olika tekniker. [broschyren En inspirationskrift]

Dessa typer av kategoriseringars fördelning i materialet framgår av tabell 6.4. Där framgår det att kategorisering med utgångspunkt i sjukdomar inte görs förrän i de texter som produceras i satsningens sista arbetsfaser, dvs. i projektrapporter, utvärderingsrapporten och broschyrer.

TABELL 6.4: *Sjukdomsrelaterade kategoriseringar*

	<i>sjukdom</i>	<i>ålder + sjukdomsstatus</i>
regeringsbeslut		
utlysningstext		
ansökningstext	1	1
fördelningsbeslut		
projektinformation		
projektrapport	10	6
utvärderingsrapport	3	3
broschyr	14	3
totalt	28	13

En annan typ av kategorisering som rör sorteringsgrunden hälsa och sjukdom faller inom den strategi Reisigl & Wodak (2001:49) benämner som ”reference in terms of the state of health”. Dessa kategoriseringar görs inte på basis av särskilda sjukdomar, utan med utgångspunkt i om referenten kan sägas vara del av vården eller omsorgen. Kategoriseringar som hör till denna samling är för det första tre benämningar som känns igen från vård- och omsorgssektorn: *brukare*, *patient* och *vårdtagare* (jämför Socialstyrelsen 2019). Dessa tre benämningar är förhållandevis generiska benämningar på personer som rent administrativt behöver vård eller omsorg, men de specificerar inte varför eller på vilket sätt.

För det andra förekommer det att kategoriseringar som i första hand rör ålder, t.ex. *äldre* eller *senior*, specificeras med avseende på status inom vården och omsorgen. I typfallet består den sistnämnda typen av kategoriseringar av den ordagranna formuleringen ”äldre inom vård och omsorg”, eller liknande formuleringar som ”äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet”. I tabell 6.5 redovisas dessa kategoriseringars fördelning i materialet.

TABELL 6.5: *Vård- och omsorgsrelaterade kategoriseringar*

	<i>brukare</i>	<i>patient</i>	<i>vårdtagare</i>	ålder + vård och omsorg
regeringsbeslut				2
utlysningstext				
ansökningstext	2			
fördelningsbeslut			1	6
projektinformation				
projektrapport	1	3	4	
utvärderingsrapport	2		3	10
broschyr		3		3
totalt	5	7	7	21

Man kan se att den exakta formuleringen *äldre inom vård och omsorg* återfinns i de tre mest formella texterna: regerings- och fördelningsbeslut (se exempel 67), samt i utvärderingsrapporten.

- (67) Kulturrådet väljer att bevilja stöd till ett antal regioner/landsting samt kommuner för en bredare verksamhet med olika konst- och kulturformer för äldre inom vård och omsorg. [fördelningsbeslut 2011]

Utöver det förekommer den också i broschyrerna, och i båda broschyrerna rör det sig om att en och samma formulering (exempel 68) tycks rekontextualiseras.

- (68) Runt om i Sverige pågår insatser och verksamheter med kultur för äldre inom vård och omsorg. [broschyren En inspirationsskrift]

Sammantaget är det dock ganska ont om specificeringar utifrån sorteringsgrunden hälsa och sjukdom i materialet, åtminstone jämfört med det totala antalet kategoriseringar i materialet, och åtminstone jämfört med vad man kunde förvänta sig i en samling texter som rör en satsning som i alla fall inledningsvis skulle gälla ”äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet” (se avsnitt 2.1). Det visar sig dock att sorteringsgrunden sjukdom görs relevant även i relation till andra kategoriseringar, som i sig inte har med sjukdom eller hälsa att göra, nämligen till kategoriseringar som rör ålder.

Ett vanligt drag i texterna är att sjukdomskategoriseringar och ålderskategoriseringar används om samma referent. Det kan t.ex. röra sig om att benämningar på demenssjuka personer och kategoriseringen *äldre* används nästan synonymt. Dessa fall kan vid första anblick framstå som ganska förvirrande. Men i en del av dem finns det information i den lokala kontexten som förklarar den skenbara sammanblandningen av ålder och sjukdomstillstånd. Ett sådant exempel återfinns i exempel (69):

- (69) På [verksamhetsnamn], en dagverksamhet för demenssjuka, gjordes en fiktiv stadsvandring genom hemstaden [ortnamn]. Tillsammans med personal och äldre dramatiserades stadens historia och egna minnen med hjälp av dramaövningar och improvisationsteater. [projektrapport Teaterprojektet]

I exempel (69) kategoriseras deltagarna i en dagverksamhet specifikt för demenssjuka som *äldre*. Vid första anblick kan man se detta som ett fall av att *demenssjuka* och *äldre* skulle användas synonymt. Det här fallet kan dock förklaras av att *dagverksamhet* i just den aktuella kommunen betecknar en verksamhet som riktar sig specifikt till just äldre med demenssjukdomar. De deltagare som åsyftas med de båda kategoriseringarna är alltså både demenssjuka och äldre, och det tycks snarast vara så att denna vetskap underförstås.

I andra fall sker en glidning mellan sjukdoms- och ålderskategorisering genom att sjukdomsspecificeringar faller bort. Två sådana exempel ur Seniorprojektets texter är följande:

- (70) Ett enkelt exempel: vem sätter på radio och tv och för vem? – äldre med olika former av demenssjukdom bör inte placeras framför kvällsnyheterna då det kan leda till oro och sömnstörningar. I [län] ska äldre bemötas med respekt. Målmedvetet, kontinuerligt arbete där TVn stängs av på kvällen och istället ersätts med exempelvis passande lugn musik skulle kanske innebära att den äldre blir mindre orolig och får bättre sömn. [projektrapport Seniorprojektet]
- (71) Andra studier rör beteendestörningar i samband med måltid där instrumental musik under måltid visat sig minska negativa beteendeförändringar hos personer med demenssjukdom samt även inneburit att den äldre ätit mer (Vink, 2013). [projektrapport Seniorprojektet]

I exempel (70) kategoriseras först en specifik grupp äldre, nämligen sådana med demenssjukdomar. Sedan faller specificeringen *med olika former av demenssjukdom* bort i de efterföljande kategoriseringarna, och personerna betecknas som *äldre*. Resultatet blir en glidning mellan sjukdoms- och ålderskategorisering som inte tycks kunna förklaras med utgångspunkt i kontexten, på det sätt man kunde i exempel (69). Istället framstår det som att gränsen mellan det som rör hög ålder och det som rör sjukdom luckras upp eller suddas ut.

Exempel (69)–(71) skiljer sig åt, men de avslöjar alla en inte helt okomplicerad relation mellan sorteringsgrunderna ålder och sjukdom, och specifikt grupperna personer med demens och äldre personer. Att det finns kopplingar mellan demens och hög ålder är i sig inte empiriskt ogrundat – demens är vanligare hos äldre än andra, och var femte person över 80 år är drabbad av en demenssjukdom (Svenskt Demenscentrum 2018). Men demens är långt ifrån en inherent del av åldrandet, liksom hög ålder inte är en självklarhet för att drabbas av en demenssjukdom.

I vissa kontexter skiljs dock demenssjuka och äldre åt på ett tydligt sätt. Så görs t.ex. när en del av Seniorprojektet avrapporteras. I den delen av projektet sammanförs två deltagargrupper: dels vårdtagare på en psykiatrisk avdelning på ett lasarett, dels äldre på ett äldreboende. I projektrapporten kategoriseras den första gruppen i huvudsak som *vårdtagare*, medan den andra kategoriseras som *äldre* (se exempel 72).

- (72) Målet var att med musik som redskap väcka, beröra och stärka det friska hos äldre och demenssjuka personer, att locka fram deras livshistoria via deras musikaliska minne. Musikprojektet innebar att en musikpedagog en gång per vecka träffade vårdtagare på psykiatrisk avdelningen, [ortnamn] lasarett och äldre på ett boende i kommunen.

[...]

Musikaktiviteterna uppskattades av personalen, av vårdtagarna och de äldre. Personalen menade också att de gärna ser mer av musikaktiviteter i vården i framtiden. Enligt personalen på lasarettet så spred musiken glädje, det stimulerade vårdtagares och de äldres minne och sinne samt att musiken skapade en god stämning på avdelningen. [projektrapport Seniorprojektet]

I realiteten är även de aktuella vårdtagarna äldre, och de äldre är, genom att de bor på ett boende, i någon mån också mottagare av vård- eller omsorgsinsatser (se avsnitt 6.4.4 nedan). Men genom det sätt de kategoriseras på görs gruppen från den psykiatrisk avdelningen i första hand till vårdtagare, medan gruppen från det särskilda boendet för äldre i första hand görs till äldre.

För att sammanfatta den kategorisering som görs med utgångspunkt i sorteringsgrunderna sjukdom och vårdstatus, kan man säga att det görs en del, men egentligen inte särskilt mycket, kategorisering som har explicit och otvivelaktig

koppling till sjukdom eller vård. I tabellerna 6.4 och 6.5 visar jag dessa olika kategoriseringars fördelning i de olika texterna i materialet. Av dessa framgår att antalet kategoriseringar är litet – dels i jämförelse med hur många som görs med utgångspunkt i andra sorteringsgrunder, dels i relation till vad man kanske kunde förvänta sig av texter från en satsning med förankring i vård- och omsorgssektorn. Mina närläsningar visar dock att benämningen *äldre*, som i sig inte har med sjukdom att göra, ibland används för att beteckna referenter med sjukdomar. Det gör att siffrorna i tabellerna 6.4 och 6.5 ovan inte riktigt visar hela bilden. Sjukdom är en viktigare grund för indelning av personer än siffrorna kan visa, eftersom ålder och sjukdom emellanåt tenderar att glida ihop i de kategoriseringar som görs.

Kombinerar man uppgifterna i tabellerna 6.4 och 6.5, så som jag gjort i tabell 6.6, framgår att det finns likheter mellan hur dessa samlingar fördelar sig i texterna. En skillnad är dock att samlingen *sjukdom* är mer framträdande i projektrapporterna och i broschyrerna, medan den mer administrativa samlingen som rör vård är starkare i de mer formella texterna som utvärderingsrapporten, fördelningsbesluten och regeringsbesluten. Slutligen förekommer kategoriseringar som rör sorteringsgrunden sjukdom i högre grad i de texter som producerats i satsningens senare skeden, möjligen eftersom det är där, när aktiviteterna faktiskt ägt rum och texterna börjar handla om specifika och konkreta människor, som frågan om specifik sjukdomsstatus är eller görs relevant.

TABELL 6.6: *Sorteringsgrunden sjukdom*

	samlingen <i>sjukdom</i>	samlingen <i>vård</i>
regeringsbeslut		2
utlysningstext		
ansökningstext	2	2
fördelningsbeslut		7
projektinformation		
projektrapport	16	8
utvärderingsrapport	6	15
broshyr	17	6
totalt	41	40

6.4.4 Boendet som sorteringsgrund

Som framgår av avsnitt 6.4.3 ovan, kategoriserar de lokala projekten sällan deltagare med utgångspunkt i sorteringsgrunden sjukdom. Det innebär dock inte att den sorteringsgrunden är irrelevant eller icke förekommande i de lokala

projektens texter. Istället tycks den ta sig uttryck i en delvis annan samling kategoriseringar, nämligen de som rör boendeform. Det förekommer i två av texttyperna, projektrapporter och broschyrer, att personer kategoriseras som *boende*, och då underförstås att det rör sig om personer som bor i särskilt boende för äldre även kallat *äldreboende* (se Socialstyrelsen 2019). Att specificera att äldre bor i särskilt boende har också relevans för sorteringsgrunderna sjukdom och ålder; den som inte uppnått en viss kronologisk ålder samt är sjuk eller på annat sätt har bristande förmågor, får nämligen inte bo på ett särskilt boende för äldre.

Hos Reisigl & Wodak (2001:48) benämns referensstrategier av typen *boende* som *spatialisering*, en strategi som innefattar dels att man använder en plats för att beteckna personer, dvs. exempelvis *Tyskland* eller *Afrika*, dels benämningar som *invånare*, *boende*, *ockupant* osv. I mitt material ser bruket av *boende* t.ex. ut som i exempel (73) och (74):

- (73) Aktiviteterna skapar sociala sammanhang och påverkar relationen mellan boende och personal i äldreomsorgen. [broschyren Värt att leva för]
- (74) [namn]s mål är att se till att varje boende regelbundet får en dos musik de tycker om. [broschyren En inspirationskrift]

Än vanligare är att kategoriseringar som i första hand rör ålder, specifikt *äldre* och *senior*, specificeras utifrån boendeform: ”äldre i eget boende”, ”äldre oavsett boendeform” och ”äldre vid särskilda boenden”. Precis som för specificeringarna av sjukdomstillstånd kan det gälla dels att man specificerar referenterna till att vara just äldre med ett visst boende (exempel 75), dels att man betonar att referenterna är äldre oavsett boende (exempel 76):

- (75) Kommunerna samverkar med Musik i [län] som tillhandahåller musiker från olika genrer och som underhåller våra äldre på träffpunkter och äldreboende. [ansökan Teaterprojektet]
- (76) I projektet skapas bestående lokala och regionala nätverk som regelbundet planerar och genomför kulturaktiviteter för äldre oavsett boendeform. [projektinformation Seniorprojektet]

Dessa kategoriseringar, kategorin *boende* och äldre/seniorer som specificerats utifrån boendeform, fördelar sig i materialet på det sätt som redovisas i tabell 6.7. Av tabellen framgår att kategorin *boende* förekommer i två typer av texter, nämligen projektrapporter och broschyrer, medan ålderskategoriseringar med specificeringar av boendeform förekommer i nästan alla typer av texter. Det kan vara värt att notera att de två texter som saknar båda typerna av kategorisering, regeringsbeslutet och fördelningsbeslutet, båda använder den formella

benämningen ”äldre inom vård och omsorg” (se tabell 6.5). Det är alltså möjligt att detta *boende* motsvaras av det som i de nationella texterna benämns som ”inom vård och omsorg”.

TABELL 6.7: Kategorisering av boendeform

	<i>boende</i>	ålder + boende
regeringsbeslut		
utlysningstext		1
ansökningstext		6
fördelningsbeslut		
projektinformation		2
projektrapport	6	18
utvärderingsrapport		2
broschyr	11	1
totalt	17	30

Att kategoriseringar med utgångspunkt i boendeform också har relevans i relation till sorteringsgrunderna sjukdom och ålder, framgår också av att kategoriseringen *boende* emellanåt används om referenter som innan kategoriserats som både *äldre* (se exempel 77) och med sjukdomskategoriseringar (se exempel 78).

- (77) ”Det är viktigt att möta de boende, känna av stämningen och anpassa musiken efter den. Presenterar jag ’Sov du lilla videung’ så inleder jag med att prata om våren och vilket härligt väder vi har. Då börjar de äldre tänka och associera.”
[broschyren En inspirationsskrift]
- (78) [namn] ska även börja arbeta med personer som har demens. Då ska det bli skapande träffar med både boende och deras anhöriga.
[broschyren En inspirationsskrift]

Här finns alltså samma tendens till glidning som mellan sjukdomskategoriseringar och kategorin *äldre*, som berördes i anslutning till exempel (69)–(71) ovan.

Eftersom många av de projekt som finansieras inom satsningen Kultur för äldre äger rum på just särskilda boenden för äldre, är det förstås vanligt förekommande att olika boenden också nämns. I huvudsak är dessa omnämningen inte fråga om kategoriseringar av deltagare, utan just benämningar på byggnader och verksamheter. Men ibland används själva platsen, alltså boendet, som beteckning också för de boende, personal och andra personer som kan knytas till det särskilda boendet.

Att använda platser som beteckningar för personer nämner Reisigl & Wodak som en typ av metonymi (Reisigl & Wodak 2001:57), som också är ett exempel

på den ovan nämnda strategin spatialisering (Reisigl & Wodak 2001:48). Även van Leeuwen (2008) nämner sådana benämningar som en sorts spatialisering. Han beskriver den formen av representation av sociala aktörer som att "social actors are represented by means of reference to a place with which they are, in the given context, closely associated" (van Leeuwen 2008:46).

I vissa exempel på detta fenomen är det i första hand personalen på ett boende som benämns som *boende*, vilket antingen görs tydligt på grund av kontexten, eller genom att *boendet* kombineras med andra kategoriseringar. Ett exempel är t.ex. följande, där *ett äldreboende* "anordnar en kräftsiva", vilket kan antas vara en uppgift för personalen, medan alla *de boende* helst ska "delta":

- (79) När ett äldreboende anordnar till exempel en kräftsiva med underhållning så ska helst alla de boende delta. [projektrapport Animationsprojektet 2013]

I andra fall är det istället rimligt att anta att både boende och personal omfattas av *boendet*, bl.a. i exempel (80) nedan.

- (80) Varje höst har omkring 25 äldreboenden fått ta del av teater med teman som Estraden, Nöjesparken och Kalaset. [broschyren En inspirationsskrift]

Emellanåt finns alltså en glidning mellan eller en oklarhet huruvida *boendet* betecknar personalen eller de boende, eller båda två. Detta ser jag som särskilt intressant i exempel som (81) och (82) nedan, där *boendet* gör saker som kräver en mänsklig aktör: *visar intresse* respektive *ser fram emot*.

- (81) Animatören [namn] kontaktar de äldreboenden/träffpunkter som 2010-2011 visat intresse för att starta animationscirklar med äldre.
[ansökan Animationsprojektet 2011]
- (82) Galapremiären av de färdiga filmerna var en händelse hela boendet sett fram emot och förberett sig på långt innan den ägde rum i november 2015.
[projektrapport Animationsprojektet 2013]

Formuleringar som liknar dessa förekommer vid ett flertal tillfällen i Animationsprojektets texter. I både exempel (81) och (82) finns en viss vaghet i fråga om ifall det är boende eller personalen som *visat intresse* och *sett fram emot*. I sin kontext kan den här vagheten kanske fylla en funktion, genom att potentiellt dölja det faktum att det är personalen, och inte de boende, som visat intresse och engagemang i relation till projektet. Som nämns i avsnitt 5.2.6 är detta också en typ av kritik som framförs av utvärderaren, som skriver att man i projektet emellanåt inte i tillräcklig utsträckning tagit reda på deltagarnas behov och önskemål i utformningen och genomförandet av aktiviteterna.

6.4.5 Samling med personal

Förutom samlingen med kategoriseringar som rör boendeform, finns det ytterligare en samling som har en relation till sorteringsgrunden sjukdom, nämligen den samling som äldre utgör tillsammans med olika typer av vård- och omsorgspersonal. Det förekommer nämligen inte sällan att man i texterna kategoriserar personer som *äldre* och *personal*, på ett sådant sätt att det framgår att de är del av samma verksamhet. I vissa fall handlar det om att äldre och personal ingår i uppräkningsgrupper, som i exempel (83), ibland också tillsammans med *anhöriga*, som i exempel (84).

- (83) Utbildningen genererar vinster för både den äldre och personal.
[projektrapport Seniorprojektet]
- (84) Oro, irritation och aggressivitet är beteenden som kan bli en stor börda för såväl den äldre själv, dess anhöriga som för vårdpersonalen.
[projektrapport Seniorprojektet]

I andra fall rör det sig om att äldre och personal underförstås utgöra kategorier av personer i samma verksamhet genom att kategoriseringarna används i längre resonemang om vissa aktiviteter, även om det aldrig explicit görs att det rör sig om en vård- eller omsorgskontext. Ett sådant exempel är t.ex. följande utdrag:

- (85) Många som varit inblandade i projekten konstaterar att de möten och aktiviteter som skett vänt upp och ner på den gängse bilden av äldre och kultur. Cirkusföreställningar och musikteaterproduktioner som kommer till äldreboendena är kanske de tydligaste exemplen. Projekten omfattar grupper som inte brukar inkluderas och använder sig ofta av ny teknik som inte är allmänt tillgänglig bland äldre. [...] Omsorgspersonalens engagemang är också mycket viktigt. Om personalen är negativ till satsningen är det svårt att genomföra aktiviteterna.
[broschyren Vårt att leva för]

Eftersom äldre i allmänhet förstås inte ha någon självklar relation till (omsorgs)personal på det sätt som förutsätts i exemplen ovan, utan bara äldre inom vård och omsorg har det, implicerar kategoriseringar som dessa en vård- och omsorgskontext.

6.4.6 Äldre som kulturkonsumenter/-producenter

Att som individ delta i satsningen Kultur för äldre och de olika projekten kan innebära en rad olika roller och aktiviteter: vara publik till en teaterföreställning, måla ett konstverk, animera en film, delta i en sångstund och mycket mer. Oavsett roll, kategoriseras deltagarna i relation till satsningen och projekten framförallt som *äldre*, *målgrupp* eller *deltagare*. När personer kategoriseras

som kulturutövare av olika slag, syftar det i en majoritet av fallen på professionella kulturutövare, som på olika sätt anställts eller anlitats inom ramarna för de olika projekten. Dessa kontrasteras ofta mot just *deltagarna* eller *äldre*. Ett exempel är följande, där *kulturskapare* och *äldre* görs till separata kategorier:

- (86) Syftet är också att fler kulturskapare får upp ögonen för ett intressant arbetsfält. Vi vänder oss även till dig som är äldre, som vi hoppas är del av något av det spännande som nu pågår runt om i landet. [broschyren En inspirationsskrift]
- (87) Skådespelare, personal och äldre i samklang [broschyren En inspirationsskrift]

I vissa specifika fall, men de är få, kategoriseras även äldre och projektens deltagare som kulturutövare. I huvudsak rör det sig om att man kategoriserar grupper av personer, som i exempel (88) och (89) nedan:

- (88) Själv har hon, förutom att arrangera Luciatåg, bjudit in en grupp som spelar folkmusik där musikerna är 70–90 år, haft sångstunder med äldre och dagisbarn, ordnat dans och har nu också planer på att införa musikbingo. [broschyren En inspirationsskrift]
- (89) Utbildning för kulturarbetare om tex demenssjukdomar och bemötande. Bilda teatergrupper som får regelbundna besök av teaterpedagog. [ansökan Teaterprojektet]

Bruket av projektrelaterade kategoriseringar som dessa fördelar sig i texterna i materialet på det sätt som framgår av tabell 6.8. De två första kolumnerna i tabellen visar fördelningen av kategoriseringarna *deltagare* respektive *målgrupp*, och i den sista sammanställs olika kategoriseringar som har att göra med konstnärlig delaktighet, t.ex. *filmskapare* och *skådespelare*, när de används om projektdeltagarna och inte om professionella kulturutövare som anställts i projekten.

TABELL 6.8: *Benämningar av äldre som projektdeltagare*

	<i>deltagare</i>	<i>målgrupp</i>	kulturutövare
regeringsbeslut			
utlysningstext		1	
ansökningstext	12	7	3
fördelningsbeslut		2	
projektinformation	2	1	
projektrapport	26	9	12
utvärderingsrapport	3	27	
broschyr	6	2	2
totalt	49	49	17

Av tabell 6.8 framgår att bruket av *målgrupp* inte är särskilt vanligt, men ganska allmänt spritt över de olika texterna. Kategoriseringen *deltagare* finns däremot

inte i de flesta av Kulturrådets texter, och förekommer inte förrän i informationsbroschyrerna. Möjligen kan man skönja att man i de mest formella texterna (jämför avsnitt 4.4) undviker att använda just *deltagare*.

Av tabell 6.8 framgår också att det framförallt är i de lokala projektens texter som äldre kategoriseras som kulturutövare av något slag, och alla 12 exempel visar sig komma från ett och samma projekt: Animationsprojektet. Animationsprojektet beviljades bidrag under samtliga utlysningår, och de har därför skrivit två olika projektrapporter (se avsnitt 4.1). Vad gäller hur de äldre kategoriseras i relation till den kultur de skapar visar det sig skilja en del en del mellan dessa två rapporter.

I rapporten från den första satsningsomgången kategoriseras äldre just som *äldre* eller *deltagare*, precis som i alla andra texter. Kulturarbetare har titlar och gör saker *med* de äldre, medan äldre förblir äldre. Det kan man se i följande tre exempel:

- (90) Seniorer fick skapa högkvalitativa animerade filmer som visats på en internationell animationsfestival samt vunnit priser på en regional filmfestival. [projektrapport Animationsprojektet 2011]
- (91) I samtliga delprojekt är de nya animationshandledarna villiga att även i framtiden skapa film tillsammans med äldre, både i projektform och på egen hand. [projektrapport Animationsprojektet 2011]
- (92) Föreningen "Filmskaparna i [ort]"
Ideell förening startad 2011 av äldre som vill inspirera nya äldre till att arbeta med animerad film. Föreningen har spelat en viktig roll i att förankra projektet lokalt och regionalt, samt sprida informationsmaterial (DVD-skivor) med seniorfilmer. [projektrapport Animationsprojektet 2011]

Här görs alltså åtskillnad mellan kategorierna äldre och kulturskapare, även när äldre organiserar sig självständigt för att skapa filmer (se exempel 92). I projektrapporten från den andra projektomgången görs däremot inte samma typ av kategorisering. Där används istället kategoriseringen *deltagare* i större utsträckning än *äldre* eller *senior* (även om båda förekommer), och dessutom görs deltagarna emellanåt till en del av kulturskaparna genom att benämnas *filmstjärna* och liknande. Två exempel är följande:

- (93) Oavsett om man som deltagare gör mycket eller lite så är man filmskapare och filmstjärna. Man har bidragit. Man har berättat eller skapat något till filmen. Man är en del i filmteamet utan vilken filmen inte skulle ha varit densamma. [projektrapport Animationsprojektet 2013]
- (94) För det första så har deltagarna sällan och aldrig under sin livstid funderat på att själva göra film eller vara med i ett filmprojekt. För det andra så har lika få deltagare tänkt tanken på att själva skapa just animerad film. För det tredje så har väldigt få deltagare trott att de som äldre skulle få chansen att lära sig göra något så pass otippat och ovanligt. För det fjärde så har inte många trott att

de på äldre dagar skulle bli filmstjärnor och få gå på röda mattan på en egen filmpremiär. Det här är inte enbart mina funderingar och slutsatser – detta är vad de äldre har sagt till mig under olika etapper av projektet.
[projektrapport Animationsprojektet 2013]

I båda exemplen ovan uttrycks alltså att äldre *är* eller *blir* filmstjärnor. I andra utdrag, återgivna nedan, uttrycks det istället med lite mer distans:

- (95) Jag får dock alltid höra ett fniss och se lite rodnande kinder när jag säger till de äldre "Nu är ni riktiga filmstjärnor". Det är på sätt och vis lättare att göra äldre till riktiga filmstjärnor i ett projekt med animerad film eller bildberättelser än att göra dem till riktiga konstnärer i ett projekt med målning i akvarell. Här har vi kanske den andra erfarenheten som visar att animationsprojekt med äldre är särskilt bra då de består av så många olika delmoment och är möjliga att genomföra med så många olika uttrycksmedel att det alltid blir "på riktig" och "äkta" oavsett deltagarnas tidigare erfarenhet av kultur, konst eller film.
[projektrapport Animationsprojektet 2013]
- (96) Däremot var fiktiva figurer som t.ex. talande björnar (den första filmen "En dag i [ort]") eller flygande superhjältar (den andra filmen "En dag i [ort]") nästintill förbjudna, "inget sånt trams!", som en av deltagarna uttryckte det. Det kunde vara ett tecken på en större konstnärlig mognad eller också en önskan om att få framstå som seriösa, vuxna filmskapare.
[projektrapport Animationsprojektet 2013]

I exempel (95) ovan uttrycks det som att äldre "görs till" filmstjärnor. Här finns också flera uttryck som handlar om "riktig" och "äkta" konst och kultur, vilket man inte helt oproblematiskt verkar kunna kalla det som de äldre gör. Det gäller även i viss mån exempel (96), men där är det mer tvetydigt. Man talar där om deltagarnas "konstnärliga mognad", vilket antyder att man ser på deltagarna som konstnärer, men samtidigt uttrycks det som att deltagarna kanske vill "framstå som" seriösa, vuxna filmskapare. Det sistnämnda kan å andra sidan också snarare tolkas som en kommentar till att *omvärlden* inte självklart skulle betrakta äldre som just "seriösa, vuxna filmskapare". I exemplet är också bruket av *vuxna* ganska intressant, genom att det antyder en premis om att deltagarna skulle framstå som barnsliga filmskapare.

Sammanfattningsvis finns det i materialet som helhet en tendens att göra en stark åtskillnad mellan kultur och äldre: äldre kan generellt *ta del av* kulturlivet, men de *är* inte kulturlivet. Detta även om äldre sätter upp teaterföreställningar eller animerar filmer som andra får se. I relation till kulturen är äldre i första hand äldre, deltagare, seniorer, målgrupp eller liknande, och bara i viss mån publik och artist. När äldre kategoriseras som kulturskapare, vilket emellanåt händer i framförallt ett av projekten, tycks det ibland inte heller vara helt utan humor – se exempel (95) ovan, där utsagan om att deltagarna är filmstjärnor genererar fniss och rodnande kinder.

6.5 Summering och resultatdiskussion

I det här kapitlet har jag fokuserat på hur de som är målgrupp för satsningen Kultur för äldre kategoriseras i satsningens texter, och hur denna kategorisering samspelar med andra kategoriseringar.

Som Landqvist & Hornscheidt (2015:5) påpekar, är det viktigt att komma ihåg att kategorisering är oundvikligt och inte nödvändigtvis ett problem i sig. Vi måste kunna tala om människor och grupper av människor, och vi behöver därför ord för människor och grupper. Sådana kategoriseringar kan förstås uppfattas som problematiska, men att människor kategoriseras är med andra ord inte i sig ett problem.

I texterna från Kultur för äldre används inga benämningar som i sig har starkt negativa konnotationer eller innebär en direkt kränkning, så som skällsord eller andra stigmatiserade benämningar gör. Här är jag istället, som specificeras i kapitlets inledning, intresserad av andra aspekter av de representationer av äldre som finns i materialet: dels vilka kategoriseringar som görs, vilka betydelser som knyts till dessa kategoriseringar och hur dessa kan tolkas i relation till satsningens premisser, vilket jag ser som en del av hur diskurser om äldre skapas i materialet, dels hur kategoriseringen liknar eller skiljer sig åt i de olika texterna och kan förstås intertextuellt. Dessa två teman behandlas i var sitt avsnitt i denna avslutande summering och diskussion.

6.5.1 Målgruppen *äldre* och dess betydelser

Ett huvudresultat av analysen i det här kapitlet är att den helt dominerande kategorisering som görs i materialet är benämningen *äldre*, i bestämd eller obestämd form, och i vissa fall med bestämningar och attribut. Jag har i teoretiska ordalag knutit den kategoriseringen till den sorteringsgrund som utgörs av ålder. Att den sorteringsgrunden är dominerande är i sig inte förvånande – så som satsningen är formulerad är ålder förstås en framträdande fråga. Men analyserna i kapitlet visar också att kategoriseringen *äldre*, genom hur den samverkar med andra kategoriseringar, också har relationer till andra sorteringsgrunder. I relation till kategorin *äldre* görs också ett par andra sorteringsgrunder relevanta: dels sjukdoms- och vårdstatus, dels boendeform, vilket indirekt också har med sjukdoms- och vårdstatus att göra.

Som framgår av flera av analyserna ovan, är det emellanåt frågan om en växling av kategorisering som har kontextuella förklaringar, men emellanåt också fråga om en glidning mellan betydelser som rör ålder och vård, omsorg och sjukdom. I vissa fall kan alltså kategoriseringen *äldre* bära med sig betydelser

som rör att personen har olika sjukdomar, särskilt demenssjukdomar, eller på något sätt är en del av vården och omsorgen. Tidigare forskning visar att sådana kopplingar finns i samhällsdiskurser om äldre, och utgör en typ av grundfigur om äldre (se avsnitt 2.5). Att en sådan tolkning är aktuell i vissa fall styrks också av den kategorisering som görs när man i materialet vill poängtera betydelser som står i kontrast till de betydelser som grundfiguren innebär, t.ex. oberoende, aktivitet, god hälsa och liknande. Då är man nämligen mer benägen att istället för *äldre* använda benämningar som *senior* och *pensionär*, som inte tycks bära på riktigt samma betydelser som *äldre*. Att det finns en sådan tendens i materialet visar just att benämningen *äldre* är förknippat med den s.k. grundfiguren, och genom att den kategoriseringen görs bidrar texterna också till att bibehålla sådana kopplingar.

Vidare används framförallt kategoriseringen *äldre*, och emellanåt också *målgrupp* eller *deltagare*, även när äldre tydligt är del av kulturaktiviteter och agerar som skådespelare eller liknande. Jag beskriver det i avsnitt 6.4.6 som att det görs en åtskillnad mellan å ena sidan äldre, å andra sidan kulturskapare, och i termer av vilka betydelser som knyts till äldre, tycks kulturutövande *inte* vara en betydelse som förknippas med äldre. Det styrks för övrigt också genom att man emellanåt särskilt understryker äldres skapande med ordet *själv*, som i ”skapa själva i olika tekniker” i exempel (66) och ”att själva göra film” i exempel (94) (jämför underbetydelse till uppslagsordet *själv* i SO 2009: ”för att framhäva ngn i mots. till andra”). Animationsprojektet bryter dock det mönstret, genom att åtminstone i sina senare texter emellanåt explicit kategorisera även äldre som kulturskapare. Deras kategorisering av även äldre projektdeltagare som *filmskapare* och *filmstjärna* uttrycker ur ett perspektiv en alternativ bild som knyter äldre och kulturskapande närmare varandra. Men eftersom det görs på ett förhållandevis markerat sätt, närmast med humoristisk ton (se avsnitt 6.4.6), bidrar det samtidigt ur ett annat perspektiv till att förstärka bilden av äldre och kulturskapande som närmast oförenliga. Animationsprojektets kategorisering har därmed likheter med den typ av alternativa bilder som också beskrivits i tidigare forskning (se avsnitt 2.5).

6.5.2 Frågan om satsningens målgrupp

Den helt dominerande kategoriseringen som görs i materialet, *äldre*, är en kategorisering som inte har någon självklar referent. En intressant fråga i sammanhanget är följaktigen vilken ålder som egentligen avses. Som framgår av analyserna i det här kapitlet, är det ovanligt att man i satsningens texter är explicit med vilka som åldersmässigt omfattas av benämningen *äldre*. Av det fåtal preciseringar som finns, framgår det också att man har något olika åldersgrän-

ser. Att det finns variation i vad som avses med *äldre* har också konstaterats i tidigare forskning (Pulkki & Tynkkynen 2016:67). Till exempel i de politisk-administrativa texter som undersöks hos Nilsson (2008), dvs. den statliga utredningen i SENIOR 2005 (2002), används varierande åldersgränser för att avgränsa gruppen äldre: när det gäller bostadspolitik definieras den som personer som är 50 år och äldre, medan den inom vården kan avgränsas från 65, 75 eller 80, beroende på sammanhanget. Vanligen, menar Nilsson & Jönson (2009:96), avser man med *äldre* dock personer över 65 år. Det finns skäl att anta att det också gäller för regeringen och Statens kulturråd i satsningen Kultur för äldre, även om de inte explicit uttrycker det. Det är nämligen en förhållandevis vanlig avgränsning som inte sällan förekommer i forskning som gäller äldre (jämför Nilsson 2008:76, 80). Det är också vanligtvis efter 65 års ålder som människor har rätt till äldreomsorg (jämför avsnitt 2.4), och det är en vanlig gräns för äldrepolitiken (se t.ex. proposition 2009/10:116).

Enligt regeringsbesluten för 2011 och 2012 är det emellertid inte äldre i allmänhet som är målgrupp för satsningen, oavsett åldersgränser, utan "äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet". Det framgår av beslutens rubriker, samtidigt som man i beslutens löptext i övrigt bara använder benämningen *äldre*. Ett sätt att se på detta är att *äldre* används som en typ av kortform av den längre "egentliga" definitionen av målgruppen: "äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet". I just regeringsbesluten kan den förklaringen ha viss giltighet, med tanke på att det där finns andra signaler om att satsningen rör vård och omsorg: t.ex. att det finns hänvisningar till äldrepolitiska texter om äldreomsorg (jämför avsnitt 4.3.2), att de tänkta bidragsmottagarna benämns som "landsting, kommuner och privata vård- och omsorgsgivare" och att insatserna ska bygga vidare på tidigare arbete "inom sjukvård eller omsorgsverksamhet".

Samma förklaring kan t.ex. också finnas till att man i vissa lokala projekt kategoriserar sina projektdeltagare generiskt som *de äldre*, och underförstår att de aktuella referenterna har demenssjukdomar eller liknande eftersom de bor på ett särskilt boende för äldre med demenssjukdomar eller liknande, vilket kan ha specificerats tidigt i texten eller vara givet för de tänkta läsarna. Men i andra fall där man gör allmänna påståenden om äldre är det svårare att som läsare uppfatta den generiska kategoriseringen *äldre* som att den underförstått betecknar just äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet. I dessa fall ligger det istället närmare till hands att hitta förklaringar i att det till kategorin *äldre* knyts betydelser om sjukdom och liknande. Ett exempel är t.ex. följande utdrag ur det citat från en skådespelare som återges i exempel (60) ovan:

- (97) En likhet är att både barn och äldre får se något som de inte har valt själva.
[En inspirationsskrift]

Äldre i allmänhet blir förstås inte påtvingade någon kultur på det sätt som påstås i detta exempel, men det kan kanske just äldre inom vård- och omsorgsinstitutioner tänkas bli. I citatet från skådespelaren avses alltså egentligen inte äldre i allmänhet, i betydelsen 'äldre som åldersgrupp', utan en mer specifik grupp än så. Att den generiska beteckningen *äldre* ändå används här, bidrar till en generalisering av äldre i allmänhet, som kan ses som problematisk. Den bidrar till att reproducera diskurser om äldre som beroende, och kanske sjuka och boende på särskilda boenden, allt i linje med grundfiguren av äldre (se avsnitt 2.5). Detsamma gäller även för andra generella uttalanden om *äldre* som görs i materialet. Även om det går att hitta kontextuella förklaringar till den stora dominansen för den generiska kategorin *äldre*, är den alltså inte oproblematiserad eller ointressant ur ett diskursperspektiv.

Som framgår av avsnitt 5.2.6, blir också frågan om målgruppens omfattning föremål för diskussion i satsningens egna texter om den första satsningsomgången. I den externa utvärderingen skriver utvärderaren:

Samtliga fallstudieprojekt som utvärderaren studerat närmare har riktat sig till såväl hemmaboende, friska seniorer som till seniorer inom äldreomsorgen varav endast den sistnämnda är den målgrupp som är uppdragets egentliga mottagare. Individperspektivet har varit svagt till förmån för den kollektiva bilden av vad som karakteriserar gruppen "äldre".
(Oxford Research 2013:28)

Frågan om skillnader inom gruppen äldre kommenterades sedan även i broschyren Vårt att leva för (se exempel 47 i avsnitt 5.2.6 ovan). Av citatet från utvärderaren som återges ovan framgår att satsningen vad gäller målgrupp inte fallit ut riktigt på det sätt regeringen avsett. Det är också tydligt i några av de lokala projektens texter att man har en målgruppsdefinition som är vidare än den som framgår av regeringsbesluten 2011 och 2012 – Animationsprojektet skrev t.ex. i sin ansökan för 2011 (se exempel 54 ovan) explicit att målgruppen definierades som alla över 60 år, oavsett sjukdomar eller funktionsnedsättningar. Det går förstås inte att säga att det är just satsningens skrivna texter som *ligger bakom* att målgruppen mer eller mindre feltolkas av de lokala projekten, men man kan nog sluta sig till att de åtminstone inte i någon större utsträckning *underlättar* en korrekt tolkning.

6.5.3 Kategoriseringen i intertextuell belysning

Analysen i det här kapitlet har visat på en del skillnader mellan hur deltagare, särskilt äldre, kategoriseras i texterna i materialet. En sådan är att man i regeringsbeslut, utlysningar och fördelningsbeslut i princip uteslutande kategoriserar deltagare som *äldre*. Generellt är variationen vad gäller kategorisering liten

i Kulturrådets och regeringens texter, något större i den externa utvärderingen och betydligt mer varierande i de lokala projektens texter. I de lokala projekten växlar man t.ex. mellan att använda *äldre* och *seniorer*, och ibland förekommer också *pensionärer*. En möjlig förklaring till det är att projektens texter är mindre formella och reglerade (jämför avsnitt 4.4). Magnusson (2008) fann att *senior* vid 2000-talets början var ganska ovanligt i tidningstexter, men förekommande i bloggmaterial och andra nättexter. Det tycktes därmed ha en mer informell prägel, vilket kan vara en anledning till fördelningen i mitt material.

I projekten befinner man sig också närmare satsningens faktiska deltagare, och det är också mer troligt att deltagarna själva är en målgrupp för dessa texter än för t.ex. regerings- och fördelningsbeslut. Tidigare forskning, t.ex. Lövgren (2009a), påpekar att man generellt undviker att beteckna människor med benämningar som förknippas med hög ålder. Om regeringens och Kulturrådets texter i högre grad handlar om äldre medan de lokala i något högre grad vänder sig till äldre, så kunde det vara en förklaring till att de lokala projekten är mer benägna att variera sina benämningar och använda kategoriseringar med mer positiva konnotationer. Det kunde också vara en förklaring till att kategoriseringen är mer varierad även i Kulturrådets broschyrer, som har en tänkbar målgrupp i just äldre (jämför avsnitt 4.2.4). En annan förklaring till det sistnämnda faktumet är att man i dessa broschyrer också förhåller sig intertextuellt till en kritisk diskussion om satsningens målgrupp (se avsnitt 5.2.6), och till utvärderarens mer differentierade sätt att kategorisera deltagare.

En annan möjlig förklaring till att kategoriseringen ser ut som den gör i de lokala projekten, är att benämningarna för målgruppen skiljer sig åt inom olika verksamheter. Inom den politiska sfären är, som påpekats ovan, *äldre* en förhållandevis neutral term, som är den dominerande inom äldrepolitiken. De lokala projekten har emellertid inte bara sin hemvist inom den politiska sfären, utan också inom vård- och kultursektorn (jämför de intertextuella relationer som beskrivs i avsnitt 4.3). Det är alltså tänkbart att traditionerna kring kategorisering skiljer sig åt i dessa olika sammanhang.

I de texter som produceras senare i satsningen ökar andelen kategoriseringar som explicit sker utifrån sorteringsgrunderna sjukdom och status inom vård och omsorg. En möjlig tolkning av det är att det är först i de senare texterna, där projekten påbörjats eller redan genomförts och målgruppen består av faktiska personer, blir uppenbart relevant att differentiera mellan olika typer av deltagare, medan man i regeringsbeslut och andra texter som gäller satsningen som helhet åsyftar en mer generisk grupp äldre. Som diskuteras ovan är det också möjligen i regeringsbeslutet och andra tidiga och administrativa texter underförstått att man konsekvent talar om äldre personer inom vård och om-

sorg, medan man i de lokala projekten och hos utvärderaren har varierande målgrupper för ögonen. Mot bakgrund av detta är en tänkbar anledning till variationen mot slutet av satsningen att det helt enkelt är i de lokala texterna man över huvud taget talar om äldre utanför vård och omsorg, medan man i Kulturrådets och regeringens tidiga texter mer konsekvent åsyftar äldre med sjukdomar och vårdbehov.

7. Konstruktioner av kultur för äldre som meningsfullt

I det här kapitlet redovisar jag en analys av hur satsningen Kultur för äldre verbalspråkligt konstrueras som meningsfull, med utgångspunkt i en analysmodell utvecklad av van Leeuwen (2000, 2008), och en tematisk analys av vilka syften som konstrueras för satsningen. Som jag redogör för i avsnitt 3.1 och 3.3, är meningsfullhet något som kan konstrueras språkligt när en viss social praktik, här Kultur för äldre, rekontextualiseras som text. En och samma sociala praktik kan konstrueras som meningsfull på ett flertal sätt, och dessa sätt kan förväntas variera mellan texter och kontexter.

Det finns flera anledningar till att intressera sig just för hur meningsfullhet konstrueras i Kultur för äldres texter. En sådan är att texterna, som nämns i avsnitt 3.3, är av en typ som gör att det *bör* vara en central uppgift att konstruera just meningsfullhet. Satsningen innebär nämligen att något förhållandevis nytt görs, vilket enligt van Leeuwen (2008) föranleder konstruktioner av meningsfullhet. Många av texterna, till exempel de olika besluten, är också av en sådan typ att de bör innehålla konstruktioner av meningsfullhet. Som framgår av avsnitt 2.2 är dessutom frågor om målsättningar, mening och syften centrala för det kulturpolitiska fältet. Detta i kombination med att det, som jag också redogör för i avsnitt 2.2, generellt sett är förknippat med svårigheter att formulera och följa upp mål när det gäller kultur. Det är därför särskilt intressant att undersöka hur konstruktioner av meningsfullhet görs i den här typen av texter.

I det här kapitlet analyserar jag hur satsningen Kultur för äldre språkligt konstrueras som meningsfull, vilket jag ser som en del av hur texterna konstruerar diskurser om äldre och kultur. Dessutom undersöker jag dessa konstruktioner intertextuellt, mot bakgrund av de tidigare redovisade analyserna av texternas

intertextuella relationer. Slutligen diskuterar jag resultaten i relation till några aspekter av svensk kulturpolitik, som de beskrivs i kapitel 2.

I det inledande avsnitt 7.1 nedan beskrivs det analytiska ramverk som används i kapitlet, och i det efterföljande avsnitt 7.2 beskrivs tillvägagångssättet för analysen. Därefter följer resultatredovisning i avsnitt 7.3–7.6, och slutligen finns en sammanfattning och diskussion i avsnitt 7.7. Eftersom ramverket inte tycks ha använts i någon större skala i empiriska studier tidigare (se vidare avsnitt 7.2 nedan), är det också av metodologiskt intresse med en diskussion av ramverkets användbarhet för analys av texter av det slag som analyseras här. Därför finns en avslutande metoddiskussion i avsnitt 7.8 nedan.

7.1 Diskursiva konstruktioner av syfte

I detta avsnitt beskriver jag det ramverk som van Leeuwen (2000, 2008) kallar ”the discursive construction of purpose”, ett ramverk som jag använder som utgångspunkt för min analys av hur satsningen konstrueras som meningsfull. I sin beskrivning av ramverket använder van Leeuwen konsekvent orden *purpose* och *purposeful*. På svenska finns inget ord med samma betydelse som kan användas för att bilda både substantiv och adjektiv. Jag använder därför både *syfte* och olika varianter av *meningsfull*, men menar samma sak.

En grundläggande beskrivning av syfteskonstruktioner är, med utgångspunkt i van Leeuwen (2008), att de uttrycker varför en viss social praktik (inklusive diskursiva praktiker) är meningsfull. Syfteskonstruktioner bär därmed likheter med legitimeringar i en legitimeringsanalys, ett annat ramverk van Leeuwen utvecklat som fått förhållandevis stor spridning bland svenska textforskare (se t.ex. Gustafsson 2009, Sandberg 2013, Westberg 2016, 2017, Helgesson 2017 m.fl.). Likheten mellan de två ramverken påpekas också av van Leeuwen (2008:125) själv.

Både syfteskonstruktioner och legitimeringar tillhör transformationstypen *tillägg* (jämför avsnitt 3.3), och på svenska skulle vi säga att båda svarar på (den ofta implicita) frågan *varför?*. Dock gör van Leeuwen (2008:20) en åtskillnad: syfteskonstruktioner svarar på frågan *what for?* medan legitimeringar svarar på frågan *why?*. För att göra den betydelskillnaden tydlig skulle vi på svenska kanske få uttrycka det som att syfteskonstruktioner svarar på frågan *för vad?*, medan legitimeringar svarar på frågan *av vilken anledning?*. En annan likhet mellan de två ramverken är det teoretiska antagandet att varken legitimitet eller meningsfullhet betraktas som inherenta, utan konstrueras diskursivt (jämför avsnitt 3.1). Frågan om både legitimitet och syfte ”lurar” också alltid i bakgrunden, även om frågan inte alltid explicit ställs eller adresseras.

Den typ av legitimering som ligger närmast syfteskonstruktioner är *instrumentell rationalisering*, där hänvisning sker till mål, nytta eller effekt av en handling. I sin redogörelse för rationaliseringar påpekar dock van Leeuwen flera gånger att alla legitimeringar kräver någon typ av moraliskt värderad komponent för att räknas som legitimeringar, vilket däremot inte gäller för syfteskonstruktioner. Det gör alltså att syfteskonstruktioner *kan* vara legitimeringar, men inte nödvändigtvis är det.

Syfteskonstruktioner, menar van Leeuwen (2008:126–127), konstitueras språkligt av tre delar:

- (a) **den meningsfulla handlingen** (*the purposeful action*), dvs. den handling vars syfte ska konstrueras,
- (b) **syftet** (*the purpose*), som i sig består av en process, en handling eller ett tillstånd, och
- (c) **syfteslänken** (*the purpose link*), dvs. relationen mellan (a) och (b), vilken t.ex. kan uttryckas med en konjunktion som *för*, en ”syftesprocess” som *syftar till* eller *har som mål att* eller med någon typ av metaforisk ekvivalent.

I nästan samtliga exempel van Leeuwen ger, uttrycks såväl den meningsfulla handlingen som syftet och syfteslänken inom en och samma grafiska mening. I mitt material är det dock vanligt förekommande att syfteskonstruktionens olika delar finns i olika grafiska meningar, och jag har valt att inkludera även sådana syfteskonstruktioner i analysen. Det är måhända inget teoretiskt avsteg, men åtminstone en noterbar skillnad mot min syn på syfteskonstruktioner och de exempel van Leeuwen ger.

van Leeuwen delar in syfteskonstruktioner i tre huvudtyper, baserat på de olika sätt som länken, dvs. (c) i uppställningen ovan, konstrueras. Indelningen tar fasta på om syftet med en handling orienteras mot *mål*, *medel* eller *effekt*. Skillnaden mellan dessa huvudtyper kan exemplifieras med följande konstruerade meningar:

- **mål:** Äldre deltar i kulturlivet för att träffa andra människor.
- **medel:** Äldre träffar andra människor genom att delta i kulturlivet.
- **effekt:** Äldres deltagande i kulturlivet gör att andra kan ta del av nya berättelser.

I fallet med de målorienterade syfteskonstruktionerna konstrueras syftet i typfallet som att en handling görs *för att* uppnå ett syfte, medan syftet i de medelorienterade syfteskonstruktionerna konstrueras som en *del av* eller som *inneboende i* handlingen. De effektorienterade syfteskonstruktionerna betraktar på ett sätt handlingen i retrospekt genom att fokusera på vad den resulterade i – antingen det var helt planerat eller inte. Varje huvudtyp kan också delas upp i ett antal typer, som i sig kan delas upp i ett antal undertyper. En översikt över dessa nivåer återfinns i tabell 7.1, där de svenska översättningarna är mina och de engelska originaltermerna återges inom parentes. I min analys nedan förhåller jag mig i första hand till de tre huvudtyperna mål-, medel- och effektorientering. I metodbeskrivningen redogör jag emellertid för alla tre nivåer, för att kunna beskriva de olika sätt som huvudtyperna kan realiseras på.

TABELL 7.1: *Metodöversikt: typer av syfteskonstruktioner*

Huvudtyp	Typ	Undertyp
målorientering (<i>goal orientation</i>)	ospecifik (<i>nonspecific</i>)	explicit (<i>explicit</i>) implicit (<i>implicit</i>)
	specifik (<i>specific</i>)	försiktighet (<i>precaution</i>) förberedelse (<i>preparation</i>) (ev. andra, t.ex. begär)
medelorientering (<i>means orientation</i>)	instrumentell (<i>instrumental</i>)	explicit agent (<i>agentialized</i>) utan explicit agent (<i>deagentialized</i>)
	teknologisk (<i>technological</i>)	nytta (<i>use</i>) potentialitet (<i>potentiality</i>) funktion (<i>function</i>)
effektorientering (<i>effect orientation</i>)	resultat (<i>result</i>) effekt (<i>effect</i>)	

I vissa delar har ramverket visat sig vara svårt att operationalisera med utgångspunkt i van Leeuwens egna beskrivningar. Detta beror ibland på att jag analyserar svenskspråkiga texter medan van Leeuwen analyserar engelskspråkiga dito, och ibland på att van Leeuwens beskrivningar är något knapphändiga. Jag har därför valt att göra vissa egna operationaliseringar, och dessa beskrivs löpande i anslutning till att de olika kategorierna beskrivs i var sitt avsnitt nedan. Vissa delar av ramverket har visat sig inte vara relevanta för de texter jag analyserar, framförallt på grund av att mitt material är annorlunda än det material som ramverket är utvecklat utifrån. Dessa delar nämner jag bara kort och beskriver dem inte vidare. För en fullständig beskrivning av ramverket hänvisar jag till van Leeuwen (2000, 2008).

7.1.1 Målorienterade syfteskonstruktioner

Den första huvudtypen av syfteskonstruktion, målorienterade syfteskonstruktioner, beskriver van Leeuwen som en syfteskonstruktion som är orienterad mot agenten i en handling. Både den meningsfulla handlingen (alltså (a) ovan) och syftet (alltså (b) ovan) ska i sådana syfteskonstruktioner ha samma agent, och om syftet är ett tillstånd ska den som attribueras till det också vara agent i handlingen. van Leeuwen delar in de målorienterade syfteskonstruktionerna i två typer: *ospecifik* och *specifik* typ.

Den ospecifika typen av målorienterad strategi delas i sin tur in i explicit och implicit sådan. Explicita konstruktioner av det här slaget realiseras enligt van Leeuwen (2008:127) i typfallet med ”a purpose clause with ‘to’, ‘in order to’, ‘so as to’ etc.”, vilket på svenska motsvaras av *så att*, *så*, *för* och *för att*. Ett exempel på en sådan syftesformulering i van Leeuwens (2000:72) material är:

- (98) Some teachers come in before the term starts to prepare an attractive setting for the children.

Exemplet ovan har alltså ett explicit uttryckt *to* och samma agent, *some teachers*, i såväl den meningsfulla handlingen som syftet, och syftet kan definitivt knytas samman med aktören.

I implicita syfteskonstruktioner av ospecifik typ, förblir länken mellan den meningsfulla handlingen och syftet implicit. Istället för en syfteslänk kan det t.ex. finnas en temporal konjunktion som går att ersätta med någon sorts ”syftesuttryckande” länk (van Leeuwen 2008:127), men några sådana har jag inte identifierat i mitt material.

Den specifika typen av syfteskonstruktion tycks, utifrån van Leeuwens beskrivning, vara mer eller mindre specifik just för det material van Leeuwen arbetar med: texter om första skoldagen. Typen gäller nämligen syften som tar fasta på *försiktighet* och *förberedelse*, och realiseras genom t.ex. *i händelse av* och *redo att*. Några sådana syfteskonstruktioner finns inte i mitt material, men kan tänkas vara framträdande när det gäller just barn. van Leeuwen (2008) påpekar dock att det också kan finnas andra undertyper av specifika målorienterade syfteskonstruktioner än *försiktighet* och *förberedelse*, t.ex. konstruktioner kopplade till begär eller andra liknande mentala processer. Sådana återfinns inte i hans material, men de finns sådana i mitt. Ett exempel är följande:

- (99) Genom verksamheten vill vi förmedla att kultur oftare måste komma ut till äldre eftersom äldre själva många gånger inte orkar ta sig till kulturaktiviteter.
[ansökan Animationsprojektet 2011]

Här uttrycks alltså en önskan som en mental process: *vi vill*. Jag har kategoriserat sådana syfteskonstruktioner som målorienterade.

Vad gäller samtliga målorienterade syfteskonstruktioner, menar van Leeuwen (2008:127) att agentens agentivitet i den meningsfulla handlingen ska realiseras explicit, antingen i finit eller infinit sats. Det förutsätter att handlingen alltid uttrycks explicit. I mitt material förekommer det också att den meningsfulla handlingen är implicit eller uttrycks en bit bort ifrån syftet. Det rör till exempel ansökningstexterna, där det är underförstått att de syften som konstrueras gäller det projekt man söker pengar för. I ansökningsformulären finns till och med en specifik förtryckt fråga om syfte, ”Vad vill ni uppnå med insatserna?”, och där finns ingen anledning att den meningsfulla handlingen ska uttryckas explicit. Istället uttrycker man det i normalfallet som i exempel (100) nedan:

- (100) Målet är att äldre personer ska bli aktiva genom eget skapande, få en meningsfull vardag med stimulerande innehåll. [ansökan Teaterprojektet]

Jag har valt att se exempel som det ovan som en målorienterad syfteskonstruktion, eftersom syftet, ”äldre personer ska bli aktiva” etc., explicit uttrycks som just *målet*, även om den meningsfulla handlingen, själva projektet, underförstås. På samma sätt har jag tolkat formuleringar där man explicit uttrycker att ett visst syfte är just ett *syfte* eller t.ex. en *ambition*.

Vad gäller betydelsen av målorienterade syfteskonstruktioner säger van Leeuwen (2008:127) att sociala aktörer vilkas handlingar *explicit* konstrueras som meningsfulla genom målorienterade syfteskonstruktioner konstrueras som starka och målmedvetna aktörer. De konstrueras som personer som kan bestämma sig för, och lyckas med att, förändra världen i små eller stora mått, och som personer som kan sätta egna mål och uppfylla dem. I relation till satsningen Kultur för äldre ser jag i första hand de målorienterade syfteskonstruktionerna som intressanta eftersom syftena vid sådana konstruktioner konstrueras som avsiktliga eller önskade resultat av en viss handling, dvs. som uttänkta och medvetna och inte slumpmässiga.

7.1.2 Medelorienterade syfteskonstruktioner

Den andra huvudtypen av syfteskonstruktion är de medelorienterade. van Leeuwen (2008) säger mycket lite om själva huvudtypen medelorienterade syfteskonstruktioner, men desto mer om de två typerna *instrumentell* och *teknologisk*, med sina respektive undertyper. Gemensamt för samtliga medelorienterade syfteskonstruktioner är att fokus ligger på handlingen, alltså det medel som uppnår ett mål. Syftet konstrueras som tätt förknippat med den meningsfulla handlingen.

Den instrumentella typen av medelorientering innefattar syfteskonstruktioner där handlingen konstrueras som ett medel för att nå ett mål och blir ”hence

objectivated [...] by means of nominalization, or by using a process noun or metonym” (van Leeuwen 2008:128). Dessa syfteskonstruktioner kan antingen ha en explicitjord agent, och då uttryckas t.ex. som ”I achieve doing (or being, or having) Y by X-ing”, eller sakna explicit agent, och då uttryckas t.ex. som ”X-ing serves to achieve being (or doing, or having) Y.”

I instrumentella medelorienterade syfteskonstruktioner realiseras syfteslänken typiskt med *by, by means of, through* etc. (van Leeuwen 2008:128), vilket ungefär motsvaras av *genom, genom att och medelst* på svenska. Den meningsfulla handlingen kan också konstrueras som t.ex. *ett sätt, ett verktyg eller en mekanism* för att uppnå syftet.

Vid den teknologiska typen av medelorientering konstrueras syftet som inbyggd i den handling som uppfyller det. Kopplingen mellan handlingen och syftet blir därmed ännu tätare än i de instrumentella medelorienterade syfteskonstruktionerna. Här finns tre olika undertyper, som realiseras på olika sätt. I undertypen *nytta* görs handlingen till ett redskap för att uppnå något annat, som i t.ex. ”registration is used to ...”, eller ett potentiellt sådant, som i ”registration can be used to ...” (van Leeuwen 2008:129). På liknande vis fungerar undertypen *potentialitet*, där syfteslänken realiseras med t.ex. *träna, hjälpa, stötta, bygga, främja* och andra uttryck som tar fasta på främjande eller underlättande. Slutligen finns undertypen *funktion*, där syftet görs till en ofrånkomlig del av handlingen. Som exempel på hur sådana kan ta sig uttryck ger van Leeuwen (2000:75) bl.a. exemplet ”[a]ssembly is a gathering of all or part of the school to worship God”.

Jämfört med de målorienterade syfteskonstruktionerna är den mänskliga påverkan eller agensen mindre i de medelorienterade. Syftena görs inte i lika hög grad till medvetna målsättningar hos en viss aktör, utan görs istället till en del av själva handlingen i sig. När det gäller Kultur för äldre består dessa handlingar vanligen av olika former av kulturutövning, och om en sådan tillskrivs inherent syften är det en intressant aspekt av diskurser om dessa handlingar.

7.1.3 Effektorienterade syfteskonstruktioner

Den sista huvudtypen av syfteskonstruktion, effektorienterade syfteskonstruktioner, understryker resultatet av handlingar. Meningsfullheten beläggs här så att säga ”i efterhand”, alltså i det som kom ur en handling snarare än det som helt och fullt planerades. Här finns två typer, *resultat* och *effekt*, och van Leeuwen behandlar såväl huvudkategorin som de två typerna mycket kortfattat.

Hos van Leeuwen (2008) ges dock ett antal riktlinjer för de språkliga realiseringarna av den här huvudtypen av syfteskonstruktioner. Kärnbetydelsen är att handlingen som konstrueras som meningsfull möjliggör andra aktörers hand-

lingar. Av detta följer att den meningsfulla handlingen och den handling som utgör syftet inte får ha samma agent. Vidare säger van Leeuwen (2008:130) att den typiska realiseringen av syftelänken är t.ex. *so that* och *that way*, vilket på svenska ungefär motsvaras av *så att* och *på det sättet*. Precis som gällande de målorienterade syfteskonstruktionerna, är det vanligt i mitt material att man explicit talar om *resultat* och *effekter*, och jag har betraktat även dessa som effektorienterade syfteskonstruktioner.

7.2 Tillvägagångssätt och materialurval

I tidigare forskning tycks det saknas större och mer systematiska analyser med utgångspunkt i det ovan presenterade ramverket av van Leeuwen (2000, 2008). De kategorier som ingår i ramverket används ibland i samband med legitimeringsanalys, eftersom vissa syfteskonstruktioner bär stora likheter med det som inom legitimeringsanalysen kallas *instrumentella rationaliseringar*. Ett sådant exempel är t.ex. den artikel där van Leeuwen ”lanserar” sin legitimeringsanalys (van Leeuwen 2007), och andra exempel är Mitchler (2015) och Maliko (2012). Ramverket refereras också till emellanåt i samband med allmänna resonemang eller specifika resultat som rör just syfte eller meningsfullhet i texter, men utan att de olika typerna av syfteskonstruktioner nämns eller används (se t.ex. Maier 2011 och Machin & van Leeuwen 2003).

Två studier där ramverket faktiskt tillämpas är Paganoni (2004) och Zaher (2009). I den förstnämnda, Paganoni (2004), redovisas en analys av verksamhetsbeskrivningar från två olika mikrokreditorganisationer. Där görs förvisso en fullständig och förhållandevis systematisk tillämpning, men i mycket liten skala – materialet är bara två korta textutdrag. Den andra studien, Zaher (2009), rör hur våld mellan israeler och palestinier representeras i nyhetsrapportering, och där ingår också meningsfullhet som en del i en transitivitetanalys. Analysen omfattar här ett större material, men själva typerna av syfteskonstruktioner som beskrivs inom ramverket tillskrivs inte i sig någon större vikt, utan den centrala frågan för analysen är om våldet konstrueras som meningsfullt eller inte.

Ett gemensamt drag hos Paganoni (2004) och Zaher (2009) är att de arbetar med förhållandevis begränsade material – den förstnämnda med två korta textutdrag, den sistnämnda med 24 artiklar om sammanlagt 19 500 ord. Analysen av syfteskonstruktioner är nämligen detaljerad och kräver en hel del kontextuell hänsyn, vilket gör att den inte lämpar sig för analyser av allt för stora material. Jag har därför fått avgränsa analysen till ett delmaterial, och då valt samma texter som jag redogör för i avsnitt 6.3 i föregående kapitel. För den här analysen

gör jag dock ytterligare några avgränsningar: jag analyserar bara valda delar av de längsta texterna, dvs. Seniorprojektets projektrapport, utvärderingsrapporten och Kulturrådets två broschyrer, och jag har i urvalet koncentrerat mig på de delar som i högst grad är syfteskonstruerande. Urvalet framgår av tabell 7.2.

TABELL 7.2: *Material för analys av syfteskonstruktioner*

Materialtyp	Aktör	Utlysningår	Övrigt	Ord
regeringsbeslut	regeringen	2011		979
		2013		579
utlysningstext	Statens kulturråd	2011		294
		2013		297
ansökningstext	Animationsprojektet	2011		1 423
		2013		852
	Seniorprojektet	2011		1 277
	Teaterprojektet	2011		1 007
fördelningsbeslut	Statens kulturråd	2011	exkl. bilagor	1 236
		2013	exkl. bilagor	667
projektinformation	Animationsprojektet	2011/13	landstingets webb	229
	Seniorprojektet	2011	landstingets webb, avd. syfte och mål	230
	Teaterprojektet	2011	länsteaterns webb	202
projektrapport	Animationsprojektet	2011		1 808
		2013		7 138
	Seniorprojektet	2011	(avsnitten Inledning och Bakgrund)	1 997
	Teaterprojektet	2011		1 788
utvärderingsrapport	extern konsult	2011	(avsnitten Sammanfattning och Exekutiv sammanfattning)	1 857
broschyr	Statens kulturråd	2011	En inspirationsskrift (avsnitten Förord, Inledning och det första reportaget)	1 558
		2011	Vårt att leva för (inledningsavsnittet)	556

Både Paganoni (2004) och Zaher (2009) gör sina analyser av syfteskonstruktioner på ett förhållandevis induktivt sätt, och använder snarast ramverket hos van Leeuwen (2000, 2008) för att spegla syfteskonstruktionerna i de aktuella materialen än som ett verktyg för att identifiera dem. Jag har gått tillväga

på det omvända sättet, och använt van Leeuwens ramverk som utgångspunkt, och kategoriserat syfteskonstruktioner i de tre huvudtyperna mål-, medel- och effektorientering.

Inledningsvis gjorde jag en pilotundersökning, där jag med utgångspunkt i van Leeuwens ramverk identifierade alla syfteskonstruktioner i en begränsad delmängd av materialet. Den analysen resulterade i en stor mängd syfteskonstruktioner, varav en hel del visade sig vara av sådan karaktär att de inte direkt var av intresse för avhandlingens syfte. Det gällde framförallt syfteskonstruktioner där syften och handlingar var mycket administrativa till sin karaktär. Vid den slutgiltiga analysen avgränsar jag mig därför till att analysera de syftesformuleringar vars meningsfulla handling är tätt knuten till äldre, kultur eller satsningen Kultur för äldre som helhet. Detta gör att jag t.ex. inte analyserar syfteskonstruktioner som de två följande, där syfteslänken är understruken:

- (101) En viktig del av utvärderingen har varit att gå in på djupet och förstå kontexten som projekten verkar i. På så sätt har faktorer som utgör förutsättningar för modellernas genomförande och vilka faktorer som är mindre viktiga eller oväsentliga, kunnat urskiljas. [utvärderingsrapport]
- (102) Det finns en rad kvalitetsmål som syftar till att säkerställa och utveckla god kvalitet i äldreomsorgen och äldrevården. [utvärderingsrapport]

I exempel (101) ser jag det som att syftesformuleringen i första hand handlar om den sociala praktiken utvärdering, medan exempel (102) handlar om vård och omsorg i allmänhet. Dessa analyseras därför inte vidare.

De syfteskonstruktioner som identifieras är i nästa skede föremål för en tematisk analys. Indelningen gör jag med utgångspunkt i vilket syfte som konstrueras, dvs. del (b) i uppställningen i avsnitt 7.1 ovan. Indelningen i teman gör jag induktivt, genom att mikroteman identifieras med utgångspunkt i nyckelord ur syftesformuleringen – t.ex. *delaktighet, skapande, kulturarv, friskvård, hjärnans funktioner* och *kunskap*. Dessa mikroteman abstraherats sedan till större och mer övergripande teman, som slutligen delas in i tre tematiska kategorier (se avsnitt 7.3 nedan). Vissa av de teman som identifieras utesluter jag dock från vidare analys. Det gäller sådana fall där syftet är satsningen eller projektet i sig, t.ex. att det ska fortgå eller spridas. Dessa syfteskonstruktioner är vanliga i de administrativa texterna, och inte intressanta mot bakgrund av analysens övergripande fokus på diskurser om äldre och kultur. Det rör sig till exempel om exempel (103):

- (103) Hösten 2011 sökte Landstinget medel av Kulturrådet för att utveckla projektet på länsnivå. [projektrapport Animationsprojektet 2011]

Syfteskonstruktioner som hör till detta tema behandlas inte vidare i analysen.

I efterföljande avsnitt redovisas resultaten av min analys av syfteskonstruktionerna i materialet. En övergripande bild av resultaten ges i avsnitt 7.3. Därefter följer i avsnitt 7.4–7.6 en fördjupad resultatredovisning som är organiserad efter den tematiska analysen.

7.3 Övergripande analysresultat

Utifrån den beskrivning av syfteskonstruktioner som ges av van Leeuwen (2000, 2008), har jag identifierat 154 syfteskonstruktioner i materialet som uppfyller de kriterier som presenteras i avsnitt 7.2 ovan. Uppdelat på de tre huvudtyperna av syfteskonstruktioner fördelar sig dessa enligt tabell 7.3.

TABELL 7.3: *Resultatöversikt: huvudtyper av syfteskonstruktioner*

Huvudtyp	Antal
Målorientering	46
Medelorientering	64
Effektorientering	44
totalt	154

Utifrån en tematisk analys kan man dela upp dessa syfteskonstruktioner i tre kategorier: sådana där äldres deltagande (och därmed förknippade handlingar) framhävs som nyttiga för kulturen, sådana där kultur (och därmed förknippade handlingar) framhävs som nyttigt för äldre, och sådana där satsningen som helhet motiveras i relation till mål som varken har med kultur eller äldre i sig att göra. För att återknyta till van Leeuwens (2008) begrepp, kan man beskriva dessa tre kategorier på följande vis:

(a) den meningsfulla handlingen	(c) syfteslänken	(b) syftet
Satsningen/äldres deltagande	gynnar	kultur
Satsningen/kultur(projekt)	gynnar	äldre
Satsningen	gynnar	något/någon annat

De två första kategorierna rör alltså i första hand hur temana kultur och äldre samspelar och knyts till varandra i syfteskonstruktioner, medan den sista rör hur satsningen inordnas i relation till andra samhälls- och politikområden.

Av tabell 7.4 framgår hur det totala antalet syfteskonstruktioner fördelar sig på dessa tre tematiska kategorier.

TABELL 7.4: Resultatöversikt: tematiska kategorier av syfteskonstruktioner

Kategori	Antal
Satsningen/äldres deltagande gynnar kultur	8
Satsningen/kultur(projekt) gynnar äldre	80
Satsningen gynnar något/någon annat	66
totalt	154

Nedan presenteras resultaten i tre huvudavsnitt, organiserat efter dessa tre tematiska kategorier. Inom varje kategori ingår i vissa fall underordnade teman, som ges varsina underavsnitt.

7.4 För kulturens skull

Som framgår av tabell 7.4 ovan, är det generellt mycket ovanligt att satsningen konstrueras som meningsfull genom konstruktioner som tar fasta på att kulturen kan gynnas av satsningen Kultur för äldre, varken i allmänhet eller specifikt för att äldre deltar. Det är generellt sett till och med ovanligt att man i materialets syfteskonstruktioner tar fasta på att projekten över huvud taget resulterar i kulturprodukter. Ett fåtal exempel på detta återfinns dock i olika lokala texter:

- (104) Projektet skall mynna ut i turnéer/festival runt om i [län] där många kommer att få ta del av teatern. [ansökan Teaterprojektet]
- (105) Målet var en animerad kortfilm skapad av seniorerna själva. [ansökan Animationsprojektet 2011]
- (106) Projektet har genererat många nya filmer av hög kvalitet som kunnat visas på internationell arena. [projektrapport Animationsprojektet 2011]

I ett fåtal syfteskonstruktioner ser jag specifikt äldres bidrag till kulturen som det framhävda syftet, och samtliga kommer från två av de lokala projekten, Teaterprojektet och Animationsprojektet. Två av dessa lyder:

- (107) Målet med den insatsen var att få äldre delaktiga och tillvarata deras kunskap och minnen. [projektrapport Teaterprojektet]
- (108) Nu ses animation och filmskapande med äldre inte bara som ett lustfyllt tidsfördriv, utan även som en viktig åtgärd för att bevara allas vår historia på ett sätt som är välgörande och stimulerande för de äldre. [projektrapport Animationsprojektet 2011]

I dessa syfteskonstruktioner uttrycks det inte alltid explicit som att äldre ska bidra med dessa aspekter till just *kulturen*, utan det formuleras snarare som ett *bidrag* i mer allmänna ordalag. Det får dock lov att betraktas som ett bidrag som

främst kommer kulturlivet, de aktuella kulturskaparna och/eller den eventuella publiken till del. Intressant nog framhålls det i både exempel (107) och (108) ovan som ett syfte att just tillvarata eller bevara kunskap, historia och minnen, dvs. aspekter av det förflutna. Att det är vanligt att äldre personer associeras med sitt förflutna har tidigare påvisats av t.ex. Weicht (2013:191).

De syfteskonstruktioner som på något sätt konstruerar meningsfullhet genom att satsningen bidrar till kulturen är så få, bara åtta stycken, att det är svårt att tala om mer eller mindre typiska drag hos dem. De varierar med avseende på om de uttrycks med mål-, medel- eller effektorienterade konstruktioner – exempelvis hör exempel (107) till typen målorientering, medan exempel (106) hör till typen effektorienterad konstruktion. En likhet mellan samtliga belägg är dock att de återfinns i texter från lokala projektägare, såväl ansökningstexter som projektrapporter. Liknande formuleringar saknas däremot i texterna från regeringen, Kulturrådet och den externa utvärderaren.

7.5 För äldres skull

De flesta syfteskonstruktionerna i materialet tillhör den kategori där satsningen, projekten eller kultur i allmänhet istället konstrueras som meningsfullt för äldre, 80 av 154 syfteskonstruktioner. Det är den vanligaste kategorin hos alla aktörer förutom den externa utvärderaren. I typfallet uttrycks de med medel- eller effektorienterade syfteskonstruktioner, och det är sällsynt att de explicit konstrueras som mål genom målorienterade syfteskonstruktioner.

Syfteskonstruktioner av den här kategorin fördelar sig över två teman: ett som tar fasta på psykosociala faktorer som på olika sätt kan kopplas till livsglädje, och ett som på ett mer medicinskt sätt rör hälsa i bemärkelsen fysisk och psykisk funktion. Dessa behandlas i avsnitt 7.5.1 respektive 7.5.2.

7.5.1 Som livskvalitet för äldre

Den enskilt vanligaste temat för syften i materialet har att göra med saker som känsla av meningsfullhet, glädje, självförtroende och samhörighet med andra. Kort sagt: sådant som inte sällan benämns som *livskvalitet*. Det finns ett fyrtiotal syfteskonstruktioner på detta tema i materialet, och de förekommer i texter från alla inblandade aktörer. Allra vanligast är de dock hos Statens kulturråd och de lokala projekten.

Detta tema etableras redan i regeringsbeslutet, genom följande formulering:

- (109) Det bidrar till en ökad känsla av välbefinnande och meningsfullhet hos de äldre.
[regeringsbeslut 2011]

Denna formulering rekontextualiseras sedan, som jag visar i avsnitt 5.2.3, i flera texter i materialet. Det är en anledning till att antalet syftesformuleringar på det här temat är stort. Men det är inte den enda, för det finns också en stor variation i hur syfteskonstruktionerna på detta tema är formulerade. I vissa av dem tillskrivs syftena ganska allmänna handlingar, som *vara aktiv tillsammans* i exempel (110), medan de i andra tillskrivs specifika handlingar, som *att måla tillsammans* i exempel (111). Generellt är det dock vanligt att man betonar samvaro med andra, både i handlingen och i syftet.

- (110) Genom att vara aktiva tillsammans har de också roligt tillsammans.
[projektrapport Teaterprojektet]
- (111) Att måla tillsammans blir ett enkelt sätt att skapa samhörighet, säger hon.
[broschyren En inspirationsskrift]

Syften på detta tema konstrueras i typfallet med *genom* eller *ett sätt att*, som i exempel (110) och (111) ovan, och utgör därför medelorienterade syfteskonstruktioner. Det konstrueras därmed i första hand som en egenskap hos satsningen och kulturaktiviteterna att de bidrar med syften som glädje, meningsfullhet och andra aspekter av livskvalitet, även om också effektorienterade syfteskonstruktioner förekommer.

Av den här typen finns dessutom en liten grupp med fem exempel som handlar om att syftet med handlingen är att de äldre på olika sätt ska utvecklas. Då rör det t.ex. sociala färdigheter, fantasi, kreativitet och att ”upptäcka nya sidor hos sig själv”. Ett exempel följer i (112):

- (112) Samtidigt som samspel och sociala färdigheter utvecklas, stärker det även självförtroendet hos såväl de äldre som personalen. [projektrapport Teaterprojektet]

Syfteskonstruktioner på temat utveckling är inte i sig särskilt framträdande i materialet som helhet, men de utgör en intressant kontrast mot exempel (107) och (108) ovan, vilka framförallt tar fasta på det förgångna. De visar att det också finns mer framtids- och utvecklingsorienterade syften i materialet och att diskurser om det förgångna inte är de enda. Både de exempel som tar fasta på framtid och dåtid formuleras i hög grad från samma lokala projekt, nämligen Animationsprojektet och Teaterprojektet.

7.5.2 För äldres hälsa

Nästan lika många syfteskonstruktioner som gäller temat äldres livskvalitet, gäller temat äldres fysiska och psykiska funktion och välmående, det som snarast fångas av det vardagliga förståelsen av *hälsa* (jämför avsnitt 2.3). Uttrycken för förbättrad hälsa varierar från mycket specifika formuleringar, som i exempel

(113) och (114) nedan, till mycket vaga, t.ex. det vid det här laget bekanta *positiva hälsoeffekter* i exempel (115). Syftena knyts inte alltid explicit till äldre, men kopplingen underförstås genom att syfteskonstruktionen gäller satsningen och dess målgrupp.

- (113) Samtal kring konst minskar användandet av lugnande medel [...].
[broschyren Värt att leva för]
- (114) Måleri, bild och bildterapi påverkar hjärnans belöningssystem på ett positivt sätt. [broschyren Värt att leva för]
- (115) Vi vet också att ett aktivt och kulturellt rikt liv ger positiva hälsoeffekter.
[broschyren En inspirationsskrift]

Syften på detta tema kan handla både om att förebygga sjukdomar som demens, och om att förbättra funktioner hos (får man anta) personer som redan är sjuka. Formuleringen i exempel (115) rekontextualiseras, som framgår av avsnitt 5.2.3, i flera av texterna i materialet. Det är en anledning till att exemplet i den här kategorin är förhållandevis många.

Som framgår av de tre exemplen ovan är det också olika handlingar eller tillstånd som tillskrivs dessa syften; från specifika aktiviteter som *samtal kring konst* till allmänna tillstånd som ”ett aktivt och kulturellt rikt liv”. Dessa syften uttrycks i typfallet i medelorienterade syfteskonstruktioner. De förekommer också i effektorienterade konstruktioner, men så gott som aldrig i målorienterade. Hälsoeffekter konstrueras med andra ord inte som ett explicit mål, utan som en följd och en effekt av kulturaktiviteter som i stor utsträckning är inherent i kulturaktiviteten, eller som en effekt som kan konstateras i efterhand men inte nödvändigtvis var planerad.

7.6 Som medel för andra mål

Som analysen i avsnitt 4.3 visar, kopplas satsningen Kultur för äldre intertextuellt till en rad andra samhällsdiskurser: kulturpolitik, äldreomsorg, med flera. Till vissa av dessa domäner knyts satsningen också genom de syften som konstrueras i texterna. I 66 av 154 syfteskonstruktioner konstrueras satsningen som meningsfull i relation till mål som i sig ligger utanför kultur- och äldreområdet, i typfallet något av temana demokrati och delaktighet, inblandade yrkesgrupper eller andra samhällsinsatser.

Gemensamt för denna kategori syfteskonstruktioner är att de nästan aldrig återfinns i effektorienterade syfteskonstruktioner. Det kan höra samman med att den effektorienterade typen av syfteskonstruktioner är något vagt beskrivna hos van Leeuwen (2000, 2008) och därför mindre självklara att kategorisera (se

avsnitt 7.8), men det finns också argument för att det är ett rimligt analysresultat. De syften som konstrueras inom denna tematiska kategori gäller ofta sådant som är svårt att inom ramen för satsningen visa faktiska effekter av, vilket skulle kunna vara en anledning till att effektorienterade syfteskonstruktioner sällan förekommer inom denna kategori.

7.6.1 Som en demokratifråga

Som framgår av avsnitt 4.3.2, är referenser till de nationella kulturpolitiska målen vanliga i alla materialtyper, och då särskilt till det mål som säger att ”alla ska ha rätt till kultur”. Det tema som aktualiseras i denna kulturpolitiska målformulering, demokrati och delaktighet, konstrueras också som syfte i alla materialtyper. Det har sannolikt att göra med att det ingår i den övergripande syftesformuleringen i regeringsuppdraget, som lyder:

- (116) Syftet med bidraget är att främja äldre människors delaktighet i kulturlivet. [regeringsbeslut 2011]

I syfteskonstruktioner på det här temat finns en oftast implicit, men ibland också explicit, intertextuell koppling till de nationella kulturpolitiska målen. Vanligen är det genom målorienterade syfteskonstruktioner detta tema uttrycks, antingen genom *för att* (exempel 117) eller genom att man explicitgör att det är fråga om just ett mål (exempel 118):

- (117) 30 miljoner fördelades i stöd för att främja äldre människors delaktighet i kulturlivet [...]. [broschyren En inspirationskrift]
- (118) Målet med den insatsen var att få äldre delaktiga och tillvarata deras kunskap och minnen. [projektrapport Teaterprojektet]

Det är inte helt entydigt *varför* äldre ska vara delaktiga, bortsett från att det finns ett nationellt kulturpolitiskt mål som säger att alla ska få vara delaktiga. Men med tanke på att texterna på flera sätt uttrycker att kultur ger hälso- och livskvalitetseffekter för den enskilde, ligger det närmast till hands att anta att det i första hand är för individens egen skull, eller möjligen för samhällets skull utifrån någon typ av demokratiideal. Det är åtminstone svårt att tolka dessa formuleringar som att delaktigheten skulle vara för kulturlivets skull. Det antagandet stärks av att det ibland formuleras som t.ex.:

- (119) Vi främjar på så vis allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor. [broschyren En inspirationskrift]

I formuleringar som dessa, där upplevelser, bildning och förmågor framhävs, gäller det tydligt individen snarare än något annat.

Temat delaktighet är relativt sett vanligt hos alla aktörer, men mindre hos lokala projekt. Sett till kontexten är det kanske inte helt oväntat, med tanke på att de lokala projektens anknytning till de nationella kulturpolitiska målen sannolikt inte är lika stark som regeringens och Kulturrådets. I de lokala projektens texter är inte heller de explicita kopplingarna till nationell kulturpolitik lika konsekvent förekommande som i regeringens och Kulturrådets (jämför avsnitt 4.3.2).

7.6.2 För olika yrkesgruppers skull

Det förekommer att man i materialet konstruerar det som ett syfte att genomföra satsningen och dess aktiviteter för olika yrkesgruppers skull. Det kan röra såväl bättre arbetsmiljö som utvecklings- och karriärmöjligheter, och både vård- och omsorgspersonal och kulturarbetare. Gruppen vård- och omsorgspersonal lyfts t.ex. fram i följande syfteskonstruktioner:

- (120) Å andra sidan är en sidoeffekt av projekten de utvecklingsmöjligheter för vård- och omsorgspersonal som skapats. [extern utvärdering]
- (121) Samtidigt som samspel och sociala färdigheter utvecklas, stärker det även självförtroendet hos såväl de äldre som personalen. [projektrapport Teaterprojektet]
- (122) Kulturaktiviteter i allmänhet och musik, musikterapi, dans och konst i synnerhet – om det inkluderas i de dagliga rutinerna i äldreomsorgen – kan bidra till många positiva effekter för den äldre och för personalen och den arbetsmiljö inom vilken de verkar. [projektrapport Seniorprojektet]

När man framhåller effekter för vård- och omsorgspersonals skull, sker det ibland, men inte alltid, genom att de grupperas tillsammans med de äldre (se exempel 121 och 122). Ofta framhävs det också just som en *sidoeffekt*, som i exempel (120), snarare än en huvudsaklig sådan.

Det händer också att man konstruerar syften som rör kulturarbetare, som i följande exempel:

- (123) Projekten har inspirerat professionella kulturskapare att hitta nya miljöer att verka inom [...]. [utvärderingsrapport]

Syfteskonstruktioner på detta tema saknas helt i texter från regeringen och Kulturrådet, och återfinns framförallt hos lokala projekt. Vad gäller fördelar för vård- och omsorgspersonal är det sannolikt just på lokal nivå som positiva effekter för vårdpersonal blir både möjliga att upptäcka och relevanta att framhålla, eftersom det är i den praktiska verksamheten vårdpersonal ingår. Varken regeringen, åtminstone inte kulturdepartementet, eller Kulturrådet har ansvar för eller starkt intresse av arbetsmiljön inom vården och omsorgen, och det

ingår inte heller som en del av satsningen Kultur för äldre, så som den formuleras i regeringsbesluten. Ägarna av de lokala projekten, som ofta är landsting eller kommuner, har emellertid ganska stort intresse av just det. Detsamma gäller delvis frågan om att framhålla fördelar för kulturarbetare. Kulturarbetares arbetsituation och karriärmöjligheter är visserligen en angelägenhet för såväl landsting och kommuner som regeringen och Kulturrådet. Men hos de lokala projekten kan man se det som en fråga som hör samman med regional utveckling och kulturpolitik, vilket man i flera lokala projekt också intertextuellt tar förankring i (se avsnitt 4.3.2).

Syften om yrkesgruppers situation konstrueras framförallt i medelorienterade syfteskonstruktioner, alltså som en följd som är nära knuten till satsningen.

7.6.3 Som en insats för övriga delar av samhället

Slutligen finns ett antal syfteskonstruktioner som tematiskt hålls samman av att de konstruerar Kultur för äldre som en form av samhällsinsats i vidare bemärkelse. De flesta av dessa rör ökad kunskap, kompetensspridning och förändrade attityder gentemot äldre, som i följande exempel:

- (124) [Projektet] Visar att äldre är viktiga och att trots sin höga ålder, sjukdom och krämpor har mycket kvar att bidra med. [ansökan Animationsprojektet 2011]
- (125) [Målet är] att öka kunskap om kulturens betydelse för hälsa och välbefinnande. [projektinformation Seniorprojektet]

I en mindre grupp syfteskonstruktioner, som alla kommer från Seniorprojektet, konstrueras det som ett syfte att minska kostnader för vård och omsorg. Ett exempel är följande, som ingår i en kedja av syfteskonstruktioner, där man först konstruerat det som ett mål att förbättra äldre människors tillvaro, och sedan konstruerar följande syfte:

- (126) Aktiva, stimulerade och synliggjorda äldre bör innebära minskade kostnader för vård och omsorg. [projektinformation Seniorprojektet]

En övervägande majoritet av syfteskonstruktioner av den här typen, om satsningen som en mer generell samhällsinsats, kommer från de lokala projektens olika texter, särskilt från Animationsprojektet och Seniorprojektet. Syfteskonstruktioner på detta tema uttrycks i både mål- och medelorienterade konstruktioner, men mycket sällan i effektorienterade.

7.7 Summering och resultatdiskussion

I det här kapitlet har jag med hjälp av van Leeuwens (2000, 2008) ramverk och en tematisk analys analyserat hur satsningen Kultur för äldre språkligt konstrueras som meningsfull. I denna avslutande diskussion sammanfattas analysresultaten, och diskuteras i relation till svensk kulturpolitik så som den beskrivs i avsnitt 2.2 och i relation till den beskrivning av materialets intertextuella karaktär som ges i kapitel 5.

7.7.1 Syfteskonstruktioner: teman och språkliga uttryck

Oavsett med vilka språkliga medel det sker, så finns en gemensam nämnare mellan i stort sett alla formuleringar där Kultur för äldre konstrueras som en meningsfull satsning: de bygger på att kultur ska användas för att förbättra livet för äldre eller uppnå olika typer av samhällsliga mål. Det omvända, att t.ex. satsningen i stort eller specifikt målgruppen äldre skulle berika kulturlivet, vore förstås också ett tänkbart sätt att konstruera meningsfullhet. Men givet ramarna för satsningen – att den finansierats inom ramen för en äldrepolitisk budget och att den inordnas under en större satsning på kultur och hälsa – är det kanske ett förväntat resultat att det sällan görs. Man kan också se det som att satsningens namn, *Kultur för äldre*, betyder just kultur för äldres skull.

Samtidigt kan det betraktas som en aning anmärkningsvärt att det är vanligare att man konstruerar syften som t.ex. effekter för vårdpersonal, kulturarbetare och regional utveckling osv., än att man konstruerar syften som rör kultur och konstnärliga värden. Detta trots att arbetsmiljö och regional utveckling i relation till satsningen får ses som förhållandevis perifera eller underordnade teman jämfört med kultur.

En delförklaring till att temana fördelar sig så som de gör i syfteskonstruktionerna kan också möjligen hämtas i den politiska kontext som texterna är skrivna i. Man tänka sig att de syften som ofta konstrueras i texterna, om äldres liv och hälsa och olika fördelar för samhället i stort, också är de syften som i den samhällskontext vi lever i också har störst legitimitet. Kulturen har som politisk fråga förmodligen svårt att konkurrera med frågor om hälsa. Som framgår av avsnitt 2.2 har kulturpolitik typiskt också organiserats så att man kunnat finansiera kultur med medel från andra politikområdens budgetar, och då särskilt från sådana politikområden som vid tillfället står högre på den politiska agendan. Kultur för äldre finansierades också på ett sådant sätt, med medel från utgiftsområdet "Hälsovård, sjukvård och social omsorg" (se avsnitt 2.1). Som diskuteras i avsnitt 2.3 står hälsofrågor också förhållandevis högt

på agendan idag, och förknippas med ett visst signalvärde (se t.ex. Johannisson 2008, Sigurdson 2014). Det är förstås viktigt för alla verksamheter inom offentlig sektor att skattebetalarna ser verksamheten som legitim och angelägen, och som Svensson & Tomson (2016a) påpekar, är det kanske svårare att konstruera legitimitet med utgångspunkt i vissa teman än andra:

I en tid och på en plats där effektivitet och rationalitet står som icke-ifrågasatta samhällsideal, har det blivit problematiskt att enbart legitimera sin verksamhet med hänvisning till konstnärliga ideal eller ens med argument kopplade till demokratisering och jämlikhet. (Svensson & Tomson 2016a:308)

Att relationen mellan kultur och hälsa framförallt går i en riktning, nämligen i den att kulturen ska bidra till hälsa, diskuteras också av Sigurdson (2014:46). Han beskriver det som att hälsa har ett egenvärde idag, vilket bl.a. tar sig det uttrycket att ”frågan om kulturen kan bidra till hälsan är vanligare än den motsatta, nämligen om hälsan kan bidra till kulturen”. Lite tankeväckande frågar Sigurdson också retoriskt:

Men kanske är det därför det är bra att hålla sig i trim, eftersom man då förmår sjunga bättre i kör eller måla fler tavlor eller läsa fler kulturartiklar?
(Sigurdson 2014:46)

Det perspektiv som framkommer i citatet, att hälsa kunde vara viktigt för kulturens skull, är för all del en möjlig tolkning av relationen mellan kultur och hälsa, men knappast en som texterna i Kultur för äldre ger uttryck för. Här tycks det istället vara individens hälsa som står i fokus (jämför avsnitt 7.6.1 ovan).

Vad gäller kultur och kulturpolitik finns det, som diskuteras i avsnitt 2.2, generella svårigheter med att visa på effekter och måluppfyllelse. Vissa aspekter av kultur, till exempel konstnärlig kvalitet, är svåra eller omöjliga att mäta, och dessutom är det svårt att fastställa orsakssamband i en kulturpolitisk kontext (jämför Myndigheten för kulturanalys 2012:9). Att formulera syften som har med kulturella och konstnärliga värden blir kanske därför också underordnade sådana som på ett tydligare sätt signalerar effektivitet och rationalitet: t.ex. hälsa, bättre arbetsmiljö och minskade vårdkostnader.

Den politiska och samhälleliga kontexten kan också förklara en del av variationen i hur syftena konstrueras rent språkligt, så som de framträder med utgångspunkt i van Leeuwens (2000, 2008) beskrivning av syfteskonstruktioner. De tematiska kategorier av syften som är svåra att faktiskt mäta inom ramen för satsningen och projekten, t.ex. hälsoeffekter (jämför utvärderarens kommentarer som återges i avsnitt 2.1 och 5.2.6), uttrycks i första hand i medelorienterade syfteskonstruktioner. Genom sådana framstår effekterna som en mer

eller mindre inherent del av aktiviteterna, och således möjligen som förhållandevis självklara faktum som inte explicit behöver understödjas med särskilda undersökningar eller argument. Hade dessa syften istället uttryckts i målorienterade konstruktioner, så hade de på ett tydligare sätt förpliktigt till utvärdering. Målorienterade syfteskonstruktioner förekommer t.ex. vad gäller frågan om delaktighet, något som är ganska lätt att påvisa med hjälp av besöksstatistik och deltagarlistor. Kulturinstitutioner för sannolikt redan sådan statistik, och för nya projekt utanför kulturinstitutionernas ramar kan man kanske hänvisa till att man helt enkelt engagerat deltagargrupper som inte fanns tidigare. För att uttrycka det krasst skriver man kanske ogärna att man satsar på kultur *för att* äldre ska äta behöva mindre medicinering, medan man däremot kan tänka sig att uttrycka det som att kultur *kan minska* tabletanvändning. Det sistnämnda sättet förpliktigar inte, men konstruerar trots det den meningsfullhet som behöver uttryckas.

7.7.2 Syfteskonstruktioner i intertextuell belysning

Det finns skillnader i hur syften konstrueras i materialets olika texter, något som berörts på flera ställen i resultatredovisningen ovan. Regeringen och Kulturrådet konstruerar mer tematiskt sammanhållna syften i sina olika texter, och meningsfullhet konstrueras framförallt med utgångspunkt i äldres hälsa, frågan om delaktighet och i viss mån äldres livskvalitet. Som framgår av resultatredovisningen, består flera av syfteskonstruktionerna av formuleringar som rekontextualiseras i texterna, i mer eller mindre transformerad form. Dessa texters tätare kontextuella och intertextuella relationer ligger sannolikt bakom att syfteskonstruktionerna är likartade i regeringens och Kulturrådets texter.

I texterna från de lokala projekten är spridningen större vad gäller teman. Här förekommer också temana arbetsmiljö och andra frågor som rör vård- och omsorgspersonal och kulturarbetare, liksom också andra samhällsfrågor som attitydförändringar och liknande. En förklaring till att syfteskonstruktioner på dessa teman finns i de lokala texterna är sannolikt att man har delvis andra intressen för ögonen än regeringen och Kulturrådet. Regional utveckling, försörjning för länets kulturarbetare och vårdpersonalens arbetsmiljö är viktiga frågor för regioner och kommuner, vilket också avspeglar sig i projektens texter. För att återknyta till frågan om legitimitet, är det möjligen också viktigt för de lokala projekten att lyfta fram värden som dessa för att vinna legitimitet i relation till *sina* väljare och medborgare. Den faktorn pekar Blomgren & Johannisson (2015) på i sin studie av regionala kulturplaner, där de diskuterar just regionernas behov av att legitimera sin kulturpolitik i olika läger:

både gentemot staten, för att erhålla medel, men även för att erhålla legitimitet inåt i regionen och gentemot kommuner, kulturliv och civilsamhälle samt gentemot medborgarna. (Blomgren & Johannisson 2015:11)

Kanske har de faktiska personer som producerar texterna i de lokala projekten också mindre kännedom om och förankring i nationell kulturpolitik och den större satsningen på kultur och hälsa, två domäner som influerar syfteskonstruktionerna i materialet.

Noterbart är också att samtliga fall där satsningens meningsfullhet konstrueras med utgångspunkt i att kulturen gynnas kommer från lokala projekt och saknas helt i regeringens, Kulturrådets och utvärderarens texter. Som diskuterades ovan är det kanske inte väntat att det generellt skulle vara ett starkt tema i materialets syfteskonstruktioner, men man kunde ändå tänka sig att alla aktörer har ungefär lika stora incitament att framhålla bidrag till kulturen. Tänkbara anledningar till att man trots det bara gör det i de lokala projekten är t.ex. att det är först i de faktiska projekten, där kultur faktiskt skapas, som fördelarna även för kulturens skull blir tydliga. Med utgångspunkt i den intertextuella analysen kan man slutligen också hitta en förklaring i det faktum att kultur inte lyfts som ett syfte i regeringsbesluten, de texter som tydligast influerar andra texter i textkedjorna, och då i synnerhet Kulturrådets och utvärderarens texter. Det är hur som helst varken givet eller självklart att syfteskonstruktionerna tematiskt ska fördela sig på det här viset – det finns inget som motsäger att Kulturrådet, som ju verkar just för kulturen i Sverige, i åtminstone någon av sina texter skulle framhäva syften som i första hand rör kultur.

De tre lokala projekt som undersöks här tenderar också delvis att skilja sig åt något vad gäller de syften som konstrueras, om inte tematiskt så åtminstone genom vilka ordalag syftena kläs i. Teaterprojektet tenderar till exempel att uttrycka temat äldres hälsa med ordet *friskvård*, ett tema som också blir tydligt i analysen av rekontextualiserade formuleringar (se avsnitt 5.2.5). Animationsprojektet utmärker sig t.ex. vad gäller temat samhällsnytta, både genom att antalet syfteskonstruktioner på det temat jämförelsevis är stort och genom att det finns en förhållandevis stor variation på vilka aspekter av samhällsnytta som framhålls. Seniorprojektet utmärker sig slutligen inte stort åt något håll, förutom genom att framhålla minskade kostnader för vård och omsorg. Syfteskonstruktionerna i projektets texter ligger i övrigt tematiskt sett ganska mycket i linje med regeringen och Kulturrådet. Som tidigare analyser visar, inte minst i kapitel 5, tenderar de lokala texterna framförallt att ha intertextuella relationer till andra texter inom samma lokala projekt. Mot bakgrund av det är det väntat att de olika projekten skiljer sig åt sinsemellan. Att Seniorprojektets syfteskonstruktioner liknar regeringens och Kulturrådets kan bero på att projektet var

en föregångare, och därför kan ha influerat de syfteskonstruktioner som finns i regeringens och Kulturrådets texter (jämför avsnitt 2.1 och 4.1).

Syfteskonstruktionerna skiljer sig alltså tematiskt sett åt dels mellan de texter som gäller satsningen som helhet och de som gäller lokala projekt, dels i viss mån mellan texterna från de tre olika lokala projekten. Däremot finns det inga systematiska skillnader mellan de materialtyper som primärt riktar sig till professionella mottagare och sådana som också riktar sig till lekmanmottagare – något som hade varit tänkbart, mot bakgrund av att texterna där passerar rekontextualiseringsgränser (jämför avsnitt 3.3). Textförfattare och intertextuella relationer tycks alltså påverka syfteskonstruktionerna i högre grad än texternas tänkta mottagare.

7.8 Metoddiskussion

Som jag påpekar i avsnitt 7.2, är analysen med utgångspunkt i van Leeuwens ramverk förhållandevis oprövad, åtminstone mig veterligen. Det kan därför vara av intresse med en diskussion av tillämpningen av ramverket.

På vissa sätt kan mina resultat peka på att det finns en rimlighet i ramverkets indelning i huvudtyper av syfteskonstruktioner. Utifrån kontexten är de resultat jag fått nämligen i hög grad rimliga, och jag har kunnat hitta förklaringar till dem med hänvisning till texternas kontext(er). Till exempel finns det mycket få effektorienterade syften om samhällsförbättring, vilket är en typ av effekter som vore svåra att visa just effekter av.

Det finns skillnader mellan van Leeuwens texter om första skoldagen och mina texter om kulturinsatser för äldre. En uppenbar sådan är att texterna handlar om, och i viss mån kanske riktar sig till, personer av diametralt olika ålder. van Leeuwen är inte särskilt utförlig i redogörelsen för sitt material, men av exemplen att döma tycks texterna i hans material i allmänhet också vara riktade mot föräldrar eller barn snarare än professionella, medan mina texter ofta har en mer specialiserad läsekrets. Hans texter tycks inte heller vara administrativa på det sättet vissa av mina texter är, utan mer populärt formulerade. Denna skillnad tar sig uttryck på flera sätt som påverkar analysen. Ett sådant är att syfteskonstruktioner i mitt material ofta är explicit uttryckta med t.ex. *syftet är* eller *en effekt är*, medan sådana samband hos van Leeuwen tycks vara mer implicita. Denna skillnad är inte omöjlig att överbrygga, men kräver i viss mån att man omarbetar ramverkets definitioner för hur de olika typerna av syfteskonstruktioner tar sig uttryck.

En annan skillnad mellan mitt material och de texter van Leeuwen analyserar är att texterna i mitt material är skrivna på svenska, medan van Leeuwens

är skrivna på engelska. Som nämns i avsnitt 7.2 har jag själv letat svenska motsvarigheter till de uttryckssätt som redovisas av van Leeuwen, vilket varit förhållandevis oproblemiskt.

En del typer av syfteskonstruktioner som beskrivs i ramverket, särskilt undertyperna försiktighet och förberedelse, tycks vara färgade av att van Leeuwens texter rör just barn och skolgång. För min del har det förstås varit ganska oproblemiskt att helt enkelt bortse från just dessa undertyper, eftersom de ändå inte förekommer i mitt material. Men kanske kan det finnas andra typer av syfteskonstruktioner som är typiska för andra material, och som jag kan ha missat i min analys.

I vissa delar är van Leeuwen kortfattad i sina beskrivningar. Det gäller till exempel huvudtypen effektorientering, som är ganska styvmoderligt behandlad hos van Leeuwen (2000, 2008). I min analys hittar jag också förhållandevis få sådana syfteskonstruktioner. Det kan förstås bero på att de de facto är få, och dessutom finns ingen förväntan att fördelningen mellan de olika typerna av syfteskonstruktioner ska vara jämn. Men det kan förstås också bero på att van Leeuwens knapphändig beskrivning gör dessa syfteskonstruktioner svårare att identifiera.

Den grundläggande definitionen av en syfteskonstruktion i van Leeuwens ramverk anger att en syfteskonstruktion består av tre delar. Som jag nämner i avsnitt 7.1 ovan, tycks dessa delar också i hög grad förväntas vara explicita. Jag har valt att inkludera syftesformuleringar där den meningsfulla handlingen förblivit underförstådd, i de fall där det ändå uttrycks ett artikulerat syfte och man lätt kunnat härleda vilken handling som syftet kopplas till. Ett sådant exempel finns t.ex. i exempel (124) i avsnitt 7.6.3 ovan. Man kan förstås ändå ifrågasätta om detta är ett heltäckande sätt att ta reda på hur nyttan eller syftet med en viss social praktik konstrueras i texter, och jag vill nog hävda att det inte riktigt är det. Det finns säkerligen också andra formuleringar som kan tolkas som att de konstruerar syften för en viss handling, men som inte faller inom ramen för en syfteskonstruktion enligt van Leeuwens definition.

På ett mer övergripande plan finns också en svårighet, eller åtminstone en oklarhet, som har att göra med abstraktionsnivå. van Leeuwen (2000, 2008) gör ingen åtskillnad mellan syfteskonstruktioner som gäller t.ex. att i allmänhet gå i skolan och syfteskonstruktioner som t.ex. gäller att specifikt gå till lunchmatsalen på led. Man kan se det som att van Leeuwen inte gör någon åtskillnad mellan olika "nivåer" av social praktik, utan uppmärksammar *alla* syftesformuleringar i sina texter. Detsamma gäller f.ö. också för legitimeringsanalysen (jämför Gustafsson 2009:235). En anledning till det är förmodligen att van Leeuwen i första hand intresserar sig för sociala aktörer när han gör sina

analyser, och med ett sådant fokus spelar det mindre roll vilken praktik aktören är inblandad i. Jag är emellertid mer intresserad av hur vissa sociala praktiker konstrueras som meningsfulla, och då blir frågan om abstraktionsnivå kanske viktigare. Det är ju möjligt att t.ex. mer specifika och konkreta handlingar konstrueras som meningsfulla på ett sätt, medan mer övergripande och abstrakta konstrueras som meningsfulla på ett annat sätt. van Leeuwen erbjuder inga redskap för att hantera detta i analysen, och jag har inte heller undersökt saken på något systematiskt vis mer än att jag i resultatredovisningen löpande kommenterat vilka typer av handlingar som konstrueras som meningsfulla på de olika sätten. Det är inte självklart hur en sådan analys kunde göras på ett systematiskt vis, men det vore en välkommen vidareutveckling av ramverket.

Sammanfattningsvis är analysen av syfteskonstruktioner utifrån van Leeuwens ramverk inte problemfri, men den har sina styrkor. Precis som alla analysmetoder och ramverk fångar den vissa aspekter, kanske på bekostnad av andra. Jag tycker att den fungerat förhållandevis väl för att identifiera och analysera hur meningsfullhet konstrueras, genom att den blottlagt mer underliggande perspektiv på hur relationen mellan syftet och det som görs meningsfullt konstrueras. Dessa aspekter av syfteskonstruktionerna hade förmodligen inte framträtt om jag gjort analysen på något annat sätt. Gentemot legitimeringsanalysen har den också den fördelen att den inte kräver kopplingar till värderingar, en aspekt av legitimeringar som t.ex. kan vara problematisk i relation till historiska texter (jämför den diskussion som förs av Gustafsson 2009).

8. Kultur för äldre i bild

Kapitel 5–7 ovan har behandlat olika aspekter av verbalspråket i texterna från Kultur för äldre: rekontextualiseringar, kategoriseringar av deltagare och syfteskonstruktioner. I materialets texter är verbalspråket den dominerande semiotiska modaliteten. De flesta texter innehåller inga bilder eller andra framträdande visuella element och i samtliga texter är verbalspråket det som ges mest utrymme. Men som framgår av avsnitt 4.4, förekommer det också bilder i vissa av de materialtyper som ingår i avhandlingsmaterialet. I vissa texter får bildmaterial också stort utrymme, t.ex. i broschyren *En inspirationsskrift*, där nästan hälften av sidorna täcks av helsidesbilder (se avsnitt 4.2.4). En analys av endast verbalspråket i dessa texter ger inte en komplett bild av de betydelser som uttrycks i texterna. I det här kapitlet gör jag därför en analys av det bildmaterial som finns i vissa av texterna, och söker fördjupa förståelsen för de perspektiv som behandlats i de föregående analyskapitlen.

I min analys av bildmaterialet utgår jag ifrån ett urval av begrepp från den verktygslåda för visuell analys som presenteras av Kress & van Leeuwen (2006), den mest etablerade för den här typen av analys (Björkvall 2012, Nord 2017c), och de beskrivningar av verktygen som ges av Machin (2007) och Björkvall (2009). Jag använder i möjligaste mån de svenska översättningar av termer som presenteras av Björkvall (2009). I avsnitt 8.1 nedan presenterar jag i större detalj de analysredskap jag använder för mina analyser. Därefter redogör jag i avsnitt 8.2 översiktligt för bildernas fördelning i materialet. Jag analyserar sedan visuella aspekter av de tre teman som behandlats i tidigare kapitel i skilda avsnitt: representation av deltagare i avsnitt 8.3, konstruktion av meningsfullhet i avsnitt 8.4 och intertextuella relationer i avsnitt 8.5. I avsnitt 8.6 för jag slutligen några avslutande resonemang om visuella resurser i materialet och dis-

kuterar analysens resultat i relation till några iakttagelser i tidigare forskning om visuella representationer av äldre.

8.1 Metod för visuell analys

Kress & van Leeuwens analysmodell utgår, som nämns i avsnitt 3.4, ifrån Hallidays (1985) teori om att allt språkbruk fyller tre övergripande funktioner: en ideationell funktion, att representera världen, en interpersonell funktion, att skapa sociala relationer och en textuell funktion, som rör hur texten binds samman till en text (Kress & van Leeuwen 2006:15). Jag väljer att i första hand analysera en av dessa funktioner: den ideationella, som tar fasta på vad som händer i en bild respektive vilka betydelser som kan knytas till de deltagare och aktiviteter som avbildas. Denna aspekt av bildbetydelser menar jag är den som närmast går att knyta till de tidigare redovisade verbalspråkliga analyserna av deltagarrepresentation och konstruktioner av meningsfullhet. I andra hand intresserar jag mig för den interpersonella funktionen hos bilderna, som tar fasta på vilken typ av relation som konstrueras mellan betraktaren och den avbildade. Den är relevant för att förstå bildernas funktion i materialet, och för att fördjupa förståelsen för de ideationella betydelser som uttrycks.

De olika analysgreppen presenteras i större detalj nedan, ordnat efter vilken metafunktion analysverktygen knyter an till.

8.1.1 Ideationella betydelser

I Kress & van Leeuwens (2006) analysmodell förstås ideationella betydelser i första hand som olika typer av processer, i linje med Hallidays (1985) förståelse av verbalspråket som uppbyggt av processer.

En huvudindelning bland de visuella processtyperna görs mellan *narrativa* och *konceptuella* processer. De narrativa utmärker sig genom att de är dynamiska, dvs. skildrar ett förlopp eller en aktivitet av något slag, medan de konceptuella är statiska och representerar tillstånd. Rent analytiskt särskiljs dessa två övergripande processtyper genom att de narrativa innehåller *vektorer*, linjer i form av pilar eller blickar eller utsträckta kroppsdelar, medan de konceptuella saknar sådana vektorer (Kress & van Leeuwen 2006:59).

I min analys använder jag använder mig av begreppsapparaten kring narrativa processtyper för att fånga vad som sker i de bilder jag analyserar, och vilka roller deltagare som representeras i bilderna ges. Den analysen knyter jag framförallt till frågan om hur Kultur för äldre konstrueras som meningsfullt.

De narrativa processerna kan delas upp i fem processtyper, till vilka en viss uppsättning deltagare kan knytas. En översikt över dessa processtyper finns i figur 8.1. I *aktionsprocesser* finns en deltagare som har rollen *aktör* och från vilken en vektor utgår. Sådana deltagare menar Kress & van Leeuwen (2006:63) ofta är särskilt framhävda genom att de är placerade centralt eller utmärker sig på något annat sätt. I de fall bara en aktör och en vektor är representerade, talar man om en *intransitiv* aktionsprocess. I andra fall finns också ett *mål*, en deltagare som aktionsprocessen är riktad mot. I sådana fall talar man om olika typer av *transitiva* aktionsprocesser⁶. I en *enkelriktad* transitiv aktionsprocess finns en aktör och ett mål, förbundna av en vektor (Björkvall 2009:65). I andra aktionsprocesser finns två aktörer som är förbundna av en vektor, och där båda deltagarna därmed är såväl aktörer som mål. Då talar man istället om *dubbelriktade* transitiva aktionsprocesser, och om deltagarna som *interaktörer*.

Processtyp	Deltagare
aktionsprocess	aktör mål interaktör
händelse	mål
reaktionsprocess	reaktör fenomen interreaktör
mental process	upplevare fenomen
verbal process	talare utsaga

FIGUR 8.1: *Narrativa processtyper (efter Björkvall 2009:63)*

Nästa typ av narrativa processer är *händelser*, där målet och vektorn är representerade, men ingen aktör är synlig (Björkvall 2009:65). Besläktat med både händelser och aktionsprocesser är sådana där ett mål och en vektor är representerade, och bara en liten del av aktören, t.ex. en hand eller en fot. Sådana betraktas som aktionsprocesser med en anonym aktör (Kress & van Leeuwen 2006:64).

⁶ Björkvall (2009) talar inte om transitiva aktionsprocesser, utan påpekar bara att de intransitiva är en undertyp av aktionsprocesser. Han antyder därmed att transitiva aktionsprocesser är de "normala" eller omarkerade, medan de intransitiva är särfall. Det kan säkert vara så, rent empiriskt, men jag har tydlighetens skull valt att följa Kress & van Leeuwens (2006) terminologi.

Den tredje typen av narrativa processer är *reaktionsprocesser*, där vektorn utgörs av en mänsklig blick eller någon annan människolik varelse (Kress & van Leeuwen 2006:67). Den deltagare som vektorn utgår ifrån kallas *reaktör*, och den eller det reaktören ser på kallas *fenomen*. Precis som för aktionsprocesser gäller att reaktionsprocesser kan vara intransitiva, om fenomenet inte avbildas, eller transitiva, om fenomenet avbildas. Om två deltagare ser på varandra, rör det sig om en *dubbelriktad* reaktionsprocess där deltagarna har rollen som *interreaktörer* (Björkqvall 2009:66–67). Vilken typ av reaktion det rör sig om kan man analysera med utgångspunkt i ansiktsuttrycket hos avbildade reaktörer eller interreaktörer (Kress & van Leeuwen 2006:67).

Slutligen finns de två processtyperna *mentala* och *verbala* processer, där deltagare representeras som *upplevare* respektive *talare*. Gemensamt för båda dessa processtyper är att de i huvudsak förekommer i serietidningar och liknande visuella representationer. Vid dessa processtyper knyts upplevaren eller talaren till ett *fenomen* eller en *utsaga*, i typfallet representerade i tanke- eller pratbubblor. Sådana processer är ovanliga i andra texter än serietidningar, men blir enligt Kress & van Leeuwen (2006:68) allt vanligare.

Processer som inte innehåller vektorer, är istället *konceptuella* och representerar olika typer av tillstånd. Konceptuella processer kan delas upp i olika typer, *analytiska*, *symboliska* och *klassificerande*, men här avgränsar jag analysen till att gälla just analytiska processer. Sådana har två deltagare: *bärare* och *attribut*. Attributen i analytiska processer bidrar till att bygga upp betydelser om bäraren, t.ex. på det sätt vissa klädesplagg bygger upp betydelser kring den som bär dem (jämför Björkqvall 2009:72). Analysen av analytiska processer använder jag i första hand för att fånga vilka betydelser som knyts till deltagare som representeras i bilderna, vilket jag relaterar till frågan om hur deltagare konstrueras visuellt i materialet (jämför Machin 2007:118 ff.).

I bilder med narrativa processer kan det också finnas deltagare, objekt och annat som inte är kopplade till de primära processerna och deltagarna genom vektorer, men som kan uttrycka var, när och hur något sker. Sådana kallas *omständigheter*. En typ av omständighet jag kommer att återkomma till i min analys är *bakgrund*, dvs. den miljö som en bild är tagen i, och en annan är *sällskap*, dvs. en deltagare som finns med i bilden men inte är del av någon process (Björkqvall 2009:68). Sådana omständigheter kan i sig betraktas som underordnade eller inbäddade processer, både narrativa och konceptuella (Kress & van Leeuwen 2006:72).

Relevant för frågan om visuella representationer av deltagare är slutligen också frågan om huruvida deltagare representeras som individer eller grupper. Den analysen rör i korta ordalag huruvida en eller flera personer avbildas inom

ramen för samma bild, en fråga som knyts till kollektivisering och individualisering. Den typen av liknar de effekter verbalspråkliga skillnaden mellan att representera deltagare med singular- eller pluralform av pronomina, eller substantiv i bestämd eller obestämd form (Björkvall 2009:77). Machin (2007:118) menar också att när deltagare representeras som grupper, kan representationen också uttrycka olika grader av homogenisering. Genom att representeras likartat sett till t.ex. klädsel och poser kan deltagare homogeniseras, ”creating a ‘they’re all the same’ or ‘you can’t tell them apart’ impression” (Machin 2007:122).

8.1.2 Interpersonella betydelser

Bilders interpersonella, dvs. mellanmännsliga, betydelser, uttrycks i Kress & van Leeuwens (2006) modell med en uppsättning resurser som påverkar relationen mellan den avbildade och betraktaren.

En första interpersonell analys rör *bildhandling*, ett begrepp i analogi med *språkhandling*. I verbalspråket byggs de grundläggande språkhandlingarna enligt Halliday (1985) upp dels av vilken roll talaren har, antingen givande eller krävande, dels av vilken typ av utbyte det gäller, antingen varor och tjänster eller information. Tillsammans konstituerar dessa val fyra grundläggande språkhandlingar: erbjudande och uppmaning (givande respektive krävande av varor och tjänster), påstående och fråga (givande respektive krävande av information) (Björkvall 2009:33). Bilder har mer begränsade resurser för att uttrycka motsvarande betydelser, men man kan åtminstone urskilja den roll som den avbildade har: givande eller krävande. Dessa två typer av bildhandlingar skiljs åt beroende på om den avbildade möter betraktarens blick eller inte – i det förstnämnda fallet har vi att göra med ett *krav*, medan vi i det sistnämnda fallet har att göra med ett *erbjudande*. Vid erbjudanden erbjuds betraktaren att just betrakta, på ett kravlöst vis. Vilket krav det gäller vid bildhandlingen krav får uttolkas av kontexten (Kress & van Leeuwen 2006:118). Men ett grundläggande krav är åtminstone att betraktaren mer aktivt förhåller sig till den avbildade (Björkvall 2009:36).

En andra interpersonell analys rör hur man som betraktare positioneras i relation till avbildade personer i fråga om vinklar, vilket hos Björkvall (2009:49) kallas för en analys av *attityder*. Här ses kameravinkeln som en semiotisk resurs som styr ur vilket perspektiv betraktaren måste se på den avbildade, vilket hör samman med betydelser om makt och engagemang. Vertikalt kan kameravinkeln vara ovanifrån, vilket ger makt och status till betraktaren och en sårbar position till den avbildade, eller underifrån, vilket ger en motsatt maktrelation. Perspektivet kan också vara öga mot öga, vilket ger maktbalans mellan betraktaren och den avbildade (Machin 2007:114–115). Horisontellt kan ka-

meran vridas så att den avbildade porträtteras rakt framifrån, vilket inkluderar betraktaren i den avbildades värld (Björkvall 2009:54), eller från sidan, vilket minskar engagemanget och positionerar betraktaren mer som en utomstående publik (Machin 2007:113). Kameran kan också vridas på det horisontella planet så att betraktaren ser på avbildade personer bakifrån, vilket bär på dubbla betydelser: å ena sidan att betraktaren ställs på samma sida som den avbildade och ser världen på samma sätt som den gör, å andra sidan att den avbildade blir anonym och exkluderad från betraktaren (Machin 2007:114).

Den sista interpersonella analysen rör frågan om symbolisk distans mellan betraktare och avbildade personer, vilket påverkar den sociala relationen i termer av närhet och distans. På kort distans, dvs. nära oss, har vi hellre människor som står oss nära eller som vi känner väl, medan vi gärna håller större distans till sådana vi inte känner. Allra närmast oss har vi intima relationer, och på lite längre håll har vi personer vi interagerar med. Blir distansen till en person tillräckligt lång kan vi inte längre interagera med personen, och den är då utanför vår sociala sfär (Kress & van Leeuwen 2006:125). Visuellt representeras distans av beskärning i bilder, dvs. hur stor del av avbildade personer som representeras i bild (Björkvall 2009). Distans är ett kontinuum, inom vilket man kan identifiera särskilda typer av distans. I *närbilder* syns huvud och axlar på den avbildade, och i extrema närbilder ännu mindre än så. Som *medelavståndsbilder* räknas allt från bilder där personer syns från midjan och uppåt till bilder där hela personer ryms. I *distanserade* bilder upptar den avbildade personen ungefär halva bildens höjd eller mindre än så (Kress & van Leeuwen 2006:124).

8.1.3 Metodkommentar

Kress & van Leeuwens (2006) ambition är att konstruera en visuell *grammatik*, dvs. en systematisk kodifiering av visuella element med samma förklaringsvärden och förutsägbarhet som en grammatik över verbalspråket (Machin 2007). Under åren har deras beskrivning av det visuella som en grammatik stött på en del kritik, och kritiker har ifrågasatt vilket förklaringsvärde denna grammatik isåfall kan tillskrivas. För min studie är inte grammatikaspekten av modellen viktig, utan jag betraktar den som en uppsättning analysverktyg för att undersöka hur betydelser uttrycks i texter. Jag ser det som möjligt, till och med troligt, att betydelser också kan uttryckas på andra sätt än de som beskrivs av Kress & van Leeuwen (2006), vilket kanske är ett problem för modellen som grammatik betraktad, men inte för den analys jag gör här. Viss kritik har dock riktats även mot vissa av analysredskapen, och i det här avsnittet redogör jag för en del sådana invändningar och klargör hur jag förhåller mig till dem.

Bilder är på flera sätt mer mångtydiga än verbalspråket. Till exempel är verbalspråket oftast linjärt och läses från vänster till höger, medan bilder är öppna för att "läsas" i olika ordning (Holšánová 1999). Till skillnad från verbalspråket är visuella element inte helt lätta att avgränsa från varandra (Machin 2007). Det är heller inte självklart att det som avbildas i bakgrunden uppfattas som mindre viktigt av den som betraktar en bild, eller givet vilka processer som ska ses som sekundära (Sonesson 2004). Studier har också visat att det finns betydande skillnader mellan hur olika läsare möter multimodala texter (Holšánová 1999, 2010), vilket torde innebära att tolkningen av bilder och multimodala texter skiljer sig åt mellan olika läsare. Dessa faktum gör att analys av bilder alltid innehåller ett visst mått av tolkning utifrån det som är känt om kontexten, vilket också emellanåt uttrycks av Kress & van Leeuwen (2006) (se t.ex. s. 60 om tolkningen av aktionsprocesser). Rent generellt har dock Kress & van Leeuwen en tendens att framställa sina analyser som om de vore de enda givna, vilket sannolikt är en effekt av ambitionen att skriva just en grammatik. Deras sätt att beskriva modellen antyder att tolkningen av bilder, och då särskilt processer, vore oberoende av kontextuell kunskap om såväl det som avbildas som den kontext en bild förekommer i (Forceville 1999). Till min egen analys har jag inställningen att de kategorier och begrepp jag använder inte är oproblematiska att avgränsa, och att mina tolkningar inte är de enda möjliga. Jag har också hållningen att många av kategoriseringarna är en fråga om skala snarare än antingen eller, även om de ibland presenteras som det senare av Kress & van Leeuwen (2006). Jag gör mina tolkningar av bilderna med utgångspunkt av vad jag generellt vet om världen, men också vad jag specifikt vet om den verksamhet som skildras i bilderna, men är öppen för att de kan ses på andra sätt av andra personer.

Precis som meningar i verbalspråket kan vara enkla, och bestå av en enda sats, eller komplexa, och bestå av flera koordinerade eller underordnade sats, kan bilder vara enkla eller komplexa och innehålla flera olika processer (Kress & van Leeuwen 2006:107). Den deltagare som är aktör i en aktionsprocess kan samtidigt vara bärare av ett symboliskt attribut, och i en bild med en narrativ process kan andra processtyper samtidigt finnas som en omständighet i bildens bakgrund. Det går därför inte att enkelt dra likhetstecken mellan förekomsten av narrativa processer och dynamiska bilder eller representationer, och avsaknaden av narrativa processer och statiska bilder eller representationer. Om bilder är dynamiska eller statiska blir istället en tolkningsfråga.

Kress & van Leeuwens ideationella analys liknar olika bildelement vid satsdelar, och bilder som meningar. Det är en förutsättning för att man ska kunna tala om analysen som en grammatik (Machin 2007). I relationer till detta har

särskilt frågan om vektorer, som hos Kress & van Leeuwen (2006) på flera sätt tillskrivs samma roll som verb i verbalspråket, blivit föremål för diskussion. Det går att diskutera om vektorer över huvud taget existerar, och om de existerar kan man ifrågasätta om de är särskilt viktiga för människors varseblivning (Sonesson 2004). I min egen analys använder jag vektorer som utgångspunkt för att beskriva narrativa processer, trots att tanken om sådana mött en del kritik. Jag menar dock inte att vektorer nödvändigtvis är en komponent som gemene betraktare av bilden identifierar eller tar som utgångspunkt för sin tolkning av bilden. Även här har jag dessutom inställningen att analysen är mindre entydig än den framställs som hos Kress & van Leeuwen (2006). I en senare publikation förtydligar också van Leeuwen att skillnaden mellan statiska och dynamiska bilder inte är frågan om antingen eller, vilket modellbeskrivningen ibland ger sken av, utan snarare frågan om en gradskillnad (Boeriis & van Leeuwen 2017:18).

8.2 Överblick: bilderna i Kultur för äldre

Eftersom analysens syfte är att fördjupa de tidigare analyserna, avgränsar jag materialet för analysen till de texter jag tidigare använt för närstudier (se avsnitt 6.3 och 7.2). Sju av dessa texter innehåller bildmaterial i form av fotografier. Utöver detta finns också ett fåtal flödesscheman och grafer, som i typfallet representerar administrativa förlopp över hur olika aktörer samverkar med varandra. Dessa visuella representationer har inte så stor relevans för de övergripande frågor som är relevanta för avhandlingen, och analyseras därför inte vidare här. Bildernas fördelning i materialet framgår av tabell 8.1.

TABELL 8.1: *Bildernas fördelning i materialet*

Text	Antal bilder
projektinformation Teaterprojektet	1
projektrapport Teaterprojektet	11
projektrapport Animationsprojektet 2011	6
projektrapport Animationspr[ht] 2013	6
projektrapport Seniorprojektet	14
broschyren <i>En inspirationsskrift</i>	17
broschyren <i>Värt att leva för</i>	4
totalt	58

Samtliga texter som innehåller fotografier tillhör de materialtyper som jag i avsnitt 4.4 beskriver som mindre reglerade och i högre grad riktade mot allmän-

heten: webbinformation, projektrapporter och broschyrer. Dessa texter, och de bilder som finns i dem, är kanske de texter som får mest genomslag hos allmänheten. Även om antalet texter som innehåller bilder är förhållandevis litet, blir bilderna därför ändå blir av viss vikt.

Sammanlagt finns 58 bilder i materialet, och i de allra flesta av dessa avbildas människor. Det gäller nästan uteslutande representationer av äldre, emellanåt tillsammans med kultur- eller vårdpersonal. Ett undantag från detta är bilderna i Seniorprojektets projektrapport, som samtliga är små porträtt av de kommunanställda, konstnärer, forskare och andra yrkesgrupper som medverkat i det aktuella projektet. Dessa bilder behandlas inte närmare här, eftersom de inte avbildar verksamheten Kultur för äldre utan istället är generiska personporträtt.

Att antalet texter som innehåller bilder inte är så stort, kan till viss del förklaras med utgångspunkt i ett antal kontextuella faktorer. För det första är det inte möjligt eller väntat med fotografier i alla materialtyper – t.ex. i ansökningstexterna respektive regeringsbesluten. För det andra är det inte helt oproblematiskt att fotografera i alla satsningens projekt, vilket kan påverka benägenheten att använda fotografier (jämför avsnitt 3.6). Slutligen vore det svårare att använda bilder i de texter som produceras innan satsningens projekt drar igång, dvs. i de texter som tillhör besluts- och tilldelningsfasen. I dessa texter hade man varit utelämnad till genre- eller bildbanksbilder, om man velat använda sig av bildmaterial.

Detta tycks man med största sannolikhet dock inte ha gjort. Det finns tvärtom flera anledningar att anta att bilderna i materialet är autentiska bilder från satsningens aktiviteter. I bilderna förekommer t.ex. ofta specifika föremål som också behandlas i de verbalspråkliga texter som finns i anslutning till bilderna. När verbalspråket rör måleri med akvarell under handledning av konstpedagoger förekommer det t.ex. i bilderna just äldre som i sällskap av en handledare ägnar sig åt akvarellmålning, när verbalspråket rör teaterlådor med rekvisita och kostym i form av hattar föreställer bilderna äldre personer som bär olika hattar, och när verbalspråket rör musik och dans föreställer bilderna cd-spelare och hur äldre och vårdpersonal dansar ihop. Bilderna stämmer inte heller överens med vad tidigare forskning beskriver som utmärkande för bildbanksbilder, t.ex. att de avbildar personer med generiskt utseende mot generiska eller dekontextualiserade bakgrunder och med låg detaljrikedom (jämför Machin 2004). Jag drar därför slutsatsen att bilderna är autentiska foton från projekt som finansierats inom ramen för satsningen, och använder det som utgångspunkt för analysen.

8.3 Visuella representationer av deltagare

Att analysera kategorikonstruktion visuellt skiljer sig från att göra detsamma i verbalspråket. I analyser av verbalspråk kan man som forskare ta utgångspunkt i hur kategorisering görs i materialet, och därmed undvika att själv göra vissa kategoriseringar. I visuella analyser ligger arbetet med kategorisering i högre grad hos betraktaren. Man hade kunnat tänka sig att bildtexter och annat kunde ge stöd för kategorisering, men i texterna från Kultur för äldre finns inga sådana som hjälper till med tolkningen. Detta är en inbyggd svårighet med den analys jag företar mig här. Denna svårighet med att analysera representationer av just äldre pekas t.ex. ut av Nilsson & Jönson (2009:99–100), som beskriver att det finns en risk att man som forskare bara känner igen representationer av äldre så länge representationen är i linje med grundfiguren av äldre, dvs. den dominerande äldrebild jag beskriver i avsnitt 2.5. När Nilsson & Jönson för denna diskussion, rör det inte specifikt visuella analyser utan snarare sådana analyser som rör t.ex. medierapportering om äldre. Rapportering om en politiker eller forskare som är 70 år gammal ses kanske i första hand som en representation av just politiker eller forskare, och inte som en representation av en äldre person (även om man menar att personen i egenskap av sin ålder tillhör kategorin *äldre*). Den här svårigheten gäller inte på samma sätt för analyser av mitt material, eftersom det rör sig om en avgränsad och specifik kontext och inte t.ex. allmän massmedia. Som Bytheway (2003:31) påpekar, måste man skilja på bilder av äldre som helt enkelt är avbildningar av personer som råkar vara äldre, och bilder av äldre som på något sätt är representationer av äldre. I de fall som diskuteras av Nilsson & Jönson (2009) rör det sig kanske om den förstnämnda typen av representationer, men i texterna från Kultur för äldre är det snarare frågan om den sistnämnda typen av representation. Den bedömningen gör jag med utgångspunkt i den kontext bilden återfinns i: en broschyr från en satsning på kultur för äldre. För satsningen är (hög) ålder centralt, och i verbaltexten är ålder ett framhävt tema.

I min analys av deltagarrepresentation tar jag framförallt stöd i en analys av analytiska processer i bilderna. Som exempel för analysen använder jag två bilder ur materialet: en från Teaterprojektets projektrapport (se figur 8.2) och en från broschyren *En inspirationsskrift* (se figur 8.3). Dessa två bilder illustrerar flera typiska drag för materialet som helhet⁷.

---

⁷ Som nämns i avsnitt 1.2 återges bilderna i avhandlingen i gråskala, trots att de är i färg i original.

FIGUR 8.2: *Bild ur Teaterprojektets projektrapport*

FIGUR 8.3: *Bild ur broschyren En inspirationskrift*

Med utgångspunkt i en analys av analytiska processer i texterna från Kultur för äldre, kan man konstatera att de allra flesta bilder representerar äldre människor. Den kategoriseringen gör jag med utgångspunkt i att avbildade personer är bärare till attribut som kan knytas till hög ålder: framförallt åldrad hud och grått hår. Flertalet studier har behandlat just dessa två attribut som framträdande markörer för hög ålder (Bytheway & Johnson 1998, Bytheway 2005, Rexbye & Povlsen 2007, Holland & Ward 2012, Wangler 2012). Exempelvis visar Rexbye & Povlsen (2007:66–67) att informanter som ombeds att åldersbestämma människor lyfter fram hudens karaktär som avgörande för sina bedömningar, och då särskilt förekomsten av rynkor, ”påsar” under ögonen och lös hud. Även grått och vitt hår har i ett flertal studier beskrivits som en central markör för hög ålder (se t.ex Hurd Clarke & Korotchenko 2010, Ward & Holland 2011, Holland & Ward 2012). Både i figur 8.2 och 8.3 finns deltagare som representeras som bärare av sådana attribut.

Äldre deltagare representeras också inte sällan som bärare av attribut som har med funktionsnedsättningar att göra, särskilt rullatorer och rullstolar, och särskilt i bilderna från Kulturrådets texter. Emellanåt syns funktionsnedsättningar också på det sätt de avbildade hanterar föremål som penslar och liknande. Exempel på det syns i bild 8.3, där den äldre mannen till höger i bild sitter i en elrullstol och har enda handen knuten på ett något krampaktigt sätt. Det faktum att representationer som dessa är vanliga, gör att sjukdom och vårdkontext, något som analysen i kapitel 6 visar att man i verbalspråket underförstår eller antar, är mer framträdande i bildmaterialet än i verbalspråket. Vård- och omsorgskontexten stärks också ofta av att omständigheterna i bilderna, och då särskilt bakgrunderna. I bildernas bakgrund finns emellanåt analytiska processer som uttrycker betydelser som har med institutionella miljöer att göra. Bakgrunderna är genomgående inomhusmiljöer, ofta rum som är större än rummen i

ett vanligt hem, och ofta finns t.ex. många stolar och bord eller annat som antyder att det rör sig om någon typ av samlingshall.

Äldre personer avbildas emellanåt också tillsammans med deltagare som inte har attribut som är kopplade till hög ålder. Vissa av dessa, t.ex. personen till höger i figur 8.2, kan man anta representerar vårdyrken, genom att de är bärare av attribut som till exempel namnbrickor och den typ av enfärgade bussarong som vanligen bärs av vårdpersonal. Även förekomsten av sådana deltagare antyder en vård- och omsorgskontext.

Andra, som personen till vänster i figur 8.3, är inte bärare av några attribut som gör det entydigt vilken roll personen har i relation till verksamheten. Men de narrativa processerna i bilden ger emellanåt dessa personer en viss roll. I exemplet i figur 8.3 finns två aktionsprocesser, som de båda personerna är engagerade i: personen till höger är i färd med att måla, medan personen till vänster är i färd med att med att guida eller instruera mannen som målar. Från de båda avbildade utgår flera vektorer som pekar mot samma mål: en målning som sitter fastspjpad på bordsytan. Från kvinnan utgör dels blicken en vektor, dels den utsträckta högerarmen och de två fingrar som pekar mot en del av målningen. Även mannens blick utgör en vektor, samt hans högra arm och hand som greppar om en pensel som ligger an mot målningen. Deras händer ligger an mot varandra på ett sätt som gör att de tycks följas åt i en rörelse. Av de narrativa processerna kan man tolka det som att personen till vänster är någon typ av handledare i kulturaktiviteten – en konstnär eller annan typ av anställd i projektet.

Vidare förekommer det inte sällan att avbildade personer är bärare av attribut som uttrycker betydelser som kan knytas till kulturarbete eller aktiviteter som ingår i satsningen. Det gäller både äldre personer och andra. Detta exemplifieras t.ex. i figur 8.2 där tre personer, två äldre personer och en vårdpersonal, avbildas med olika huvudbonader på. Det framgår också av verbaltexten att utklädnad, t.ex. med hattar, är en del av de aktiviteter som görs inom projektet.

I materialet avbildas personer i första hand i par eller i små grupp: antingen flera äldre personer, eller äldre tillsammans med vård- eller kulturpersonal. Vanligen rör det sig om två eller tre personer, och endast i ett fåtal fall avbildas personer ensamma eller i större grupper. Det finns alltså generellt ingen tendens till att äldre visuellt skulle kollektiviseras. Det rör sig heller inte generellt om några homogeniserande representationer, där personer avbildas på ett sådant sätt att de framstår som likadana. Individer är tvärt om i de flesta fall tydligt urskiljbara i bilderna.

Interpersonellt är det sällsynt att man i materialet avbildar personer på ett sådant sätt att de kommer nära och inbjuder till identifikation. I bara 5-6 bilder

finns ögonkontakt med betraktaren, och i huvudsak är det alltså fråga om bildhandlingen erbjudande. De fall där det finns ögonkontakt och mer krav finns framförallt i bilderna från Teaterprojektet. I 13 av 35 bilder är perspektivet öga mot öga. I resterande är vinkeln något ovanifrån eller klart ovanifrån. Vanligen beror detta på att de avbildade deltagarna sitter ner medan fotografen tycks stå upp, eller att bilden också ska fånga material som ligger på en bordsskiva, t.ex. en målning (jämför exempel 8.3). Alltså ger den vertikala vinkeln i de flesta fall betraktarmakt, men det varierar hur starkt detta är.

Ungefär hälften av bilderna har ett framifrån-perspektiv, och i resterande är de avbildade i någon form av sidoperspektiv. I ett fåtal avbildas äldre bakifrån, och då gäller det framförallt grupper som är publik. I huvudsak är alltså betraktaren inkluderad med den eller de som avbildas. Majoriteten av bilderna är beskurna så att det skapas en social distans mellan betraktaren och den eller de avbildade, och bara ett litet fåtal personer avbildas med personlig distans. Vanligen är personerna beskurna vid midjan eller höften, emellanåt snarare vid låret. I ett mindre antal syns de avbildade personerna i helkropp, särskilt i gruppbilder under föreställningar, men de är ytterst sällan så distanserade att avbildningen i sig blir distanserad. Generellt är distansen i Kulturrådets broschyrer något kortare än i de lokala projektens texter.

Sammanfattningsvis erbjuds betraktaren inte att identifiera sig med varken äldre eller vårdpersonal, eller dras in i de avbildades värld i någon större utsträckning. Det är förhållandevis väntat – som framgår av avsnitt 4.4, vänder sig texterna heller inte i huvudsak till de kategorier av människor som avbildas: äldre och vårdpersonal. Istället positioneras betraktaren just som en utomstående betraktare, som på visst avstånd kan iaktta de avbildade.

8.4 Visuella konstruktioner av meningsfullhet

Frågan om meningsfullhet låter sig inte helt enkelt översättas från verbalspråk till visuella medel. Men en utgångspunkt jag tar för analysen är att de bilder som finns i materialet bär på betydelser som ur textproducentens perspektiv är önskvärda betydelser. Som jag kommenterar i avsnitt 4.4, har texterna i materialet, med undantag för den externa utvärderingen, framförallt incitament att framhäva positiva aspekter av satsningen. Det gäller förstås inte bara det verbalspråkliga, utan också det visuella.

En av slutsatserna av den verbalspråkliga analysen av meningsfullhet i kapitel 7 är att satsningen framförallt konstrueras som meningsfull genom att kultur konstrueras som bidragande först och främst till äldres liv och hälsa, men också till andra domäner. En utgångspunkt för min visuella analys är därmed att se

om de visuella resurserna tycks uttrycka samma sak, eller om de framhåller andra värden med satsningen.

Till att börja med kan man konstatera att de flesta bilder på något sätt avbildar äldre personer som ägnar sig åt eller tar del av just kultur, det övergripande syftet för satsningen. Att det är på det sättet antyds i avsnitt 8.3 ovan, där jag konstaterar att det inte sällan finns analytiska processer som ger vid handen att de avbildade personerna är deltagare i kulturaktiviteter. I tillägg till detta ger också i många fall omständigheter i bilderna information om att det som avbildas är en kulturaktivitet, t.ex. genom att väggarna, som i bilden i figur 8.3, täcks av målningar, eller genom att personer avbildas mot bakgrund av en teaterkuliss, som i figur 8.4.

FIGUR 8.4: Bild ur Teaterprojektets projektrapport

FIGUR 8.5: Bild ur Animationsprojektets projektrapport 2011

I ett fåtal bilder är kulturella artefakter eller kulturarbete tydligt i fokus, medan människor helt saknas eller är sekundära. Dessa finns framförallt i de lokala projektens texter, och särskilt hos Animationsprojektet. Ett exempel på en sådan bild finns i figur 8.5. Där representeras en aktionsprocess med två vektorer, två händer, som är riktade mot ett och samma mål: ett antal bilder på en pappersyta. Det framgår av bildtexten att det är animation som pågår. Eftersom aktören bara representeras av vektorerna, dvs. händerna, är det här frågan om en helt anonym aktör (jämför Kress & van Leeuwen 2006:64). Representationer av aktionsprocesser av det här slaget är, skriver Kress & van Leeuwen (2006), nära besläktade med processtypen händelser. Ur ett visuellt perspektiv kan man säga att här står handlingen i fokus, medan aktören förblir undanskymd och anonym. Aktörens anonymitet motverkas dock av bildtexten, som specificerar att den föreställer en viss person, omnämnd med förnamn, som ägnar sig åt att animera.

Kultur är alltså ett ganska starkt tema i bilderna i materialet, men det betyder inte att kulturrelaterade eller konstnärliga värden dominerar i materialet. Lika framträdande menar jag att värden som gemenskap, närhet och välmående är, särskilt i Kulturrådets bildmaterial. Den slutsatsen drar jag i första hand med utgångspunkt i en analys av narrativa processer. I materialet finns det gott om reaktionsprocesser där avbildade personer, såväl äldre som andra, är reaktörer. Ofta är dessa reaktionsprocesser dock intransitiva, genom att det fenomen som den avbildade reagerar på saknas i bild. Ett exempel på en sådan bild är 8.2 ovan, där alla tre deltagare reagerar med stora leenden, eventuellt skratt, och vektorerna, deras blickar, är fästa på något som finns utanför bild. Detsamma gäller bilden i figur 8.6, där en vårdpersonal och en äldre uppvisar stora leenden, med blickarna riktade mot något utanför bild. De två avbildade personernas händer är knutna i en dansfattning, och händerna syns i förgrunden. Dessa är emellertid något ur fokus, och istället ligger fokus just på personernas ansikten. Jag betraktar det som att i bilder som dessa, figur 8.2 och figur 8.6, framhävs värden som närhet, gemenskap och välmående, även om de också avbildar kulturaktiviteter. Dessa värden kan i vid mening knytas till en vid definition av hälsa, som innebär olika typer av välbefinnande (jämför avsnitt 2.3).

Detta är ett särskilt starkt drag i Kulturrådets bildmaterial. I deras broschyr *En inspirationsskrift* finns också en bild som särskilt understryker dessa betydelser. Den bilden återges i figur 8.7. I bilden avbildas bara ett par fattade händer – den ena tycks på hudens karaktär vara åldrad, den andra inte. Bilden täcker en hel sida, och i anslutning till den finns följande utbrutna citat från en utvecklare för kultur och hälsa i ett landsting:

Vårt sätt att arbeta är etablerat och intresset för kultur och mjuka värden inom vården har exploderat.

Här stärker citatet bilden av att det är ”mjuka värden” som symboliseras i bilden, och representationer av kulturaktiviteter saknas helt.

I den verbalspråkliga analysen av meningsfullhet framträder social samvaro som ett av flera teman som aktualiseras i konstruktioner av meningsfullhet (jämför avsnitt 7.5.1). Det kan man se i relation till det faktum att personer i materialet, som sagt, i de allra flesta fall avbildas i par eller grupper, och sällan ensamma. Vidare visar analysen, med stöd i van Leeuwens (2008) ramverk, att syften ofta konstrueras som inherent eller oskiljaktiga delar av de handlingar som konstrueras som meningsfulla. Det är inte givet hur en sådan analys kan översättas till visuell analys, men man kan åtminstone konstatera att de reaktionsprocesser med leenden och skratt, som beskrivits ovan, ofta kombineras med narrativa processer som har med kulturutövande att göra, t.ex. så som man i bilden i figur 8.6 ser en kombination av aktionsprocessen dans, represen-

FIGUR 8.6: Bild ur broschyren *En inspirationskrift*

FIGUR 8.7: Bild ur broschyren *En inspirationskrift*

terad genom de fattade händerna, och en reaktionsprocess. Visuellt representeras kulturaktiviteter och glädje, möjligen i vidare bemärkelse också hälsa, som sammanknutna, men det går inte att på samma sätt som i den verbalspråkliga analysen säga något om *hur*.

8.5 Intertextuella aspekter av bildmaterialet

Bilderna i det urval av material jag analyserat här visar inte på några explicita intertextuella relationer, på det sätt jag kunnat visa att verbalspråket gör (jämför avsnitt 5.1). Genom bilderna görs alltså inga relationer till tidigare eller kommande texter tydliga, och eftersom det inte finns bilder i alla materialtyper går det inte att göra direkta jämförelser med den verbalspråkliga analysen av intertextualitet i materialet. Det finns inte heller några direkta motsvarigheter till de rekontextualiserade verbalspråkliga formuleringar jag analyserar i avsnitt 5.2, i betydelsen att samma eller mycket likartade bilder rekontextualiseras i olika texter. Det går inte heller att tala om att materialet innehåller särskilda typer av återkommande bilder, t.ex. i betydelsen att specifika motiv eller liknande återkommer i olika texter. Snarare är det så att det inom varje text finns bilder som återkommer. I broschyren *En inspirationsskrift* finns t.ex. flera bilder där olika

professionella personer, vårdpersonal eller representanter för kulturaktiviteter, nära interagerar med äldre. Exempel på sådana är t.ex. bilderna i figur 8.3 och 8.6. I Teaterprojektets projektrapport finns flera bilder som liknar den i figur 8.4, där en grupp personer agerar på en scen iförda teaterkostym och omgivna av rekvisita.

Men det finns också likheter mellan bilderna. De deltagare som representeras i bild är lika i materialet, och vanligen avbildas 2–3 personer på varje bild. De avbildade personerna är vanligen i färd med någon kulturaktivitet, ofta med ett stort leende. Interpersonellt är bilderna både kravlösa och inte särskilt närstående. Men att bilderna tenderar att ha just dessa egenskaper är nog snarare en effekt av kontexten än intertextuella relationer.

Flera av de verbalspråkliga analyserna visar att det finns skillnader mellan de lokala projektens texter och de texter som rör satsningen Kultur för äldre som helhet. Vissa sådana skillnader visar sig avspegla sig även i bild. Analysen i kapitel 7 visar t.ex. att de lokala projekten är mer benägna än Kulturrådet och de andra aktörerna att verbalspråkligt uttrycka projektens meningsfullhet i termer av att projekten utgör bidrag till kulturen och kulturvärlden. Liknande tendenser finns vad gäller texternas bildmaterial. Hos de lokala projekten förekommer det oftare att man avbildar de produkter eller resultat som kommit kulturprojekt, även utan att människor avbildas. Särskilt tydligt är det i Animationsprojektets texter, där det finns ett flertal bilder där inga personer avbildas, utan bara scener och material från animerade filmer. Kulturrådet visar sig i gengäld i högre grad verbalspråkligt konstruera meningsfullhet i relation till andra värden, som hälsa och äldres livskvalitet. Även det avspeglar sig i viss mån visuellt, genom att Kulturrådets bilder i högre grad än de lokala aktörernas bilder framförallt illustrerar närhet, glädje och välmående.

I kapitel 6 visar jag att de lokala projekten har en större variation i det sätt man använder för att benämna deltagare i projekten. Där finns t.ex. benämningar som *senior* och *pensionär*, medan Kulturrådet och de andra nationella aktörerna i princip bara använder benämningen *äldre*. I bildmaterialet finns liknande tendenser, och då särskilt till att Kulturrådet i högre grad avbildar personer med attribut som rullatorer och rullstolar och tillsammans med vårdpersonal, medan de lokala projekten i högre grad avbildar äldre personer som visuellt framstår som friskare, eller åtminstone i mindre grad i behov av vård och hjälpmedel. I kapitel 6 anför jag det som en tänkbar anledning till denna skillnad att det också finns en skillnad i vilka man faktiskt talar om: Kulturrådet åsyftar just äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet, den målgrupp som formulerades i det första regeringsbeslutet, medan de lokala projekten emellanåt har en vidare tolkning av målgruppen och inkluderar friskare och yngre

personer när de talar om äldre (jämför avsnitt 2.1). Jag tror att samma förklaring har bäring även för den visuella analysen, dvs. att det helt enkelt är en bredare målgrupp som avbildas visuellt i de lokala projektens texter jämfört med i Kulturrådets, eftersom man definierat målgruppen på ett bredare sätt.

8.6 Summering och resultatdiskussion

Som jag redogör för i avsnitt 2.5, finns det i samhället en grundfigur av äldre som förknippade med sjukdom, förfall och liknande. Det finns dock flera tidigare studier som visar att den bilden inte nödvändigtvis reproduceras visuellt i texter.

I reklam och tidningar riktade till äldre visas generellt det ”lyckade” åldrandet (Faircloth 2003, Bytheway 2003, Coupland 2003), och personer som avbildas är ofta idealbilder av personer som ser yngre ut än sin ålder (Femers 2007, Lövgren 2009b, Schwender & Petersen 2016). Det hänger förstås samman med att den unga kroppen är ett ideal (Öberg 2003), vilket gör att en mängd produkter och magasin ägnas åt hur man ska undvika åldrande (jämför Calasanti 2007 m.fl.). Att man undviker att visa sjukdom och negativa åldersbilder finns också belagt i studier av nyhetstexter (Kessler & Schwender 2012, Schwender & Petersen 2016) och texter som rör äldreomsorg (Sandberg 2013). De bilder av äldre som förmedlas i texterna från Kultur för äldre är sammantaget varken tydligt förskönande eller präglade av någon föreställning om förfall. Man avbildar t.ex. en del äldre personer i institutionella miljöer och med attribut som är kopplade till funktionsnedsättningar, men också många som inte har några synliga sådana attribut. Många representeras också som påtagligt aktiva och glada.

En förklaring till att det inte finns någon tydlig tendens till försköning i materialet kan vara det faktum att texterna i Kultur för äldre inte i huvudsak har äldre själva som målgrupp, till skillnad från t.ex. reklam och texter som riktar sig till äldre, utan snarare andra intressenter såsom Statens kulturråd, vård- och omsorgssektorn samt politiker. Att det inte heller finns någon tendens till svartmålning kan kanske förklaras med att satsningen ingick i en större satsning på kultur och hälsa, och på flera sätt inordnades i en hälsodiskurs (jämför avsnitt 2.1 och kapitel 7). Att visa äldre, varav vissa har tydliga attribut som kan kopplas till vård- och omsorgsbehov, som är påtagligt glada och aktiva, är i den här kontexten också ett sätt att visa på en framgångsrik satsning. Den typ av åldrande som grundfiguren uttrycker, är varken önskvärt för samhället eller individen, och det finns därför ingen anledning att representera det i bild i det här sammanhanget. Och den som inte har något behov av vård eller omsorg,

är kanske heller inte i behov av någon särskild satsning på kultur för äldre, vilket det inte heller finns någon anledning att representera visuellt. Ett sätt att sammantaget se på de visuella representationernas karaktär, är att det som framförallt är förmedlas är en idealbild av satsningen, och kanske i förlängningen en typ av idealbild av äldrevård och äldreomsorg (jämför Johnson & Bytheway 1997).

Den verbalspråkliga analysen i kapitel 6 visar att det dominerande mönstret i materialet är att man kategoriserar personer som just *äldre*, dvs. framförallt använder en generisk beteckning. I bilderna är personer i jämförelse med detta mer individualiserade (se avsnitt 8.3 ovan). En del av den tolkningen har kanske med fotografier som semiotisk resurs att göra – generellt är individer mer framträdande i bilder än när de omtalas i skrift. Men i de texter som innehåller bilder blir människor inte bara föremål för omtal, utan de kommer också till tals genom uttalanden (se avsnitt 4.3). I just dessa texter representeras personer alltså också emellanåt som individer i verbalspråket, men då genom citat. Ett sätt att se på bildernas roll i texterna, särskilt tillsammans med de uttalanden som finns i samma texter, är att de just tillför individdimensionen till det som verbalspråkligt i övrigt är ganska generiskt och opersonligt.

Jag diskuterar också i kapitel 6 det faktum att deltagare i projekten i allmänhet refereras till som *äldre*, även när de tydligt är kulturutövare och därmed skulle kunna benämnas som t.ex. *animatör* eller liknande. De bilder som finns i texterna ger samma effekt, dvs. att deltagarna i första hand kan kategoriseras som äldre – fast här inte nödvändigtvis på grund av hur själva representationen görs, utan på grund av att man som betraktare gör den tolkningen.

Slutligen är en generell skillnad mellan bild och verbalspråk i materialet att vård- och omsorgskontexten är synligare i bild än i skrift. I de texter som innehåller bilder skulle bilderna därför kunna utgöra en delförklaring till att man i verbalspråket inte alltid är så explicit med att satsningen och projekten gäller just äldre inom vård och omsorg, eller äldre med vissa sjukdomar. Men det är inte en bärande förklaring som gäller för hela materialet; som konstateras i kapitelinledningen är det nämligen en minoritet av texterna som alls innehåller bilder.

9. Avslutande diskussion

Den här avhandlingens syfte har varit att kartlägga intertextuella relationer i texter inom en statlig satsning på kultur för äldre samt att belysa hur diskurser om äldre och kultur kommer till uttryck i satsningens texter. Detta syfte har på olika sätt besvarats i de fyra empiriska kapitlen 5–8, där jag analyserat såväl verbalspråkliga som visuella aspekter av texter producerade av regeringen, Statens kulturråd, en extern utvärderare och tre av de lokala projekt som beviljats medel inom satsningen (se kapitel 4). Kapitel 5–8 har avslutats med resultatdiskussioner, där jag i större detalj summerat och diskuterat kapitlens analysresultat i relation till tidigare forskning. Dessa resultat återges därför inte i sin helhet i detta avslutande diskussionskapitel. Istället återknyter jag här mer översiktligt till avhandlingens resultat, och fokuserar på att mer sammanhållet diskutera avhandlingens huvudresultat och slutsatser i relation till syftet. Jag diskuterar också resultatens överförbarhet till andra kontexter och resultatens implikationer, både för vidare forskning och för målgrupper utanför forskarvärlden.

9.1 Intertextuella relationer

Avhandlingens empiriska del inleddes med en bred analys av de intertextuella relationerna mellan texterna från satsningen, och intertextualitet har sedan varit ett genomgående tema i avhandlingens olika empiriska analyser. De resultat min undersökning visat leder till flera övergripande slutsatser om materialets intertextuella relationer, vilka till stor del redan redovisats och diskuterats i avsnitt 5.3 ovan. Här summerar jag huvudresultaten och diskuterar några övergripande slutsatser som har med materialets intertextuella karaktär att göra.

I kapitel 5 analyserar jag materialtypernas intertextuella relationer ur två olika perspektiv: dels med utgångspunkt i explicita markörer för intertextualitet (se avsnitt 5.1), dels med utgångspunkt i formuleringar som rekontextualiseras mellan texter (se avsnitt 5.2). Tillsammans med den beskrivning av texternas tillkomst och funktion som ges i avsnitt 4.2 och 4.4 visar de intertextuella analyserna att materialets texter har en mängd relationer till varandra, och att man kan se explicit uttryckta relationer mellan regeringsbesluten, utvärderingen och Kulturrådets broschyrer, samt mellan de lokala projektens olika texter (se avsnitt 5.3.1).

Sett till texternas tillkomst finns starka band mellan materialtyperna utlysning, ansökning och fördelningsbeslut, vilket dock inte manifesterar sig på texternas yta, förutom att fördelningsbesluten visar starka relationer till regeringsbesluten (se avsnitt 5.1.3). Dessa intertextuella analyser visar att man i det här sammanhanget kan tala om olika typer av textkedjor, varav vissa kan spåras med utgångspunkt i texternas yta, medan andra snarare kan härledas ur en förståelse för texternas roll i en administrativ process.

I min undersökning uppvisar de texter som kontextuellt har starka band till varandra och därmed bildar en mer *skriptad* textkedja (Kell 2017), som de i fördelningsfasen av satsningen, i mindre grad explicita intertextuella relationer till varandra. Formuleringar rekontextualiseras också mer sällan mellan dessa texter (se avsnitt 5.3.1). En följd av den slutsatsen är att den som vill studera intertextuella relationer i texter behöver undersöka såväl texternas yta som den kontext texterna blivit till inom för att få en mer fullständig bild av materialets relationer.

I min avhandling sträcker sig undersökningen av kontexten till de administrativa ramarna för satsningen som producerat texterna, men det är förstås inte hela den kontext texterna blivit till inom. Ytterligare studier av kontexten, t.ex. i form av etnografi och liknande, skulle med största säkerhet visa på ytterligare intertextuella band mellan texter som inte kunnat konstateras i min studie (jämför t.ex. tillvägagångssättet hos Holmberg & Wirdenäs 2010). Ett vanligt tillvägagångssätt i forskning om intertextualitet är att ta utgångspunkt just i explicita markörer för textrelationer (jämför Solin 2004), vilket förstås också är det lättast genomförbara ur ett praktiskt perspektiv. I t.ex. mediatexter är det sannolikt svårt att ha några andra utgångspunkter än explicita intertextualitetsmarkörer, eftersom möjligheterna till intertextuella relationer är i det närmaste oändliga. Institutionella kontexter, som den som studerats här, har emellertid den fördelen att det också är möjligt att ta olika delar av kontexten i beaktande när man spårar och definierar en textkedja eller en samling textkedjor.

I avsnitt 5.2 visar jag att det finns formuleringar som rekontextualiseras i textkedjorna i Kultur för äldre, t.ex. ”aktuell hjärnforskning visar” och ”användas som friskvård”. Inte sällan görs sådana rekontextualiseringar utan att det explicit markeras i texterna, vilket jag i avsnitt 5.3 diskuterar bl.a. i relation till frågor om legitimitet och genrekonventioner. Formuleringarna rör ofta argument för satsningen, och i analysen framhåller jag, med stöd av bl.a. Koskela (2009a), de omarkerade rekontextualiseringarna som ett potentiellt sätt för textproducenter att vinna legitimitet utan att själva behöva ta ansvar för att uttolka formuleringarna. Att rekontextualiseringarna förblir omarkerade på textens yta kan också förklaras med att referenser är mer väntade i vissa genrer, t.ex. rapporter, än i andra, t.ex. informationstexter eller broschyrer. Vidare kan detta fenomen ses som ett potentiellt resultat av kedjerektioner; där relationerna är kända för de inblandade i den administrativa kontexten, till exempel gällande fördelningsbeslutens relation till regeringsbesluten, behövs kanske inga explicita textreferenser.

I min analys visar jag också på vissa transformationer som sker när formuleringar rekontextualiseras (se avsnitt 5.3.2). En sådan är att det finns vissa tendenser till abstraktion när formuleringar rekontextualiseras, t.ex. att formuleringen ”Att stödja äldre människor i att kunna leva ett aktivt och kulturellt rikt liv i ett socialt sammanhang” i och med rekontextualiseringarna slutligen kondenseras till ”kultur”. En annan återkommande transformation är att uttryck för kausalitet och modalitet tenderar att förändras i och med rekontextualiseringar, t.ex. att *kan* blir till *har visat sig* (se avsnitt 5.2.4). Det finns också visst stöd i tidigare forskning för sådana tendenser (se t.ex. Iedema 1999, Solin 2004, Maybin 2017).

Ett annat resultat av de intertextuella analyserna är att de tre regeringsbesluten för respektive år fungerar styrande för andra texter i textkedjorna i materialet, och då särskilt för Kulturrådets texter. Det märks t.ex. genom att det är just formuleringar från regeringsbesluten som ofta rekontextualiseras vidare i andra texter i materialet (se avsnitt 5.3.1 och Sandberg 2019), vilket är ett tecken på att de tillskrivs viss auktoritet (jämför avsnitt 3.2.4 och t.ex. Bauman & Briggs 2009). Regeringsbeslutets betydelse märks också genom att andra texter tycks följa regeringsbeslutets sätt att representera deltagare, t.ex. i första hand som *äldre* utan specificering (jämför avsnitt 6.5.3). Det märks också genom att andra texter tycks följa regeringsbeslutets sätt att konstruera meningsfullhet, både genom att regeringsbeslutets syfteskonstruerande formuleringar rekontextualiseras (se exempelvis avsnitt 7.5.2) och genom att syften som konstrueras i materialets texter i ganska hög grad liknar de tematiska kategorier av syften som konstrueras i regeringsbesluten (se avsnitt 7.7.2). Det finns dock inte på

samma sätt underlag för att dra slutsatser om intertextuella relationer vad gäller visuella aspekter av materialet, men även visuellt understryks i viss mån de skillnader mellan deltagarrepresentation och syfteskonstruktioner som kunde konstateras i verbalspråket (se avsnitt 8.5).

Just Kulturrådets texter, som alltså i högst grad tycks influeras av regeringsbesluten, har också tydliga intertextuella relationer till just regeringsbesluten. Regeringsbesluten bildar en explicit markerad textkedja med den externa utvärderingen och Kulturrådets broschyrer, och det finns kedjereaktioner mellan regeringsbesluten och fördelningsbesluten såväl explicit markerat som sett till de administrativa ramarna (jämför avsnitt 5.3.1).

De lokala projektens texter förhåller sig emellertid i lägre grad till de olika regeringsbesluten och de andra texterna som gäller satsningen som helhet. Ett återkommande resultat är istället att de lokala projektens texter bildar en egen textkedja, som främst tycks utgå ifrån ansökningstexterna (se avsnitt 5.1.3). Texterna i dessa kedjor skiljer sig på vissa sätt från de som involverar regeringen och Kulturrådet, och i viss mån de som involverar den externa utvärderaren. De lokala projekten representerar projektens deltagare något annorlunda: mer varierat, och t.ex. i högre grad med kategoriseringar som *senior* (jämför avsnitt 6.4.1) och oftare som kulturutövare (jämför avsnitt 6.4.6). I de lokala projekten konstrueras också delvis andra syften för projekten, t.ex. i relation till vård- och omsorgspersonals arbetsmiljö (jämför avsnitt 7.7.2). Man rekontextualiserar också "egna" formuleringar mellan texterna, som inte återfinns i några andra texter i materialet, t.ex. formuleringen *användas som friskvård* som behandlas i avsnitt 5.2.5. Detta menar jag kan spegla det lokala kontra det nationella i det att de lokala projekten förstås på ett sätt förhåller sig till det nationella, men också till andra mål och aktörer på lokal nivå. Dessa andra mål och aktörer är inte en del av Kultur för äldre, och har därmed inte behandlats i någon större utsträckning i den här avhandlingen. Men att de finns där märks bl.a. genom att projekten intertextuellt knyter an till regional politik (se avsnitt 4.3.2), rekontextualiserar särskilda nyckelformuleringar (se avsnitt 5.2.5) och konstruerar syften som rör vård- och omsorgspersonal och annat som rör den lokala politiska nivån (se avsnitt 7.7). Mina resultat pekar alltså på att de lokala textkedjorna också ingår även i andra textkedjor, som kan skilja sig åt mellan lokala projekt. Den nationella satsningen används lokalt för att uppfylla många uppgifter samtidigt, på samma sätt som den nationella satsningen i sig har flera uppgifter att fylla.

En annan genomgående faktor som jag lyfter fram som en tänkbar anledning till att regeringens och Kulturrådets texter på vissa sätt liknar varandra är att de lokala projekten, liksom i viss mån utvärderaren, generellt är närmare

den faktiska verksamhet som finansierats inom satsningen, medan regeringens och Kulturrådets texter gäller satsningen på en mer generell nivå. Regeringens och Kulturrådets texter har därför i högre grad till uppgift att abstrahera och generalisera över många olika specifika fall, på bekostnad av det specifika och de konkreta fallen. Fairclough (2003:141) beskriver generalisering och abstraktion som en generell egenskap hos policydokument och andra texter som har till uppgift att på övergripande nivå reglera och dokumentera flera andra enskilda verksamheter, vilket man kan se att regeringens och Kulturrådets texter har. Det kan till exempel vara en förklaring till att regeringens och Kulturrådets texter exempelvis kategoriserar deltagare mer generiskt. Även om regeringens och Kulturrådets texter i ganska hög grad håller sig på en sådan generell nivå, finns det dock också drag i texterna som balanserar upp tendensen till generalisering. Som jag diskuterar i avsnitt 8.6, tillför de visuella inslagen, där enskilda personer är mer framträdande, på vissa sätt en individdimension till det som verbalspråkligt tenderar att vara ganska generiskt och opersonligt. Detsamma gäller de uttalanden från enskilda personer som finns i vissa av materialets texter (se avsnitt 4.3.3).

Utifrån en del av resultaten av min undersökning skulle man kunna föra en mer kritisk diskussion om funktionen av texter som de som undersökts här. Det gäller t.ex. det faktum att särskilda formuleringar tycks återkomma, emellanåt transformerade på flera sätt tills den faktiska innebörden av uttrycket blir en annan, utan att alls markeras som citat eller liknande (se avsnitt 5.2). När man närstuderar texterna framstår det emellanåt som om ord som *social samvaro*, *meningsfullhet* och *skapande* flyter runt lite hur som helst i texterna, och som om man klipper och klistrar formuleringar mellan texterna utan att till slut mena särskilt mycket med dem. Det kan, betraktat ur det perspektivet, framstå som om det hela mest vore en pappersexercis som börjar på ungefär samma sätt som det slutar, med en viss uppsättning formuleringar. Texterna som det handlar om har, som konstaterats flera gånger, olika avsändare och mottagare, och fyller olika funktioner i olika skeden av satsningens och projektens gång. Det kan, mot bakgrund av detta, på ett sätt tolkas som att bruket av dessa formuleringar är närmast rituellt – oavsett situation upprepas visst innehåll. Men samtidigt betyder dessa skilda situationskontexter också att texterna inte i huvudsak är tänkta att läsas på det sätt som de i någon mån presenteras här, som en samling texter som läses i relation till varandra. I sin kontext fungerar de alltså på ett annat sätt än så som de läses här, och rekontextualiseringar och dolda intertextuella relationer är sannolikt varken uppenbart eller problematiskt i den kontext där texterna finns. Det ser jag som en viktig sak att komma ihåg, oav-

sett vilka mer långtgående slutsatser man vill dra av resultaten om materialets intertextuella relationer.

9.2 Diskurser om äldre och kultur

Samtliga empiriska kapitel i avhandlingen har också på flera sätt berört frågor om hur texterna i satsningen skapar diskurser om äldre och kultur. I detta avsnitt för jag ett samlat resonemang om dessa aspekter av avhandlingens resultat.

En genomgående tendens i materialet är att man gör olika former av kopplingar mellan hälsa och äldre. Sett till satsningens kontext är det, som nämns i bl.a. avsnitt 6.5, på flera sätt väntat att man gör det. Satsningen ingår nämligen i en större satsning på kultur och hälsa (även om det inte artikuleras så tydligt), finansieras med medel från hälso- och sjukvård och har åtminstone till en början en målgrupp som finns inom vård och omsorg (se avsnitt 2.1). Att satsningen har kopplingar till sjukvård och omsorg, och därmed inordnas i en typ av hälsodiskurs, framgår också i texterna genom vissa intertextuella referenser till andra texter (se avsnitt 4.3). Men som helhet är satsningen framförallt explicit artikerad som en satsning på äldre och kultur, inte hälsa, och en hälso- och vårddiskurs märks istället på mer implicita sätt i texterna. Det märks t.ex. genom det sätt på vilket man kategoriserar deltagare, där jag i analysen i kapitel 6 bl.a. visar att det emellanåt finns en glidning mellan kategoriseringar som gäller sjukdom och ålder. Det märks också genom att man i första hand konstruerar satsningen som meningsfull i relation till äldres hälsa och livskvalitet (se kapitel 7). Visuellt representeras ofta sjukdom och vård- och omsorgskontext (se avsnitt 8.3), och glädje, social samvaro och välbefinnande, som kan betraktas som en del av ett vidare hälsobegrepp (jämför avsnitt 2.3), är framträdande (se avsnitt 8.4). Vidare rekontextualiserar man i materialet flera formuleringar som gäller just hälsa, t.ex. sådana som innehåller nyckelorden *hjärnforskning*, *hälsoeffekter* och *vårdbehov* (se avsnitt 5.2.2–5.2.4). Dessa rekontextualiseringar tyder på att hälsa är en viktig faktor i sammanhanget. Sammantaget är satsningens kopplingar till sjukvård, omsorg och hälsa, sett till texterna, både undanskymda och framträdande samtidigt.

Även om det alltså finns kontextuella förklaringar till att en koppling görs mellan äldre och hälsofrågor just i satsningen Kultur för äldre, menar jag att den kopplingen också måste ses som relaterad till frågan om diskurser om äldre och åldrande. Som beskrivs i avsnitt 2.5, pekar tidigare forskning ganska samstämmigt på att det finns tendenser till att homogenisera gruppen äldre och separera den från övriga grupper i samhället (Tornstam 2007, Nilsson 2008). Till kategorin knyts också fördomar om att äldres liv präglas av ensamhet och

låg livskvalitet (Tornstam 2007, Dykstra 2009, Ågren 2017, 2018). Nilsson & Jönson (2009) beskriver att det i media finns en grundfigur om äldre som är en problembild, där äldre förknippas med sjukdom, beroende och förfall. Hepworth (2003) och Blaakilde (2004) hävdar vidare att det finns ett biomedicinskt perspektiv på åldrande som innebär att hög ålder närmast betraktas som synonymt med sjukdom. I texterna inom Kultur för äldre impliceras på flera sätt sjukdom och låg livskvalitet hos äldre, till exempel genom hur äldre representeras verbalspråkligt och hur man konstruerar syften för satsningen (se ovan), utan att den implikationen generellt tycks uppmärksammas som ett problem – varken bland projektets aktörer eller för oss som utomstående som läser texterna. Det menar jag kan förklaras med det faktum att rådande diskurser om äldre knyter samman äldre med just sjukdom och vård. Mot bakgrund av en sådan diskurs om äldre blir det inte iögonfallande för satsningens aktörer att deltagarna ospecificikt benämns som *äldre* (jämför kapitel 6), framhålls behöva positiva hälsoeffekter av olika slag (jämför kapitel 7) och därigenom impliceras ha sjukdomar.

Det är också mot bakgrund av en sådan diskurs som de lokala projekten under de två första utlysningssären kan omtolka satsningens målgrupp till äldre i allmänhet, trots att regeringsbeslutet egentligen avsåg ”äldre inom sjukvård och omsorg” (se avsnitt 2.1 och 2.3), utan att det uppmärksammas som ett problem förrän i utvärderingen (se t.ex. avsnitt 5.2.6). Hade kopplingen mellan äldre och hälsa varit kontroversiell, så hade det märkts att det blivit problem i texterna, men det blir det inte. Till utlysningssåret 2013 ändras också regeringsbeslutets formulering om målgrupp till just ett generellt *äldre*. Detta påverkar emellertid inte i nämnvärd utsträckning det sätt på vilket man benämner deltagare eller konstruerar satsningen som meningsfull, vilket pekar mot att gruppen ”äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet” verkar kunna likställas med *äldre* utan att det ger särskilt olika förståelse för satsningens innebörd.

Både framträdande och undanskynt i satsningens texter är också, paradoxalt nog, frågan om kultur. Satsningens texter ger uttryck för en diskurs om kultur, nämligen att den i första hand utgör ett samhällsbidrag. Det framgår inte minst av det sätt på vilket satsningen konstrueras som meningsfull (se kapitel 7). I texter från satsningens senare skeden tecknas bitvis en bild av kultur och kulturaktiviteter som något närmast medicinskt, med inherent förmåga att förbättra människors hälsa, medan det i de tidigare texterna snarare formuleras som att det är social samvaro och fysisk aktivitet som har sådana egenskaper. Kanske rör det sig om att kultur och kulturaktiviteter kan leda till social samvaro och fysisk aktivitet, vilket i sin tur kan ge de eftersträvsvärda effekterna. Men oavsett vilket, är det genom sådana formuleringar som kultur får sitt vär-

de i det sammanhang jag undersökt här. Det finns, som framgår av avsnitt 2.2, flera kontextuella förklaringar till varför en satsning som rör kultur på det här sättet ramas in med andra frågor, som äldre och hälsa: det är ett typiskt drag hos kulturpolitiken att man genomför riktade satsningar, med målsättningar inom andra domäner och med finansiering från andra budgetar än den kulturpolitiska. Att det vid den här tiden rörde ett fält som hälsa är sannolikt inte heller en slump. Just hälsofrågor är, som framgår av avsnitt 2.3, särskilt aktuellt idag. Johannisson (2008) beskriver det som att det råder en *hälsism* i samhället, en upptagenhet vid hälsa och en syn på hälsa som ett symboliskt värde i sig. I den kulturpolitiska proposition som kommit närmast i tiden innan satsningen lanserades, Kulturutredningen (2009a,b,c), hade man också särskilt betonat just kulturens betydelse för hälsofrågor (se avsnitt 2.2 och t.ex. Jacobsson 2014 och Svensson & Tomson 2016b). Oavsett kontextuella förklaringar, kan man se det som att man genom att tala om kultur på det viset, också förstärker en diskurs där kultur måste legitimeras genom samhällsnytta på områden som är ”viktigare” och mer legitima, i det här fallet hälsa. Det bygger på och reproducerar den krassa realitet att kultur *i sig* inte betraktas som tillräckligt för att förtjäna allmänna medel.

En annan aspekt av de diskurser om kultur och äldre som kommer till uttryck i satsningens texter är att kultur och äldre inte *egentligen* hör ihop. Istället konstrueras på flera sätt en tydlig skiljelinje mellan kultur och äldre. Det märks t.ex. genom att äldre kategoriseras som just *äldre* i satsningens texter, oavsett om de utövar kultur eller inte. Och i det fåtal fall när de faktiskt kategoriseras som kulturutövare, tycks det snarast ske med en viss humoristisk ton (se avsnitt 6.4.6). Det kommer också till uttryck genom att kultur i relation till äldre framförallt konstrueras som ett medel för hälsa och livskvalitet, inte en naturlig eller väntad del av livet som äldre (jämför kapitel 7). Den visuella analysen i kapitel 8 visar att närhet och glädje är ett framhävt tema i satsningens texter, och kanske inte i första hand kultur i sig.

Det tycks, som diskuterats ovan, finnas vissa kontextuella förklaringar till de diskurser om kultur och äldre som kommer till uttryck i materialet: i vissa fall t.ex. texternas situationskontext, i andra fall t.ex. kulturpolitik. I relation till detta diskursskapande är det också relevant att tala om texternas spridning och olika typer av läsare av de texter som analyserats i avhandlingen. Jag har här undersökt de texter jag menar representerar den officiella bilden av Kultur för äldre (se avsnitt 3.5 och 4.1). I vilken mån dessa texter alls möter en oinsatt publik kan jag inte svara på, men de utgör i alla fall ett urval av den dokumentation en oinsatt publik *kan* ta del av. En sådan mer eller mindre oinsatt läsare läser sannolikt långt ifrån *alla* texter från satsningen, utan kanske bara en, och

sannolikt inte heller särskilt noggrant på det man gör som forskare eller som en person som är del av verksamheten. En sådan läsare kan inte heller förutsättas känna till kontextuella aspekter som t.ex. att satsningen ingår i en satsning på kultur och hälsa, om det inte tydligt artikuleras i texten. För en sådan läsare handlar texterna därför om ett generiskt *äldre* och *kultur*, så länge inget annat explicit uttalas. Även om vissa aspekter av texternas diskursskapande alltså kan förklaras med utgångspunkt i kontextuella faktorer, betraktar jag det därför som att texterna kan ses som problematiska åtminstone i relation till vilka möjligheter en mer eller mindre oinsatt läsare har att tolka texternas innehåll och de diskurser de ger uttryck för.

9.3 Utblick: generaliserbarhet och implikationer

Jag positionerade i avsnitt 1.1 avhandlingen som en fallstudie av en särskild verksamhet, Kultur för äldre, som jag hoppades använda för att bidra till den mer allmänna förståelsen för dels texter i institutionella kontexter, dels samhällseliga diskurser om kultur och äldre. Det står klart att flera av egenskaperna hos det fall jag undersökt, satsningen Kultur för äldre, är specifika, och det gör att man inte utan reservationer kan likna den vid andra satsningar eller verksamheter. En sådan egenskap är att satsningen gäller just äldre och kultur, vilket kanske inte är unikt, men inte heller någon given eller vanligt förekommande kombination. Vissa delar av resultaten ser jag trots det som överförbara på texter från andra sammanhang, och en del av resultaten menar jag har bäring även i andra kontexter. Studien ger också vissa vidare implikationer, utanför det specifika fallet, och den pekar mot ett antal möjligheter till vidare forskning. I detta avslutande avsnitt diskuteras möjligheterna att dra mer generella slutsatser av fallet Kultur för äldre, tillsammans med ett antal implikationer för såväl forskning som samhälle.

Som mina analyser visar, ger satsningens administrativa struktur upphov till en viss uppsättning textkedjor, som är av en sådan typ att de kan förväntas förekomma även i andra sammanhang. Det mina analyser visar om de intertextuella relationerna mellan texterna i sådana kedjor, kan därför ha bäring även i andra institutionella kontexter. Den mer skriptade kedja av texter som rör fördelningen av medel: utlysning, ansökan och fördelningsbeslut (se avsnitt 5.3.1), visar sig i mindre grad ha explicita markörer för manifest intertextualitet. Det resultatet förväntar jag mig är överförbart även till andra institutionella kontexter där man genomför fördelning av medel genom liknande textkedjor. Även den

textkedja som utgörs av de lokala projektens texter, ansökan, projektinformation och projektrapport, kan tänkas ha sin motsvarighet i andra sammanhang där offentligt finansierade projekt bedrivs, och den ovan beskrivna tendensen till att dessa texter i vissa avseenden liknar varandra och rekontextualiserar vissa formuleringar bör gälla även för andra texter i liknande sammanhang. Slutligen bildas en textkedja som består av regeringsbeslutet, den externa utvärderingen och de broschyrer som i ett sent skede beskriver den genomförda satsningen. Det är svårare att uttala sig om hur generaliserbara resultaten som gäller denna textkedja är, eftersom det inte står klart hur vanligt förekommande det är att det uppstår textkedjor som denna, där en utvärdering omsätts till en broschyr. I denna kedja finns dock ett drag som jag bedömer som särskilt intressant, nämligen att utvärderingens kritiska synpunkter på satsningen i broschyren rekontextualiseras som argument för satsningen i broschyren Vårt att leva för (se avsnitt 5.2.6). Just detta kunde vara föremål för vidare studier, som också kunde bidra med perspektiv på frågan om utvärderingars roll i offentlig sektor och andra sammanhang (jämför Vedung 2004, 2010 m.fl.).

Den analys av intertextuella relationer som gjorts i avhandlingen har relevans både för forskning och för omvärld. Till forskningen om texter i institutionella kontexter bidrar avhandlingen med perspektiv på textkedjor som involverar många aktörer, snarare än enskilda myndighetsaktörer, vilket ofta varit fallet i tidigare forskning. Avhandlingen visar hur institutionella texter kan ingå i förhållandevis komplexa nätverk med andra texter. Avhandlingen visar vidare att texternas relationer till andra texter i flera avseenden påverkar texternas utformning, vilket dels understryker vikten av att analysera texter i det intertextuella sammanhang där de ingår, dels pekar på att den som vill kartlägga intertextuella relationer också bör se till annat än bara explicita markörer för manifest intertextualitet (se också avsnitt 9.1 ovan). Dessa resultat kan även vara relevanta för den som yrkesmässigt arbetar med texter av det slag som studerats i avhandlingen, t.ex. kommunikatörer, språkkonsulter eller liknande. För en sådan målgrupp kan det vara relevant att ta del av det ”utifrånperspektiv” på texterna som presenterats här, och de effekter som rekontextualiseringar och intertextuella relationer får med en sådan läsning.

Satsningen Kultur för äldre har vissa egenskaper som gör den typisk för det kulturpolitiska fältet: satsningen bedrevs som ett projekt, den kombinerade kultur med mål från andra politikområden, och den finansierades från ett annat politikområde än det kulturpolitiska (se avsnitt 2.2). En del av avhandlingens resultat gäller just satsningens texter i relation till dess kulturpolitiska bakgrund. I litteraturen har man diskuterat det som en risk att kulturen i satsningar som dessa hamnar i skymundan och tappar sitt egenvärde (jämför avsnitt 2.3 och

Sigurdson 2014). Min studie visar att det, åtminstone sett till de texter som analyserats här, också förhåller sig på det viset. Det visar inte minst analysresultaten som gäller konstruktioner av meningsfullhet i kapitel 7 och 8, som pekar på att syften som gäller kultur tenderar att hamna i skymundan för syften som gäller hälsa, samvaro och samhällsnytta. I kapitel 7 visar jag, med utgångspunkt i van Leeuwens (2000, 2008) ramverk för analys av syfteskonstruktioner, att syften i materialet verbalspråkligt till övervägande del konstrueras som inherent i den handling som konstrueras som meningsfull (se avsnitt 7.3). Sammantaget ger detta, som diskuteras i avsnitt 9.2 ovan, uttryck för en viss diskurs om kultur. Dessa analysresultat kan sannolikt även vara giltiga för texter från andra kultursatsningar där satsningar på kultur används för annan samhällsnytta, och i vidare mening kan de bidra med perspektiv på kulturens roll i samtida (kultur)politik och samhällsdiskurs. Sådana perspektiv är av relevans för den som arbetar med eller intresserar sig för kultur och kulturens roll, och kanske i synnerhet för den som arbetar med texter på det kulturpolitiska fältet. Resultaten öppnar också för vidare studier på området kulturpolitiska texter, som t.ex. kanske i högre grad kan ta hänsyn till specifika lokala förutsättningarna hos olika kulturprojekt än jag haft utrymme till att göra i den här avhandlingen.

Vad gäller den diskurs om äldre och åldrande som avspeglas och återskapas i texterna i satsningen Kultur för äldre (se avsnitt 9.2 ovan), är det svårare att bedöma hur typiska eller representativa mina analysresultat är. Det finns vissa egenskaper hos satsningen som man skulle kunna argumentera för gör den till något av ett särfall, snarare än representativ för offentlig sektor eller samhället i stort: satsningen var en tillfällig sådan, med ett specifikt och lite ovanligt tema, nämligen kultur och äldre. Man kunde argumentera för att texter med med generella teman, t.ex. den statliga utredningen SENIOR 2005 (2002) och de tidningsartiklar som undersöks av Nilsson (2008), har större spridning och förankring och därmed vore bättre representanter för den offentliga diskursen om äldre. Mina analysresultat om diskurser om äldre, som diskuteras bl.a. i avsnitt 9.2 ovan, visar sig dock ha stöd i tidigare forskning, t.ex. i resultat just från Nilsson (2008) och bidragen i Jönson (2009). Det tyder på att Kultur för äldre inte är något extremfall, där äldre konstrueras på ett diametralt sätt än i andra sammanhang. Även om den här satsningen gällde just kultur för äldre, ofta inom vård och omsorg, konstrueras och reproduceras inte bara diskurser om t.ex. äldre som kulturkonsumenter eller äldre inom vård och omsorg i satsningens texter. Som jag visar i avhandlingens olika analyser, är det ofta med ett allmänt *äldre* man kategoriserar deltagare och konstruerar meningsfullhet. Det som texterna uttrycker betydelser om är alltså ofta just *äldre* i allmänhet, även om satsningen inte nödvändigtvis gällde äldre i allmänhet. På liknande

vis uttrycker texterna också emellanåt betydelser om *kultur* i allmänhet, inte bara kultur i den här specifika kontexten. Texterna speglar därför inte bara en rådande diskurs om äldre, utan de bidrar därför också till att reproducera den. De diskurser om kultur och äldre som mina analyser pekar på, kunde vara av intresse för flera målgrupper. En sådan består av forskare med samhällsvetenskapligt intresse för frågor om ålder och diskurser om det. Till en sådan målgrupp kan avhandlingen bidra med ett språk- och textvetenskapligt perspektiv på konstruktioner av äldre i texter, och en detaljerad och systematisk analys av hur sådana diskurser tar sig uttryck språkligt. Avhandlingen bidrar också med perspektiv på hur äldre konstrueras just i relation till kultur, där ett av mina analysresultat är att äldre konstrueras som separata från kulturen och kulturlivet (jämför avsnitt 6.4.6) och framförallt konstrueras som att de ska dra nytta av kultur ur ett hälsoperspektiv (jämför avsnitt 7.7). En annan målgrupp som kan ha intresse av avhandlingens resultat är den som i någon roll arbetar med äldre frågor, kanske särskilt i ett kultursammanhang. En sådan läsare kan kanske dra nytta av att känna till de förgivetta gälden jag i avhandlingen visar att texterna emellanåt präglas av, och själv undvika dessa generaliseringar.

Avhandlingen är skriven inom språkvetenskap, och jag ger i min undersökning en språkvetares perspektiv på diskurser om äldre och kultur, såväl som de inbördes relationerna mellan satsningens texter. Detta perspektiv kan möjligen också vara av intresse för forskare inom andra vetenskapliga discipliner, som ägnar sig åt studier av liknande frågor men ur andra perspektiv. Kanske kan min studie också inspirera till studier av angränsande teman, men ur andra vetenskapliga perspektiv. Till en språkvetenskapligt intresserad målgrupp visar avhandlingen hur undersökningar av intertextualitet i textmaterial med fördel kan kombineras med andra mer diskursanalytiska analyser, och att dessa typer av analyser kan informera varandra. De mönster som jag konstaterar i den intertextuella analysen visar sig på flera sätt gå igen i de mer diskursanalytiskt inriktade analyserna. För den språkvetare vars primära intresse är diskursanalytiskt, understryker det här resultatet att intertextuell analys kan vara av vikt för att få en djupare förståelse för diskursskapandet i texter av den här typen. För den språkvetare vars primära intresse istället gäller texters intertextuella relationer, ger resultatet exempel på några av alla de sätt intertextuella relationer kan ta sig uttryck.

I avhandlingen använder jag också åtminstone en typ av analysmetod som inte tidigare använts i någon större skala, nämligen analysen av syfteskonstruktioner (van Leeuwen 2000, 2008). Min beskrivning, tillämpning och diskussion av det ramverket kan utgöra ett metodologiskt bidrag till textforskningen. Förhoppningsvis kan också andra ta vid och fortsätta en sådan metodutveckling

genom att applicera ramverket på andra material och undersöka dess möjligheter och begränsningar i olika sammanhang.

I avsnitt 3.1 nämnde jag det som en del av kritikbegreppet att rikta intresse mot frågor som rör samhällsmakt, och angav det som en anledning till att jag valt just att studera diskurser om äldre och kultur. Jag annonserade också att en sådan kritiksyn inte är särskilt artikulerad i min undersökning, och jag har följaktligen inte heller ägnat mig åt särskilt mycket samhällskritik i mina slutsatser eller i denna avslutande diskussion. Jag kommer inte heller nödvändigtvis med kritik av satsningen och dess texter, även om jag analyserar dem med en kritisk blick. Men en förhoppning är att undersökningen kan bidra till en problematisering av ålder och en ökad kunskap om hur ålder och åldrande styr livsvillkor, och därigenom kanske bidra till en kritisk samhällsdiskussion (även om jag alltså inte nödvändigtvis för den själv). För att avsluta med att rekontextualisera en formulering från broschyren Vårt att leva för (Statens kulturråd 2013): ”Vår lust till upplevelser, konst och bildning minskar inte för att vi blir äldre”.

English summary

In this dissertation, I present a study with the overarching purpose of mapping out how intertextual relations are manifested in texts produced within a government initiative on arts⁸ for the elderly⁹, and shedding light on how discourses on elderly and the arts are articulated in texts from the initiative. This purpose is addressed with qualitative research methods, and with a focus on three themes: intertextual relations, representations of the elderly, and constructions of the purposefulness of the initiative. The study is regarded as a case study, which at a more general level can contribute to an understanding of texts in institutional contexts as well as public discourses on the arts and the elderly.

Background and data

The study draws on data consisting of a collection of texts produced within a specific government initiative called *Kultur för äldre* (*Arts for the elderly*), which aimed to increase elderly peoples' access to the arts. The initiative was launched by the Swedish government through the Ministry of Culture in 2011, and conducted over three consecutive years. It was administered by the Swedish Arts

---

⁸ In the data, the term *kultur* (*culture*) is used, a term with varying definitions. It is never explicitly defined in the data, but it is generally used to refer to different forms of the arts, some media, and cultural heritage, similar to the way it is used within cultural policy (Jacobsson 2014:129). Therefore, I choose to consistently translate the term with *the arts*.

⁹ In the data, the target group is referred to as *äldre* (lit. *older*), a term commonly used within the administration to refer to people over the age of 65 (Nilsson & Jönson 2009:96). In this summary, I choose to consistently use the term *the elderly*, instead of e.g. *senior citizens*, not to confuse it with the alternative Swedish term *senior*.

Council (here abbreviated as the SAC), which advertised a funding opportunity from which organizations that work with the elderly, in particular counties and municipalities, were invited to apply for funding. During the first year of the initiative, an external consultant was also hired to do an evaluation. All in all, 70 million Swedish kronor were distributed to local projects regarding arts aimed at the elderly, as well as research and education on the arts and elderly people. The initiative is described in greater detail in chapter 2 of the dissertation, where I also contextualize it within Swedish cultural policy, the field of arts and health, as well as theory and research on aging and the elderly as a social construct.

The texts that are studied in the dissertation are written by different authorities and professionals: the Swedish government, the SAC, local project organizers and an external consultant. The texts were all produced as a part of the initiative Kultur för äldre, but they vary by genre, ranging from government decisions to information brochures, and fill various purposes in different, but related, contexts. In chapter 4 of the dissertation, I give a detailed account of the texts and their functions, contextual information about their production, as well as a brief description of the intertextual relationships to "external texts", i.e. texts that are not included as data for the study, that are indicated by explicit markers of intertextuality.

Theory and methodology

The study is based within critical discourse analysis (CDA). Throughout the dissertation, the term *discourse* is used in two different senses, both based on definitions given by Fairclough (1989, 1992, etc.). On the one hand, it is used to refer to 'language in use', highlighting language use as a form of social practice, in expressions such as "discursive constructions of purpose" and others. My understanding of the relationship between language and context is that it is *dialectical* (Fairclough 1992, 1995), meaning that texts are both enabled and limited by social structure, as well as contributing to social structure (Fairclough & Wodak 1997, Englund & Svensson 2003).

On the other hand, the term *discourse* is used in a Foucauldian sense (see e.g. Foucault [1976] 2002) to refer to a certain perspective of the world, connected to e.g. a certain object or activity. In the latter sense, the term discourse is used in expressions such as "discourses on aging" or "medical discourse". In addition to this, my understanding of discourses include that they are related to each other and can be mixed and transferred through texts, a perspective I refer to using Fairclough's (1992) term *interdiscursivity*, but in a broad sense as described by e.g. Ajagán-Lester et al. (2003).

Furthermore, a key theoretical concept for this study is that of *intertextuality*, understood as the assumption that all texts are related to other texts, and that these relations can be visible on the surface of the text in the form of *manifest intertextuality* (Fairclough 1989, 1992 etc.). Of particular importance is the notion of *intertextual chains*, meaning texts forming series of communication (cf. Fairclough 1989, Solin 2004). Along such intertextual chains, studies have shown that certain elements tend to be transferred, a phenomenon I describe and study using the term *recontextualization* (Linell 1998a). When such recontextualizations happen, *transformations* of wording and meaning also inevitably occur (Linell 1998a, Wodak 2000). Intertextuality, recontextualizations, and transformations are of particular importance for the analysis presented in chapter 5 of the dissertation, where I analyze different aspects of intertextual relations.

In a broader sense, texts in and of themselves can be regarded as recontextualizations, not (only) of elements like words or other texts, but of *social practices*, meaning “socially regulated ways of doing things” (van Leeuwen 2008:6). This perspective forms the basis for the analyses presented in chapter 6 and 7 of the dissertation, where I study discursive representation of social actors and constructions of purposefulness, respectively. I regard these aspects of the texts as two different types of transformations that occur when the social practices of Kultur för äldre are recontextualized as text, and analyze them using frameworks introduced by van Leeuwen (2008), Reisigl & Wodak (2001), Schegloff (2007), and others (see below).

Lastly, in chapter 8 of the dissertation, I turn to the visual aspects of the data, and analyze how pictures contribute to representation of social actors, constructions of purpose and intertextual relations. In doing so, I draw on methods of analysis from the works of Kress & van Leeuwen (2006). This analysis is theoretically grounded in *multimodality*, a theoretical perspective which involves that not only linguistic text, but also other *semiotic modes* such as pictures, sound and others, are viewed as text (Kress & van Leeuwen 2006, Karlsson 2007).

Results

The dissertation includes four empirical chapters, which are summarized here.

Intertextual relations

As a part of the description of the data in chapter 4 of the dissertation, an overview is given of the contextual relations between the texts. In chapter 5,

I deepen the understanding of these relations by analyzing the intertextual relations between the texts from two different perspectives. Firstly, I analyze explicit markers of intertextuality between the texts, and grade relations between types of texts in terms of strength. Secondly, I analyze “hidden” intertextual markers, in the form of recontextualizations of certain key phrases that occur in the texts.

In summary, I argue that three different, but related, intertextual chains are formed in the data. One of them consists of texts that are contextually closely related, hence forming a *scripted* intertextual chain (Kell 2017). This intertextual chain includes the government decisions, the announcement texts written by the SAC, the applications for funding written by local project owners, and decisions about funding written by the SAC. Along this intertextual chain, there are few explicit markers of intertextuality and few recontextualizations.

The other two intertextual chains that are identified, form less scripted intertextual chains. One of these intertextual chains consists of government decisions, the external evaluation, and information brochures produced by the SAC. The second one consists of texts from the local projects: grant applications, information, and project reports. In both these intertextual chains, there are explicit markers of intertextuality, and key phrases tend to be recontextualized.

Key phrases are especially recontextualized between texts from the government and the SAC, while local projects tend to recontextualize their own phrases. The recontextualizations are most often “hidden”, in the sense that they are not marked with references to the original texts. This fact is discussed in relation to genre conventions, legitimacy, and efficiency, factors suggested by for example Koskela (2009a) and Rahm & Sandell (2016).

A close-range analysis shows that certain transformations occur when phrases are recontextualized in the intertextual chains. For example, there is a tendency for words and concepts to be made increasingly abstract when they are recontextualized. An example of this is that a detailed expression like “supporting elderly people in being able to live an active and rich life in a social environment” is condensed to “culture” after a series of recontextualizations. Additionally, causal relations tend to be expressed somewhat stronger when recontextualized. These results are in line with some previous studies on intertextuality, for example Solin (2004) and Maybin (2017).

Representation of social actors

In chapter 6 of the dissertation, I analyze the categorization of participants in the initiative. This is done through an analysis of categories that are used to

denominate social actors in the texts, which are subsequently analyzed drawing on concepts from Membership Categorization Analysis (MCA) (Sacks 1995, Schegloff 2007) and CDA according to Reisigl & Wodak (2001).

A main finding of the analysis is the fact that the dominating categorization of participants is different forms of the term *äldre* (*the elderly*). In the analysis, I describe this categorization as being first and foremost related to the *membership categorization device* (MCD) (Schegloff 2007) age. However, I also describe how the categorization *äldre* is related to other MCDs, e.g. health and health care status. For example, this is accomplished when referents are categorized as *äldre* and implied to have illnesses such as dementia. This analysis is further supported by the fact that there is a tendency in the data to use “alternative” categorizations such as *senior* (*senior*) and *pensionär* (*retiree*) when referents are emphasized as being active, healthy, and independent. I argue that one effect of this generic use of term *äldre* and the implications about illness and dependency, is that it reproduces dominating discourses on the elderly, which involve elderly people being seen as inherently ill, lonely, and dependent, among other things (cf. Bytheway 2005, Nilsson 2008, Pulkki & Tynkkynen 2016 i.a.).

As mentioned above, *äldre* is the dominating categorization of participants in the data, despite the fact that the category is somewhat ambiguous and seldom explicitly defined. The dominance of this categorization is on the one hand not a surprising result; *äldre* is a common term for referring to elderly people within the government administration (cf. Nilsson & Jönson 2009), and many local projects did include elderly people in general. On the other hand, according to the government decision, the initiative was originally set out to include specifically *äldre inom vård och omsorg* (*elderly within care and welfare*) (cf. Kulturdepartementet 2011, 2012), and not elderly people in general. Some local projects specifically aimed their projects at this target group, in accordance with the ambition of the government. I argue that the vagueness on the topic of the target group being people in need of health care and welfare or not, is sometimes explicable considering that there is other contextual information that helps with the interpretation. At other times, it is rather related to the dominating discourses on the elderly (see above) allowing for an interpretation of the term *äldre* as carrying the meaning ‘within care and welfare’ in and of itself.

There are also some results pertaining to the intertextual relations in the data. Local projects generally vary more in their way of categorizing participants than the government, the external consultant, and the SAC. This is discussed as a potential result of the local projects’ texts being less formal (c.f. Magnusson 2008), or that they are produced within contexts where other categorizations

dominate, e.g. *vårdtagare* (*care receiver*) or the previously mentioned *senior*. Research also suggests it is generally avoided to categorize people based on old age (Lövgren 2009a). Many of the local projects' texts are more likely to be read by elderly people themselves, which might also explain the fact that "alternative" categorizations are used more often in these texts. Lastly, the amount of categorizations explicitly stating health or health care status increases in the latter working stages of text production within the initiative. This is discussed as possibly being attributable to the fact that the participants at this stage consist of real persons, not only hypothetical ones, which could lead to more specific categorization.

Constructions of purpose

In chapter 7 of the dissertation, I analyze the ways in which the project is discursively constructed as purposeful. In doing this, I use a framework for analyzing purposefulness formulated by van Leeuwen (2000, 2008), combined with a thematic analysis.

In summary, the analysis shows that purposes that are constructed within the initiative chiefly involve the well-being of the elderly or concern meeting societal needs and objectives like democracy, regional politics and improved work environment for care workers. It is unusual for the initiative or the projects to be constructed as purposeful for the arts, which can be regarded as somewhat surprising. A general tendency to formulate objectives pertaining to welfare or other societal objectives is, however, a characteristic trait of Nordic cultural policy (Frenander 2001, Mangset 2011, Jacobsson 2014).

Drawing on van Leeuwen (2000, 2008), an analysis of the specific ways in which purposefulness is discursively constructed shows that most purposes are constructed as inherent parts of the arts: health and well-being of the elderly, as well as benefits for care workers and certain benefits for society as a whole, like changed attitudes towards the elderly. Other purposes, like ones connected to democracy and some other benefits for society as a whole, are instead typically constructed as explicit aims of the project. These differences in purpose constructions are discussed with regard to specific aspects of the context, especially cultural policy, and the possibility to evaluate different types of purposes. A suggestion is that purposes that are hard or impossible to evaluate within the context of the initiative, e.g. health and well-being, are generally avoided in constructions that construct purposes as explicit aims, since that could create an obligation to explicitly show goal attainment.

Finally, some of the findings of the analysis show connections to the intertextual chains described in previous chapters. The SAC and the government

construct purposes in similar ways, which can be partly explained by the fact that certain constructions of purpose consist of phrases that are recontextualized in texts from the government and the SAC, as described in chapter 5 of the dissertation. The local projects are more varied with regards to the purposes that they construct, but each project shows a tendency to express purposefulness in its own way; for example, one project uses the term *friskvård* (*wellness*). This can be seen as an effect of the intertextual relations between the texts, and recontextualizations of phrases that occur between local texts.

The framework of van Leeuwen (2000, 2008) has not, to my knowledge, previously been used within Swedish discourse analysis, and in few cases internationally (however, see Paganoni 2004, Zaher 2009). Therefore, the framework and its general applicability to Swedish texts of this kind is discussed in a concluding section of chapter 7. One question raised in this section is that some sub-categories described by van Leeuwen seem to be influenced by the specific context studied in his works, namely the first day of school, which opens up the possibility for there being other categories of purpose constructions in other contexts, yet to be described. Another question concerns the fact that the framework does not distinguish between specific and concrete social practices on the one hand, and general and abstract social practices on the other hand. Hence, a further development of the framework is suggested to include tools to differentiate between different types of social practice. In conclusion, however, I argue that the framework has proven useful for the analysis in this case, albeit after some minor adjustments to the Swedish language as well as the specific context which is studied here.

Visual analysis

In chapter 8 of the dissertation, I analyze visual resources in the form of photographs, and their contribution to constructions of participants and purposefulness, as well as their relationship to the intertextual chains described in the intertextual analysis. In doing so, I use a set of analytic tools from Kress & van Leeuwen (2006) to analyze both the *interpersonal* meanings of the photographs, i.e. their social functions, and the *ideational* meanings, i.e. their representations of the world (see Halliday 1985).

Visual representations of social actors is analyzed as accomplished by *analytic processes* (Kress & van Leeuwen 2006). In the analysis, I point to a set of attributes that invoke old age: grey hair, skin wrinkles, and other visual features that have been described in prior studies (cf. Hurd Clarke & Korotchenko 2010, Ward & Holland 2011, Holland & Ward 2012). People who are portrayed with such attributes are analyzed as being represented as elderly. When

compared to the analysis of verbal representations of social actors in chapter 6, my analysis shows that there is a stronger emphasis on health care and welfare in the visual representations of the elderly in the data. This is argued based on the fact that some of the elderly people in the photographs are represented as carriers of attributes connected to impairments of different kinds, e.g. wheel chairs, sometimes in circumstances that seem to be institutional or accompanied by people whose attributes signal that they are health care professionals.

Interpersonally, the pictures are fairly similar in the data. People are generally represented at a social distance, not intimate nor distanced. Eye contact with the viewer is generally not made, the horizontal angle generally creates a level of detachment, and the vertical angle generally implies equality. In sum, the reader is not offered to identify with the people being portrayed, but is rather positioned as an outside observer. This is seen as expected, given that the texts are generally not aimed at the groups of people being portrayed: elderly people and professionals within health care or the arts.

Constructions of purpose are seen as visually manifested through *narrative processes* (Kress & van Leeuwen 2006). In the analysis, I point to elderly people generally being portrayed as participating in activities relating to arts, e.g. painting, dancing, or acting on stage. In some cases, artefacts related to the arts are also represented alone. This suggests that the arts are visually constructed as a theme of purposefulness, which would be in contrast to the verbal analysis in chapter 7 of the dissertation, where the analysis showed that purposefulness was first and foremost constructed with regards to the health and well-being of the elderly and with regards to societal needs and objectives. However, the visual analysis also shows elderly people reacting to participating in the art activities or events placed outside the picture, with feelings of happiness indicated by large smiles. Smiles and hand holding are also sometimes focused in the pictures, in some cases almost filling the whole picture. This, I argue, shows that purposefulness is also visually constructed with regards to themes like community, well-being and intimacy.

Considering the intertextual aspects of the data, it is harder to draw conclusions from the visual analysis. As indicated above, there are similarities between the photographs in the data, but there are no recontextualized photographs or explicit markers of intertextuality that could be compared to the recontextualized phrases analyzed in chapter 5. If anything, certain motifs seem to reoccur within texts, which might reflect that several pictures are taken of the same activities. There are, however, some results showing differences between the local projects' texts and the texts from the SAC, similar to what has been described

in previous analyses. For example, the local projects represent the elderly in somewhat more varied ways.

Overall, the photographs are conveying positive images, although not embellishing. They are discussed as potentially constructing an ideal picture of the initiative and geriatric care in general, as well as complementing the verbal texts by adding the individual dimension that is largely lacking from the verbal texts.

Conclusion and discussion

In the concluding chapter of the dissertation, I discuss the empirical results in relation to the overarching purpose of the dissertation and point to some implications of the study, both for the research community and for society in general. Some main points are mentioned here.

In relation to the intertextual relations in the data, one main finding is that the government decisions to a large degree affect other texts in the data. This is evident from the fact that phrases from the decisions are recontextualized, and that other texts seem to follow the ways in which social actors are represented and purposes are constructed in the government decisions. This is an especially strong tendency in the texts from the SAC. Local projects form their own intertextual chains, and in some ways their texts differ from the texts that concern the initiative as a whole. This is discussed as possibly being an effect of local projects being part of local contexts and therefore filling a multitude of objectives in their texts, e.g. in their role as employer of health care staff etc., and being closer to the actual activities being funded within the initiative.

The study has surveyed some intertextual features of texts in contexts like the one studied in the dissertation, especially concerning explicit and implicit intertextual relations. These results underline the importance of taking not just explicit markers of intertextuality, but also context and recontextualizations, into account when conducting research on intertextuality. In the case of this study, the contextual information has consisted of the administrative situation governing the text production, but this could be extended to include ethnography and similar approaches.

Furthermore, the study has shed some light on how discourses on the arts and the elderly are articulated in the data. One fairly consistent tendency in the data is that the elderly in different ways are put in relation to discourses on health; through the categorization of participants and the constructions of purpose, the elderly are implied to have health issues. This is in line with findings described in prior research (see Bytheway 2005, Nilsson 2008, Pulkki &

Tynkkynen 2016 i.a.). In the specific context dealt with here, there are some factors that could partly, but not entirely, explain this tendency. Most notably, the fact that an actual health care context can sometimes be understood contextually. However, I argue that this can not entirely explain the implicated relationship between high age and the need for health care. Instead, this must rather be explained in the light of public discourses allowing for such implications to be made. Also, the texts contribute to reproducing such discourses on the elderly.

The initiative studied here is a part of cultural policy, and the activities promoted are a part of the arts. But in the data, the arts are not particularly prominent. Instead, they are embedded within discourse on health and other aspects of social welfare. As described above, it is one characteristic of Nordic cultural policy to frame cultural policy as a part of welfare politics (cf. Frenander 2001, Mangset 2011, Jacobsson 2014). Combining arts with other areas of policy in projects has also been used as a way of legitimating and funding the arts (cf. Jacobsson 2014, Svensson & Tomson 2016b). In this particular context, the area of policy used, namely health, is perhaps one of particularly strong interest in the public discourse (cf. Johannisson 2008). Explanations aside, the texts studied here contribute to a discourse on the arts as being purposeful through utilization rather than in its own right.

Some results of the study are first and foremost useful for researchers interested in intertextual relations of discourse analysis, e.g. the methodological questions and suggestions mentioned above. Other results can also be of interest to professionals or the general public. These include the analysis of explicit and implicit intertextual chains, which can be of importance to professionals who write or in other ways deal with texts of the type studied in this dissertation. Finally, the results pertaining to discourses on the arts and the elderly can be of interest to anyone working with or interested in the arts and their role in contemporary society, age categorization, or discourses on the elderly, as well as give rise to research questions to researchers from other scientific disciplines.

Referenser

- Ajagán-Lester, Luis 2001. Bilden av ”de andra”. Afrikaner i svenska skoltexter 1768–1920. I: Melander, Björn & Björn Olsson (red.), *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Lund: Studentlitteratur, s. 25–42.
- Ajagán-Lester, Luis, Per Ledin & Henrik Rahm 2003. Intertextualiteter. I: Englund, Boel & Per Ledin (red.), *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund: Studentlitteratur, s. 203–237.
- Ambjörnsson, Fanny & Maria Jönsson 2010. Inledning. I: Ambjörnsson, Fanny & Maria Jönsson (red.), *Livslinjer. Berättelser om ålder, genus och sexualitet*. Göteborg: Makadam, s. 7–21.
- Andersson, Janicke, Mirjaliisa Lukkarinen Kvist, Magnus Nilsson & Anna-Liisa Närvänen 2011. *Att leva med tiden. Samhälls- och kulturanalytiska perspektiv på ålder och åldrande*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Lars 2013. Ålderism. I: Andersson, Lars (red.), *Socialgerontologi*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 329–363.
- Balazs, Anne 2004. Marketing to older adults. I: Nussbaum, Jon F. & Justine Coupland (red.), *Handbook of Communication and Aging Research*. 2 uppl. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, s. 329–351.
- Bauman, Richard & Charles L. Briggs 2009. Poetics and performance as critical perspectives on language and social life. I: Coupland, Nikolas & Adam Jaworski (red.), *The New Sociolinguistics Reader*. London: Palgrave Macmillan, s. 607–614.
- Baxter, Judith 2010. Discourse-analytic approaches to text and talk. I: Litosse-liti, Lia (red.), *Research Methods in Linguistics*. London: Continuum, s. 117–137.

- Bazerman, Charles 1994. Systems of genres and the enactment of social intentions. I: Freedman, Aviva & Peter Medway (red.), *Genre and the New Rhetoric*. London: Taylor & Francis, s. 79–101.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann 1966. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City: Doubleday.
- Bernstein, Basil 1981. Codes, modalities and the process of cultural reproduction: A model. *Language in Society* 19, s. 327–363.
- Björkqvall, Anders 2003. *Svensk reklam och dess modelläsare*. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 31.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Björkqvall, Anders 2009. *Den visuella texten. Multimodal analys i praktiken*. (Ord och stil, Språkvårdssamfundets skrifter 40.) Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Björkqvall, Anders 2012. Text- och resursorientering inom multimodalitetsforskningen. *Språk och stil* N.F. 22(1), s. 135–161.
- Blaakilde, Anne Leonora 2004. Løber tiden fra Kronos? Om kronologiserings betydning for forestillinger om alder. *Tidsskrift for kulturforskning* 3(1), s. 67–85.
- Blomgren, Roger & Jenny Johannisson 2015. Kulturpolitik, styrning och legitimitet i svenska regionala kulturplaner. *Gränslös. Tidsskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv* 5, s. 9–18.
- Blommaert, Jan 2005. *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boeriis, Marten & Theo van Leeuwen 2017. Vectors. I: Wildfeuer, Janina & Ognyan Seizov (red.), *New Studies in Multimodality. Conceptual and Methodological Elaborations*. London: Bloomsbury Academic, s. 15–35.
- Bytheway, Bill 2003. Visual representations of late life. I: Faircloth, Christopher A. (red.), *Aging Bodies. Images and Everyday Experience*. Walnut Creek: AltaMira Press, s. 29–54.
- Bytheway, Bill 2005. Ageism and age categorization. *Journal of Social Issues* 61(2), s. 361–374.
- Bytheway, Bill & Julia Johnson 1998. The sight of age. I: Nettleton, Sarah & Jonathan Watson (red.), *The Body in Everyday Life*. London/New York: Routledge, s. 243–257.
- Calasanti, Toni M. 2007. Bodacious berry, potency wood and the aging monster. Gender and age relations in anti-aging ads. *Social Forces* 86(1), s. 335–355.

- Caldas-Coulthard, Carmen Rosa & Rosamund Moon 2016. Grandmother, gran, gangsta granny. Semiotic representations of grandmotherhood. *Gender and Language* 10(3), s. 309–339.
- Carlin, Andrew P. 2010. Reading 'A tutorial on membership categorization' by Emanuel Schegloff. *Journal of Pragmatics* 42(1), s. 257–261.
- Centrum för kultur och hälsa 2019. <<https://ckh.gu.se/>>. Hämtad 13 november 2019.
- Coupland, Justine 2003. Ageist ideology and discourses of control in skincare product marketing. I: Coupland, Justine & Richard Gwyn (red.), *Discourse, the Body, and Identity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 127–150.
- Coupland, Justine 2007. Gendered discourses on the 'problem' of ageing. Consumerized solutions. *Discourse & Communication* 1(1), s. 37–62.
- Cox, Susan, Sarah Drew, Marilys Guillemin, Catherine Howell, Deborah Warr & Jenny Waycott 2014. *Guidelines for Ethical Visual Research Methods*. Melbourne: The University of Melbourne.
- Dahl, Christoffer & Andreas Nord 2015. "Strindberg skriver för att slåss". Bilden av ett författarskap i ett läromedel för gymnasiet. I: Östman, Carin (red.), *Det skönlitterära språket. Tolv texter om stil*. Stockholm: Morfem förlag, s. 139–161.
- Devitt, Amy J. 1991. Intertextuality in tax accounting. Generic, referential, and functional. I: Bazerman, Charles & James Paradis (red.), *Textual Dynamics of the Professions. Historical and Contemporary Studies of Writing in Professional Communities*. Madison: University of Wisconsin Press, s. 336–357.
- Doctare, Christina 2008. Nämndes ordet kultur handlade det om bakterier, aldrig om människor och värdegrund. I: Bjursell, Gunnar & Lotta Vahlne Westerhäll (red.), *Kulturen och hälsan. Essäer om sambandet mellan kulturens yttringar och hälsans tillstånd*. Stockholm: Santérus, s. 61–74.
- Drewniany, Bonnie L. 2011. Pepsi's generation gap. I: Ross, Susan Dente & Paul Martin Lester (red.), *Images that injure. Pictorial stereotypes in the media*. 3 uppl. Santa Barbara: Praeger, s. 228–241.
- Dykstra, Pearl A. 2009. Older adult loneliness. Myths and realities. *European Journal of Ageing* 6(2), s. 91–100.
- Eckert, Penelope 2013. Ethics in linguistic research. I: Podesva, Robert J. & Devyani Sharma (red.), *Research Methods in Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 11–26.
- Ehrenberg-Sundin, Barbro, Kerstin Lundin, Åsa Wedin & Margareta Westman 2003. *Att skriva bättre i jobbet. En basbok om brukstexter*. 3 uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

- Ehrlich, Susan & Tanya Romaniuk 2013. Discourse analysis. I: Podesva, Robert J. & Devyani Sharma (red.), *Research Methods in Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 460–493.
- Englund, Boel & Jan Svensson 2003. Sakprosa och samhälle. I: Englund, Boel & Per Ledin (red.), *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund: Studentlitteratur, s. 61–89.
- Ericsson, Stina 2015. Diskrimineringens grunder. Intersektionella perspektiv på elevtexter. I: Landqvist, Mats (red.), *Från social kategorisering till diskriminering. Fyra studier av språk och diskriminering och ett modellförslag*. (Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola 4.) Huddinge: Södertörns högskola, s. 13–40.
- Eriksson, Mats 1999. Om konstruktion av åldersidentitet i samtal. I: Andersson, Lars-Gunnar, Aina Lundqvist, Kerstin Norén & Lena Rogström (red.), *Svenskans beskrivning 23. Förhandlingar vid tjugotredje sammankomsten, Göteborg den 15–16 maj 1998*. Lund: Lund University Press, s. 106–115.
- Faircloth, Christopher A. 2003. Different bodies and the paradox of aging. Locating aging bodies in images and everyday experience. I: Faircloth, Christopher A. (red.), *Aging Bodies. Images and Everyday Experience*. Walnut Creek: AltaMira Press, s. 1–26.
- Fairclough, Norman 1989. *Language and power*. (Language in social life 1.) London: Longman.
- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman 1995. *Critical discourse analysis. The critical study of language*. London: Longman.
- Fairclough, Norman 2003. *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. New York: Routledge.
- Fairclough, Norman & Ruth Wodak 1997. Critical discourse analysis. I: van Dijk, Teun A. (red.), *Discourse Studies. A multidisciplinary introduction. Vol. 2. Discourse as social interaction*. London: Sage, s. 258–284.
- Femers, Susanne 2007. *Die ergrauende Werbung. Altersbilder und werbesprachliche Inszenierungen von Alter und Altern*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Forceville, Charles 1999. Educating the eye? Kress and van Leeuwen's *Reading Images: The Grammar of Visual Design* (1996) [recension]. *Language and Literature* 8(2), s. 163–178.
- Forstorp, Per-Anders 1998. Att rapportera om katastrofen. Hur Expressens förstasida blev omtalad. I: Forstorp, Per-Anders & Per Linell (red.), *Samtal*

- pågår. *Dialogiska perspektiv på svenska mediedebatter*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 171–202.
- Foucault, Michel [1976] 2002. *Sexualitetens historia. Band 1: Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos.
- Fredman, Pam 2014. Förord. I: Sigurdson, Ola (red.), *Kultur och hälsa. Ett vidgat perspektiv*. Göteborg: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet, s. 7–9.
- Frenander, Anders 2001. Svensk kulturpolitik under 1900-talet. *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 22(1), s. 63–87.
- Furubo, Jan-Eric 1994. Learning from evaluations: The Swedish experience. I: Leeuw, Frans L., Ray C. Rist & Richard C. Sonnichsen (red.), *Can Governments Learn? Comparative Perspectives on Evaluation & Organizational Learning*. New Brunswick: Transaction Publishers, s. 45–65.
- Gassne, Jan 2008. *Salutogenes, Kasam och socionomer*. (Lund Dissertations in Social Work 30.) Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Gustafsson, Anna 2009. *Pamfletter! En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A 66.) Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.
- Hagren Idevall, Karin & Theres Bellander 2014. Membership Categorization Analysis – för analyser av kategoriseringar i tal och skrift. I: Karlsson, Anna-Malin & Henna Makkonen-Craig (red.), *Analysing text AND talk*. (FUMS 233.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, s. 44–68.
- Halliday, Michael A.K. 1985. *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Heggli, Gry 2004. Alderstyranni og dekrnologisering. Alder som kulturanalytisk perspektiv. *Tidsskrift for kulturforskning* 3(1), s. 5–14.
- Helgesson, Karin 2011. *Platsannonser i tiden. Den orubricerade platsannonsern 1955–2005*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 15.) Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Helgesson, Karin 2017. ”Sortera smart”. Legitimering i kommunala informationsmaterial om sopsortering. I: Helgesson, Karin, Hans Landqvist, Anna Lyngfelt, Andreas Nord & Åsa Wengelin (red.), *Text och kontext. Perspektiv på textanalys*. Malmö: Gleerups, s. 111–126.
- Hepworth, Mike 2003. Ageing bodies. Aged by culture. I: Coupland, Justine & Richard Gwyn (red.), *Discourse, the Body, and Identity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 89–106.

- Hillman-Chartrand, Harry & Claire McCaughey 1989. The arm's length principle and the arts. An international perspective – past, present and future. I: Cummings, Milton C. Jr. & Mark J. Davidson Schuster (red.), *Who's to Pay for the Arts? The International Search for Models of Arts Support*. New York: American Council for the Arts, s. 43–80.
- Hockey, Jenny & Allison James 1993. *Growing Up and Growing Old. Ageing and Dependency in the Life Course*. London: Sage.
- Hockey, Jenny & Allison James 2003. *Social Identities across the Life Course*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Holland, Caroline & Richard Ward 2012. On going grey. I: Yläne, Virpi (red.), *Representing Ageing. Images and Identities*. New York: Palgrave Macmillan, s. 115–131.
- Holmberg, Per 2015. Texten i praktiken. Ett bidrag till förståelsen av den skrivna textens kontext. I: Kvåle, Gunhild, Eva Maagern & Aslaug Veum (red.), *Kontext, språk og multimodalitet. Nyere sosialesemiotiske perspektiver*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 9–24.
- Holmberg, Per & Karolina Wirdenäs 2010. Skrivpedagogik i praktiken. Textkedjor, textsamtal och texttypologier i tre svensklärares klassrum. *Språk och stil* N.F. 20, s. 105–131.
- Holšánová, Jana 1999. Olika perspektiv på språk, bild och deras samspel. Metodologiska reflexioner. I: Haskå, Inger & Carin Sandqvist (red.), *Alla tiders språk*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A 55.) Lund: Lund University Press, s. 117–126.
- Holšánová, Jana 2010. *Myter och sanningar om läsning. Om samspelet mellan språk och bild i olika medier*. (Språkrådets skrifter 12.) Stockholm: Språkrådet och Norstedts.
- Honkanen, Suvi & Riikka Nissi 2014. Managing organizational change through joint vision building. An analysis of practices of recontextualization. I: Karlsson, Anna-Malin & Henna Makkonen-Craig (red.), *Analysing text AND talk*. (FUMS 233.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, s. 28–43.
- Hont, Gabor 2007. Kultursjukdomar irriterar och utmanar läkarkåren. *Läkartidningen* 104(46), s. 3432–3434.
- Hornscheidt, Lann & Mats Landqvist 2014. *Språk och diskriminering*. Lund: Studentlitteratur.
- Hugoson, Rolf 2000. *Vad är kulturpolitik? En fråga om retorik*. (Statsvetenskapliga institutionens skriftserie 2000:1.) Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

- Hummert, Mary Lee, Teri A. Garstka, Ellen Boucharde Ryan & Jaye L. Bonnesen 2004. The role of age stereotypes in interpersonal communication. I: Nussbaum, Jon F. & Justine Coupland (red.), *Handbook of Communication and Aging Research*. 2 uppl. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, s. 91–114.
- Hummert, Mary Lee, John M. Wiemann & Jon F. Nussbaum (red.) 1994. *Interpersonal communication in older adulthood. Interdisciplinary theory and research*. Thousand Oaks: Sage.
- Hurd Clarke, Laura & Alexandra Korotchenko 2010. Shades of grey. To dye or not to dye one's hair in later life. *Ageing & Society* 30, s. 1011–1026.
- Iedema, Rick 1999. Formalizing organizational meaning. *Discourse & Society* 10(1), s. 49–65.
- Iedema, Rick & Ruth Wodak 1999. Introduction: organizational discourses and practices. *Discourse & Society* 10(1), s. 5–19.
- Jacobsson, Bengt 2014. *Kulturpolitik. Styrning på avstånd*. Lund: Studentlitteratur.
- Jacobsson, Bengt 2016. Stabilitet och förändring: om kulturpolitikens kringelikrok under fyra decennier. I: Svensson, Jenny & Klara Tomson (red.), *Kampen om kulturen. Idéer och förändring på det kulturpolitiska fältet*. Lund: Studentlitteratur, s. 49–69.
- Johannisson, Karin 2008. Kultur och hälsa: två besvärliga begrepp. I: Bjursell, Gunnar & Lotta Vahlne Westerhäll (red.), *Kulturen och hälsan. Essäer om sambandet mellan kulturens yttringar och hälsans tillstånd*. Stockholm: Santérus, s. 17–37.
- Johansson, Barbro & Ylva Mühlenbock 2016. "Talkin' 'bout my generation" – att göra ålder och kultur i kommunal verksamhet. I: Johansson, Barbro & Annica Sjölander (red.), *Kulturmöten utan gränser – modeller för att skapa kvalitet i äldres vardag*. (En rapport från Centrum för kultur och hälsa, Göteborgs universitet 4.) Göteborg: Centrum för kultur och hälsa, Göteborgs universitet, s. 22–49.
- Johnson, Julia & Bill Bytheway 1997. Illustrating care. Images of care relationships with older people. I: Jamieson, Anne, Sarah Harper & Christina Victor (red.), *Critical Approaches to Ageing and Later Life*. Buckingham: Open University Press, s. 132–142.
- Jönson, Håkan 2005. Äldre som offer. I: Blücher, Gösta & Göran Graninger (red.), *Den omvända ålderspyramiden*. (Linköping University Interdisciplinary Studies 3.) Vadstena: Stiftelsen Vadstena forum för samhällsbyggnad, s. 215–233.

- Jönson, Håkan (red.) 2009. *Åldrande, åldersordning, ålderism*. (Linköping University Interdisciplinary Studies 10.) Norrköping: Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Kahlin, Linda 2008. *Sociala kategoriseringar i samspel. Hur kön, etnicitet och generation konstitueras i ungdomars samtal*. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 44.) Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Kaid, Lynda Lee & Jane Garner 2004. The portrayal of older adults in political advertising. I: Nussbaum, Jon F. & Justine Coupland (red.), *Handbook of Communication and Aging Research*. 2 uppl. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, s. 407–421.
- Kardemark, Wilhelm 2013. *När livet tar rätt form. Om människosyn i svenska hälsotidskrifter 1910-13 och 2009*. Göteborg: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet.
- Karlsson, Anna-Malin 2007. Multimodalitet, multisekventialitet, interaktion och situation. Några sätt att tala om ”vidgade texter”. I: Gunnarsson, Britt-Louise & Anna-Malin Karlsson (red.), *Ett vidgat textbegrepp*. (TeFa 46.) Uppsala: Uppsala universitet, s. 20–26.
- Kell, Catherine 2017. Tracing trajectories as units of analysis for the study of social processes. Addressing mobility and complexity in sociolinguistics. *Text & Talk* 37(4), s. 531–551.
- Kessler, Eva-Marie & Clemens Schwender 2012. Giving dementia a face? The portrayal of older people with dementia in German weekly news magazines between the years 2000 and 2009. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences* 67(2), s. 261–270.
- Kohli, Martin 1986. The world we forgot. A historical review of the life course. I: Marshall, Victor W. (red.), *Later life. The social psychology of aging*. London: Sage, s. 271–303.
- Korpus, Einar 2008. *Reklamiska. Guldäggsannonser 1975–2007*. (Studier från Örebro i svenska språket 3.) Örebro: Örebro universitet.
- Koskela, Merja 2009a. Mot klarspråk på nätet? Dubbel rekontextualisering på skattemyndigheternas webbplatser. I: Nyström Höög, Catharina (red.), *Medborgare och myndigheter*. (TeFa 47.) Uppsala: FUMS, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, s. 52–62.
- Koskela, Merja 2009b. Skattemyndigheter på webben – dubbel mottagaranpassning eller ingen alls. I: Olovsson, Eva (red.), *Service på nätet*. (Språkrådets skrifter 10.) Stockholm: Språkrådet, s. 65–80.

- Koskela, Merja 2010. From bureaucrats to the public on the internet. Methodological aspects of intertextual analysis. *Fachsprache* 1–2, s. 54–63.
- Krekula, Clary & Barbro Johansson 2017. Inledning. I: Krekula, Clary & Barbro Johansson (red.), *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur, s. 11–38.
- Krekula, Clary, Anna-Liisa Närvänen & Elisabet Näsman 2005. Ålder i intersektionell analys. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 26(2–3), s. 81–94.
- Kress, Günther & Theo van Leeuwen 2006. *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. 2 uppl. London/New York: Routledge.
- Kristeva, Julia 1980. Word, dialogue, and novel. I: Roudiez, Leon S. (red.), *Desire in Language. A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press, s. 64–91.
- Kulturdepartementet 2011. *Uppdrag till Statens kulturråd att främja kultur för äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet*. (Regeringsbeslut Ku2011/1551/KV.) Stockholm: Kulturdepartementet.
- Kulturdepartementet 2012. *Uppdrag till Statens kulturråd att främja kultur för äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet*. (Regeringsbeslut Ku2012/1538/KO.) Stockholm: Kulturdepartementet.
- Kulturdepartementet 2013. *Uppdrag till Statens kulturråd att främja kultur för äldre*. (Regeringsbeslut Ku2013/1966/KO.) Stockholm: Kulturdepartementet.
- Kulturutredningen 1995. *Tjugo års kulturpolitik 1974–1994. Rapport från Kulturutredningen*. (Statens offentliga utredningar 1995:85.) Stockholm: Fritze.
- Kulturutredningen 2009a. *Betänkande av Kulturutredningen, del 1: Grundanalys*. (Statens offentliga utredningar 2009:16.) Stockholm: Fritze.
- Kulturutredningen 2009b. *Betänkande av Kulturutredningen, del 2: Förnyelseprogram*. (Statens offentliga utredningar 2009:16.) Stockholm: Fritze.
- Kulturutredningen 2009c. *Betänkande av Kulturutredningen, del 3: Kulturpolitikens arkitektur*. (Statens offentliga utredningar 2009:16.) Stockholm: Fritze.
- Landqvist, Mats (red.) 2015. *Från social kategorisering till diskriminering. Fyra studier av språk och diskriminering och ett modellförslag*. (Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola 4.) Huddinge: Södertörns högskola.
- Landqvist, Mats & Lann Hornscheidt 2015. Språk, social kategorisering och diskriminering. I: Landqvist, Mats (red.), *Från social kategorisering till diskriminering. Fyra studier av språk och diskriminering och ett modellförslag*. (Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola 4.) Huddinge: Södertörns högskola, s. 5–12.

- Lassus, Jannika 2010. *Betydelser i barnfamiljsbroschyrer. Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*. Helsingfors: Finska, finsk-ugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet.
- Ledin, Per 1994. Vem kan man lita på? Språk och makt i EU-debatten. *Språk och stil* N.F. 4, s. 19–63.
- Ledin, Per 1997a. Intertextualitet, smärta och ett mångstämmigt Apotek. I: Andersson, Roger & Patrik Åström (red.), *Till Barbro. Texter och tolkningar tillägnade Barbro Söderberg den 23 september 1997*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet, s. 63–86.
- Ledin, Per 1997b. "Med det nyttiga skola vi söka att förena det angenäma...". *Text, bild och språklig stil i veckopressens föregångare*. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa 14.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Ledin, Per 2000. *Veckopressens historia. Del II*. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa 29.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- van Leeuwen, Theo 1996. The representation of social actors. I: Caldas-Coulthard, Carmen Rosa & Malcolm Coulthard (red.), *Texts and Practices. Readings in Critical Discourse Analysis*. London: Routledge, s. 32–70.
- van Leeuwen, Theo 2000. The construction of purpose in discourse. I: Sarangi, Srikant & Malcolm Coulthard (red.), *Discourse and Social Life*. London: Longman, s. 66–82.
- van Leeuwen, Theo 2007. Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication* 1(1), s. 91–112.
- van Leeuwen, Theo 2008. *Discourse and Practice. New Tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- van Leeuwen, Theo 2016. Discourse as the recontextualization of social practice. A guide. I: Wodak, Ruth & Michael Meyer (red.), *Methods of critical discourse studies*. 3 uppl. London: Sage, s. 137–153.
- van Leeuwen, Theo & Ruth Wodak 1999. Legitimizing immigration control: a discourse-historical analysis. *Discourse Studies* 1(1), s. 83–118.
- Lillis, Theresa 2017. Imagined, prescribed and actual text trajectories. The "problem" with case notes in contemporary social work. *Text & Talk* 37(4), s. 485–508.
- Lillis, Theresa & Janet Maybin 2017. Introduction: the dynamics of textual trajectories in professional and workplace practice. *Text & Talk* 37(4), s. 409–414.
- Lind Palicki, Lena 2010. *Normaliserade föräldrar. En undersökning av Försäkringskassans broschyrer 1974–2007*. (Studier från Örebro i svenska språket 6.)

Örebro: Örebro universitet.

- Lind Palicki, Lena & Karin Milles 2015. Feministisk språkplanering under den andra vågens kvinnorörelse. Exemplet Grupp 8 och den offentliga språkvården. I: Magnusson, Jenny, Karin Milles & Zoe Nikolaidou (red.), *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*. (Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola 3.) Huddinge: Södertörns högskola, s. 145–165.
- Lindström, Lisbeth 2012. *De kulturpolitiska målen. En textanalys av kulturproposition (2009/10:3) samt kulturplaner för Region Halland, Region Skåne, Region Gotland, Norrbottens läns landsting samt Västra Götalandsregionen*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Linell, Per 1998a. Discourse across boundaries. On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse. *Text* 18(2), s. 143–157.
- Linell, Per 1998b. Interaktionen i samtal – en teoretisk bakgrund. I: Forstorp, Per-Anders & Per Linell (red.), *Samtal pågår. Dialogiska perspektiv på svenska mediedebatter*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 9–48.
- Linell, Per 2006. ”Bara prat?”. Om socialkonstruktivismen som vanställande och vanställd. I: Kylhammar, Martin & Jean-François Battail (red.), *Det vanställda ordet. Om den svåra konsten att värna sin integritet*. (Kommunikation, kunskap, makt 4.) Stockholm: Carlssons, s. 152–193.
- Linell, Per 2011. *Samtalskulturer. Kommunikativa verksamhetstyper i samhället. Volym 1*. (Studies in Language and Culture 18.) Linköping: Institutionen för kultur och kommunikation, Linköpings universitet.
- Linke, Angelika 2003. Senioren. Zur Konstruktion von (Alters-?)Gruppen im Medium Sprache. I: Häcki Buhofer, Annelies (red.), *Spracherwerb und Lebensalter*. (Basler Studien zur deutschen Sprache und Literatur 83.) Tübingen/Basel: Francke, s. 21–36.
- Lund, Anne & Gunn Engelsrud 2008. ‘I am not *that* old’: inter-personal experiences of thriving and threats at a senior centre. *Ageing & Society* 28(5), s. 675–692.
- Lövgren, Karin 2009a. Fyrtioårig, 50-plussare, mappie. Om ålderskategoriseringar i reklam och populärpress. I: Jönson, Håkan (red.), *Åldrande, åldersordning, ålderism*. (Linköping University Interdisciplinary Studies 10.) Norrköping: Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet, s. 121–137.
- Lövgren, Karin 2009b. ”*Se lika ung ut som du känner dig*”. *Kulturella föreställningar om ålder och åldrande i populärpress för kvinnor över 40*. (Linköping Studies in Arts and Science 477.) Linköping: Nationella institutet för forsk-

- ning om äldre och åldrande, Linköpings universitet.
- Lövgren, Veronica 2017. Leva som andra – intersektionen ålder och funktionsförmåga. I: Krekula, Clary & Barbro Johansson (red.), *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur, s. 95–108.
- Machin, David 2004. Building the world's visual language: the increasing global importance of image banks in corporate media. *Visual Communication* 3(3), s. 316–336.
- Machin, David 2007. *Introduction to Multimodal Analysis*. London: Hodder Arnold.
- Machin, David & Theo van Leeuwen 2003. Global schemas and local discourses in *Cosmopolitan*. *Journal of Sociolinguistics* 7(4), s. 493–512.
- Magnusson, Jenny 2008. *Fokus ålder. Betydelserelationer och betydelseförändring i användning*. (Linköping Studies in Arts and Science 440.) Linköping: Institutionen för kultur och kommunikation, Linköpings universitet.
- Maier, Carmen Daniela 2011. Communicating business greening and greenwashing in global media. A multimodal discourse analysis of CNN's *greenwashing* video. *International Communication Gazette* 73(1–2), s. 165–177.
- Makkonen-Craig, Henna 2014. The emergence of a research tradition. Dialogically-oriented linguistic discourse analysis. I: Karlsson, Anna-Malin & Henna Makkonen-Craig (red.), *Analysing text AND talk*. (FUMS 233.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, s. 121–132.
- Maliko, Tavita 2012. *O le Soga'imiti: An embodiment of God in the Samoan male body*. Doktorsavhandling, The University of Auckland, Auckland.
- Mangset, Per 2011. Kulturpolitiska modeller i Västeuropa. I: Frenander, Anders (red.), *Arkitekter på armlängds avstånd? Att studera kulturpolitik*. Borås: Centrum för kulturpolitisk forskning, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap, Bibliotekshögskolan, s. 109–142.
- Mangset, Per, Anita Kangas, Dorte Skot-Hansen & Geir Vestheim 2008. Nordic cultural policy. *International Journal of Cultural Policy* 14(1), s. 1–5.
- Markham, Annette & Elizabeth Buchanan 2012. Ethical Decision-Making and Internet Research: Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee (Version 2.0). <<https://aoir.org/reports/ethics2.pdf>>. Hämtad 12 juni 2019.
- Maybin, Janet 2017. Textual trajectories. Theoretical roots and institutional consequences. *Text & Talk* 37(4), s. 415–435.
- Mills, Sara 2004. *Discourse*. 2 uppl. London: Routledge.

- Mitchler, Jenna Gwen 2015. *Conceptions of Student Success Within an Urban Alternative Learning Program*. Doktorsavhandling, University of Minnesota.
- Myndigheten för kulturanalys 2012. *Att utveckla indikatorer för utvärdering av kulturpolitik. Redovisning av ett regeringsuppdrag*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för kulturanalys 2016. *Utveckling av resultatindikatorer för kulturpolitik. Redovisning av ett regeringsuppdrag*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- National Centre for Research Methods 2008. Visual Ethics: Ethical Issues in Visual Research. <<http://eprints.ncrm.ac.uk/421/1/MethodsReviewPaperNCRM-011.pdf>>. Hämtad 12 juni 2019.
- Nikula, Kristina 2008. *Pensionär – aldrig i livet*. De äldre i ordböckerna. I: Svavarsdóttir, Ásta, Guðrún Kvaran, Gunnlaugur Ingólfsson & Jon Hilmar Jónsson (red.), *Nordiske Studier i Leksikografi 9. Rapport fra konference om leksikografi i Norden, Akureyri 22.–26. maj 2007*. (Skrifter udgivet af Nordisk Forening for Leksikografi 10.) Reykjavik: Nordisk forening for leksikografi, s. 337–351.
- Nilsson, Magnus 2008. *Våra äldre. Om konstruktioner av äldre i offentligheten*. (Linköping Studies in Arts and Science 450.) Linköping: Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Nilsson, Magnus & Håkan Jönson 2009. Äldre i massmedierna – osynliga eller förknippade med problem. I: Jönson, Håkan (red.), *Åldrande, åldersordning, ålderism*. (Linköping University Interdisciplinary Studies 10.) Norrköping: Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet, s. 96–104.
- Nord, Andreas 2017a. *Klarspråksarbete och yrkeslivsskrivande. En forskningsöversikt*. (Rapporter från Språkrådet 7.) Stockholm: Språkrådet.
- Nord, Andreas 2017b. Multimodala ansatser – en introduktion. I: Helgeson, Karin, Hans Landqvist, Anna Lyngfelt, Andreas Nord & Åsa Wengelin (red.), *Text och kontext. Perspektiv på textanalys*. Malmö: Gleerups, s. 129–132.
- Nord, Andreas 2017c. Textilierna, textilarbetaren och *du*. En multimodal analys av en broschyr om miljömärkt textil. I: Helgeson, Karin, Hans Landqvist, Anna Lyngfelt, Andreas Nord & Åsa Wengelin (red.), *Text och kontext. Perspektiv på textanalys*. Malmö: Gleerups, s. 147–162.
- Nordenfors, Mikael 2011. *Skriftspråsutveckling under högstadiet*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 16.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

- Ohlsson, Claes 2007. *Folkets fonder? En textvetenskaplig studie av det svenska pensionssparandets domesticering*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 9.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Oxford Research 2013. *Utvärdering av de verksamheter som fått stöd inom Kulturrådets uppdrag Kultur för äldre*. Stockholm: Oxford Research.
- Paganoni, Maria Cristina 2004. What does 'micro' stand for? Microcredit for rural communities in the Indian state of Kerala. *Culture. Annali del Dipartimento di Lingue e Culture Contemporanee della Facoltà di Scienze Politiche dell'Università degli Studi di Milano* 18, s. 87–99.
- Peräkylä, Anssi 2005. Analyzing talk and text. I: Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln (red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage, s. 869–886.
- Phelan, Amanda 2018. Researching ageism through discourse. I: Ayalon, Liat & Clemens Tesch-Römer (red.), *Contemporary Perspectives on Ageism*. (International Perspectives on Aging 19.) Cham: Springer, s. 549–564.
- proposition 1974:28. *Kungl. Maj:ts proposition angående den statliga kulturpolitiken*. Given den 8 mars 1974.
- proposition 1975:20. *Regeringens proposition om den statliga kulturpolitiken 2*. Beslutad den 27 februari 1975.
- proposition 1975/76:135. *Regeringens proposition om den statliga kulturpolitiken 3*. Beslutad den 26 februari 1976.
- proposition 2009/10:3. *Tid för kultur*. 10 september 2009.
- proposition 2009/10:116. *Värdigt liv i äldreomsorgen*. 25 februari 2010.
- Pulkki, Jutta & Liina-Kaisa Tynkkynen 2016. 'All elderly people have important service needs'. A study of discourses on older people in parliamentary discussions in Finland. *Ageing & Society* 36, s. 64–78.
- Pälli, Pekka, Eero Vaara & Virpi Sorsa 2009. Strategy as text and discursive practice. A genre-based approach to strategizing in city administration. *Discourse & Communication* 3(3), s. 303–318.
- Rahm, Henrik 2002. *Journalistikens anatomi. Analyser av genrer och textmönster i fem strejkbevakningar i svensk dagspress 1879–1996*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A 58.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Rahm, Henrik & Claes Ohlsson 2009. Klarspråksarbete, myndigheter och mottagare. Exempel från äldreomsorgen och Malmö stad. I: Nyström Höög, Catharina (red.), *Medborgare och myndigheter*. (TeFa 47.) Uppsala: FUMS, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, s. 25–42.

- Rahm, Henrik & Niklas Sandell 2016. Att legitimera priset på förvärvat företag. Intertextuella förhållanden i goodwillformuleringar. *Sakprosa* 8(3), s. 1–33.
- Rehnberg, Hanna Sofia 2014. *Organisationer berättar. Narrativitet som resurs i strategisk kommunikation*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 90.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Reisigl, Martin & Ruth Wodak 2001. *Discourse and Discrimination. Rhetorics of racism and antisemitism*. London/New York: Routledge.
- Rexbye, Helle & Jørgen Povlsen 2007. Visual signs of ageing. What are we looking at? *International Journal of Ageing and Later Life* 2(1), s. 61–83.
- Ronström, Owe 1999. Ålder som perspektiv. *Vård* 2, s. 2–14.
- Rosengren, Anna 2019. *Åldrandet och språket. En språkhistorisk analys av hög ålder och åldrande i Sverige cirka 1875–1975*. (Södertörn studies in history 11.) Huddinge: Södertörns högskola.
- Sacks, Harvey 1995. I: Jefferson, Gail (red.), *Lectures on conversation, volume I & II*. Oxford: Blackwell.
- Sandberg, Malin 2013. "Livskvalitet när du blir äldre". *En legitimeringsanalys av textmaterial från Kungsbacka kommuns äldreomsorg*. (Forskningsrapporter från Institutionen för svenska språket, GU-ISS, 2013-04.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Sandberg, Malin 2019. Klippt och skuret. Rekontextualisering i en statlig satsning på kultur för äldre. I: Bianchi, Marco, David Håkansson, Björn Melander, Linda Pfister, Maria Westman & Carin Östman (red.), *Svenskans beskrivning 36. Förhandlingar vid trettiosjätte sammankomsten, Uppsala 25–27 oktober 2017*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 102.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, s. 269–279.
- Schegloff, Emanuel A. 2007. A tutorial on membership categorization. *Journal of Pragmatics* 39(3), s. 462–482.
- Schwender, Clemens & Thomas Petersen 2016. Visuelle Stereotype in der Kommunikationsforschung. I: Lobinger, Katharina (red.), *Handbuch Visuelle Kommunikationsforschung*. Wiesbaden: Springer VS, s. 1–23.
- Seiler Brylla, Charlotta, Gustav Westberg & Daniel Wojahn 2018. C som i kritik. Kritiska perspektiv inom text- och diskursstudier. I: Wojahn, Daniel, Charlotta Seiler Brylla & Gustav Westberg (red.), *Kritiska text- och diskursstudier*. (Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola 6.) Huddinge: Södertörns högskola, s. 9–36.

- SENIOR 2005 2002. *Riv ålderstrappan! Livslopp i förändring. Delbetänkande av den parlamentariska äldreberedningen SENIOR 2005.* (Statens offentliga utredningar 2002:29.) Stockholm: Fritze.
- Sigurdson, Ola 2014. Introduktion till kultur och hälsa. I: Sigurdson, Ola (red.), *Kultur och hälsa. Ett vidgat perspektiv.* Göteborg: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet, s. 11–52.
- Sjölander, Annica & Ola Sigurdson 2016. Förord. I: Sigurdson, Ola & Annica Sjölander (red.), *Kultur och hälsa i praktiken.* Göteborg: Centrum för kultur och hälsa, Göteborgs universitet, s. 7–10.
- Skoglund, Astrid 2014. *Kommunikativa strategier i texter om tobaksavvänjning. Innehåll, argumentation och modellläsare.* (Linnaeus University Dissertations 181.) Växjö: Linnaeus university press.
- SO 2009. *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien.* Stockholm: Norstedts.
- Socialstyrelsen 2019. Socialstyrelsens termbank. <<http://termbank.socialstyrelsen.se/>>. Hämtad 29 oktober 2019.
- Solin, Anna 2004. Intertextuality as mediation. On the analysis of intertextual relations in public discourse. *Text* 2(24), s. 267–296.
- Sonesson, Göran 2004. Bildflödet i den levda världen. Aspekter på en samhälls-
lelig bildretorik. I: Nikula, Kristina, Kaisa Alanen & Harry Lönnroth (red.), *Text, bild, samhälle.* (Nordistica Tampere 4.) Tammerfors: Tampere University Press.
- Statens kulturråd 1972. *Ny kulturpolitik, del 1: Nuläge och förslag. Betänkande från Kulturrådet.* (Statens offentliga utredningar 1972:66.) Stockholm.
- Statens kulturråd 2012. *Kultur för äldre. En inspirationsskrift.* (Kulturrådets skriftserie 2012:5.) Stockholm: Statens kulturråd.
- Statens kulturråd 2013. *Kultur för äldre. Värt att leva för.* (Kulturrådets skriftserie 2013:4.) Stockholm: Statens kulturråd.
- Stokoe, Elizabeth 2012. Moving forward with membership categorization analysis. Methods for systematic analysis. *Discourse Studies* 14(3), s. 277–303.
- Styrunderingen 2007. *Att styra staten – regeringens styrning av sin förvaltning. Betänkande av Styrunderingen.* (Statens offentliga utredningar 2007:75.) Stockholm: Fritze.
- Svenskt Demenscentrum 2018. Vad är demens? <<http://www.demenscentrum.se/Fakta-om-demens/Vad-ar-demens/>>. Hämtad 29 oktober 2019.
- Svensson, Christian 1998. Överlevnadsröster. Om massmediernas återgivning av överlevandeberättelser från Estoniakatastrofen. I: Forstorp, Per-Anders & Per Linell (red.), *Samtal pågår. Dialogiska perspektiv på svenska mediedebatter.*

- Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 113–139.
- Svensson, Jan 1997. *Fattigvårdens texter. En studie av den socialpolitiska diskursen i Sverige under 1700- och 1800-talen*. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa 9.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Svensson, Jan & Anna-Malin Karlsson 2012. Inledning: text, textforskning och textteori. *Språk och stil* N.F. 22(1), s. 5–30.
- Svensson, Jenny & Klara Tomson 2016a. Institutionell förändring på det kulturpolitiska fältet? I: Svensson, Jenny & Klara Tomson (red.), *Kampen om kulturen. Idéer och förändring på det kulturpolitiska fältet*. Lund: Studentlitteratur, s. 289–316.
- Svensson, Jenny & Klara Tomson 2016b. Kampen om kulturen: idéer och förändring på det kulturpolitiska fältet. I: Svensson, Jenny & Klara Tomson (red.), *Kampen om kulturen. Idéer och förändring på det kulturpolitiska fältet*. Lund: Studentlitteratur, s. 9–25.
- Sörlin, Sverker 2003. Kunskapssamhället och kulturen. I: Sörlin, Sverker (red.), *Kulturen i kunskapssamhället. Om kultursektorns tillväxt och kulturpolitikens utmaningar*. Nora: Nya Doxa, s. 13–38.
- Tolvanen, Eveliina 2016. *Myndighetskommunikation på två språk. Pensionstexter på svenska och finska i Finland och Sverige i ett systemisk-funktionellt perspektiv*. (Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis. Sarja B Humaniora 425.) Turku: Turun yliopisto.
- Tornstam, Lars 2007. Stereotypes of old people persist. A Swedish ”facts on aging quiz” in a 23-year comparative perspective. *International Journal of Ageing and Later Life* 2(1), s. 33–59.
- Tusting, Karin 2017. Analyzing textual trajectories. Tensions in purpose and power relations. *Text & Talk* 37(4), s. 553–560.
- University of Sheffield u. å. Specialist research ethics guidance paper. Ethical considerations in research involving older people. <https://www.sheffield.ac.uk/polopoly_fs/1.165643!/file/SREGP-Older-People.pdf>. Hämtad 12 juni 2019.
- Vedung, Evert 2004. *Utvärderingsböljans former och drivkrafter*. (FinSoc Working Papers 1/2004.) Helsingfors: Stakes.
- Vedung, Evert 2010. Four waves of evaluation diffusion. *Evaluation* 3(16), s. 263–277.
- Vetenskapsrådet 2002. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet 2017. *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

- Vogel, Anna 2014. Laddade ord. Hur nya uttryck, som kategoriserar människor, tas in i svenskan. *Språk och stil* N.F. 24, s. 72–100.
- Wangler, Julian 2012. Mehr als einfach nur grau. Die visuelle Inszenierung von Alter in Nachrichtenberichterstattung und Werbung. *IMAGE* 7(16), s. 80–102.
- Ward, Richard & Caroline Holland 2011. 'If I look old, I will be treated old'. Hair and later-life image dilemmas. *Ageing & Society* 31, s. 288–307.
- Weicht, Bernhard 2013. The making of 'the elderly'. Constructing the subject of care. *Journal of Aging Studies* 27(2), s. 188–197.
- Westberg, Gustav 2016. *Legitimerade föräldraskap 1870–2010. En diskurshistorisk undersökning.* (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 61.) Stockholm: Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet.
- Westberg, Gustav 2017. Det legitima moderskapets genealogi. En transtextuell diskurshistorisk analys. *Sakprosa* 9(1), s. 1–60.
- Winther Jørgensen, Marianne & Louise Phillips 2000. *Diskursanalys som teori och metod.* Lund: Studentlitteratur.
- Winzer, Regina 2005. *Kultur för hälsa. En exempelsamling från forskning och praktik.* (Statens folkhälsoinstitut 2005:23.) Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Wirtenäs, Karolina & Theres Bellander 2018. Den 80-årige bloggkungen. En studie av språkliga konstruktioner av äldre i förhållande till IT. *Human IT* 14(1), s. 101–139.
- Wodak, Ruth 2000. Recontextualization and the transformation of meanings. A critical discourse analysis of decision making in EU meetings about employment policies. I: Sarangi, Srikant & Malcolm Coulthard (red.), *Discourse and Social Life.* Harlow: Pearson education, s. 185–206.
- Wodak, Ruth & Michael Meyer 2016. Critical discourse studies. History, agenda, theory and methodology. I: Wodak, Ruth & Michael Meyer (red.), *Methods of critical discourse studies.* 3 uppl. London: Sage, s. 1–22.
- Wojahn, Daniel 2015. *Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015.* (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 92.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- World Health Organization 2014. *Basic documents. Forty-eighth edition. Including amendments adopted up to 31 December 2014.* World Health Organization.

- Zaher, Aziza 2009. *A critical discourse analysis of news reports on the Israeli/Palestinian conflict in selected Arab and western newspapers*. Doktorsavhandling, Nottingham Trent University.
- Ågren, Axel 2017. What are we talking about? Constructions of loneliness among older people in the Swedish news-press. *Journal of Aging Studies* 41, s. 18–27.
- Ågren, Axel 2018. *Loneliness among older people in the Swedish media. Constructions, discourses and the designation of responsibility*. (Rapporter från Åldrande och social förändring 1.) Linköping: Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Öberg, Peter 2003. Images versus experience of the aging body. I: Faircloth, Christopher A. (red.), *Aging Bodies. Images and Everyday Experience*. Walnut Creek: AltaMira Press, s. 103–139.